

वीर सेवा मन्दिर
दिल्ली

★

क्रम संख्या

४२०६

काल न०

२२९

गणेश

खण्ड

स्वर्गवामी साधुचरित श्रीमान् डालचन्दजी मिश्री

जन्म

वि. स. १९०५, मार्ग वदि २

स्वर्गवास

वि. स. १९८८, पौष सुदि ५

सिंघी जै न ग्रन्थ माला

*****[अन्धाङ्क १४]*****

महोपाध्यायमेवविजयगणिविरचित

दिग्विजयमहाकाव्य

SINGHI JAIN SERIES

*****[NUMBER 14]*****

MEGHAVIJAYOPADHYAYA'S

DIGVIJAYA MAHĀKĀVYA

क ल क चा नि वा सी
साधुचरित-श्रेष्ठिर्वर्ण्य श्रीमद् डालचन्दजी सिंघी पुण्यस्मृतिनिमित्त
प्रतिष्ठापित एवं प्रकाशित

सिंघी जैन ग्रन्थमाला

[जैन आगमिक, दार्शनिक, साहित्यिक, ऐतिहासिक, वैज्ञानिक, कथारमक - इत्यादि विविधविषयगुम्फित ;
प्राकृत, संस्कृत, अपभ्रंश, प्राचीनगूर्जर-राजस्थानी आदि नानाभाषाविषय ; सार्वजनीन पुरातन
वाक्य तथा नूतन संशोधनारमक साहित्य प्रकाशिनी सर्वश्रेष्ठ जैन ग्रन्थावलि.]

प्रतिष्ठाता

श्रीमद्-डालचन्दजी-सिंघीसत्पुत्र

स्व० दानशील - साहित्यरसिक - संस्कृतिप्रिय

श्रीमान् बहादुर सिंहजी सिंघी

नियामक एवं प्रधान-सम्पादक

श्री जिन विजय मुनि

आचार्य - भारतीय विद्या भवन - बम्बई

संरक्षक एवं संचालक

श्री राजेन्द्र सिंहजी सिंघी

तथा

श्री नरेन्द्र सिंहजी सिंघी

*

व्यवस्थापक तथा प्रकाशक

भारतीय विद्या भवन

ग्रन्थांक १४]

卐 बम्बई 卐

[मूल्य, ५-१२-०

पुनर्मुद्रणादि सबधिकार, आ. वि. न. द्वारा संरक्षित

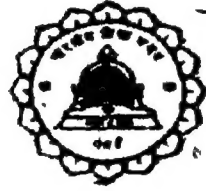
महोपाध्यायमेघविजयगणिविरचित
दिग्विजयमहाकाव्य

[मूल-संस्कृत ग्रन्थ तथा ग्रन्थकारकृतटिप्पणी, प्रस्तावना, विशेषनामसूच्यादि समन्वित]

सं पा द क

प णि ड त अ म्बा लाल प्रेमचन्द्र शाहा

(न्याय-व्याकरण तीर्थ)

प्र का श क

श्री जयन्तकृष्ण ह० देवे, एम्. ए., एल्.एल्. बी.,

ऑनररि रजिष्टार

भा र ती य वि द्या भ व न

बं ब ई

विक्रमाब्द २००१] * प्रथमावृत्ति; पंचशत प्रति * [१९४५ शकाब्द

८७ * * (मूल्य रु० ५-१२-०) * * ८७

॥ सिंघीजैनग्रन्थमालासंस्थापकप्रशस्तिः ॥

अस्ति बङ्गाभिधे देशे सुप्रसिद्धा मनोरमा । मुर्शिदाबाद इत्याख्या पुरी वैभवशालिनी ॥	१
बहवो निवसन्त्यत्र जैना ङ्केशवंशजाः । धनाढ्या नृपसदृशा धर्मकर्मपरायणाः ॥	२
श्रीडालचन्द इत्यासीत् तेष्वेको बहुभाग्यवान् । साधुवत् सच्चरित्रो यः सिंघीकुलप्रभाकरः ॥	३
बाल्य एवागतो यश्च कर्तुं व्यापारविस्तृतिम् । कलिकातामहापुर्यां कृतधर्मार्थनिश्चयः ॥	४
कुशाग्रीयस्वधुम्बैः सहस्रा च सुनिष्ठया । उपाज्य विपुलां लक्ष्मीं कोट्यधिपोऽजनिष्ट सः ॥	५
तस्य मञ्जुकुमारीति सञ्चारीकुलमण्डना । अभूत् पतिव्रता पत्नी शीलसौभाग्यभूषणा ॥	६
धीवहादुरसिंहाख्यो गुणवैस्तनयस्तयोः । अभवत् सुकृती दानी धर्मप्रियश्च धीनिधिः ॥	७
प्राप्ता पुण्यवता तेन पत्नी तिलकसुन्दरी । यस्याः सौभाग्यचन्द्रेण भासितं तत्कुलाम्बरम् ॥	८
श्रीमान् राजेन्द्रसिंहोऽस्य ज्येष्ठः पुत्रः सुशिक्षितः । यः सर्वकार्यवक्षत्वात् पितुर्वक्षिणबाहुवत् ॥	९
नरेन्द्रसिंह इत्याख्यस्तेजस्वी मध्यमः सुतः । सूनुवीरेन्द्रसिंहश्च कनिष्ठः सौम्यदर्शनः ॥	१०
सन्ति त्रयोऽपि सत्पुत्रा आसक्तिकपरायणाः । विनीताः सरला भव्याः पितुर्मार्गानुगामिनः ॥	११
अन्येऽपि बहवस्तस्याभवन् स्वस्त्रादिभगवदाः । धनैर्जनैः समृद्धः सन् स राजेव व्यराजत ॥	१२

अन्यथा-

सरस्वत्यां सदासक्तो भूत्वा लक्ष्मीप्रियोऽप्ययम् । तत्राप्यासीत् सदाचारी तच्चित्रं विदुषां खलु ॥	१३
नाढंकारो न दुर्भावो न विलासो न दुर्व्ययः । दृष्टः कदापि तदग्रेहे सतां तद् विसयास्पदम् ॥	१४
भक्तो गुरुजनानां स विनीतः सज्जनान् प्रति । बन्धुजनेऽनुरक्तोऽभूत् प्रीतः पोष्यगणेष्वपि ॥	१५
देश-कालस्थितिहोऽसौ विद्या-विज्ञानपूजकः । इतिहासादि-साहित्य-संस्कृति-सत्कलाप्रियः ॥	१६
समुन्नत्यै समाजस्य धर्मस्योत्कर्षहेतवे । प्रचाराय च शिक्षाया दत्तं तेन धनं धनम् ॥	१७
गत्वा सभा-समित्यादौ भूत्वाऽध्यक्षपदान्वितः । दत्त्वा दानं यथायोग्यं प्रोत्साहिताश्च कर्मठाः ॥	१८
एवं धनेन देहेन ज्ञानेन शुभनिष्ठया । अकरोत् स यथाशक्ति सत्कर्माणि सदाशयः ॥	१९
अथान्यदा प्रसङ्गेन स्वपितुः स्मृतिहेतवे । कर्तुं किञ्चिद् विशिष्टं स कार्यं मनस्यचिन्तयत् ॥	२०
पूज्यः पिता सदैवासीत् सम्यग्-ज्ञानरुचिः स्वयम् । तस्मात् तज्ज्ञानवृद्ध्यर्थं यतनीयं मयाऽप्ययम् ॥	२१
विचार्यैवं स्वयं चित्ते पुनः प्राप्य सुसम्मतिम् । श्रद्धास्पदस्वमित्राणां विदुषां चापि तादृशम् ॥	२२
जैनज्ञानप्रसारार्थं स्थाने शान्तिं नि के त ने । सिंघीपदाङ्कितं जैन ज्ञान पीठ मतीष्टिपत् ॥	२३
श्रीजिनविजयः प्राज्ञो मुनिनाम्ना च विभूतः । स्वीकर्तुं प्रार्थितस्तेन तस्याधिष्ठायकं पदम् ॥	२४
तस्य सौजन्य-सौहार्द-स्थायैर्दार्ढ्यादिसङ्गैः । वशीभूय मुदा येन स्वीकृतं तत्पदं वरम् ॥	२५
कवीन्द्रेण रवीन्द्रेण स्वीयपावनपाणिना । रस-नगाङ्क-चन्द्राब्दे तत्प्रतिष्ठा व्यधीयत ॥	२६
प्रारब्धं मुनिना चापि कार्यं तदुपबोगिकम् । पाठनं ज्ञानलिप्सूनां तथैव ग्रन्थगुम्फनम् ॥	२७
तस्यैव प्रेरणां प्राप्य श्रीसिंघीकुलकेतुना । स्वपितृभ्यसे चैषा प्रारब्धा ग्रन्थमालिका ॥	२८
उदारचेतसा तेन धर्मशीलेन दानिना । व्ययितं पुष्कलं द्रव्यं तत्तत्कार्यसुसिद्धये ॥	२९
छात्राणां वृत्तिदानेन नैकेषां विदुषां तथा । ज्ञानाभ्यासाय निष्कामसाहाय्यं स प्रदत्तवान् ॥	३०
जलघातादिकानां तु प्रातिकूल्यादसौ मुनिः । कार्यं त्रिवार्षिकं तत्र समाप्यान्यत्र चास्थितः ॥	३१
तत्रापि सततं सर्वं साहाय्यं तेन यच्छता । ग्रन्थमालाप्रकाशाय महोत्साहः प्रदर्शितः ॥	३२
नन्द-निर्धङ्क-चन्द्राब्दे जाता पुनः सुयोजना । ग्रन्थावल्याः स्थिरत्वाय विस्तराय च नूतना ॥	३३
ततः सुहृत्परामर्शात् सिंघीवंशनभवता । भा वि द्या भ घ ना येयं ग्रन्थमाला समर्पिता ॥	३४
आसीत्तस्य मनोवाञ्छाऽपूर्वा ग्रन्थकाशने । तदर्थं व्ययितं तेन लक्षावधि हि रूप्यकम् ॥	३५
दुर्विलासाद् विधेर्हन्त ! दौर्भाग्याच्चात्मबन्धूनाम् । स्वल्पेनैवाथ कालेन स्वर्गं स सुकृती ययौ ॥	३६
इन्दु-ख-शून्य-नेत्राब्दे मासे आषाढसम्भवे । कलिकाताख्यपुर्यां स प्राप्तवान् परमां गतिम् ॥	३७
पितृभक्तैश्च तत्पुत्रैः प्रेयसे पितुरात्मनः । तथैव प्रपितुः स्मृत्यै प्रकाश्यतेऽधुना पुनः ॥	३८
इयं ग्रन्थावलिः श्रेष्ठा प्रेक्षा प्रकाशयति प्रथा । भूयाद् भूलैः सतां सिंघीकुलकीर्तिप्रकाशिका ॥	३९
विद्वज्जनकृताङ्गादा सच्चिदानन्ददा सदा । चिरं नन्दविषयं लोके श्रीसिंघी ग्रन्थपद्धतिः ॥	४०

॥ सिंधीजैनग्रन्थमालासम्पादकप्रशस्तिः ॥

स्वस्ति श्रीमेवपाटाख्यो देशो भारतविभुतः । रूपाहेलीति सञ्ज्ञाज्ञी पुरिका तत्र सुस्थिता ॥	१
सदाचार-विचारार्थ्या प्राचीननृपतेः समः । श्रीमच्छतुरसिंहोऽत्र राठोडान्वयभूमिपः ॥	२
तत्र श्रीवृद्धिसिंहोऽभूद् राजपुत्रः प्रसिद्धिभाक् । ज्ञानधर्मधनो यश्च परमारकुलाग्रणीः ॥	३
मुञ्ज-भोजमुखा भूपा जाता यस्मिन् महाकुले । किं वर्ण्यते कुलीनत्वं तत्कुलजातजन्मनः ॥	४
पत्नी राजकुमारीति तस्याभूद् गुणसंहिता । चातुर्य-रूप-लावण्य-सुवाकसौजम्यभूषिता ॥	५
ज्ञानियाणीप्रभापूर्णा शौर्योद्दीप्तमुखाकृतिम् । यां दृष्ट्वैव जनो मेने राजम्यकुलजा ह्यसौ ॥	६
पुत्रः किसनसिंहाख्यो जातस्तयोरतिप्रियः । रणमल्ल इति चाप्यद् यन्नाम जननीकृतम् ॥	७
श्रीदेवीहंसनामाऽत्र राजपूज्यो यतीश्वरः । ज्योतिर्मयज्यविधानां पारगामी जनप्रियः ॥	८
आगतो मरुदेशाद् यो भ्रमन् जनपदान् बहून् । जातः श्रीवृद्धिसिंहस्य प्रीति-भद्रास्पदं परम् ॥	९
तेनाथाप्रतिमप्रेम्णा स तत्सूनुः स्वसन्निधौ । रक्षितः, शिक्षितः सम्पन्नः, कृतो जैनमतानुगः ॥	१०
दीर्घाभ्यात् तच्छिरोर्ध्वोऽपि गुरु-तातो दिवंगतौ । विमूढः स्वगृहात् सोऽद्य बहुरुद्धया विनिर्गतः ॥	११

तथा च-

भ्रातृत्वा नैकेषु देशेषु सेवित्वा च बहून् नरान् । दीक्षितो मुण्डितो भूत्वा जातो जैनमुनिस्ततः ॥	१२
ज्ञातान्यनेकशास्त्राणि नानाधर्ममतानि च । मध्यस्थवृत्तिना तेन तत्त्वातन्वगवेषिणा ॥	१३
अधीता विविधा भाषा भारतीया युरोपजाः । अनेका लिपयोऽप्येवं प्रज्ञ-नूतनकालिकाः ॥	१४
येन प्रकाशिता नैके ग्रन्था विद्वत्प्रशंसिताः । लिखिता बहवो लेखा ऐतिहास्यगुम्फिताः ॥	१५
स बहुभिः सुविद्वद्भिस्तन्मण्डलैश्च सन्कृतः । जिनविजयनाम्नाऽसौ ख्यातोऽभवद् मनीषिषु ॥	१६
यस्य तां विश्रुतिं ज्ञात्वा श्रीमद्गान्धीमहात्मना । आहूतः सादरं पुण्यपत्तनात् स्वयमन्यदा ॥	१७
पुरे चाहम्मदाबादे राष्ट्रीयशिक्षणालयः । विद्यापीठ इति ख्यातः प्रतिष्ठितो यदाऽभवत् ॥	१८
आचार्यत्वेन तत्रोच्चैर्नियुक्तः स महान्मना । रत्न-मुनि-निर्धीन्द्रन्दे पुरा तत्त्वाख्यमन्दिरे ॥	१९
वर्षाणामष्टकं यावत् सम्भूय तत् पदं ततः । गत्वा जर्मनराष्ट्रे स तत्संस्कृतिमधीतवान् ॥	२०
तत आगत्य सैलमो राष्ट्रकार्ये च सक्रियम् । कारावासोऽपि संप्राप्तो येन स्वराज्यपर्वणि ॥	२१
क्रमात् ततो विनिर्मुक्तः स्थितः शान्तिनिकेतने । विश्ववन्धकबीन्द्र-श्रीरवीन्द्रनाथभूषिते ॥	२२
सिंधी पदयुतं जैन ज्ञानपीठं तदाधितम् । स्थापितं तत्र सिंधीश्रीडालचन्दस्य सूनुना ॥	२३
श्रीबहादुरसिंहेन दानवीरेण धीमता । स्मृत्यर्थं निजनातस्य जैनज्ञानप्रसारकम् ॥	२४
प्रतिष्ठितश्च तस्यासौ पदेऽधिष्ठातृसञ्ज्ञके । अध्यापयन् वरान् शिष्यान् ग्रन्थयन् जैनवाङ्मयम् ॥	२५
तस्यैव प्रेरणां प्राप्य श्रीसिंधीकुलकेतुना । स्वपितृभ्यसे शेषा प्रारब्धा ग्रन्थमालिका ॥	२६
अथैवं विगतं यस्य वर्षाणामष्टकं पुनः । ग्रन्थमालाविकासार्थप्रवृत्तिषु प्रयस्यतः ॥	२७
बाण-रत्न-नंवेन्द्रन्दे मुंबाईनगरीस्थितः । मुंशीति विरुदख्यातः कन्दैयालालधीसखः ॥	२८
प्रवृत्तो भारतीयानां विद्यानां पीठनिर्मितौ । कर्मनिष्ठस्य तस्याभूत् प्रयत्नः सफलोऽचिरात् ॥	२९
विदुषां धीमतां योगात् संस्था जाता प्रतिष्ठिता । भारतीयपक्षोपेत विद्याभव न सञ्ज्ञया ॥	३०
आहूतः सहकाराय सुहृदा स मुनिः कृतौ । ततः प्रवृत्ति तत्रापि सहयोगं प्रदत्तवान् ॥	३१
तद्भवनेऽन्यदा तस्य सेवाऽधिका ह्यपेक्षिता । स्वीकृता नम्रभावेन साऽप्याचार्यपदाधिता ॥	३२
नन्द-निधेय-वर्मा-वर्मा-वैक्रमे विहिता पुनः । एतद्ग्रन्थावलीस्यैवैकत्वं तेन नव्ययोजना ॥	३३
परामर्शात् तत्तत्स्य श्रीसिंधीकुलभास्वता । भाविद्याभवनायेयं ग्रन्थमाला समर्पिता ॥	३४
प्रवक्ता वक्ष्यमाह्वी पुनस्तस्योपदेशतः । स्वपितृस्मृतिमन्दिरकरणाय सुकीर्तिना ॥	३५
वैद्यादित्ये गते काले सिंधीवर्यो दिवंगतः । यस्तस्य ज्ञानसेवायां साहाय्यमकरोत् महत् ॥	३६
पितृकार्यग्रन्थार्थं बलश्रीलैस्तद्वत्तमजैः । राजेन्द्रसिंहमुख्यैश्च सन्कृतं तद्वत्तमजैः ॥	३७
पुण्यभोक्तृपितुर्नाम्ना ग्रन्थागारकृते पुनः । वन्धुज्येष्ठो गुणश्रेष्ठो ज्ञानलक्षं प्रदत्तवान् ॥	३८
ग्रन्थमालाप्रसिद्धयर्थं पितृवत्तस्य कांक्षितम् । श्रीसिंधीवर्यभिः सर्वं तद्गिराऽनुविधीयते ॥	३९
विद्वज्जनकृताह्वादा सखिदानन्ददा सदा । चिरं नन्दस्थितं लोके जिनविजयभारती ॥	४०

सिंधी जैन ग्रन्थमाला

ॐ अद्यावधि मुद्रित ग्रन्थनामावलि ॐ

१ मेरुतुज्ञाचार्यरचित प्रबन्धचिन्तामणि मूलग्रन्थ. २ पुरातनप्रबन्धसंग्रह. ३ राजशेखरसूरिरचित प्रबन्धकोश. ४ जिनप्रभ-
सूरिकृत विविधतीर्थकल्प. ५ मेघविजयोपाध्यायविरचित देवानन्दमहाकाव्य. ६ यशोविजयोपाध्यायकृत जैनतर्कभाषा. ७ हेमचन्द्रा-
चार्यकृत प्रमाणमीमांसा. ८ भट्टकलङ्कदेवकृत अकलङ्कग्रन्थत्रयी. ९ प्रबन्धचिन्तामणि—हिन्दी भाषान्तर. १० प्रभाचन्द्रसूरिरचित
प्रभावचरित. ११ Life of Hemachandrāchārya : By Dr. G. Bühler. १२ सिद्धिचन्द्रोपाध्यायरचित भानुचन्द्र-
गणिकरित. १३ यशोविजयोपाध्यायविरचित ज्ञानविन्दुप्रकरण. १४ हरिवेणोपाध्यायकृत बृहत् कथाकोश. १५ जैनपुस्तकप्रशस्तिसंग्रह-
प्रथम भाग. १६ हरिमद्रसूरिविरचित धूर्ताख्यान. १७ मेघविजयोपाध्यायकृत दिग्विजयमहाकाव्य. १८ दुर्गदेवकृत रिष्टसमुच्चय.

* *

ॐ संप्रति मुद्र्यमाण ग्रन्थनामावलि ॐ

१ खरतरगच्छगुर्वावलि. २ कुमारपालचरित्रसंग्रह. ३ विविधगच्छीयपट्टावलिसंग्रह. ४ जैनपुस्तकप्रशस्ति संग्रह, भाग २.
५ विश्वसिलेखसंग्रह. ६ उद्योतनसूरिकृत कुवलयमालाकथा. ७-८ उदयप्रभसूरिकृत धर्माभ्युदयमहाकाव्य तथा कीर्तिकौमुदी आदि
अन्यान्य अनेक प्रशस्त्यादि कृतिसंग्रह. ९ जिनेश्वरसूरिकृत कथाकोषप्रकरण. १० शान्त्याचार्यकृत न्यायावतारवार्तिकवृत्ति. ११ महामुनि
गुणपालविरचित जंबूचरित्र (प्राकृत). १२ जयपाहुडनाम निमित्तशास्त्र. १३ कोऊहलविरचित लीलावती कथा (प्राकृत).
१४ गुणचन्द्रविरचित मंत्रीकर्मचन्द्रवंशप्रबन्ध. १५ नयचन्द्रविरचित हम्मीरमहाकाव्य. इत्यादि, इत्यादि.

* *

ॐ मुद्रणार्थ निर्धारित एवं सज्जीकृत ग्रन्थनामावलि ॐ

१ भानुचन्द्रगणिकृत विवेकविलासटीका. २ पुरातन रास-भासादिसंग्रह. ३ प्रकीर्ण वाङ्मय प्रकाश. ४ भद्रबाहुसूरिकृत
भद्रबाहुसंहिता. ५ सिद्धिचन्द्रोपाध्यायविरचित वासवदत्ता टीका. ६ जयसिंहसूरिकृत धर्मोपदेशमाला. ७ देवचन्द्रसूरिकृत मूलशुद्धि-
प्रकरणवृत्ति. ८ रत्नप्रभाचार्यकृत उपदेशमाला टीका. ९ यशोविजयोपाध्यायकृत अनेकान्तव्यवस्था. १० जिनेश्वरचार्यकृत प्रमा-
लक्षण. ११ महानिष्ठीयसूत्र. १२ तरुणप्रभाचार्यकृत आश्वयकबालावबोध. १३ राठोड वंशावलि. १४ उपकेशगच्छप्रबन्ध.
१५ सिद्धिचन्द्रकृत काव्य प्रकाशखण्डन. १६ वर्द्धमानाचार्यकृत गणरत्नमहोदधि. १७ प्रतिष्ठासोमकृत सोमसौभाग्यकाव्य. १८ नेमि-
चन्द्रकृत षष्ठोऽशतक (पृथक् पृथक् ३ बालावबोध युक्त). १९ शीलकाचार्य विरचित महापुरुष चरित्र (प्राकृत महाग्रंथ).
२० चंदपहचरियं (प्राकृत). २१ नम्मयासुंदरीकथा (प्राकृत). २२ नेमिनाह चरित्र (अपभ्रंश महाग्रंथ). २३ उपदेश पदटीका
(वर्द्धमानाचार्यकृत). २४ निर्वाणलीलावती कथा (सं. कथा ग्रंथ). २५ सनत्कुमारचरित्र (संस्कृत काव्य ग्रंथ). २६ राजवल्लभ
पाठककृत भोजचरित्र. २७ प्रमोदमाणिक्यकृत वाग्भटालंकारवृत्ति. २८ सोमदेवादिकृत विदग्धमुखमण्डनवृत्ति. २९ समयसुन्दरादिकृत
वृत्तरत्नाकरवृत्ति. ३० पाण्डित्यदर्पण. ३१ पुरातनप्रबन्धसंग्रह—हिन्दी भाषांतर. ३२ भुवनभानुचरित्र बालावबोध. ३३ भुवनसुन्दरी
चरित (प्राकृत कथा) इत्यादि, इत्यादि.

* *

स म र्प ण म्

यद्विद्यासरसीमवाप्य तृषितास्तुष्टाश्च जिज्ञासव

आङ्गला मालव-गौर्जरा मरुजना नैकेऽपि ये माहृशाः ।

तस्मै दिग्विजयाख्यमर्पयति योऽम्बालालनामाऽऽदरात्

श्रीविद्याविजयाय काव्यमनघं संपादकः कृत्यवित् ॥

अनुक्रम ।

स्व० बाबूश्री बहादुर सिंहजी सिंघी	§ १-९
प्रास्ताविक—मुख्यसंपादक लिखित	§ १०
प्रस्तावना	१-१६

*

दिग्विजयमहाकाव्य-विषयानुक्रम

	पृ०		पृ०
१ जम्बूद्वीपवर्णनो नाम प्रथमः सर्गः ।	१-१३	९ प्रस्थानवर्णनो नाम नवमः सर्गः ।	८१-९३
२ श्रीभरतवर्णनो नाम द्वितीयः सर्गः ।	१४-१९	१० नगरवर्णनो नाम दशमः सर्गः ।	९४-१०३
३ कथानायकवंशमूलस्य श्रीवीरस्य भगवतो दिग्विजयवर्णनो नाम तृतीयः सर्गः ।	२०-२७	११ पूर्वदिक्प्रयाणवन-भवन-नगरमार्गवर्णनो नाम एकादशः सर्गः ।	१०४-११६
४ कथानायकगुरोर्दिग्विजयवर्णनो नाम चतुर्थः सर्गः ।	२८-३६	१२ पूर्वपत्तन-विहारनगर-श्रीचिन्तामणि- पार्श्वप्रभुस्तुतिवर्णननामा द्वादशः सर्गः ।	११७-१२५
५ कथानायकस्य उत्तराक्षाविजयवर्णनो नाम पञ्चमः सर्गः ।	३७-४८	१३ श्रीतीर्थराजगिरि-श्रीगौतमस्वामि- सुधर्मस्वामिस्तुतिवर्णनो नाम त्रयोदशः सर्गः ।	१२६-१३३
६ कथानायकस्य ईशानदिग्विजयवर्णनो नाम षष्ठः सर्गः ।	४९-५४	१ परिशिष्टम् ।	१३४-१४१
७ पश्चिमदिग्विजयो नाम सप्तमः सर्गः ।	५५-६६	२ विशिष्टनामसूचिः ।	१४२-१४४
८ श्रीशिवपुरीस्थित-शङ्खेश्वरपार्श्ववर्णनो नाम अष्टमः सर्गः ।	६७-८०		

स्व० बाबू श्री बहादुर सिंहजी सिंघी

अने

सिंघी जैन ग्रन्थ माला

मारा अनन्य आदर्शपोषक, कार्यसहायक, उत्साहप्रेरक अने सहृदय खेहास्पद बाबू श्री बहादुर सिंहजी सिंघी, जेम्णे मारी विशिष्ट प्रेरणाथी, पोताना स्वर्गवासी साधुचरित पिता श्री डालचंदजी सिंघीना पुण्य-स्मरण निमित्त, आ 'सिंघी जैन ग्रन्थ माला' नी कीर्तिकारिणी स्थापना करीने, एना निमित्ते दरवर्षे हजारो रूपीआ खर्च करवानी आदर्श उदारता प्रकट करी हती; अने जेमनी आवी असाधारण ज्ञानभक्ति साथे अनन्य आर्थिक उदारवृत्ति जोईने में पण, मारा जीवननो विशिष्ट शक्तिशाली अने बहु ज मूल्यवान् अशेष उत्तर काळ, ए ग्रंथमाळाना ज विकास अने प्रकाशने माटे सर्वात्मनाए समर्पित करी दीधो; तथा जेम्णे आ ग्रन्थमाळानुं विगत १३-१४ वर्षोंमां आबुं सुंदर, समृद्ध अने सर्वादरणीय कार्यफल आवेलुं जोईने भविष्यमां आना कार्यने वधारे प्रगतिमान् अने वधारे विस्तीर्ण रूपमां जोवानी पोताना जीवननी एक मात्र परम अभिलाषा राखी हती; अने तदनुसार, गतवर्षमां ज मारी प्रेरणा अने योजनाने अनुसरीने, प्रस्तुत ग्रंथमाळानी कार्यव्यवस्था 'भारतीय विद्याभवन'ने समर्पित करी देवानी महती उदारता बतावीने जेम्णे आना भावी अंगे निश्चित थवानी आशा राखी हती, ते पुण्यवान्, साहित्यरसिक, उदार आत्मा आजे हवे आ ग्रन्थनुं यएलुं प्रकाशन प्रत्यक्ष नजरे जोवा, आ संसारमां विद्यमान् नथी. गतवर्ष (सन् १९४४) जुलाई मासनी ७ मी तारीखे, ५९ वर्षनी उमरे ए महान् आत्मा आ लोकमांथी प्रस्थान करी गयो. एमना स्वर्गवासने एक वर्ष पूरुं ययुं छे, अने ए वर्षना अंते प्रस्तुत ग्रंथ छपाईने बहार पडे छे तेथी एमना जीवननी थोडीक सूचक हकीकत अहि आपवामां आवे छे.

✽

सिंघीजीना जीवन साथेना मारा खास खास स्मरणोनुं विस्तृत आलेखन में हिंदीमां कर्युं छे अने ते खास करीने सिंघीजीना ज 'स्मारक ग्रंथ' तरीके प्रकट करवामां आवेल 'भारतीय विद्या' नामक पत्रिकाना त्रीजा भागनी अनुपूर्तिरूपे प्रसिद्ध करवामां आव्युं छे. सिंघीजी विषे विशेष जाणवानी इच्छा वाळा वाचकोने ए 'स्मारक ग्रंथ' जोवानी भळामण छे.

✽

बाबू श्री बहादुर सिंहजीनो जन्म बंगालना मुर्शिदाबाद जिल्लामां आवेल अजीमगंज नामक स्थानमां, संवत् १९४१ मां ययो हतो. तेओ बाबू डालचंदजी सिंघीना एक मात्र पुत्र हता. तेमनी माता मन्नुकुमारी अजीमगंजना ज बैद कुटुंबना बाबू जयचंदजीनी पुत्री यती हती. श्री मन्नुकुमारीनी एक बहेन जगत्सेठने त्यां परणावेली हती अने बीजी न्हेन सुप्रसिद्ध नाहार कुटुंबमां परणावेली हती. कलकत्ताना स्व० सुप्रसिद्ध जैन स्कॉलर अने आगेवान व्यक्ति बाबू पूरणचंदजी नाहार, बाबू बहादुर सिंहजी सिंघीना मासीआई भाई थता हता. सिंघीजीनो विवाह, बाळुचर-जीआगंजना सुप्रसिद्ध धनाढ्य जैन गृहस्थ लक्ष्मीपत सिंहजीनी पौत्री अने छत्रपत सिंहजीनी पुत्री श्रीमती तिलकसुंदरी साथे संवत् १९५४ मां ययो हतो. ए रीते श्री बहादुर सिंहजी सिंघीनो कौटुंबिक संबंध बंगालना खास प्रसिद्ध जैन कुटुंबो साथे गाढरीते संकळाएलो हतो.

✽

बाबू श्री बहादुर सिंहजीना पिता बाबू डालचंदजी सिंघी बंगालना जैन महाजनोमां एक बहु ज प्रसिद्ध अने सच्चरित पुरुष थई गया. तेओ पोताना एकीला जात पुरुषार्थ अने उद्योगथी, एक बहु ज साधारण स्थितिना व्यापारीनी कोटिमांथी मोटा करोडाधिपतिनी स्थिति पहरौच्या हता अने साराय बंगालमां एक सुप्रतिष्ठित अने

પ્રામાણિક વ્યાપારી તરીકે તેમણે વિશિષ્ટ રૂપાંતરણ કરી હતી. એક વસ્તુ તેઓ, બંગાળનો સૌથી મુખ્ય વ્યાપાર જે જૂટનો ગણાય છે તેના, સૌથી મોટા વ્યાપારી થઈ ગયા હતા. તેમના પુરુષાર્થથી, તેમની વ્યાપારી પેઢી જે હરિસિંહ નિહાલચંદના નામે ચાલતી હતી તે બંગાળમાં જૂટનો વ્યાપાર કરનારી દેશી તથા વિદેશી પેઢીઓમાં સૌથી મોટી પેઢી ગણાતી થઈ હતી.

બાબુ ડાલચંદજી સિંઘીનો જન્મ સંવત્ ૧૯૨૧ માં થયો હતો, અને ૧૯૩૫ માં તેમનું શ્રી મન્નુકુમારી સાથે લગ્ન થયું. ૧૪-૧૫ વર્ષની ઉંમરમાં ડાલચંદજીએ પોતાના પિતાની દુકાનનો કારભાર, જે તે વખતે બહુ જ સાધારણ રૂપમાં ચાલતો હતો, તે હાથમાં લીધો. તેઓ અંજીમગંજ છોડી કલકત્તે આવ્યા અને ત્યાં પોતાની હોશિયારી અને સંતવરે એ કારભારને ધીમે ધીમે સ્વૂબ જ વધાર્યો અને અંતે તેને એક સૌથી મોટી ફર્મના રૂપમાં સ્થાપિત કર્યો. કલકત્તામાં બ્યારે જૂટ બેલર્સ એસોસિએશનની સ્થાપના થઈ ત્યારે બાબુ ડાલચંદજી સિંઘીને તેના સૌથી પહેલા પ્રેસીડેન્ટ બનાવવામાં આવ્યા હતા. જૂટના વ્યાપારમાં આવી રીતે સૌથી મોટું સ્થાન મેળવીને પછી તેમણે પોતાનું લક્ષ્ય બીજા બીજા ઉદ્યોગો તરફ પણ દોરવું. એક તરફ તેમણે મધ્યપ્રાંતોમાં આવેલા કોરીયા સ્ટેટમાં કોલસાની ખાણોના ઉદ્યોગનો પાયો નાંખ્યો અને બીજી તરફ દક્ષિણના શક્તિ અને અકલતરાનાં રાજ્યોમાં આવેલી ચૂનાના પથ્થરોની ખાણોના, તેમ જ બેલ્ગામ, સાવંત-વાડી, ઇચલકરંજી જેવા સ્થાનોમાં આવેલી 'બોક્સાઈટ'ની ખાણોના વિકાસની શોધ કરવા પાછળ પોતાનું લક્ષ્ય પરોવ્યું. કોલસાના ઉદ્યોગ અર્થે તેમણે 'મેસર્સ ડાલચંદ બહાદુરસિંહ' એ નામથી નવી પેઢીની સ્થાપના કરી જે આજે હિંદુસ્થાનમાં એક અગ્રગણ્ય પેઢી ગણાય છે. એ ઉપરાંત તેમણે બંગાળના ચોવીસ પરગણા, રંગપુર, પૂર્ણિયા અને માલદહા ક્વિરે જિલ્લાઓમાં મોટી જમીનદારી પણ ખરીદ કરી અને એ રીતે બંગાળના નામાંકિત જમીનદારોમાં પણ તેમણે પોતાનું ધ્યાન સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું. બાબુ ડાલચંદજીની આવી સુપ્રતિષ્ઠા કેવળ વ્યાપારિક ક્ષેત્રમાં જ મર્યાદિત નહોતી. તેઓ પોતાની ઉદારતા અને ધાર્મિકતા માટે પણ ઇટલા જ સુપ્રસિદ્ધ હતા - તેમની પરોપકારવૃત્તિ પણ તેટલી જ પ્રશંસનીય હતી. પરંતુ, પરોપકારસુલભ પ્રસિદ્ધિથી તેઓ પ્રાયઃ દૂર રહેતા હતા. ઘણા ભાગે તેઓ ગુપ્તરીતે જ અર્થિજનોને પોતાની ઉદારતાનો લાભ આપતા. તેમણે પોતાના જીવનમાં લાખોનું દાન કર્યું હશે પણ તેની પ્રસિદ્ધિ કે નોંધ તેમણે ભાગ્યે જ કરવા ઇચ્છી હશે. તેમના સુપુત્ર બાબુ શ્રી બહાદુર સિંહજીએ પ્રસંગોપાત્ત ચર્ચા કરતાં જણાવ્યું હતું, કે તેઓ જે કાંઈ દાન આદિ કરતા, તેની સ્મરણ તેમણે પોતાને (પુત્રને) પણ ભાગ્યે જ થતી. આથી તેમના જાહેર દાનો અંગેની માત્ર નીચેના ૨-૪ પ્રસંગોની જ માહિતી મળી શકી હતી.

સન ૧૯૨૬ માં 'ચિત્તરંજન સેવા સદન' માટે કલકત્તામાં ફાળો કરવામાં આવ્યો ત્યારે એક વાર સ્વૂદ મહાત્માજી એમના મકાને ગયા હતા અને તે વખતે તેમણે વગર માંગ્યે જ મહાત્માજીને એ કાર્ય માટે ૧૦૦૦૦ રૂપિયા આપ્યા હતા.

૧૯૧૭ માં કલકત્તામાં 'ગવર્નમેન્ટ હાઉસ'ના મેદાનમાં, લૉર્ડ કાર્માઈકલના આશ્રય મીચે રેડક્રોસ માટે એક મેળાવડો થયો હતો તેમાં તેમણે ૨૧૦૦૦ રૂપિયા આપ્યા હતા. તેમ જ પ્રથમ મહાયુદ્ધ વખતે તેમણે ૩,૦૦,૦૦૦ રૂપિયાના 'બૉર બૉન્ડ્સ' ખરીદ કરીને એ પ્રસંગે સરકારને ફાળામાં મદદ કરી હતી. પોતાની છેલ્લી અવસ્થામાં તેમણે પોતાના નિકટ કુટુંબીજનો - કે જેમની આર્થિક સ્થિતિ બહુ જ સાધારણ પ્રકારની હતી તેમને - રૂપિયા ૧૨ લાખ સ્વૈચ્છી આપવાની તેમણે વ્યવસ્થા કરી હતી જેનો અમલ તેમના સુપુત્ર બાબુ બહાદુર સિંહજીએ કર્યો હતો.

બાબુ ડાલચંદજીનું ગૃહસ્થિતિ જીવન બહુ જ આદર્શરૂપ હતું. તેમના ધર્મપત્ની શ્રીમતી મન્નુકુમારી એક આદર્શ અને ધર્મપરાયણ પત્ની હતા. પતિ-પત્ની બંને સદાચાર, સુવિચાર અને સુસંસ્કારની મૂર્તિ જેવા હતા. ડાલચંદજીનું જીવન બહુ જ સાદું અને સાધુત્વ ભરેલું હતું. વ્યવહાર અને વ્યાપાર બંનેમાં તેઓ અત્યંત પ્રામાણિક અને નીતિ પૂર્વક વર્તનારા હતા. સ્વભાવે તેઓ સ્વૂબ જ શાન્ત અને નિરભિમાની હતા. જ્ઞાનમાર્ગે ઉપર તેમની ઊંડી શ્રદ્ધા હતા. તત્ત્વજ્ઞાન વિષયક પુસ્તકોનું વાંચન અને શ્રવણ તેમને અત્યંત પ્રિય હતું. કિશ્ન નગર કૉલેજના એક અધ્યાત્મલક્ષી બંગાળી પ્રોફેસર

મામે બાબુ પ્રજ્ઞલાલ અધિકારી - જેઓ યોગવિષયક પ્રક્રિયાના અભ્યાસ અને તત્ત્વચિંતક હતા - તેમના સહવાસથી બાબુ ડાલચંદજીને પણ યોગની પ્રક્રિયા તરફ ખૂબ રુચિ પડી ગઈ હતી અને તેથી તેમણે તેમની પાસેથી એ વિષયની કેટલીક ખાસ પ્રક્રિયાઓનો ઝંઘો અભ્યાસ પણ કર્યો હતો. શારીરિક સ્વાસ્થ્ય અને માનસિક પાવિત્ર્યનો જેનાથી વિકાસ થાય એવી, કેટલીક વ્યાવહારિક જીવનને અત્યંત ઉપયોગી યૌગિક પ્રક્રિયાઓનો તેમણે પોતાના પત્ની તેમ જ પુત્ર-પુત્રી આદિને પણ અભ્યાસ કરવાની પ્રેરણા કરી હતી.

જૈન ધર્મના વિશુદ્ધ તત્ત્વોના પ્રચાર અને સર્વોપયોગી જૈન સાહિત્યના પ્રસાર માટે પણ તેમને ખાસ રુચિ રહેતી હતી અને પંડિતપ્રજ્ઞ સુખલાલજીના પરિચયમાં આવ્યા પછી, એ કાર્ય માટે કાર્ક વિશેષ સક્રિય પ્રયત્ન કરવાની તેમની સારી ડકંઠા જાગી હતી. કલકત્તામાં ૨-૪ ળાલના ળર્ચે આ કાર્ય કરનાર કોઈ સાહિત્યિક કે શૈક્ષણિક કેન્દ્ર સ્થાપિત કરવાની યોજના તેઓ વિચારી રહ્યા હતા, એ દરમ્યાન સન્ ૧૯૨૭ (વિ. સં. ૧૯૮૪) માં કલકત્તામાં તેમનો સ્વર્ગવાસ થયો.

બાબુ ડાલચંદજી સિંધી, પોતાના સમયના બંગાલ નિવાસી જૈન સમાજમાં એક અત્યંત પ્રતિષ્ઠિત વ્યાપારી, દીર્ઘદર્શી ઉદ્યોગપતિ, મોટા જમીનદાર, ઉદારચિત્ત સદ્ગૃહસ્થ અને સાધુચરિત સત્પુરુષ હતા. તેઓ પોતાની એ સર્વ સંપત્તિ અને ગુણાવત્તાનો સમગ્ર વારસો પોતાના એક માત્ર પુત્ર બાબુ બહાદુર સિંહજીને સોંપતા ગયા, જેમણે પોતાના એ પુણ્યશ્લોક પિતાની સ્થૂલ સંપત્તિ અને સૂક્ષ્મ સત્કીર્તિ - બંનેને ઘણી સુંદર રીતે વધારીને પિતા કરતાંય સર્વાઈ શ્રેષ્ઠતા મેલ્લવાની વિશિષ્ટ પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી.

બાબુ શ્રી બહાદુર સિંહજીમાં પોતાના પિતાની વ્યાપારિક કુશલતા, વ્યાવહારિક નિપુણતા અને સાંસ્કારિક સન્નિષ્ઠા તો સંપૂર્ણ અંશે વારસાગતરૂપે ઉતરેલી હતી જ પરંતુ તે ઉપરાંત તેમનામાં બૌદ્ધિક વિશદતા, કલાત્મક રસિકતા અને વિવિધ વિષય પ્રાહિણી પ્રાજ્ઞલ પ્રતિભાનો પણ ઉચ્ચ પ્રકારનો સન્નિવેશ થયો હતો અને તેથી તેઓ એક અસાધારણ વ્યક્તિત્વ ધરાવનાર મહાનુભાવોની પંક્તિમાં સ્થાન પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતા મેલ્લી શક્યા હતા.

તેઓ પોતાના પિતાના એક માત્ર પુત્ર હોવાથી તેમને પિતાના વિશાલ કારભારમાં નાનપણથી જ લક્ષ્ય આપવાની ફરજ પડી હતી અને તેથી તેઓ હાઈસ્કૂલનો અભ્યાસ પૂરો કરવા સિવાય કોલેજનો વિશેષ અભ્યાસ કરવાનો અવસર મેલ્લી શક્યા ન હતા. છતાં તેમની જ્ઞાનરુચિ વધુ જ તીવ્ર હોવાથી, તેમણે પોતાની મેલ્લે જ, વિવિધ પ્રકારના વાંચનનો અભ્યાસ ખૂબ જ વધાર્યો હતો અને તેથી તેઓ ઇંગ્રેજી ઉપરાંત, બંગાળી, હિંદી, ગુજરાતી ભાષાઓ પણ ખૂબ સરસ જાણતા હતા અને એ ભાષાઓમાં લખાણમાં વિવિધ પુસ્તકોના વાંચનમાં સતત નિમગ્ન રહેતા હતા.

નાનપણથી જ તેમને પ્રાચીન વસ્તુઓના સંગ્રહનો મારે શોલ્હ લાગી ગયો હતો અને તેથી તેઓ જૂના શિક્ષાઓ, ચિત્રો, મૂર્તિઓ અને તેવી બીજી બીજી ચીજોનો સંગ્રહ કરવાના અત્યંત રસિક થઈ ગયા હતા. ળવેરાતનો પણ તે સાથે તેમનો શોલ્હ ખૂબ વધ્યો અને તેથી તેઓ એ વિષયમાં પણ ખૂબ જ નિષ્ણાત થઈ ગયા હતા. એના પરિણામે તેમણે પોતાની પાસે શિક્ષાઓ, ચિત્રો, હસ્તલિખિત બહુમૂલ્ય પુસ્તકો વિગેરેનો જે અમૂલ્ય સંગ્રહ મેગો કર્યો હતો તે આજે હિંદુસ્થાનના ગણ્યાગાંઠ્યા એવા સંગ્રહોમાં એક મહત્ત્વનું સ્થાન પ્રાપ્ત કરે તેવો છે. તેમનો પ્રાચીન શિક્ષાઓનો સંગ્રહ તો ઇટલો બધો વિશિષ્ટ પ્રકારનો છે કે જેથી આલ્ખી હુનિયામાં તેનું ત્રીજું કે ચોથું સ્થાન આવે તેમ છે. તેઓ એ વિષયમાં ઇટલા નિપુણ થઈ ગયા હતા કે મોટા મોટા મ્યુઝિઅમોના સરકારી ક્યુરેટરો પણ વારંવાર તેમની સલાહ અને અભિપ્રાય મેલ્લવા અર્થે તેમની પાસે આવતા જતા.

તેઓ પોતાના એવા ઉચ્ચ સાંસ્કૃતિક શોલ્હને લઈને દેશ-વિદેશની આવી સાંસ્કારિક પ્રવૃત્તિઓ માટે કાર્ય કરતી અનેક સંસ્થાઓના સદસ્ય વિગેરે બન્યા હતા. દાલ્લલા તરીકે-રૉયલ ઇશિયાટિક સોસાયટી ઓફ બેંગાલ, અમેરિકન

ઑફિસીયલ સોસાયટી ન્યુયાર્ક, બંગીય સાહિત્યપરિષદ્ કલકત્તા, ન્યુમેસ્મેટિક સોસાયટી ઑફ ઇન્ડિયા વિગેરે અનેક પ્રસિદ્ધ સંસ્થાઓના તેઓ હત્સાહી સભાસદ્ હતા.

સાહિત્ય અને શિક્ષણ વિષયક પ્રવૃત્તિ કરનારી જૈન તેમ જ જૈનેતર અનેક સંસ્થાઓને તેમણે મુક્ત મને દાન આપી એ વિષયોના પ્રસારમાં પોતાની ઉત્કટ અભિરુચિનો ઉત્તમ પરિચય આપ્યો હતો. તેમણે આવી રીતે કેટ-કેટલી સંસ્થાઓને આર્થિક સહાયતા આપી હતી તેની સંપૂર્ણ યાદી મળી શકી નથી. તેમનો સ્વભાવ આવાં કાર્યોમાં પ્રાયઃ મૌન ધારણ કરવાનો હતો અને એ માટે પોતાની પ્રસિદ્ધિ કરવાની તેઓ આકાંક્ષા નહોતા રાખતા. તેમની સાથે કોઈ વાલતે પ્રસંગોચિત વાર્તાલાપ થતાં આવી વાલતની જે આલકતરી માહિતી મળી શકી તેના આધારે તેમની પાસેથી આર્થિક સહાયતા મેલવનારી કેટલીક સંસ્થાઓનાં નામો વિગેરે આ પ્રમાણે જાણી શકાયાં છે—

હિંદુ એકેડેમી, દોલતપુર (બંગાલ), રૂ. ૧૫૦૦૦)	કલકત્તા—મુર્શિદાબાદના જૈન મન્દિરો, ૧૧૦૦૦)
તરકી-ઉર્દૂ બંગાલ, ૫૦૦૦)	જૈનધર્મ પ્રચારક સમા, માનમૂમ, ૫૦૦૦)
હિંદી સાહિત્ય પરિષદ્ ભવન (ઇલાહાબાદ), ૧૨૫૦૦)	જૈન મવન, કલકત્તા, ૧૫૦૦૦)
વિશુદ્ધાનંદ સરસ્વતી મારવાડી હોસ્પિટલ, કલકત્તા, ૧૦૦૦૦)	જૈન પુસ્તક પ્રચાર મંડલ, આગરા, ૭૫૦૦)
એક મેટર્નિટીહોમ, કલકત્તા, ૨૫૦૦)	જૈન મન્દિર, આગરા, ૩૫૦૦)
બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટી, ૨૫૦૦)	જૈન હાઈસ્કૂલ, અંબાલા, ૨૧૦૦)
જીયાગંજ હાઈસ્કૂલ, ૫૦૦૦)	જૈન ગુરુકુલ, પાલીતાણા, ૧૧૦૦૦)
જીયાગંજ લંડનમિશન હોસ્પિટલ, ૬૦૦૦)	જૈન પ્રાકૃત્ કોષ માટે, ૨૫૦૦)

એ ઉપરાંત હજાર-હજાર પાંચસો-પાંચસોની નાની રકમો તો તેમણે સેંકડોની સંખ્યામાં આપી છે જેનો સરવાલો લાલ-દોલ લાલ જેટલો થવા જાય.

સાહિત્ય અને શિક્ષણની પ્રગતિ માટે સિંધીજીનો જેટલો હત્સાહ અને ઉશ્ચોગ હતો તેટલો જ સામાજિક પ્રગતિ માટે પણ તે હતો. અનેકવાર તેમણે આવી સામાજિક સમાઓ વિગેરેમાં પ્રમુલ્લ તરીકે ભાગ લઈને પોતાનો એ વિષેનો આન્તરિક્ક હત્સાહ અને સહકારભાવ પ્રદર્શિત કર્યો હતો. જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના સન્ ૧૯૨૬ માં મુબઈમાં ભરાલ્લા લાસ અધિવેશનના તેઓ પ્રમુલ્લ બન્યા હતા. ઉદયપુર રાજ્યમાં આવેલા કેશરીયાજી તીર્થના વહીવટના વિષયમાં સ્ટેટ સાથે જે લ્લાલ્લો ઉભો થયો હતો તેમાં તેમણે સૌથી વધારે તન, મન અને ધનનો ભોગ આપ્યો હતો. આ રીતે તેઓ જૈન સમાજના હિતની પ્રવૃત્તિઓમાં યથાયોગ્ય સંપૂર્ણ સહયોગ આપતા હતા પરંતુ તે સાથે તેઓ સામાજિક મૂલ્લતા અને સાંપ્રદાયિક કઢ્ઢરતાના પણ પૂર્ણ વિરોધી હતા. બીજા બીજા ધનવાનો કે આગેવાનો ગણાતા રૂઢીમલ્લ જૈનોની માલ્લક તેઓ સંકીર્ણ મનોવૃત્તિ કે અન્ધશ્રદ્ધા પોષક વિકૃત્ત મલ્લકિથી સર્વથા પર હતા. આચાર, વિચાર કે વ્યવહારમાં તેઓ વઢ્ઢુ જ ઉદાર અને વિલેકશીલ હતા.

તેમનું ગૃહસ્થ તરીકેનું જીવન પણ વઢ્ઢુ જ સાદું અને સાલ્લ્લિક હતું. વંગાલના જે જાતના નવાબી ગણાતા વાતાવરણમાં તેઓ જન્મ્યા હતા અને ઉલ્લ્યા હતા તે વાતાવરણની તેમના જીવન ઉપર કશી જ લ્લરાવ અસર થઈ ન હતી અને તેઓ લગભગ એ વાતાવરણથી તલ્લન અલિલ્લ જેવા હતા. આટલો મોટો શ્રીમાન્ હોવા છતાં, શ્રીમંતાઈના લોટા વિલાસ કે મોટા આલ્લંબરથી તેઓ સદા દૂર રહેતા હતા. દુર્વ્યય અને દુર્વ્યસન પ્રલ્લે તેમનો ભારે તિરસ્કાર હતો. તેમની સ્થિતિના ધનવાનો જ્યારે પોતાના મોજ-શોલ્લ, આનન્દ-પ્રમોદ, વિલાસ-પ્રવાસ, સમારંભ-મહોલ્લસવ ઇલ્લાદિમાં લાલ્લો રૂપીયા ઉડાવતા હોય છે ત્યારે સિંધીજી તેનાથી તલ્લન વિમુલ્લ રહેતા હતા. તેમને શોલ્લ માત્ર સારા વાલ્લનનો અને કલામય વસ્તુઓ જોવા — સંપ્રલ્લવાનો હતો. જ્યારે જુઓ ત્યારે, તેઓ પોતાની ગાદી ઉપર બેઠા બેઠા સાહિત્ય, ઇતિહાસ, સ્થાપલ્લ, ચિત્ર, વિજ્ઞાન,

भूगोल के भूगर्भविज्ञाने लगतां सामयिको के पुस्तको बांघता ज सदा देखाता हता। पोताना एवा विशिष्ट बाचनना शोखने लीधे तेओ इंग्रेजी, बंगाली, हिंदी, गुजराती आदिमां प्रकट यता उच्च कोटिना, उक्त विषयोने लगता विविध प्रकारनां सामयिक पत्रो अने जर्नल्स आदि नियमित मंगावता रहेता हता। आर्ट, आर्किऑलॉजी, एपीग्राफी, न्यूमेस्मैटिक, ज्योमॉफी, आइकोनोग्राफी, हिस्टरी अने माइनींग आदि विषयोनां पुस्तकोनी तेमणे पोतानी पासे एक सारी सरस्वी कल्लिगरी ज बनावी लीधी हती।

तेओ स्वभावे एकान्तप्रिय अने अस्पृहायी हता। नकामी बातो करवा तरफ के गप्पांसप्पां मारवा तरफ तेमने बहु ज अभाव हतो। पोताना व्यावसायिक व्यवहारनी के विशाल कारभारनी बाबतोमां पण तेओ बहु ज मितभायी हता। परंतु ज्यारे तेमना प्रिय विषयोनी — जेवा के स्थापत्य, इतिहास, चित्र, शिल्प आदिनी — चर्चा जो नीकळी होय तो तेमां तेओ एटला निमग्न थई जता के कलाकोना कलाको बही जता तो पण तेओ तेथी थाकता नहीं के कंटाळता नहीं।

तेमनी बुद्धि अत्यंत तीक्ष्ण हती। कोई पण वस्तुने समजवामां के तेनो मर्म पकड़वामां तेमने कशी वार न लागती। विज्ञान अने तत्त्वज्ञाननी गंभीर बाबतो पण तेओ सारी पेटे समजी शकता हता अने तेमनुं मनन करी तेमने पचावी शकता हता। तर्क अने दलीलमां तेओ मोटा मोटा कायदा शास्त्रीओने पण आंटी देता। तेम ज गमे तेवो चालाक माणस पण तेमने पोतानी चालाकीथी चकित के मुग्ध बनावी शके तेम न हतुं।

पोताना सिद्धान्त के विचारमां तेओ खूब ज मक्कम रहेवानी प्रकृतिना हता। एक वार विचार नक्की कर्पा पछी अने कार्यनो स्वीकार कर्पा पछी तेमांथी चलित यवानुं तेओ बिल्कुल पसंद करता नहीं।

व्यवहारमां तेओ बहु ज प्रामाणिक रहेवानी बूझिवाळा हता। बीजा बीजा धनवानोनी माफक व्यापारमां दगा-फटका के साच-झूठ करीने धन मेळववानी तृष्णा तेमने यत्किंचित् पण यती न हती। तेमनी आभी व्यावहारिक प्रामाणिकताने लक्ष्मीने इंग्लैंडनी मर्केटाईल बैंकनी डॉयरेक्टरोंनी बॉर्डे पोतानी कलकत्तानी शाखानी बॉर्डेमां, एक डॉयरेक्टर यवा माटे तेमने खास विनंती करी हती के जे मान ए पहेलां कोई पण हिंदुस्थानी व्यापारीने मळ्युं न होतुं।

प्रतिभा अने प्रामाणिकता साथे तेमनामां योजनाशक्ति पण घणी उच्च प्रकारनी हती। तेमणे पोतानी ज स्वतंत्र बुद्धि अने कुशळता द्वारा एक तरफ पोतानी घणी मोटी जमीनदारीनी अने बीजी तरफ कोलीयारी विगेरे माइनींगना उद्योगनी जे सुव्यवस्था अने सुघटना करी हती ते जोईने ते ते विषयना ज्ञाताओ चकित यता हता। पोताना घरना नानामां नाना कामथी ते छेक कोलीयारी जेवा मोटा कारखाना सुधीमां — के ज्यां हजारो माणसो काम करता होय — बहु ज नियमित, व्यवस्थित अने सुयोजित रीते काम चाल्यां करे तेवी तेमनी सदा व्यवस्था रहेती हती। छेक दरबानथी छई पोताना समोबडीया जेवा समर्थ पुत्रो सुधीमां एक सरखुं उच्च प्रकारनुं शिस्त-पालन अने शिष्ट-आचरण तेमने रूपां देखातुं हतुं।

सिद्दीजीमां आभी समर्थ योजकशक्ति होवा छातां — अने तेमनी पासे संपूर्ण प्रकारनी साधनसंपन्नता होवा छातां, तेओ धमालवाळा जीवनथी दूर रहेता हता अने पोताना नामनी जाहेरातने माटे के लोकोमां मोटा माणस गणावानी खातर तेओ तेवी कशी प्रवृत्ति करता न हता। रावबहादुर, राजाबहादुर के सर-नार्ड विगेरेना सरकारी खेताबो धारण करवानी के काउन्सीलोमां जई ऑनरेबल मेंबर बनवानी तेमने क्यारेय इच्छा थई न हती। एवी खाली आडम्बरवाळी प्रवृत्तिमां पैसानो दुर्व्यय करवा करतां तेओ सदा साहित्योपयोगी अने शिक्षणोपयोगी कार्योंमां पोताना धननो सद्व्यय करता हता। भारतवर्षनी प्राचीन कळा अने तेने लगती प्राचीन वस्तुओ तरफ तेमनो उत्कट अनुराग हतो अने तेथी ते माटे तेमणे लाखो रुपिया खर्चा हता।

સિંધી સાથેનો મારો પ્રત્યક્ષ પરિચય સન્ ૧૯૩૦ માં શરૂ થયો હતો. તેમની ઇચ્છા પોતાના સદ્ગત પુણ્ય-શ્લોક પિતાના સ્મારકમાં જૈન સાહિત્યનો પ્રસાર અને પ્રકાશ થાય તેવી કોઈ વિશિષ્ટ સંસ્થા સ્થાપન કરવાનો હતો. મારા જીવનના સુદીર્ઘકાલીન સહકારી, સહચારી અને સમિત્ર પંડિતપ્રવર શ્રી મુલલાલજી, જેઓ બાબૂ શ્રી ડાહ્ય-ચંદ્રજીના વિશેષ શ્રદ્ધાભાજન હોઈ શ્રી મહાદુર સિંહજી પળ એમની ઉપર તેટલો જ વિશિષ્ટ સદ્ભાવ ખરાવતા હતા, એમના પરામર્શ અને પ્રસ્તાવથી, તેમણે મને એ કાર્યની યોજના અને વ્યવસ્થા હાથમાં લેવાની વિનંતિ કરી અને મેં પણ પોતાને અમીષ્ટતમ પ્રવૃત્તિના આદર્શને અનુરૂપ ઉત્તમ કોર્પોરેટના સાધનની પ્રાપ્તિ થતી જોઈ તેનો સ્પર્ધ અને સોછાસ સ્વીકાર કર્યો.

સન્ ૧૯૩૧ ના પ્રારંભ દિવસે, વિશ્વવંશ કવીન્દ્ર શ્રી રવીન્દ્રનાથ ટાગોરના ત્રિભૂતિવિહારસમા વિશ્વવિખ્યાત શાન્તિનિકેતનના વિશ્વભારતી-વિદ્યામંડળમાં ‘સિંધી જૈન જ્ઞાનપીઠ’ની સ્થાપના કરી અને ત્યાં જૈન સાહિત્યના અધ્યયન-અધ્યાપન અને સંશોધન-સંપાદન આદિનું કાર્ય ચાલુ કર્યું. આ વિધેની કેટલીક પ્રાથમિક હકીકત, આ ગ્રંથમાળાના સૌથી પ્રથમ પ્રકટ થયેલા ‘પ્રવચ્ચચિન્તામણિ’ નામના ગ્રંથની પ્રસ્તાવનામાં મેં આપેલી છે, તેથી તેની અહિં પુનરુક્તિ કરવાની જરૂર નથી.

સિંધીજીએ મારી પ્રેરણાથી, ‘સિંધી જૈન જ્ઞાન પીઠ’ની સ્થાપના સાથે, જૈન સાહિત્યના ઉત્તમોત્તમ ગ્રન્થરત્નોને આધુનિક શાસ્ત્રીય પદ્ધતિએ સુંદર રીતે સંશોધિત-સંપાદિત કરી-કરાવી પ્રકટ કરવા માટે અને તેમ કરી જૈન સાહિત્યની સાર્વજનિક પ્રતિષ્ઠા સ્થાપિત કરવા માટે, આ ‘સિંધી જૈન ગ્રન્થ માળા’ પ્રકટ કરવાની વિશિષ્ટ યોજનાનો પણ સ્વીકાર કર્યો અને એ માટે આવશ્યક અને અપેક્ષિત અર્થવ્યય કરવાનો ઉદાર ઉત્સાહ પ્રદર્શિત કર્યો.

પ્રારંભમાં, શાન્તિનિકેતનને લક્ષીને એક ૩ વર્ષનો કાર્યક્રમ ઘડી કાઢવામાં આવ્યો અને તે પ્રમાણે ત્યાં કામનો પ્રારંભ કરવામાં આવ્યો. પરંતુ એ ૩ વર્ષના અનુભવના અંતે શાન્તિનિકેતન મને મારા પોતાના કાર્ય અને સ્વાસ્થ્યની દૃષ્ટિએ બરાબર અનુકૂળ ન લાગવાથી, અનિચ્છાએ મારે એ સ્થાન છોડવું પડ્યું અને અમદાવાદમાં, ગુજરાત વિદ્યાપીઠના સાન્નિધ્યમાં ‘અને કાન્ત વિહાર’ બનાવી ત્યાં આ કાર્યની પ્રવૃત્તિ ચાલુ રાખી. આ ગ્રન્થમાળામાં પ્રકટ થયેલા ગ્રન્થોની ઉત્તમ પ્રશંસા, પ્રસિદ્ધિ અને પ્રતિષ્ઠા થયેલી જોઈને સિંધીજીનો ઉત્સાહ સ્વયં વધ્યો અને તેમણે એ અંગે જેટલો સ્વર્ચ થાય તેટલો સ્વર્ચ કરવાની અને જેમ બને તેમ વધારે ગ્રન્થો પ્રકટ થયેલા જોવાની પોતાની ઉદાર મનોવૃત્તિ મારી આગળ વારંવાર પ્રકટ કરી. હું પણ તેમના એવા અપૂર્વ ઉત્સાહથી પ્રેરાઈ યથાશક્તિ આ કાર્યને વધારે-ને-વધારે વેગ અને વિસ્તાર આપવા માટે પ્રયત્નવાન રહેતો.

૫

સન્ ૧૯૩૮ ના જુલાઈમાં, મારા પરમ મુદ્દત્ શ્રીયુત કન્હૈયાલાલ માળેકલાલ મુંશીનો — જેઓ તે વસ્તે મુંબઈની કૉંગ્રેસ ગવર્નમેંટના ગૃહમંત્રીના ઉચ્ચ પદ પર અધિષ્ઠિત હતા—અકસ્માત્ એક પત્ર મને મળ્યો જેમાં એમણે સૂચવ્યું હતું કે ‘સેઠ મુંગલાલ ગોપેનકાદ બે લાખ રૂપીયાની એક ઉદાર રકમ એમને સુમત્ર કરી છે જેનો ઉપયોગ ભારતીય-વિદ્યાઓના કોઈ વિકાસાત્મક કાર્ય માટે કરવાનો છે અને તે માટે વિચાર-ચિનિમય કરવા તેમ જ તદુપયોગી યોજના ઘડી કાઢવા અંગે મારી જરૂર હોવાથી મારે તરત મુંબઈ આવવું વિગેરે’. તદનુસાર હું તરત મુંબઈ આવ્યો અને અમે બન્ને એ સાથે બેસી એ યોજનાની રૂપરેખા તૈયાર કરી; અને તે અનુસાર, સંવત્ ૧૯૯૫ ની કાર્તિક સુદી પૂર્ણમાના દિવસે શ્રી મુંશીજીના નિવાસસ્થાને ‘ભારતીય વિદ્યામંડળ’ ની, એક મોટા સમારંભસાથે સ્થાપના કરવામાં આવી.

મંડળના વિકાસ માટે શ્રીમુંશીજીનો અથક ઉદ્યોગ, અલંબ ઉત્સાહ અને ઉદાર આત્મમોગ જોઈ, મને પણ એના કાર્યમાં યથાયોગ્ય સહકાર આપવાની પૂર્ણ ઉત્કંઠા થઈ અને હું તેની આંતરિક વ્યવસ્થામાં પ્રમુખપણે ભાગ લેવા લાગ્યો. મંડળની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં સાહિત્ય પ્રકાશન સંબંધી જે એક વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિ સ્વીકારવામાં આવી હતી તે મારી આ

ग्रंथमाला का कार्य साथे एक प्रकारे परस्पर सहायक स्वरूपनी ज प्रवृत्ति होवापी, मने ए पूर्व-अंगीकृत कार्यमां बाधक न पता उठटी साधक ज जणाई अने तेथी में एमां यथाशक्ति पोतानी विशिष्ट सेवा आपवानो निर्णय कयों. सिंधीजीने ए बंधी वस्तुस्थितिनी जाण करवामां आवतां तेओ पण भवनना कार्यमां रस धरावता थया अने एना संस्थापक-सदस्य बनी एना कार्य माटे पोतानी पूर्ण सहानुभूति प्रकट करी.

जेम में उपर जणाव्युं छे तेम, ग्रंथमालाका विकास माटे सिंधीजीनो उत्साह अत्यंत प्रशंसनीय हतो अने तेथी हुं पण मारा स्वास्थ्य विगोरेनी कशी दरकार राख्या वगर, ए कार्यनी प्रगति माटे सतत प्रयत्न कर्या करतो हतो. परंतु ग्रंथमालाकी व्यवस्थानो सर्व भार, मारा एकलाना पंड उपर ज आश्रित यईने रहेलो होवापी, मारुं शरीर उपारे ए व्यवस्था करतुं अटकी जाय, स्यारे एनी शी स्थिति थाय तेनो विचार पण मने बारंबार ययां करतो हतो. बीजी बाबू सिंधीजीनी पण उत्तरावस्था होई तेओ बारंबार अस्वस्थ यवा लाग्या हता अने तेओ पण जीवननी अस्थिरतानो आभास अनुभववा लाग्या हता. एटले ग्रंथमालाका भावी विषे कोई स्थिर अने सुनिश्चित योजना घडी काढवानी कल्पना हुं कर्या करतो हतो.

भवननी स्थापना ययां पछी ३-४ वर्षमां ज एना कार्यनी विद्वानोमां सारी पेटे प्रसिद्धि अने प्रतिष्ठा जाम-वा लागी हती अने विविध विषना अध्ययन-अध्यापन अने साहित्यना संशोधन-संपादननुं कार्य सारी पेटे आगळ बधवा लाग्युं हतुं, ए जोई सुदृढ़ श्रीमुंशीजीनी खास आकांक्षा थई के सिंधी जैन ग्रंथमालाकी कार्यव्यवस्थानो संबंध जो भवन साथे जोडी देवामां आवे तो तेथी परस्पर बंनेना कार्यमां सुंदर अभिवृद्धि यवा उपरांत ग्रंथमालाने स्थायी स्थान मळशे अने भवनने विशिष्ट प्रतिष्ठानी प्राप्ति पशे; अने ए रीते भवनमां जैन शाखोना अध्ययननुं अने जैन साहित्यना प्रकाशननुं एक अद्वितीय केन्द्र बनशे. श्रीमुंशीजीनी ए शुभाकांक्षा, ग्रंथमाला विषेनी मारी भावी चिंतानी योग्य निवारक लागी अने तेथी हुं ते विषेनी योजनानो विचार करवा लाग्यो. यथावसर सिंधीजीने में श्रीमुंशीजीनी आकांक्षा अने मारी योजना सूचित करी. तेओ भा. वि. भ. ना स्थापक-सदस्य हता ज अने तदुपरान्त श्रीमुंशीजीना खास केहास्पद मित्र पण हता; तेथी तेमने पण ए योजना बधावी लेवा लायक लागी. पण्डितप्रवर श्रीमुखलाळजी जेओ आ ग्रंथमालाका आरंभथी ज अंतरंग हितचितक अने सक्रिय-सहायक छे तेमनी साथे पण ए योजना संबधे में उचित परामर्श कयों अने संवत् २००१ ना वैशाख सुदमां (मे, सन १९४३) सिंधीजी कार्यप्रसंगे मुंबई आवेला स्यारे, परस्पर निर्णीत विचार-विनिमय करी, आ ग्रंथमालाकी प्रकाशन संबंधी सर्व व्यवस्था भवनने स्वाधीन करवामां आवी. सिंधीजीए, ए उपरान्त, ते अवसरे मारी प्रेरणाथी भवनने बीजा १० हजार रुपीआनी उदार रकम पण आपी जेना बडे भवनमां तेमना नामनो एक हॉल बंधाववामां आवे अने तेमां प्राचीन वस्तुओ तेम ज चित्र विगोरेनो संग्रह राखवामां आवे.

भवनी प्रबंधक समितिए सिंधीजीना आ विशिष्ट अने उदार दानना प्रतिघोषरूपे भवनमां प्रचलित 'जैन शास्त्र-शिक्षण' विभागने स्थायीरूपे 'सिंधी जैन शास्त्रशिक्षा पीठ' ना नामे प्रचलित राखवानो सविशेष निर्णय कयों.

✽

ग्रंथमालाका जनक अने परिपालक सिंधीजीए, प्रारंभथी ज एनी सर्व प्रकारनी व्यवस्थानो भार मारा

उपर मुक्तीने तेओ तो फक्त खास एटली ज आकांक्षा राखता हता के ग्रंथमालाका केम बधारे ग्रंथो प्रकट थाय अने केम तेमनो बधारे प्रसार थाय. तेमना जीवननी एक मात्र ए ज परम अभिलाषा हती के आ ग्रंथ-माला द्वारा जेटला बने तेटला सारा सारा अने महत्त्वना ग्रंथो जल्दी जल्दी प्रकाशित थाय अने जैन साहित्यनो खूब प्रसार थाय. ए अंगे जेटलो खर्च थाय तेटलो ते बहु ज उत्साहथी आपवा उत्सुक हता. भवनने ग्रंथमाला समर्पण करती वखते तेमणे मने कहुं के—'अस्स्यार सुची तो वर्षमां सरेरास ३-४ ग्रंथो प्रकट थता आव्या छे परंतु जो आप प्रकाशित करी शको तो, दरमहिने बब्बे ग्रंथो पण प्रकाशित थता जोई हुं धराउं तेम नथी. ज्यां सुची आपनी

અને મારી જીંદગી છે ત્યાં સુધી, જેટલું સાહિત્ય પ્રકટ કરવા-કરાવવાની આપની इच्छा होय ते प्रमाणेनी आप व्यवस्था करो. मारा तरफथी पैसानो संकोच आपने जराय नहीं जणाय'. जैन साहित्यना उद्धार माटे आवी उत्कट आकांक्षा अने आवी उदार चित्तवृत्ति धरावनार दाम्नी अने विनम्र पुरुष, में मारा जीवनमां बीजो कोई नथी जोयो. पोतानी हयाती दरम्यान तेमणे मारा हस्तक ग्रन्थमाळा खाते लगभग ७५००० पोणोलाख रुपीआ खर्च कर्या हशे; परंतु ए १५ वर्षना गाळा दरम्यान तेमणे एकवार पण मने एम नथी पूछ्युं के कई रकम कया ग्रन्थ माटे खर्च करवामां आवी छे के कया ग्रन्थना संपादन माटे कोने शुं आपवामां आव्युं छे. ज्यारे ज्यारे हुं प्रेस इत्यादिना बीलो तेमनी उपर मोकलतो स्यारे स्यारे, तेओ ते मात्र जोईने ज ऑफिसमां ते रकम चुकववाना शेरा साथे मोकली देता. हुं तेमने कोई बीळनी विगत संमजाववा इच्छतो, तो पण तेओ ते विषे उत्साह न बतावता अने एनाथी विरुद्ध ग्रन्थ-माळानी साइम, टाईप, प्रीटींग, बाइंडींग, हेडींग आदिनी बाबतमां तेओ खूब झीणवटथी विचार करता रहेता अने ते अंगे विस्तारथी चर्चा पण करता. तेमनी आवी अपूर्व ज्ञाननिष्ठा अने ज्ञानभक्ति ए ज मने तेमना छेहपाशमां बद्ध कर्यो अने तेथी हुं यत्किंचित् आ जातनी ज्ञानोपासना करवा समर्थ ययो.

उक्त रीते भवनने ग्रन्थमाळा समर्पित कर्या बाद, सिंधीजीनी उपर जणावेली उत्कट आकांक्षाने अनुलक्षीने मने प्रस्तुत कार्यमाटे वधारे उत्साह थयो अने जो के मारी शारीरिक स्थिति, ए कार्यना अविरत श्रमथी प्रतिदिन वधारे-न-वधारे झडपथी क्षीण थती जाय छे, छतां में एना कार्यने वधारे वेगवान् अने वधारे विस्तृत बनावयानी दृष्टि ए केटलीक विशिष्ट योजना करवा मांडी, अने संपादनना कार्यमां वधारे सहायता मळे ते माटे केटलाक विद्वानोना नियमित सहयोगनी पण व्यवस्था करवा मांडी. अनेक नाना-मोटा ग्रन्थो एक साथे प्रेसमां छापवा आप्या अने बीजा तेवा अनेक नवा नवा ग्रन्थो छपावा माटे तैयार करवा मांड्या. जेटला ग्रन्थो अत्यार सुधीमां कुल प्रकट थया हता तेटला ज बीजा ग्रन्थो एक साथे प्रेसमां छपावा शुरु थया अने तेथी पण बमणी संख्याना ग्रन्थो प्रेस कॉपी आदिना रूपमां तैयार थवा लाग्या.

ए पछी थोडा ज समय दरम्यान, एटले सप्टेंबर १९४३ मां, भवन माटे कलकत्ताना एक निवृत्त प्रोफेसरनी मोटी लाईब्रेरी खरीद करवा, हुं त्यां गयो. सिंधीजी द्वारा ज ए प्रोफेसर साथे वाटाघाट करवामां आवी हती अने मारी प्रेरणाथी ए आखी लाईब्रेरी, जेनी किंमत रु. ५० हजार जेटली मांगवामां आवी हती, सिंधीजीए पोताना तरफथी ज भवनने भेट करवानी अतिमहनीय मनोवृत्ति दर्शावी हती. परंतु ते प्रोफेसर साथे ए लाईब्रेरी अंगेनो योग्य सोदो न थयो अने तेथी सिंधीजीए, कलकत्ताना सुप्रसिद्ध खर्गवासी जैन सद्गुरुहस्थ बाबू पूरणचंद्रजी नाहारनी मोटी लाईब्रेरी लई लेवा विषे पोतानी सलाह आपी अने ते अंगे पोते ज योग्य रीते एनी व्यवस्था करवानुं माथे लीधुं.

कलकत्तामां अने आखाय बंगालमां ए वर्ष दरम्यान अन्न-दुर्भिक्षनो भयंकर कराळ काळ वर्ती रह्यो हतो. सिंधीजीए पोताना वतन अजीमगंज, मुर्शिदाबाद तेम ज बीजां अनेक स्थळे गरीबोने मफत अने मध्यवित्तोने अल्प-मूल्यमां प्रतिमास हजारो मण धान्य वितीर्ण करवानी मोटी अने उदार व्यवस्था करी हती, जेना निमित्ते तेमणे ए वर्षमां लगभग त्रण-साडा त्रण लाख रुपीआ खर्च खाते मांडी वाळ्या हता. बंगालना वतनीयोमां अने जमीनदारोमां आवो मोटो उदार आर्थिक भोग ए निमित्ते अन्य कोईए आप्यो होय तेम जाणवामां नथी आव्युं.

अक्टोबर-नवेंबर मासमां तेमनी तबियत बगडवा मांडी अने ते घीरे घीरे वधारे-ने-वधारे शिथिल थती गई. जान्युआरी (१९४४) ना प्रारंभमां हुं तेमने मळवा फरी कलकत्ता गयो. ता. ६ ठी जान्युआरीनी संख्याए तेमनी साथे बेसीने ३ कलाक सुधी ग्रन्थमाळा, लाईब्रेरी, जैन इतिहासना आलेखन आदि अंगेनी खूब उत्साहपूर्वक वातोचीतो करी परंतु तेमने पोताना जीवननी अल्पतानो आभास जाणे थई रह्यो होय तेम वच्चे वच्चे तेओ तेवा उद्गारो पण काळ्या करता हता. ५-७ दिवस रहीने हुं मुंबई आववा नीकळ्यो स्यारे छेछी मुलाकात वखते तेओ बहु ज

માથભરેલે હૃદયે મને વિદાય આપતા બોલ્યા કે—‘કોણ જાણે હવે આપણે ફરી મઠીશું કે નહિ ?’ હું એમના એ દુઃખદ વાક્યને વહુ જ દબાવેલા હૃદયે સાંમઠતો અને હઠેગ પામતો, એમનાથી સદાના માટે છૂટો પડ્યો. તે પછી તેમની સાથે મુલાકાત થવાનો પ્રસંગ જ ન આવ્યો. ૫-૬ મહિના તેમની તબિયત સારી-નરસી રહ્યાં કરી અને આખરે જુલાઈની (સન્ ૧૯૪૪) ૭ મી તારીખે તેઓ પોતાના વિનશ્વર દેહને છોડી પરલોકમાં ચાલ્યા ગયા. મારી સાહિત્યોપાસનાનો મહાન્ સહાયક, મારી સેવાનો મહાન્ પરીક્ષક અને મારી નિષ્ઠાનો મહાન્ પ્રેરક સહૃદય સુપુરુષ આ અસાર સંસારમાં મને શૂન્ય હૃદય બનાવી પોતે મહાશૂન્યમાં બિલીન થઈ ગયો.

સિંઘીજી જો કે આ રીતે નાશવંત સ્થૂળ શરીરથી સંસારમાં વિલુપ્ત થયા છે પરંતુ તેમણે સ્થાપેલી આ ગ્રંથમાળા દ્વારા તેમનું યશઃશરીર સંકલ્પે વર્ષો સુધી આ સંસારમાં વિચમાન રહી તેમની કીર્તિ અને સ્મૃતિની પ્રશસ્તિનો પ્રભાવક પરિચય સતત આપ્યાં કરશે.

સિંઘીજીના સુપુત્રોનાં સત્કાર્યો

સિંઘીજીના સ્વર્ગવાસથી જૈન સાહિત્ય અને જૈન સંસ્કૃતિના મહાન્ પોષક નરરત્નની જે મોટી ઓટ પડી છે તે તો સહજભાવે પૂરાય તેમ નથી. પરંતુ મને એ જોડેને હૃદયમાં ઝૂંચી આશા અને આશ્વાસક આલ્હાદ ગાય છે કે તેમનાં સુપુત્રો—શ્રીરાજેન્દ્ર સિંહજી, શ્રીનરેન્દ્ર સિંહજી અને શ્રીવીરેન્દ્ર સિંહજી પોતાના પિતાના સુયોગ્ય સન્તાનો હોઈ પિતાની પ્રતિષ્ઠા અને પ્રસિદ્ધિના કાર્યમાં અનુરૂપ ભાગ ભજવી રહ્યા છે અને પિતાની ભાવના અને પ્રવૃત્તિને ઉદારભાવે પોષી રહ્યા છે.

સિંઘીજીના સ્વર્ગવાસ પછી એ બંધુઓએ પોતાના પિતાના દાન-પુણ્ય નિમિત્તે અજીમગંજ વિગેરે સ્થાનોમાં લગભગ ૫૦-૬૦ હજાર રૂપિયા ખર્ચ કર્યા હતા. તે પછી થોડા જ સમયમાં, સિંઘીજીના હૃદયમાતાનો પળ સ્વર્ગવાસ થઈ ગયો અને તેથી પોતાના એ પરમ પૂજનીયા દાદીમાના પુણ્યાર્થે પળ એ બંધુઓએ ૭૦-૭૫ હજાર રૂપિયાનો વ્યય કર્યો. ‘સિંઘી જૈન ગ્રંથમાળા’ લખાતે પળ એ સિંઘી બંધુઓએ વિગત વર્ષમાં, પિતાજીએ નિર્ધારેલ વિચાર પ્રમાણે પૂર્ણ ઉત્સાહથી ખર્ચ ઉપાડી લીધો, અને તે ઉપરાન્ત કલકત્તાના ઇન્ડિયન રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યુટને બંગાળીમાં જૈન સાહિત્ય પ્રકટ કરવા માટે સિંઘીજીના સ્મારકરૂપે ૫૦૦૦ રૂપિયાની પ્રારંભિક મદત આપી.

સિંઘીજીના જ્યેષ્ઠ ચિરંજીવ બાબુ શ્રી રાજેન્દ્ર સિંહજીએ, મારી ઇચ્છા અને પ્રેરણાના પ્રેમને વશ થઈ, પોતાના પુણ્ય-શ્લોક પિતાની અજ્ઞાત ઇચ્છાને પૂર્ણ કરવા માટે, ૫૦ હજાર રૂપિયાની નાદર રકમ ભારતીય વિદ્યાભવનને દાન કરી, અને તેના વડે કલકત્તાની ઉક્ત નાદાર લાઈબ્રેરી ખરીદ કરીને ભવનને એક અમૂલ્ય સાહિત્યિક નિધિરૂપે મેટ કરી છે. ભવનની એ ભવ્ય લાઈબ્રેરી ‘બાબુ શ્રી બહાદુર સિંહજી સિંઘી લાઈબ્રેરી’ના નામે સદા ઓઝલાશે અને સિંઘીજીના પુણ્યાર્થે એ એક મોટામાં મોટી જ્ઞાનપરબ બનશે. બાબુ શ્રી નરેન્દ્ર સિંહજીએ, પોતાના પિતાએ બંગાળની સરાક જાતિના સામાજિક અને ધાર્મિક ઉત્થાન નિમિત્તે જે પ્રવૃત્તિ ચાલુ કરી હતી, તેને અપનાવી લીધી છે અને તેના સંચાલનનો ભાર પ્રમુખ પળે પોતે ઉપાડી લીધો છે. ગત (સને ૧૯૪૪) નવેમ્બર માસમાં કલકત્તામાં દિગંબર સમાજ તરફથી ડજવાળા ‘વીરશાસન જયન્તી મહોત્સવ’ના પ્રસંગે તેના ફાળામાં એમણે ૫૦૦૦ રૂપિયા આપ્યા હતા તેમ જ કલકત્તામાં જૈન ચેતાંબર સમુદાય તરફથી બાંધવા ધારેલા “જૈન મંચ” માટે ૩૧૦૦૦ રૂપિયા દાન કરી પોતાની ઉદારતાની શુભ શરૂઆત કરી છે. અવિષ્ણમાં ‘સિંઘી જૈન ગ્રંથમાળા’નો સર્વ આર્થિક ભાર આ બંને બંધુઓએ ઉત્સાહ પૂર્વક સ્વીકારી લેવાની પોતાની પ્રશંસનીય મનોભાવના પ્રકટ કરીને, પોતાના પિતાના એ પરમ પુનીત યશોમન્દિરને ઉત્તરોત્તર ઝગત સ્વરૂપ આપવાનો શુભ સંકલ્પ કર્યો છે. તથાસ્તુ.

પ્રાસ્તાવિક

સિંધી જૈન ગ્રન્થમાલ્લાના ૧૪

મા મણિ તરીકે આજે મહોપાધ્યાય મેઘવિજય ગણિકૃત
આ 'દિગ્વિજય મહાકાવ્ય' પ્રકાશ પામે છે. આ મહો-

પાધ્યાયની આવી જ એક મહાકાવ્ય સ્વરૂપની પ્રૌઢ ગ્રન્થકૃતિ, ગ્રન્થમાલ્લાના ૭ મા મણિ તરીકે 'દેવાનન્દમહાકાવ્ય' નામે પૂર્વે પ્રકાશિત થયેલી છે. એ પૂર્વ પ્રકાશિત કાવ્યમાં ગ્રન્થકારે, મુખ્ય કરીને વિજયદેવ સૂરિનું ચરિતવર્ણન કર્યું છે ત્યારે પ્રસ્તુત કાવ્યમાં એ સૂરિના પટ્ટધર વિજયપ્રભ સૂરિનું ચરિત્ર વર્ણવ્યું છે. મહોપાધ્યાય મેઘવિજય ગણિ, પોતાના ગચ્છપતિ આચાર્ય વિજયદેવ સૂરિ તથા તેમના પટ્ટધર વિજયપ્રભ સૂરિના બહુ જ ભક્ત જણાય છે. કારણ કે તેમણે એ આચાર્યોનું ગુણવર્ણન કરવા માટે નાનાં મોટાં ૧-૪ કાવ્યોની રચના કરી છે. 'દેવાનન્દ કાવ્ય' તથા પ્રસ્તુત 'દિગ્વિજય કાવ્ય' ઉપરાંત તેમની મેઘદૂત-કાવ્યની સમસ્યાપૂર્તિરૂપે 'મેઘદૂતસમસ્યાલેખ' નામની પણ એક કાવ્યાત્મક રચના છે, જેમાં વિજયપ્રભ સૂરિની ગુણવર્ણના કરવામાં આવી છે. એ ઉપરાંત 'વિજયદેવમાહાત્મ્ય' નામક ચરિત્રગ્રન્થ કે જેની રચના સ્વરતરગચ્છીય શ્રીવલ્લભપાઠકે કરી છે તેના ઉપર પણ મેઘવિજયજીએ વિશ્વરૂપ લક્ષ્મીને એ ચરિત્રનાયક પ્રત્યેની પોતાની વિશિષ્ટ ભક્તિ પ્રદર્શિત કરી છે.

વિજયદેવ સૂરિ અને વિજયપ્રભ સૂરિના પરિચય માટે મેં દેવાનન્દકાવ્યની તેમ જ વિજયદેવમાહાત્મ્યની પ્રસ્તાવનામાં સંક્ષેપમાં કેટલુંક લખ્યું છે તેથી ફરી અહીં તેની પુનરાવૃત્તિ કરવાની જરૂર નથી.

મહોપાધ્યાય મેઘવિજયજી પોતાના સમયના એક બહુશ્રુત અને વિશદ પ્રતિભાવાન વિદ્વાન હતા, એ તેમની આવી અનેક કૃતિયોના અવલોકનથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. વ્યાકરણ, કાવ્ય, ડ્યોતિષ, અધ્યાત્મ વિગેરે કેટલાક વિષયોના તેઓ બહુ જ સમર્થ જ્ઞાતા અને પ્રૌઢ ગ્રન્થકાર હતા. ગ્રન્થ-રચના વિષયક તેમનો ઉદ્યોગ પણ અથક હતો એમ તેમણે રચેલા વિવિધ વિષયોના સંખ્યાબન્ધ ગ્રન્થોની નામાવલી ઉપરથી જોઈ શકાય છે. વિવિધ વિષયોના અનેક ગ્રન્થોની રચના કરનારા જૈન યતિયોમાં તેઓ સૌથી છેલ્લા હોય એમ લાગે છે. તેમના પછીના વિગત અઢીસો વર્ષોમાં એવો કોઈ સમર્થ જૈન ગ્રન્થકાર થયો નથી.

તેઓ વ્યાકરણ, કાવ્ય વિગેરે વિષયોમાં તો પારંગત હતા જ પરંતુ ડ્યોતિષ, નિમિત્ત, રમલ અને મંત્ર-ચંત્ર શાસ્ત્રોમાં પણ બહુ નિપુણ હતા અને એ વિષયોનો તેમનો સ્વાસ ગંભીર અભ્યાસ હતો એમ તેમના બનાવેલા વર્ષપ્રબોધ, હસ્તસંજીવન, રમલશાસ્ત્ર, ચંત્રવિધિ, પ્રભસુન્દરી વિગેરે વિગેરે ગ્રન્થોના અવલોકનથી જાણી શકાય છે. તેમનો રચેલો 'વર્ષપ્રબોધ' - જેનું બીજું નામ 'મેઘમહોદય' પણ છે - ગ્રન્થ તો જૈનેતર વિદ્વાનોમાં પણ સ્તુતિ અભ્યસનીય થયેલો છે, અને તેનું પ્રકાશન પણ જૈનેતર પળિહતોએ કરેલું છે. હસ્તરેખાવિષયક 'હસ્ત-સંજીવન' નામનો તેમનો બનાવેલો ગ્રન્થ પણ પટલો જ ઉપયોગી અને વિદ્વત્પ્રિય છે. હસ્તરેખાને લગતી અનેક એવી નવીન વાસ્તવો એ ગ્રન્થમાં તેમણે આપેલી છે જે બીજા ગ્રન્થોમાં ઉપલબ્ધ થતી નથી. વર્ષપ્રબોધ અને હસ્તસંજીવન એ બન્ને ગ્રન્થો, એ વિષયના રસિક વિદ્વાનોને સ્વાસ અધ્યયન કરવા જેવા છે અને તે ઉપર તુલનાત્મક દૃષ્ટિ આલોચન-પ્રત્યાલોચન પણ કરવા જેવું છે. સિંધી જૈન ગ્રન્થમાલ્લામાં આ બન્ને ગ્રન્થોની સંશોધિત અને સુસંપાદિત આવૃત્તિઓ પ્રકટ કરવાનો મનોરથ છે જ.

ન્યાય-વ્યાકરણતીર્થ પંડિત શ્રી અમ્બાલાલ પ્રે. શાહાએ આ દિગ્વિજય મહાકાવ્યનું સુન્દર રીતે સંશોધન-સંપાદન કરી તથા કેટલાક વિષયાર્થ શબ્દો ઉપર ટિપ્પણી આપી લક્ષ્મીને, ગ્રન્થને સુપાઠ્ય બનાવવાનો યોગ્ય પ્રયાસ કર્યો છે. આશા છે કે એના અભ્યાસિયોને એ અવશ્ય ઉપકારક થશે.

શ્રાવણી પુર્નિમા, સં. ૨૦૦૧ }
વા. ૨૪-૮-૪૫, મા. વિ. મ. સુબંધ. }

જિન વિજય મુનિ

પ્રસ્તાવના

૧. પ્રતિ પરિચય

વસ્તુતઃ “દિગ્વિજય મહાકાવ્ય” મા સંપાદનમાં અને જે પ્રતિઓ પ્રાપ્ત થઈ હતી. એક પ્રતિ આગરાના શ્રીવિજયધર્મ-લક્ષ્મી-જ્ઞાનમંદિરમાંથી મુનિરાજ શ્રીવિદ્યાવિજયજી મહારાજ દ્વારા અને બીજી પૂનાના માંડારકર હિન્દીકવિઓમાંથી ચિદમ્બર્ય આચાર્ય શ્રીજિનવિજયજી દ્વારા મળી હતી. એ માટે બંને વિદ્વાનોનો આભાર માનું છું.

બંને પ્રતિઓ છતાંમગ છુદ્ધ હતી અને લિપિ પણ સરસ હતી. આગરાની પ્રતિમાં ૧૯ મું પત્ર નહોતું, જેથી તેટલો માત્ર મેં પૂનાની પ્રતિ પરથી લીધો છે; બાકીનો સમગ્ર પાઠ મેં આગરાની પ્રતિને આદર્શ રાખીને લીધો છે.

આગરાની પ્રતિના શાંશિયામાં કઠિન શબ્દોનાં ટિપ્પણો આપેલાં છે; તે જ ટિપ્પણો દિગ્વિજય કાવ્યના કઠિન શબ્દોના ટિપ્પણોવાળી એક જ પાનાની પ્રતિ મને આગરાના તે જ વિજયધર્મલક્ષ્મીજ્ઞાનમંદિરમાંથી મળી હતી, તેથી સાચે સચ્ચાં હતાં. યદ્યપિ તેમાં કર્તાનું નામ જણાવ્યું નથી પણ કેવલ સમગ્ર સર્ગનાં ટિપ્પણોની અન્તે “इति श्रीविजयधर्मकाव्ये सहोपाध्याय-श्रीमेघविजयगणिकृते सप्तमसर्गविवरणम्” આ ઉલ્લેખથી કેવલ સાતમા સર્ગનાં જ નહીં પરન્તુ સમગ્ર કાવ્યનાં ટિપ્પણો પ્રમ્થકર્તાનાં પોતાનાં જ હોય એવું મારું અનુમાન છે. કેમકે શબ્દાલંકાર એવા કઠિન શબ્દોના અર્થો, કર્તા સિવાય આટલાં સ્કુટ બીજા ન કરી શકે. વળી ‘દેવાનન્દ કાવ્ય’નું ટિપ્પણ કર્તાએ પોતે જ રચેલું છે તેથી આ સમગ્ર ટિપ્પણ પણ કર્તાએ પોતે જ રચેલું હશે; એમ માની મેં પહેલા પૃષ્ઠમાં જ “પ્રમ્થકારકૃતાનિ ટિપ્પણાનિ” એ મથાકા નીચે જ અર્થો આપ્યા છે. તેની નીચેનું ટિપ્પણ છે અંમેજી આંકડા-ઓથી “સંપાદકકૃતાનિ ટિપ્પણાનિ”ના મથાકા નીચે આપ્યું છે, તે મારું છે. લગમગ આઠ સર્ગો સુધી જ કર્તાનું ટિપ્પણ મળી આવે છે. તે પછીના સર્ગો પર હશે કે કેમ તે જાણી શકાતું નથી પરંતુ પાછાઠના સર્ગો સરઠ અને તેમાં કાવ્યદૃષ્ટિનું વર્ણન હોવાથી તેના પર ટિપ્પણની જરૂર નથી એમ સમજીને મેં પણ ટિપ્પણો આપવાનું માંડી શક્યું.

પ્રમ્થકારના ટિપ્પણોમાં નિર્દિષ્ટ કોશોનાં સ્વરો શોધીને તેના અપ્યાય, કાંઠ આદિ આપવા મેં યાવત્ શક્ય પ્રયત્ન કર્યો છે અને સંપાદનમાં પણ સાવધાની રાખી છે છતાં ક્યાંઈ જાણુકિઓ દૃષ્ટિગોચર થાય તો વિશ્વ પાઠકગણ સુચિત્ત કરવાની કૃપા કરે એવી આશા રાખું છું.

કવિએ પોતાની મોટી કૃતિથી લઈને યાવત્ નાની કૃતિઓમાં પણ પોતાની પ્રશસ્તિ આપેલી છે; એ તેમના સમગ્ર ગ્રંથોના અવલોકન પરથી માલમ પડે છે. જ્યારે આ વિસ્તૃત મહાકાવ્યની અંતે કવિએ કંઈ જ પરિચય આપ્યો નથી; યથી સંભવતઃ આ કાવ્ય કવિની અપૂર્ણ કૃતિ હશે. છતાં કાવ્યનો અંત જોતાં કંઈ પણ વર્ણ્ય વસ્તુ બાકી હોય તેમ જણાતું નથી. એમ કહેવું અચિત્ત નથી કે આ કાવ્ય કવિની અંતિમ કૃતિ હશે અને તેથી પોતાનો પરિચય આપવાનું બાકી રહી ગયું હશે.

કાવ્યનાં એક “પરિશિષ્ટ” આપ્યું છે, તે આ કવિની જ કૃતિ છે. તેમાં શ્રીહીરવિજયસૂરિની લઈને શ્રીવિજય-પ્રમ્થસૂરિ સુધીની મુદ્રાવલી આપી છે, જેમાં શ્રીહીરવિજયસૂરિ, શ્રીવિજયસેનસૂરિ, શ્રીવિજયવેંકસૂરિ, શ્રીવિજય-સિંહસૂરિ અને શ્રીવિજયપ્રમ્થસૂરિનાં ચરિત્રોનું વર્ણન ગદ્યમાં આપેલું છે. આ પટ્ટાવલી શ્રીધર્મસાગર ઉપાધ્યાયે

રચેલી પદ્યાવલીની અનપૂર્તિરૂપે આલેખાયેલી છે; અને ટૂંકમાં ઘટનાઓનો ક્રમ સાલવાર આપવા પ્રયત્ન કરેલો છે. આવી પદ્યાવલી આવા કવિત્વ દૃષ્ટિએ આલેખાયેલા કાવ્યમાં પૂરક બને એ હેતુથી પરિશિષ્ટરૂપે આપેલી છે.

૨. કવિનો પરિચય

શ્રીમેષવિજય ઉપાધ્યાયનો જન્મ, સ્થાન કે ગૃહસ્થાવસ્થાનો પરિચય ક્યાંઈથી જાણી શકાતો નથી, તેમ તેમના અમળ જીવનમાંની બીજી કોઈ પણ માહિતી મળતી નથી.

તેઓએ પોતાની પ્રત્યેક કૃતિઓના અંતે પ્રશસ્તિ રચી છે; જેમાં પોતાનું નામ, ગુરુ શ્રીકૃપાવિજયનું નામ અને શ્રીવિજયપ્રભસૂરિ પ્રતિ ભક્તિ-અભિરેક દર્શાવતી પંક્તિઓ મળી આવે છે. શ્રીવિજયપ્રભસૂરિએ તેમને ઉપાધ્યાયપદ આપેલું તેથી તેમની પ્રતિ તેઓ આ પ્રકારે કૃતજ્ઞતા દર્શાવતા, એમ જણાઈ આવે છે.

તેઓ સાહિત્યના પ્રખર અભ્યાસી મહાકવિ હતા; એ તેમની અનેક કાવ્યરચનાઓથી જણાઈ આવે છે. કિરાત, માધ, નૈષધ, મેઘદૂત આદિ કાવ્યના સતત વાચનથી તેમને સમસ્ત કાવ્યો કંઠસ્થ હશે, એ તેમની તે તે કાવ્યોની સમસ્યાપૂર્તિઓથી માલમ પડી આવે છે. તેઓ દર્શન-તત્ત્વજ્ઞાનના પંડિત હતા; એ તેમના ‘યુક્તિપ્રબોધ માટક’ પરથી જણાઈ આવે છે. એ નાટકમાં તેમણે તે ચતુરતાના પ્રધાનતઃ દિગંબર મતાનુયાયી બનારસીદાસના સિદ્ધાંતોનું આવેશપૂર્વક ધ્વજન કર્યું છે અને તેથી હિતરદર્શનોના ધ્વજનાત્મક દૃઢમાર્ગને મૂકીને જૈનદર્શનના નવીનમત સંસ્થાપકનું યુક્તિપૂર્વક ધ્વજન કરવાનો નવીન માર્ગ અપનાવ્યો છે. વ્યાકરણમાં તેમણે ‘દ્વૈમકૌમુદી’ અપર નામ ‘ચંદ્રપ્રભા’ રચીને શ્રીદ્વૈમચંદ્રસૂરિની ‘સિદ્ધદ્વૈમચંદ્રશબ્દાનુશાસન-લઘુવૃત્તિ’ ને ગોઠવી સરલ અને વિશદ બનાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. એ સિવાય તેમણે એથી નાની ‘લઘુપ્રક્રિયા’ અને તેથી બે નાની ‘દ્વૈમશબ્દચન્દ્રિકા’ રચીને વૈયાકરણ તરીકેની રૂચિતિ ઉજ્જવલ બનાવી છે. સૌથી ધ્યાન ઈર્ષ્યે તેવા તેમના જ્યોતિષવિષયક અભ્યાસને છગતા મંથો છે. જૈન આચાર્યોમાંથી શ્રીમદ્ભાદ્રાણ્ય રચેલી ફલાદેશ વિષયક ‘ભદ્રાણ્યસંહિતા’ અને શ્રીકાલકાચાર્ય રચેલી ‘કાલકસંહિતા’નાં નામો મળે છે, પણ હસ્તરેખાના વિષયમાં ‘હસ્તસંજીવન’ જેવું સ્પષ્ટ અને વિસ્તારયુક્ત સંસ્કૃતની વિસ્તૃત ટીકા સાથે બીજા કોઈએ આલેખેલું જણાતું નથી. તે સિવાય ‘ઉદયદીપિકા’, ‘વર્ષપ્રબોધ’, ‘પ્રભસુંદરી’ વગેરે મંથો તો જ્યોતિષના વિશિષ્ટ અભ્યાસી તરીકેનું તેમનું અપૂર્વ કૌશલ બતાવી આપે છે. તેઓ અધ્યાત્મવિષયના પણ મોટા વિદ્વાન્ હતા એ તેમના ‘માતૃકાપ્રસાદ’ અને ‘અર્હટ્ટીતા’ વગેરે મંથોથી જાણી શકાય છે. તેમનું ‘સપ્તસંધાન મહાકાવ્ય’ તો એક અદ્ભુત મંથ છે; જેમાંથી સાત મહાપુરુષોનાં ચરિત્રો એક જ પદ્યમાંથી સાત અર્થ દ્વારા નીકળે છે; એ તેમનો અનેકાર્યક શબ્દમંડોલ બતાવી આપે છે.

તેઓ ગુજરાતી ભાષાના પણ સિદ્ધહસ્ત કવિ-લેખક છે; એ તેમની કેટલીક ગુજરાતી કૃતિઓ ઉપરથી જાણી શકાય છે.

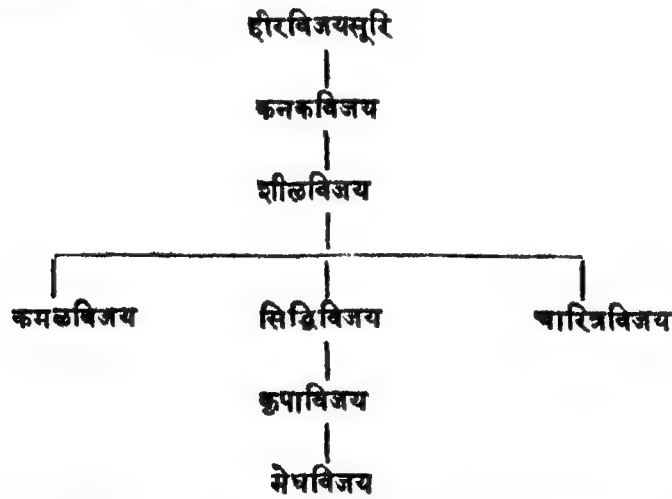
આમ તેઓ પ્રતિભાશાળી કવિ, સ્ફુરન્મતિ વાર્શનિક, પ્રયોગવિશુદ્ધ વૈયાકરણ, સમયજ્ઞ જ્યોતિષી, આધ્યાત્મિક આત્મજ્ઞાની હતા; એ તેમના મંથોમાંનાં તદ્વિષયક આલેખનો પરથી જાણી શકાય છે.

તેઓ ઉપા° યશોવિજય અને ઉપા° વિનયવિજયના સમકાલીન વિદ્વાન્ હતા, છતાં એક બીજાએ ક્યાંઈ કોઈનું નામ ઉલ્લેખ્યું નથી; તેથી જૈન પરંપરામાં ચાલી આવતી નામ ન ઉલ્લેખવાની રુઢિથી જાણી શકાય છે કે તેઓ પણ તેમના જેવા જ સમર્થ હતા અને તેથી સમાન સામર્થ્યના કારણે એક બીજાને ન ઉલ્લેખ્યા હોય એ આભાવિક લાગે છે.

મુનિરાજ શ્રીદર્શનવિજયજી દ્વારા સંપાદિત ‘પટ્ટાવલીસમુષય’ નામના પ્રથમો મુનિચર્ય શ્રીચારિત્રવિજયજી એ જાહેરેલી પૃ. ૧૦૧ પરની ‘ગુરુમાલા’ માં શ્રીમેષવિજય ઉપાધ્યાયનો પરિચય આપેલો છે પણ એ પરિચય અપ્રાપ્ત નથી; કેમકે તે સમયમાં કંઈક આગળપાછળ મેષવિજય નામના બે વિદ્વાનો થયા છે. તેમાંથી એક તો શ્રીવિજયસેનસૂરિના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા અને તેઓ ઠેઠ શ્રીવિજયરત્નસૂરિ સુધી લગભગ સોથીયે વધુ વર્ષો સુધી જીવિત રહી, છેવટ સુધી રચના કર્યે જાય એ સંભવિત નથી. તેથી એ મેષવિજય તો ‘વિજયસિલક-સૂરિરાસ’ માં જણાવેલા નંદિવિજય વાચકના સમાનશીલ સહકારી હતા અને જેમને સં. ૧૬૫૬ માં ઉપાધ્યાયપદવી આપ્યાનું સૂચન ‘વિજયપ્રશસ્તિમહાકાવ્ય’ ના પૃષ્ઠ ૫૧૭-૧૮ માં કરાયું છે. પણ આ મેષવિજય તો તે પછી થયેલા શ્રીકૃપાવિજયના શિષ્ય હતા. છતાં આ બંને મેષવિજયને એક સમજી લઈ તેમાં વર્ણન કરેલું છે. તેમના શિષ્યોનું વંશવૃક્ષ પણ તેમાં સૂચવેલું છે તે પણ એ જ રીતે સેત્તમેઝ નામોનું બનેલું હોવાથી વાસ્તવિક નથી. છતાં શ્રીમેષવિજયનું શિષ્યમંડળ મોટું હશે તેમાં શક નથી. તેમણે નીચે જણાવેલા પ્રંથોની પ્રશસ્તિમાં કેટલાક પ્રંથો તો પોતાના અમુક અમુક શિષ્યોને મળવા માટે બનાવ્યા; એવું સૂચન નામોલેખપૂર્વક કર્યું છે.

તેમના ગુરુ શ્રીકૃપાવિજયજીની ‘શ્રીવિજયપ્રભસૂરિ નિર્વાણરાસ’ સિવાય કોઈ રચના ઉપલબ્ધ થઈ નથી છતાં તેઓ મોટા કવિ હતા એ તેમણે ક્યાં ત્યાં કરેલા ઉલ્લેખોથી જણાઈ આવે છે. વઢી તેઓ ષટ્દર્શનના પ્રચરવેત્તા અને સાહિત્ય તેમજ સિદ્ધાન્તના પण्डित હતા. શ્રીકૃપાવિજયજીના દીક્ષા અને શિક્ષા ગુરુ ક્રમશઃ શ્રીકમલવિજયજી અને શ્રીસિદ્ધિવિજયજી હતા. તે બન્ને ગુરુઓએ સન્માનક નગરમાં લુપ્તાકોને હરાવી જયશ્રી પ્રાપ્ત કરી હતી.^૧

તેમના ગુરુઓનું વંશવૃક્ષ આ પ્રમાણે છે:—

કવિના પ્રંથોમાં છેલ્લામાં છેલ્લું સં. ૧૭૬૦ માં રચાયેલું ‘સત્સંધાનમહાકાવ્ય’ મઠી આવે છે અને ‘વિજયદેવમાહાત્મ્યવિચરણ’ જેની લિપિ સં. ૧૭૦૧ માં થયાની પહેલવહેલી રચના સાલ મળે છે. આમ

૧ “યઃ ષટ્તર્કવિત્તર્કકર્કશમસિઃ સાહિત્ય-સિદ્ધાન્તવિત્ પ્રાણપ્રક્રિતિપઃ કૃપાવિજયઃ પ્રાક્તો વિનેયસ્તથોઃ ।

તત્પ્રાદામ્બુજમૃગમેષવિજયોપાધ્યાયલભ્વાઽઽત્મના પ્રંથો મેઘમહીષરાષધિરં સિદ્ધિચિત્રે નન્દતાત્” ॥ ૧૬ ॥

— શુકિપ્રબોધનાટક, પ્રાન્તપ્રશસ્તિ ।

૨ “આયઃ શ્રીકમલાદિગ્ધ વિજયસત્સાનુજન્મા ધુવઃ શ્રીસિદ્ધિવિજયોઽન્ત તો મમ ગુરોર્દીક્ષાઽનુશિક્ષાગુરુ ।

શ્રીસન્માનકનાભિ ધાત્રિ મહસો ડ્રવે વિજિલ જણાલુપ્તાકૈન્દ્રગણાન્ જયધિયમય્ સંપ્રપતુર્વિશ્રુતામ્” ॥ ૧૫ ॥

— શુકિપ્રબોધનાટક, પ્રાન્તપ્રશસ્તિ ।

તેમનો ૫૦ વર્ષ સુધીનો ગ્રન્થોનો રચનાકાલ તો નોંધાયેલો મઠે જ છે; પણ તેમની વાસ્તવ્યતા અને છેડી કુદાવસ્થાનાં કુલ ૨૦-૨૫ વર્ષ ડમેરીય તોયે ઓછામાં ઓછું તેઓ ૮૦ વર્ષ કે તે કરતાં યે વધુ જીવવાનું અનુમાન થાય છે.

તેમની પ્રત્યેક કૃતિ સંશોધિત-સંપાદિત થઈ પ્રકાશમાં આવે તો તેમના અલ્પદંડ ગચ્છિકાવ્યની જાણી થઈ શકે છતાં તેમના જેટલા ગ્રન્થો મઠી આવે છે તેની નોંધ ઘ્યાં લાંચી એકત્રિત કરી અને તેમાં શું વિષય આવે છે તે નીચે મુજબ વિષયવાર આપવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

૩. ગ્રન્થકારે રચેલા ગ્રન્થોની વિષયવાર નોંધ

[કાવ્યગ્રંથો]

૧. જ્ઞાતિનાથચરિત્ર—તેમાં રચનાસમય નોંધ્યો નથી. આ કાવ્યમાં ‘નૈષધીય-મહાકાવ્ય’ ની સમસ્યા-પૂર્તિ છે. તેમાં સોઝમા તીર્થંકર શ્રીજ્ઞાતિનાથ ભગવાનનું ચરિત્ર વર્ણન છે. વીરવિજય મુનિ સં. ૧૭૧૦ માં વિજયપ્રભસૂરિ બન્યા તે પછી આ કાવ્ય રચાયું હશે, કેમકે તેની પ્રશસ્તિમાં શ્રીવિજયપ્રભસૂરિનું સ્મરણ કરેલું છે. આ કાવ્ય ‘જૈન વિવિધ સાહિત્ય શાસ્ત્રમાલા’ માં પ્રકાશિત થયેલું છે.

૨. દેવાનન્દમહાકાવ્ય—સં. ૧૭૨૭ માં આ કાવ્ય મારવાઢના સાદ્દી નગરમાં રચાયું હતું. આ કાવ્યમાં ‘માઘકાવ્ય’ની સમસ્યાપૂર્તિ છે અને શ્રીવિજયદેવસૂરિ તેમજ શ્રીવિજયપ્રભસૂરિનું ચરિત્રવર્ણન છે. આ કાવ્ય ‘સિંધી જૈન ગ્રન્થમાલા’માં પ્રગટ થયું છે.

૩. કિરાત સમસ્યાપૂર્તિ (?)—આ કાવ્યનું નામ શું છે તે જાણી શકાયું નથી. પણ તેમાં ‘કિરાતાર્જુનીય-કાવ્ય’ની સમસ્યાપૂર્તિ તો છે જ. એની એક પ્રતિ આચાર્ય શ્રીવિજયેન્દ્રસૂરિ પાસે હતી જેની પ્રેસકોપી મેં કેટલાયે વર્ષો અગાઉ તેમને કરી આપેલી, એ સ્મરણ ઉપરથી જણાવું છું. તે પ્રતિ મને મઠી શકી નથી. તે બે એક સર્ગાત્મક જ હતી. સંભવતઃ ક્યાંઈ થી તેની પૂરી પ્રતિ પણ મઠી આવે.

૪. મેઘદૂતસમસ્યાલેખ—આમાં રચના સમય આપ્યો નથી. આ કાવ્ય ‘મેઘદૂત’ કાવ્યની સમસ્યાપૂર્તિ-રૂપ હોઈ એક પત્ર રૂપે છે. કવિએ ભાદ્રપદ પાંચમ પછી આ પત્ર પોતાના ગણ્ઢાચાર્ય શ્રીવિજયપ્રભસૂરિ, જેઓ તે સમયે દેવઘાટનમાં સ્થિત હતા તેમને નવરંગપુર—અવરંગઢાદથી લખ્યો છે. આ સમસ્યાના અંતે કવિએ લખ્યું છે કે—વિજયદેવસૂરિની ભક્તિમાટે માઘકાવ્યની સમસ્યાપૂર્તિદ્વારા અને શ્રીવિજયપ્રભસૂરિની ભક્તિ માટે મેઘદૂત કાવ્યની સમસ્યાપૂર્તિરૂપે તેમની પ્રશંસા કરી છે. આ કથનમાં ગ્રંથકારે પોતાની બે કૃતિઓનો અનુક્રમ ઢતાવ્યો છે તેથી જણાય છે કે માઘસમસ્યાપૂર્તિ પછી જ મેઘદૂતસમસ્યાપૂર્તિ ઢની. ઇટલે સં. ૧૭૨૭ પછી જ તે રચાયું. આ ગ્રંથ ‘આત્માનન્દજૈનસમા-ભાવનગર’ તરફથી પ્રગટ થયેલો છે.

૧ “ગચ્છાધીશ્વરહીરહીરવિજયાઽઽન્નાયે નિકાયે ધિયાં પ્રેઢ્યઃ શ્રીવિજયપ્રભાઽઽલ્યસુપુરોઃ શ્રામસપ્તાઽઽલ્યે ગણે ।

ક્ષિપ્યઃ પ્રાક્ષમણેઃ કૃપાદિવિજયસ્યાઽઽશાસ્ત્રમાત્રાપ્રણીશ્વકે વાવકનામમેધવિજયઃ સસ્યા સમસ્યામિમામ્” ॥

—જ્ઞાન્તિનાથચરિત્ર, પ્રતિસર્ગપ્રશ્નોઃ ।

૨ “મુનિનયનાથેન્દુમિતે (૧૭૨૭) વર્ષે હર્ષેણ સાદ્દીનગરે । ગ્રન્થઃ પૂર્ણઃ સમજનિ વિજયદશમ્યામિતિ ષેઢઃ” ॥ ૮૫ ॥

—દેવાનન્દમહાકાવ્ય, પ્રાન્તપ્રશસ્તિ ।

૩ “સ્તિષ્ઠીમદ્રુઢનહિનકૃદ્દીરતીર્થાભિનેયુઃ પ્રાપ્ત્વાદેશં તપઘણપતેર્મૈઢનામા વિનેયઃ ।

જ્યેઢ્ઢસ્તિષ્ઠા પુરમશુસરઃ નચ્ચરજ્ઞં સસર્જ ક્ષિઢચચ્છાયાતરુઢ વસતિ રામગિર્યાશ્રમેયુ” ॥ ૧ ॥

—મેઘદૂતસમસ્યાલેખ, પ્રારંભ ।

૪ “માઘકાવ્યં દેઢપુરોર્મેઢકૂર્ત પ્રમપ્રમોઃ । સમસ્યાર્થ સમસ્યાર્થ નિર્મિમે મૈઢપણ્ઢિતઃ” ॥ ૧૧૧ ॥

—મેઘદૂતસમસ્યાલેખ, પ્રાન્તમાઘ ।

૫. સસંસ્થાન મહાકાવ્ય — રચના સમય સં. ૧૭૬૦.^૧ આ કાવ્ય કર્તાની શક્તિ માટે આશ્ચર્ય ક્ષત્પન્ન કરાવે તેવું છે. કેમકે તેમાં એક જ શ્લોકમાં સાત પુરુષોની કથા કહેવામાં આવી છે. ઋષભદેવ, શ્રોતિનાથ, નેત્રિનાથ, વાર્ધનાથ, મહાવીરસ્વામી, રામચંદ્ર અને કૃષ્ણચંદ્ર — આ સાતે મહાપુરુષોનાં જીવન ચરિત્ર આ કાવ્યનાં પ્રત્યેક શ્લોકમાં વર્ણિત છે. પ્રન્થ પ્રમાણ ૪૪૨ શ્લોકનું છે. પ્રંથકાર સ્વયં લેખે છે કે, “આચાર્ય હેમચંદ્રસૂરિયું બનાવેલું ‘સસંસ્થાનકાવ્ય’ હતું પરંતુ તે હવે મળતું ન હોવાથી મેં આ નવું બનાવ્યું છે.” આ પ્રન્થ “જૈન વિવિધ સાહિત્ય શાસ્ત્રમાલ”માં પ્રગટ થયેલો છે અને આચાર્ય શ્રીઅમૃતસૂરિજીએ તેના પર ટીકા બનાવી હમણાં જ સૂરત થી પ્રગટ કરેલો છે.

૬. દિગ્વિજય મહાકાવ્ય — પ્રસ્તુત મહાકાવ્ય. રચના સમય આપેલો નથી. આમાં શ્રીવિજયપ્રભસૂરિનું જીવનચરિત્ર છે. તેર સર્ગોનું આ કાવ્ય પ્રંથકારે બનાવેલાં કાવ્યોમાં સૌથી મોટું છે.

૭. લઘુત્રિષ્ટિશલાકાપુરુષચરિત્ર — હેમચંદ્રાચાર્યે રચેલા ‘ત્રિષ્ટિશલાકા’નાં દશે પર્વોને સંક્ષેપમાં લગભગ ૫૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણમાં પદ્યરૂપે આલેખ્યો છે.^૧ તેમાં રચનાસમય જણાવ્યો નથી. આ પ્રંથ મુદ્રિત થયો નથી.

૮. અભિવ્યદત્તકથા — પંચમીમાહાત્મ્ય ઉપર અભિવ્યદત્તની કથા, શ્રીવિજયરત્નસૂરિ સં. ૧૭૫૦ માં ગચ્છપતિ બન્યા પછી પદ્યરૂપે આલેખેલી છે.^૧ આ પ્રન્થ ‘વાનદયામૃતહિન્મતપ્રન્થમાલ’માં પ્રગટ થયો છે.

૯. પદ્માચાર્યાન — પૂર્ણભદ્રે રચેલા મૂળ પંચાચાર્યાનને ગદ્યરૂપે સંસ્કૃતમાં આલેખેલું છે. આ પ્રન્થ મુદ્રિત થયો નથી.

૧૦. વિજયદેવમાહાત્મ્ય વિવરણ — [ટીકાપ્રંથ.] રચના સમય અજ્ઞાત છે. પરંતુ આ પ્રંથની લિપિ સં. ૧૭૦૧ માં થઈ છે,^૧ તેથી માલમ પડે છે કે મૂળ પ્રંથ એની પહેલાં બન્યો હશે અને વિવરણ મૂળપ્રંથની સાથે થા પાછળ બન્યું હશે. મૂળ પ્રંથ કૃત્સરતરગચ્છીય જિનરાત્નસૂરિસંતાનીય શ્રીજ્ઞાનભિમલશિષ્ય પાઠક શ્રીવલ્લભ-ઉપાધ્યાયે બનાવ્યો છે. તેમાં મુખ્ય વિષય શ્રીવિજયદેવસૂરિના જીવનનું સવિસ્તર વર્ણન છે. ઉપાધ્યાય મેઘવિજયજીએ આ મૂળ પ્રંથ પર વિવરણ કર્યું છે. ઇટલે કઠિન શબ્દોનો અર્થસ્ફોટ કર્યો છે. આ પ્રન્થ ‘જૈન-સાહિત્ય સંશોધક સમિતિ’ તરફથી પ્રગટ થઈ ચૂક્યો છે.

[ન્યાયપ્રંથ]

૧૧. યુક્તિપ્રબોધ નાટક — (વાણારસીય-દિગમ્બરમત-સ્વળ્હનમય) આ પ્રન્થ મૂળ પ્રાકૃત ગાથામાં

૧ “વિયદ્રસમુનીન્દનાં (૧૭૬૦) પ્રમાણાત્ પરિવત્સરે । કૃતોડયમુદયમઃ પૂર્વાચાર્યચર્યાપ્રતિષ્ઠિતઃ” ॥

— સસંસ્થાનમહાકાવ્ય, પ્રાન્તપ્રશસ્તિ ।

૨ “શ્રીહેમચંદ્રસૂરીશેઃ સસંસ્થાનમાદિમમ્ । રચિતં તદલભે તુ ક્ષાવિદં તુલ્યે સતામ્” ॥

— સસંસ્થાનમહાકાવ્ય, પ્રાન્તપ્રશસ્તિ ।

૩ “કૃપાવિજયનામકવીન્દ્રાઃ સાન્દ્રચાન્દ્રમહસો યદાસા તે । તદ્વિનેયવાગ્ વિનયાડ્ડલ્યો નિર્મમે જિનપવિત્રચારિત્રમ્” ॥ ૬૦૧ ॥

— લઘુત્રિષ્ટિશલાકાપુરુષચરિત્ર, પ્રાન્તપ્રશસ્તિ ।

૪ “તપાગામ્મોજસહસ્રમાનુઃ સૂરિર્જયી શ્રીવિજયપ્રમાહઃ ।

તત્પટ્ટવીપઃ શ્રમણાવનીપઃ પ્રમાસતે શ્રીવિજયચારિત્રઃ ॥ ૭૬ ॥

રાજ્યે તત્તીયે વિજયિન્વાજસં પ્રાજ્ઞાઃ કૃપાદેર્ભિજયા બન્ધુઃ ।

શિષ્યો હિ મેઘાદ્ વિજયસ્તવીયોડ્ડન્દ્રમુદુપાખ્યાવપદપ્રણિદ્યમ્ ॥ ૭૭ ॥

વ્યરિષદ્ ધીરાગીરજાચા હુક્ત્રાવબોધાય કથાપ્રબન્ધમ્ ।

સ વાત્કઃ પદ્મિકાતપસ્યાકલ્પેન ભોક્તું શિવરૂપસક્તીમ્” ॥ ૭૮ ॥

— અભિવ્યદત્તચરિત્ર, પ્રાન્તપ્રશસ્તિ ।

૫ “લિખિતોડ્ડયં પ્રન્થઃ પણ્ડિતશ્રીપદ્મસોમશિ-શિષ્યમુનિસોમશિની સં. ૧૭૦૧ વર્ષે વૈત્રમાસે કૃષ્ણવક્ષે એકાદશી-તિથી ત્રુષે લિખિતં રાજનયરે શ્રીતણાગચ્છાધિરાજ-મં શ્રીવિજયદેવસૂરિચરિત્રવિજય(વિ)રાજ્યે” ।

— વિજયદેવમાહાત્મ્ય, પ્રાન્તપુષ્પિકા ।

અને તેના પર સ્તોપજ સંસ્કૃત ટીકા સહિત રચેલો છે. તેમાં તેમણે મુખ્યતઃ બનારસીદાસજી^૧ એકાન્તી નિઃશ્વચનયની માન્યતાને બનારસીમત^૨-અધ્યાત્મમત જણાવી તેનું આવેશપૂર્વક સ્ખન્ડન કર્યું છે. આ મત સં. ૧૬૮૦ માં મીકઝ્યો દમ જગાડ્યું છે. ‘દ્રવ્ય ક્રિયાઓ છે તે કટક્રિયાઓ છે માટે અધ્યાત્મમાં સ્ત્રીન રહેજું’ યવી તે મતની માન્યતાનું અને વિગમ્બરો એતામ્બરોથી ૮૪ વાક્યોમાં ભિન્ન પડે છે તે વિગમ્બરમતનું પણ સ્ખન્ડન કર્યું છે. આ ગ્રન્થનું પ્રમાણ ૪૩૦૦ શ્લોકનું છે. આ ગ્રન્થ શ્રીવિજયરત્નસૂરિના રાજ્યમાં સં. ૧૭૫૦ પછી બનાવલો છે. આ ગ્રંથ રતલામ-ઋષમદેવ-કેશરીમલપેઢી તરફથી પ્રગટ થયો છે.

૧૨. ધર્મમજ્જુષા—આ ગ્રન્થનો રચના સમય મઢી શક્યો નથી. તેમાં હુંડકોના મન્ત્રોનું સ્ખન્ડન છે. આ ગ્રંથ અમુદ્રિત છે, વઢોદરા અને આગરામાં તેની પ્રતિઓ છે.

[વ્યાકરણગ્રંથ]

૧૩. ચન્દ્રપ્રમા (હૈમકૌમુદી)—રચના સમય ૧૭૫૭. આ ગ્રંથ વ્યાકરણનો છે. શ્રીહેમચંદ્રસૂરિ રચિત ‘સિદ્ધહેમચન્દ્રવ્યાકરણ’ ને કૌમુદીના રૂપમાં મૂકીને પ્રસ્તુત ગ્રંથ બનાવ્યો છે. આની રચના ‘આગરામાં થઈ હતી, જેનું ગ્રંથ પરિમાણ ૮૦૦૦ શ્લોકનું છે.’ આ ગ્રંથ કૌમુદી માફક પોતાના શિષ્ય ખાનુવિજય માટે

૧ “સત્તરમી સદીમાં બનારસીદાસ નામના ધાવક હિંદીભાષાના શ્રેષ્ઠ જૈન કવિ થયા. તેઓ આગરાના રહેવાસી શ્રીમાલી ચૈશ્ય હતા. તેમનો જન્મ સં. ૧૬૪૩ માં થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ સ્વરગસેન હતું. તેમને કવિરાતનો વેપાર હતો. બનારસીદાસ સ્વરત્તર ગચ્છીય મુનિ ખાનુચંદ્ર (મુનિ અમયધર્મ ઉપાધ્યાયના શિષ્ય) ના સમાગમમાં આવતાં ધાર્મિક ક્રિયાસૂત્રો સાથે છંદ, અલંકાર, કોષ અને વિવિધ વિષયના કેટલાક શ્લોકો કંઠસ્થ કર્યાં. તેઓએ પહેલો શૃંગાર વિષયનો ગ્રંથ રચ્યો હતો પણ સં. ૧૬૮૦ માં તેમનું મારે પરિવર્તન થયું. આગરામાં અર્ધમલ્લજી નામના એક અધ્યાત્મરસિક સજ્જન સાથે પરિચય થતાં શ્રીરાયમલ્લહૃત બાલાવબોધ સહિત વિગમ્બરાર્ચાર્ય શ્રીકુંડકુંડહૃત ‘સમયસાર-માટક’ મનનપૂર્વક વાંચતાં કવિને સર્વત્ર નિશ્ચય નય જ સૂઝવા લાગ્યો. તેમને જ્યવહાર નય પરથી શ્રદ્ધા જા ઝઢી ગઈ, તેથી તેમણે ‘જ્ઞાનપચીરી’, ‘અધ્યાત્મવચ્ચીરી’, ‘ધ્યાનવચ્ચીરી’, ‘શિવમન્દિર’ આદિ કેવલ નિશ્ચય નયને જ પોષતી આધ્યાત્મિક કૃતિઓ રચી. મગવાન પર વહેલું નૈવેશ (નિર્માણ) પણ તેઓ જાતા. ચંદ્રભાણ, ઉદ્યકરણ, ધ્યાનમલ્લજી આદિ મિત્રોની પણ એ જ દશા હતી. છેવટે તો તેઓ ચારે જણ એક ઓરડીમાં નમ્મ બની પોતાને પરિગ્રહ રહિત (વિગંબર મુનિ) માનીને ફરતા. તેથી ધાવકો બનારસીદાસને “ઓસરામતી” કહેવા લાગ્યા. આ એકાન્ત દશા સં. ૧૬૯૨ સુધી રહી.”

—જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ, પૃ. ૫૭૬-૭૮

૨ “કવિ બનારસીદાસના અનુયાયીઓમાંથી કુમારપાલ અને અમરચંદ આદિ, જેઓ પોતાને આધ્યાત્મિકો કહેવડાવતા હતા, તેમનો શ્વે. ઉપા. શ્રીયશોવિજયજીને આગરામાં સાક્ષાત્ પરિચય થયો અને તે મતનું સંજન કરવા તેમણે ‘અધ્યાત્મમત સંજન’ મુલ ૧૮ શ્લોક પર સ્તોપજશૃતિ સાથે અને ‘અધ્યાત્મ મતપરીક્ષા’ નામે પ્રાકૃતના ૧૧૮ શ્લોકો રચી તે પર સવિસ્તર ટીકા પણ રચી.”

—જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ, પૃ. ૫૭૮ નું ટિપ્પણ.

૩ “ચતુઃસહસ્રીશ્લોકાનાં શતત્રયસમન્વિતમ્ । પ્રમાણમસ્ય ગ્રન્થસ્ય નિર્મિતં તત્કૃતા સ્વયમ્” ॥ ૧ ॥

૪ “તત્પદ્મભૂષા મહતાઽતિપૂવા સુવર્ણનૈમલ્યવિધાનભૂષા । વિરાજતે શ્રીવિજયાદિરજ્ઞઃ પ્રભુઃ પ્રખ્યાપિતદેવરજઃ ॥ ૪ ॥
તેષાં રાજ્યે મુદાઽકારિ વાચ્યયં યુક્તિબોધનમ્ । મેધાદ્ વિજયસંજ્ઞેન વાચકેન તપસિના” ॥ ૫ ॥

—યુક્તિપ્રબોધનાટક, પ્રાન્તપ્રશસ્તિ ।

૫ “વિજયન્તે તે શુરવઃ શૈલશર્ણન્દુવત્સરે (૧૭૫૭) તેષામ્ । આવેશાદ્ દેશપતેઃ સ્થિતિઃ કૃતા રાજધાન્યન્તઃ” ॥ ૭ ॥

૬ “ખાતુર્માસ્યામસ્યાં નામ્ના શ્રીઆગરાચરાઽઽસ્વાયામ્ । નાનાયોગૈરુચિતે રચિતા ચન્દ્રપ્રમા હુચિયા ॥ ૮ ॥

૭ “સ્થાત્રે સાઠ્ઠસહસ્રલક્ષણધરઃ ક્રુસામિભેકઃ સુરેઃ સેન્ત્રૈઃ સાઠ્ઠસહસ્રમાનસહિતેઃ કુમ્ભેષ્વ હૃતૈઃ સ્પૃતઃ ।

ગ્રન્થેઽપ્યઠ્ઠસહસ્રસમ્મિતતયા સઠ્ઠલગ્નૈર્લક્ષિતે કુર્વાત્ સોઽધ્યુષ્વં ચિવાં સમુષ્વં શીરજિલ્લોકીગુરુઃ” ॥ ૧૪ ॥

બનાવ્યો' અને સૌમાન્યવિજય તેમજ મેરુવિજયે તપાસ્યો હતો.' આ પ્રંથ 'મેસાળા—મેચસ્કર મંડલ' તરફથી પ્રગટ થયેલો છે.

૧૪. હૈમશબ્દચન્દ્રિકા—આ વ્યાકરણપ્રંથ વિદ્યાર્થીને પ્રાથમિક પ્રવેશ માટે બહુ જ સંક્ષેપમાં બનાવેલ છે. આ પ્રંથ 'કચ્છ-મત્રી, શૈતળી સીયણી' તરફથી પ્રગટ થયો છે.

૧૫. હૈમશબ્દપ્રક્રિયા—આ વ્યાકરણ પ્રંથ ઉપર્યુક્ત ચંદ્રિકાથી મોટો છે. તેની પ્રતિ પૂનાના માંડારકર ઇન્સ્ટિટ્યૂટમાં છે.

[જ્યોતિષપ્રન્ય]

૧૬. વર્ષપ્રબોધ—રચના સમય જ્ઞાત નથી, પરંતુ પ્રંથની પ્રાન્ત પ્રશસ્તિમાં શ્રીવિજયપ્રભસૂરિના પદ્મધર શ્રીવિજયરત્નસૂરિની શાસનધુરામાં આ પ્રંથ બનાવ્યો એવું સ્વયં પ્રન્યકારે જ લખ્યું છે; તેથી પ્રતીત થાય છે કે આ પ્રંથની રચના સં. ૧૭૧૨ માં શ્રીવિજયરત્નસૂરિ આચાર્ય બન્યા તે પછી થઈ; એમ નક્કી થાય છે." પોતાના શિષ્ય મેરુવિજયનું તેમાં સ્મરણ કર્યું છે. પ્રંથમાં તેર અધિકાર છે; ઉત્પાતપ્રકરણ, કર્પૂરચક્ર, પશ્ચિની-ચક્રમંડલપ્રકરણ, સૂર્ય અને ચન્દ્રના પ્રહણનું ફલ, પ્રત્યેક માસમાં વાયુનો વિચાર, વરસાદ હાથવાના અને બન્ધ કરવાના મંત્ર-યંત્ર, સાઠ સંવત્સરોનાં ફલ, પ્રહોની રાશિઓ ઊપર ઉદય અસ્ત વા વક્રીનું ફલ, અયન માસ પક્ષ અને દિનનો વિચાર, સંક્રાન્તિફલ, વર્ષના રાજા મષી આદિનો, વરસાદના ગર્ભનો, વિશ્વાનો, આય-વ્યયનો વિચાર, સર્વતોમદ્રચક્ર અને વરસાદ જાળવાના શકુન આદિ વિષયોનો સમાવેશ છે. પ્રન્યકારે ઉક્તપ્રન્યનો સંબંધ 'સ્થાનાન્નસૂત્ર' નામના ત્રીજા અંગ સૂત્ર સાથે જતાવ્યો છે. આનું મીજું નામ 'મેષમહોદય' પણ છે. આ પ્રંથ સંસ્કૃત-પ્રાકૃત બંને ભાષામાં છે, હિંદી-ગુજરાતી ભાષામાં અનુદિત થઈ પ્રગટ થયેલ છે.

૧ "શ્રીમેઘવિજયનાત્રોપાધ્યાયોઽધ્યાયતત્પરઃ પરમઃ । ચન્દ્રચન્દ્રપ્રભાં ચક્રે ખાનુદયગુહિહિકરી ॥ ૧૧ ॥

મહોજિનાત્રા મવદીક્ષિતેન સિદ્ધાન્તયુક્તા વર કૌમુદી ચા ।

શ્રીસિદ્ધહેમાનુગતા વ્યધાયિ સેવાત્રિયા ખાનુભિમોદયાય" ॥ ૧૨ ॥

૨ "હેમચન્દ્રગુરોઃ વિનયસ્ય સિદ્ધેઃ શાસ્ત્રાણ્ણોઽલભત પૂર્ણદશાં રસેન ।

વીપોત્સવસ્ય દિવસે કુશલેન યોઽસૌ સૌમાન્ય-મેરુવિજયાદિભિરીક્ષમાણઃ" ॥ ૧૫ ॥

—ચન્દ્રપ્રમાવ્યાકરણ, પૂર્વાર્દપ્રાન્તપ્રશસ્તિ ।

૩ "શ્રીવિજયપ્રભસૂરેઃ પ્રેખ્યઃ શિષ્યઃ કૃપાદિવિજયકવેઃ । શ્રીમેઘવિજયવાચકવરઃ કૃતાં ચન્દ્રિકાં ચક્રે ॥

પ્રોઢાયાઃ સરસાભાં વૃથા વિનિર્માન્તુ ચાલસ્ય । [ભાષાઃ શમીદા મુગધાયા રૂપશ્રીઃ પઠનકૃતાં ક્રીડાહેતુઃ ॥]

ટીકા—શ્રીવિજયપ્રભસૂરેરિત્યાદિ સ્વષ્ટમ્ । શ્રીશ્વ વિજયશ્ચ તો શ્રીવિજયો તાભ્યાં યુક્તા પ્રમા બુદ્ધિસ્તેજઃ પ્રતિષ્ઠા શોભા યસ્મિન્, હૈદશઃ સૂરિર્ગણપતિસ્તસ્ય સેવકઃ કૃત્પ્રત્યયાનાં ચન્દ્રિકામિવ ચન્દ્રિકાં પ્રકાશરૂપાં ચક્રે ।

પ્રોઢાયા इति હૈમશબ્દહૃષ્ણિત્તસ્યાઃ । કે કે ભાષાઃ ? વચનસૂત્રવ્યવસ્થાદયઃ શર્મ સુખં તસ્ય દાયકા ન સન્તિ, સર્વેઽપિ યુક્તદાઃ સદા અસ્યા લઘુભાત । મુગધાયાઃ વૈચિત્યકલ્પિતાયાઃ ક્રીડામાત્રપ્રવૃત્તાયાઃ રૂપશ્રીઃ રૂપપ્રસાધનં સૈવ પઠનકૃતાં વિલોકનકૃતાં ક્રીડાહેતુઃ" ॥

—હૈમશબ્દચન્દ્રિકાવ્યાકરણ, પ્રાન્તપ્રશસ્તિ ।

૪ "શ્રીમત્પાગળવિભુઃ પ્રસરત્પ્રભાવઃ પ્રયોતતે વિજયતઃ પ્રમનામસૂરિઃ ।

તત્પદ્મપદ્મતરણિર્વિજયદિરજઃ સ્વામી ગણસ્ય મહસા વિજિતધુરજઃ ॥

તત્કાસને જયતિ વિશ્વર્ષિમાસનેઽમૃદ્ વિદ્વાન્ કૃપાદિવિજયો વિવિષન્મસેવ્યઃ ।

શિષ્યોઽસ્ય મેઘવિજયાઽઽહયવાચકોઽસૌ પ્રન્યઃ કૃતઃ યુક્તત્ત્વમકૃતેઽન્ન તેન" ॥

—વર્ષપ્રબોધ, પ્રાન્તપ્રશસ્તિ ।

૧૭. રમણજીવન - અષ્ટિ આ પ્રથમ મળ્યો નથી પ્રસ્તુ કર્યું છે. 'મેમો હોલ' આવે છે. આ પ્રથમ પળ પોતાના શિષ્ય મેરુજિય માટે લખ્યો હતો.

૧૮. હસાંજીવન - આ પ્રથમના ૫૨૫ શ્લોકો છે. તે ઉપર કર્તાની સ્વપ્રકૃતિ 'દેવપ્રાણ' નામે છે. આ પ્રથમ હસારેલાના વિષયમાં ભારતીય જ્યોતિષનું સપ્રમાણ સુરેશ વર્ણન પૂરું પાડે છે, તેનું મીઝું નામ 'સિદ્ધરાજ' પણ છે. આ પ્રથમ 'મોહનલાલજી પ્રથમાલા'માં પ્રગટ થયો છે.

૧૯. ઉદયદીપિકા - આ પ્રથમમાં પ્રથમ કાઢવાની પદ્ધતિ માટેનું વિશદ વર્ણન છે. સં. ૧૭૫૨ માં આવક મદનસિંહ માટે પ્રશ્નોત્તરરૂપે રચેલી છે. આ પ્રથમ છપાયો નથી.

૨૦. પ્રશ્નસુન્દરી - આ પ્રથમમાં પણ પ્રથમ કાઢવાની પદ્ધતિનું ટૂંકમાં વર્ણન છે. આની પ્રશસ્તિમાં કેટલાક પ્રશ્નોનો રચનાક્રમ પણ જણાવ્યો છે. આ પ્રથમ પ્રગટ થયો નથી.

૨૧. વીસાચંત્રવિધિ - આમાં વીસાચંત્રની વિધિનું વર્ણન છે. જે પદ્માવતી સ્તોત્રના અન્તર્ભૂત કાવ્ય વિવરણ પર ધૃતિ સમાન છે. તેમાં અર્જુન પતાકા, વિજયચંત્ર વાપરવાની વિધિ છે. આ સિવાય વીસાં કેટલાંક મંત્રો રચ્યાં હોય એમ પણ જણાય છે. આ પ્રથમ 'મહાવીર પ્રથમાલા'માં પ્રગટ થયો છે.

૧ "નલાડેન્તં પાર્શ્વભાસ્વર્યં શાસ્ત્રેશ્વરસ્થિતમ્ । શ્રીશ્રાદ્ધમદ્નાત્ સિંહે ધર્મલાભઃ પ્રતપ્યતે ॥ ૧ ॥

કૃપામુકેડેહતાં ધર્મે શ્રીમેઘવિજયોદયઃ । ગર્વા રસપ્રસારેણ મૂવાદ્ જીવનસંપદે ॥ ૨ ॥

- ઉદયદીપિકા, પ્રારંભ ।

૨ "ચર્ચાસૌ પ્રશ્નસુન્દર્યા પુર્યા માધુર્યશાલિનામ્ । વ્યાનકેનીનુકાર્યા (!) ધાર્યા આર્યાદિભિઃ શ્રિયે ॥ ૧ ॥

પ્રેમ્યસ્તપાગણપતેર્વિજયપ્રભાસ્વસ્રીશિતુઃ કવિકૃપાવિજયસ્ય શિષ્યઃ ।

ચક્રે વિચાર્ય રચનાં ઘાડસ્તુ નિત્યા ભોગશ્રિયે સમનુયોજિતધર્મલાભાત્ ॥ ૨ ॥

સૂર્યાચન્દ્રમસૌ વાવદ્ વાવન્મેરુમહીધરઃ । શ્રીપ્રશ્નસુન્દરીસિદ્ધી તાવત્ ત્રિપુરસુન્દરી ॥ ૩ ॥

પદ્માવતી નાગલોકે મધ્યલોકે પ્રભાવતી । શુભદેવીધરી તુર્લ્લોકે ત્રિપુરસુન્દરી ॥ ૪ ॥

તદ્ મુક્ત (!) મેઘવિજયૈઃ વલકૈઃ (વાચકૈઃ) પ્રશ્નસુન્દરી । વિહિતા ધર્મલાભેન કુરતા ગતંતી (મક્ષતી) શ્રિયાઃ ॥ ૫ ॥

આયં સામુદ્રિકં નામ્રા દ્વિતીયં લોકવિશ્રુતમ્ । સૂક્ષ્માક્ષરં તૃતીયં સ્યાત્ પુર્યં ત્રિપુરસુન્દરી ॥ ૬ ॥

પદ્માવત્યાભિધાનામં શુદ્ધં પ્રકરણં સ્મૃતમ્ । પદ્મમે પદ્મમેવાર્ચ્યં સંશોધ્યાધિકધીધનૈઃ" ॥ ૭ ॥

- પ્રશ્નસુન્દરી, પ્રાન્તપ્રશસ્તિ (આચાર્ય શ્રીક્ષમાભદ્રસૂરિપાસેષી પ્રાપ્ત) ।

૩ "શ્રીમેઘવિજયઃ પ્રાસોપાધ્યાયપદવિશ્રુતઃ । મૂલિધેત્યાદિકાવ્યસ્ય વ્યાખ્યાનં ચક્રવાનિદમ્" ॥ ૧ ॥

વિજયચંત્રપ્રભાવે -

૪ "एवं शकुनखेटानां स्थानाद् विंशतियन्त्रकम् । निश्चितं मेघविजयधिया विभववृद्धिदम्" ॥ ૨૧ ॥

અર્હપદેન વિંશતિયન્ત્રકસ્થા -

"પ્રાચીનાનુચાનેશ્વિભાગદાનાસિદ્ધિલોષેડપિ । કૃતગુણયન્ત્રં રચિતં સ્વલ્પાણદ્યયન્ત્રં દ્વયે લોષે" ॥ ૨ ॥

"તન્માર્ગાનુગતધિયોપાધ્યાયપદસ્યમેઘવિજયેન । વિહરજિનયન્ત્રમિહ સ્ફુટીકૃતં વિજયકરમ્" ॥ ૩ ॥

"દેવસ્ય વ્યજ્જનલેનેકોવલે પદ્મ વા સ્થિતાઃ । અર્હપદાદ્ વિંશતયન્ત્રં મેઘાદિવિજયોદિતમ્" ॥ ૧૧ ॥

પદ્માવતીસ્તવને કથિતવિંશતિયન્ત્રપ્રતિષ્ઠા -

"વાચકેર્મેઘવિજયૈર્વિંશદ્યન્ત્રસુસન્નિતમ્ । શ્રીવીર-પાર્શ્વયત્પદ્માનુભાવાદસ્તુ સિદ્ધિદમ્" ॥

વિજયચંત્રાટમગત્યા યવનમતવિંશતિયન્ત્રપ્રતિષ્ઠા -

"દેવ્યા પદ્માવત્યા મગવત્યા સ્ત્રપ્રકથિતચંત્રસ્ય । સંવાચાર્યં ચિહ્નં વાચકમેઘાદિવિજયૈત્" ॥ ૩૦ ॥

"તપનાકલેશસૂરીયવિજયપ્રભસેવકઃ । કૃપાદિવિજયવીરાણાં શિષ્યોડેહ્યાત્ત્રપ્રભિભે" ॥ ૪૧ ॥

- અનુમૂલસિદ્ધિવિશાધિકરણસંગ્રહ ।

[અધ્યાત્મ]

૨૨. માતૃકાપ્રસાદ—દર્શના સમય સં ૧૭૪૭. આ ગ્રંથ અધ્યાત્મવિષયનો છે. આ ગ્રંથમાં “ૐ નમઃ સિદ્ધમ્” વર્ણનાય પર વિવરણ કર્યું છે અને ૐ શબ્દનું રહસ્ય સ્પષ્ટરૂપે બતાવ્યું છે. પ્રસ્તુત ગ્રંથ ધર્મજવાહર (ધરમપુરી) માં બનાવ્યો એવું કાવ્ય ગ્રંથકારે જ કહ્યું છે.’

૨૩. બ્રહ્મલોચ—આ ગ્રંથ યદ્યપિ મળ્યો નથી પરંતુ સંભવતઃ તેમાં આધ્યાત્મિક વિષયોનું વર્ણન હશે, કવ્ય કાવ્ય છે.

૨૪. અર્હટ્ટીતા—આ ગ્રંથના ૩૬ અધ્યાયો છે અને તેમાં જૈનદર્શનનું વર્ણન સ્પષ્ટરૂપે કર્યું છે. આ ગ્રંથ “મહાવીર ગ્રંથ માલા”માં પ્રગટ થયો છે.’

ઘઠી તેમણે ‘પંચતીર્થસ્તુતિ-સટીક’, તેમજ ‘મહામરસ્તોત્ર’ પર ટીકા રચી છે. આ સિવાય કવિએ અનેક ગુજરાતી કૃતિઓ—૧ જૈનધરમ દીપક, ૨ જૈન શાસનદીપક ૩ આહારગવેષણા, ૪ શ્રીભિજયદેવસૂરિ વિર્ધાનરાસ, ૫ કૃપાભિજય નિર્ધાનરાસ, ૬ ચોવિશ જિન સ્તવન, ૭ પાર્શ્વનામસ્તોત્ર, વગેરે રચેલાં મઠી આવે છે.

૩. કાવ્ય પરિચય

પ્રસ્તુત ‘દિગ્વિજય મહાકાવ્ય’ સત્તરમી-અઠારમી શતાબ્દના મહાન્ પ્રાભાવિક અને મહાવીરસ્વામીની પદ્મપરંપરાના ૬૧ મા ભટ્ટારકાચાર્ય શ્રીભિજયપ્રભસૂરિનું ચરિતવર્ણન આલેસે છે અને પ્રાસંગિકરૂપે તેમના શુરુ શ્રીભિજયદેવસૂરિનું પણ ચરિત વર્ણવે છે. યદ્યપિ શ્રીભિજયદેવસૂરિનું ચરિત પ્રસ્તુત કાવ્યના કર્તા મહો-પાધ્યાય શ્રીમેષ્વરભિજય ગણિએ જ સ્વતંત્રપણે આલેસેલું ‘દેવાનન્દ મહાકાવ્ય’ રહ્યું છે; તેમાં પણ તેમણે શ્રીભિજય-પ્રભસૂરિનું વર્ણન આપીને પોતાનો ભક્તિ-અતિશય બતાવ્યો છે. ૯ સિવાય ચરતરગણ્ડીય ઉપાધ્યાય શ્રીવલ્લભ-પાઠકનું ‘વિજયદેવમાહાત્મ્ય’ પણ તેમનું ચરિત વિસ્તારથી આલેસે છે.

પ્રસ્તુત કાવ્ય અને ઉપર્યુક્ત ‘દેવાનન્દકાવ્ય’ના અધ્યાસથી એમ કહેવું અત્યુક્ત નહિ ગણાય કે આ બંને કાવ્યો શ્રીભિજયદેવસૂરિ અને શ્રીભિજયપ્રભસૂરિના ચરિતવર્ણનમાં પૂર્વાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધરૂપે ભાગ ભજવે છે; કેમકે ‘દેવાનન્દકાવ્ય’માં આરંભેલું શ્રીભિજયદેવસૂરિ અને શ્રીભિજયપ્રભસૂરિનું ચરિત વર્ણન ‘દિગ્વિજયકાવ્ય’માં તેના જ અનુસન્ધાનરૂપે આગલ વધે છે. ‘દેવાનન્દકાવ્ય’ ‘માધકાવ્ય’ની સમસ્યાપૂર્ણિરૂપે સાત સર્ગોમાં છે, જ્યારે ‘દિગ્વિજયકાવ્ય’ તેર સર્ગોમાં સ્વતંત્રપણે શબ્દાલંકાર અને અર્થાલંકારના કવિત્વમય વર્ણનથી ભરેલું છે. તેથી આમાં પ્રસ્તુત આચાર્યનું વર્ણન બહુજ ઓછું છે.

૪. નામકરણ

કવિએ આ કાવ્યનું નામ ‘દિગ્વિજયકાવ્ય’ રાખ્યું છે, તે અમાનુકરણના ઇતિહાસ તરફ દૃષ્ટિપાત કરતાં ‘શાહુરદિગ્વિજય’ આદિ દિગ્વિજયાન્ત કાવ્યનામોનું સ્પર્શ કરાવે છે. ‘દિગ્વિજયકાવ્ય’ પટલે વિશાઓના વિજયનું વર્ણન; યાથી શ્રીભિજયપ્રભસૂરિએ કરેલા ગામ, નગર કે શહેરના વિહારવર્ણનદ્વારા ભૌગોલિક માહિતી આપે એ સહેજે સમજાય તેવું છે. કવિએ હૃદયપુર, શંભેશ્વર, સિરોહી, આગરા, બનારસ, પટના અને સમેત-

૧ “ૐ નમઃ સિદ્ધમિત્યાદિવર્ણનાયસ્ય વર્ણનમ્ । ચક્રે શ્રીમેષ્વરભિજયોપાધ્યાયો ધર્મસાધનમ્ ॥

સંવત્સરેડશ્વતરાર્ધધૂમિતે (૧૭૪૭) પોષ ડહવલે । શ્રીધર્મજવાહે પ્રન્થઃ પૂર્ણત્રિયમશિશ્રિયત્” ॥

—માતૃકાપ્રસાદ, પ્રાપ્તપ્રશસ્તિ ।

૨ “દ્વિતીયકિં કિંચન માતૃકાયા વ્યાખ્યાનમાદેશિ મવા વિકલ્પ । બીજાવર્ણનાતિહાસતત્પ્રતીતાડ્યાયેષુ સચ્ચેવધિયોત્તરેષુ” ॥

—માતૃકાપ્રસાદ ।

શિસ્તર આદિ મોટાં મોટાં સ્થળોનું વર્ણન કર્યું છે, તે હકીકત કરતાં કવિસ્વદૃષ્ટિને વધુ સ્પર્શે છે. તેથી શ્રીવિજયપ્રભસૂરિનું ચરિત્ર જાણવા માટે અન્તમાં આપેલ પરિશિષ્ટનો માવાનુવાદ આપ્યા પછી કાવ્યસાર બીજે આપવામાં આવે છે.

૫. પરિશિષ્ટનો માવાનુવાદ

શ્રીવિજયપ્રભસૂરિ પ્રત્યક્ષ પ્રભાવશાળી, પ્રતિજ્ઞાશીલ, જ્ઞાનાભ્યાસી, મંથસંશોધક, પ્રતિભાવાન્, ઉપદેશ-પ્રભાવનામાં પ્રયત્નશીલ અને ક્રિયાનિષ્ઠ હતા. તેઓ દુષ્કર તપથી વિપ્રોને દૂર કરતા. ગચ્છને સ્મારણ-વારણાદિ વડે ધ્યવસ્થિત રાખતા અને પોતાને આધીન ગીતાયોં તેમજ સંઘના અભ્યુદય માટે યત્નશીલ રહેતા.

તેમનો જન્મ કચ્છના મનોહરપુરમાં સં. ૧૬૭૭ ના માહસુદિ ૧૧ ના દિવસે થયો હતો. પિતાનું નામ શવગણ અને માતાનું નામ માનુમતી (માંખી) હતું. તેઓ બૃહોપકેશવંશના અને ઘોષા ગોત્રના હતા. પોતે નવ વર્ષની લઘુ વયે વટલે સં. ૧૬૮૬ માં શ્રીવિજયદેવસૂરિ પાસે દીક્ષા લઈ શ્રીવીરવિજય નામ ધારણ કર્યું હતું. તેમને સં. ૧૭૦૧ માં પંચાસપદ અને સં. ૧૭૧૦ ના વૈશાખ સુદિ ૧૦ ના દિવસે ગંધારમાં આચાર્યપદ મળતાં તેઓ શ્રીવિજયપ્રભસૂરિ નામે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા.

એક સમયે પરમગુરુ તપાગચ્છાધિરાજ શ્રીવિજયદેવસૂરિ જિનજ્ઞાસનની પટ્ટપરંપરાના પ્રવાહને વધારવા “મારા પછી જ્ઞાસનાધીશ કોણ થશે;” એ પ્રકારે સૂરિમંત્રવડે ધ્યાન કર્યું ત્યારે વધતા તપ-જપથી આકર્ષિત થયેલા મંત્રાધિષ્ઠાયક દેવે તે સ્થળે આવીને નમસ્કારપૂર્વક સૂરિને વિજ્ઞાપિત કરી કે, “હે સ્વામિન્ ! હજી જ્ઞાસનના અધિષ્ઠાતાની દીક્ષા યે થઈ નથી. આપનું આયુષ્ય પળ લાંબું છે. તેથી આવી ચિંતા કરવાથી શું ? અવસરે સામાન્ય તપથી મને સંભારતાં હું આવીને તરત જ કહી જઈશ.” એ પ્રમાણે કહીને દેવ તિરોહિત થયા.

કેટલોક કાલ વીત્યા પછી પોતાની પાટે જિનજ્ઞાસનના અધિરાજની સ્થાપનાનો અવસર જોઈ ગંધપુર (ગંધાર) માં જઈને ગુરુપ ધ્યાન કર્યું ત્યારે તે જ ક્ષણે મંત્રાધિષ્ઠાયક દેવે આવીને નિવેદન કર્યું કે, “હે સ્વામિન્ ! સૌભાગ્યનિધાન, વિદ્યા-મહાસાગર, ત્યાગી, ઉત્કટ ચારિત્રશીલ, સરલ સ્વભાવી શ્રીવીરવિજય (શ્રીવિજયપ્રભ-સૂરિ) મહારાજને પટ્ટે સ્થાપવા યોગ્ય છે. તેઓ કેશવની જેવા ત્રણ ભુવનના ઉપકારક, પુરુષોત્તમની જેવા નરકના નાશ કરનાર, અને જગત્ને આનંદદાયી, શિવની જેમ મહાવ્રતી, કામવિજેતા અને દક્ષ, પ્રજા પ્રતિ પ્રેમાલ, વૃહસ્પતિની જેવા નિર્મલબુદ્ધિ તેમજ વિદ્વાનોમાં શ્રેષ્ઠ છે. એમની આગલ માનથી યે મહિમા અધિક વધશે” આ પ્રમાણે કહી દેવ તિરોહિત થયા.

ગાંધીર્યસાગર ગુરુપ બહાર દેવવાળીને અનુમોદન આપતા શુભ શકુનો જોયાં તેથી જ્ઞાસનના અધિનાયક માટે સંઘને વિશ્વાસ આપ્યો અને દૃઢચિત્તે નિર્ણય કરીને રાજનગર (અમદાવાદ) થી તરત આવેલા રાજા શાહ પ્રમુખ રાજનગરસંઘના આમદથી સ્વંભાત, પાટળ, સૂરત વગેરે અનેક દેશ, નગર અને ગામોના સંઘ સમક્ષ ગંધાર બંદરે અતિશયવાળી શ્રીમહાવીરસ્વામીની મૂર્તિ આગલ, મંદિરના પ્રાંગણમાં વિક્રમસંવત્ ૧૭૧૦ ના વૈશાખ સુદિ ૧૦ ને ગુરુવારે પુણ્યનક્ષત્રમાં સારા મુહૂર્તે શ્રીવિજયદેવસૂરિય શ્રીવીરવિજયને પોતાની પાટે સ્થાપ્યા.

એ સમયે ત્યાંના ચિત્રવિચિત્ર મોટા મોટા મંડપોની ભવ્ય શોભા નિહાલવા માનવમેદની ઝલટી હતી. વિવિધ વાર્જિત્રોના નાદે આકાશ પ્રવેશને ક્યાંઈ સુધી વ્યાપ્ત કરી દીધો હતો. ચૂપાદિની સુગંધે વાતાવરણને ભરી દીધું હતું અને જ્યાં ત્યાં હર્ષ-પ્રમોદભરી વાર્તાનો ફારો વહી રહ્યો હતો. ત્યારે સજ્જન શિરોમણિ અલ્પહિના પુત્ર વર્ધમાને પોતાની માતા સાહેબદેવી સાથે પ્રત્યેક ઘરે રૂપિયા સહિત વાળીની લાંખી કરી અને ચતુર્વિંશ સંઘને વક્ષાદિ દાન વડે ઉત્સવની શોભા વધારી.

શ્રીગુરુપ કિંતવેહું, હૃષ્ટ ઉપદેશથી નિર્ણીત કરેહું અને ઉપાધ્યાય શ્રીકમલવિજય ગણિની અનુજ્ઞાપૂર્વક આચાર્યપદ આપીને તેમનું નામ શ્રીવિજયપ્રમસૂરિ રાખ્યું. કેમકે વિજયી, જગતને આરાધ્ય, યશસ્વી, પ્રભાવ-શાળી એવા ભગવાનનું આજ વર્ણોથી ‘શ્રીવિજયપ્રમ’ એવું નામ જોડાતું હોવાથી એ નામ પાઢવામાં આવ્યું.

તે પછી ગુરુપ શ્રીવિજયપ્રમસૂરિ સાથે સૂરત બંદરે એ ચતુર્માસ કરી, રાજનગરમાં ચતુર્માસ કર્યું. સંઘમાં મુખ્ય (નગરશેઠ) શા. સૂરાના પુત્ર શા. ધનજીએ ગુરુને વિહ્વસિ કરી વંદન મહોત્સવ શરૂ કર્યો. એ મહોત્સવમાં એકઠા થયેલા અનેક મનુષ્યોને રહેવા માટે મોટા મોટા પટમંડપો એવા બાંધવામાં આવ્યા હતા કે તેમાં સૂર્યના કિરણનો સંચાર થઈ શકે તેમ નહોતો. અનેક પ્રકારનાં ધબલગીતો સાંભળવામાં ચિત્રની માફક એકામ્ર થયેલી માનવમેદનીથી સુશોભિત મોટા પટમંડપમાં મૂકેલા સિંહાસન પર શ્રીવિજયપ્રમસૂરિને સ્થાપીને ગુરુ શ્રીવિજયદેવસૂરિ પોતાની સમાન જ તેમને ગળવા-ગળાવવા માટે આગઢ ડમા રહી સારા મુહૂર્તમાં વંદન કર્યું. આ જોઈ લોકોએ આનંદ કલરવ કર્યો. તે પછી સર્વ સંઘ સમક્ષ પરમગુરુપ કહ્યું, “જેવો હું છું તેવા આ છે માટે સમગ્ર સંઘે તેમને ઉપાસવા. સંસારસાગરમાં પ્રવાસ કરતા માનવીઓને આ ગુરુ નૌકા સમા હોવાથી તેમને કદાપિ છોડવા નહિ”.

તે પછી શ્રીવિજયપ્રમસૂરિ વંદન મહોત્સવથી મણિની માફક સંસ્કારશુદ્ધ થઈ અધિક તેજ-પ્રભાવથી દીપવા લાગ્યા. એ સમયે શા. ધનજીએ અઢાર હજાર મહમૂદિકાની પ્રભાવના કરી અને સર્વ સંઘની પરિધા-પનિકા કરી. તે પછી એક ચતુર્માસ અહમ્મદપુરમાં કરીને ગુરુની સાથે શ્રીવિજયપ્રમસૂરિએ શ્રીયુગાદિદેવ (શત્રુંજયતીર્થ)ની યાત્રા કરીને દીવના રહેવાસી ભગશાલી શા. રાયચંદ પ્રમુખ સંઘ સાથે (ગિરનાર બગેરેની) યાત્રા કરીને તેઓ સૌરાષ્ટ્ર-સંઘના આમ્રહથી ઉત્તરપુર (ડના) પધાર્યા.

સં૦ ૧૭૧૩ ની અપાઢ દેવશાયી એકાદશીના દિવસે પ્રાતઃકાળે શ્રીવિજયપ્રમસૂરિએ નિર્યામના વિધિ કર્યો પછી શ્રીવિજયદેવસૂરિ સ્વર્ગે સંચર્યા. ભગવાન મહાવીરસ્વામીના નિર્વાણથી જે દુઃખ ગૌતમ ગણધરને થયું હતું તેવું શ્રીવિજયદેવસૂરિના નિર્વાણથી શ્રીવિજયપ્રમસૂરિને થયું. કેટલાક દિવસો આ દુઃખાવેગમાં વહી ગયા.

જીવન-મરણ એ સંસારનો સ્વભાવ છે, એવું સમજી શોક રહિત થયા ત્યારે ચતુર્વિધસંઘના આમ્રહથી સં૦ ૧૭૧૩ માં સારા મુહૂર્તે શ્રીવિજયપ્રમસૂરિએ મટારકપદ લઈ ગુરુની પાટને અલંકૃત કરી. તેજ દિવસથી શિવપુરી (સિરોહી) પ્રદેશમાં યતિઓના વિહારનો બે વર્ષ પહેલાંથી જ નિષેધ થયેલો હોવાથી ત્યાંની વધામણી આવી. તે જ વર્ષે દીવના રહેવાસી શાહ નેમિદાસે આઠ હજાર મહમૂદિકાના ઢયયથી ગુરુને સાથે લઈને શત્રુંજયતીર્થનો મોટો સંઘ કાઢ્યો.

એ પ્રકારે ગુરુપ સૌરાષ્ટ્રમાં દશ ચતુર્માસો કર્યા. તેમના તપઃપ્રભાવથી સં૦ ૧૭૧૫-૧૭ અને ૨૦ ના વર્ષોમાં પહેલા ત્રણ ટુણ્કાઓ સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં પ્રસાર ન પામ્યા; કેમકે જીર્ણદુર્ગ (જૂનાગઢ) અને ગુજરાતમાં ધાન્ય આવ્યા જ કરતું. સં૦ ૧૭૨૩ ના વર્ષે ઘોષા બંદરે જસૂ નામની શ્રાવિકાએ ભરાવેલી અનેક જિન-પ્રતિમાઓની શ્રીસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી. ગુરુનું માહાત્મ્ય જોઈ વિપક્ષીઓ તિરસ્કાર પામતા શરમાવા લાગ્યા અને ગુરુનો મહિમા વધવા લાગ્યો.

[આમ મટારક બન્યા પછી ગચ્છનો માર વહન કરતાં ઉપદેશ-પ્રભાવના ઉપરાંત સંઘ સાથેની યાત્રાઓ, વિંધ પ્રતિષ્ઠાઓ યોગ-ઉપધાન વહન બગેરે ધર્મ કાર્યો અને મહોત્સવો કર્યા. સોરઠ, કચ્છ, હાલાર, મરુધર, મેવાત, માલવ અને દક્ષિણનો જૈન સંઘ તેમની આજ્ઞામાં હતો. તેમણે આબૂ, સુવર્ણગિરિ, શત્રુંજય, ગિરનાર, શંકેશ્વર, ચારાણસી અને સમેતશિખર સુધીનાં તીર્થ સ્થળોની યાત્રા કરી ત્યાંના ધર્મસ્થાનોની તેમજ સંઘની વ્યવસ્થા

પળ કરી. આમ ઉપ વિહાર કરી કચ્છદેશમાં આવ્યા ત્યારે ત્યાંના રાજાએ તેમનું સન્માન કર્યું. દીવચંદરમાં મેઘબાઈ નામની શ્રાવિકાને ગચ્છપતિને પધરાવવાનો ઉત્સાહ થતાં ત્યાંના સંઘનો શ્રીસૂરિને બોલાવવાનો વિચાર થયો. આથી મેઘબાઈએ પોતાની ઘડૂઓ વગેરે પરિવાર સહિત કચ્છ જઈ આચાર્યને વિનંતિ કરી. આથી સૂરિ દીવ આવ્યા. અજાહરા પાર્શ્વનાથ, શ્રીવિજયહીરસૂરિનો ધૂમ વગેરેને વંદન કરીને તેઓ ડના પધાર્યા. આ ઉત્સવમાં મેઘબાઈએ ઘણું દ્રવ્ય સ્વરખ્યું. ગુરુએ દીવમાં લાગલાગટ ચાર ચોમાસાં કર્યાં. તે પછી જેતાંબાઈએ ક્ષત્રુજયનો સંઘ કાઢ્યો. તેમાં શ્રીગુરુએ સંઘ સાથે પાછા દીવ પધારીને નવલક્ષ પાર્શ્વનાથને વંદન કર્યાં. દેશ દેશના સંઘપતિઓ અને મનુષ્યોએ આવીને પૂજા-પ્રભાવના કરી. દીવમાં સંઘપતિ અમયચંદ અને સામા નામના મંત્રીએ આગ્રહથી ગુરુને ત્રણ ચોમાસાં કરાવ્યાં. ગુરુએ છઠ, અઢમ, નિત્ય એકાશન, આયંબિલ, નીવી વગેરે તપશ્ચર્યાઓ કરી. તે પછી ગુરુ ડના પધાર્યા અને ત્યાં સં. ૧૭૪૯ ના વૈશાખ વદિ એકાદશીને દિને અનંશનપૂર્વક ચતુર્વિહાર આવરી તેરસને દિને સ્વર્ગવાસ પામ્યા. પરિશ્વ જેસંગ સુત વિજયસંગે તેરસંઢી મંઢાવી તેમાં શબને પધરાવ્યું ત્યારે શ્રાવકોની ઠઠ જામી હતી. જે સ્થળે શ્રીહીરવિજયસૂરિ અને વિજયદેવસૂરિના ધૂમો હતા તેની નજીકમાં જ મુગંધી દ્રવ્યથી શબનો સંસ્કાર કર્યો. ત્યાં પરિશ્વ વિજયસંગે શ્રીવિજયપ્રભસૂરિનો ધૂમ કરાવ્યો. તે પછી શ્રીવિજયરત્નસૂરિ પટ્ટધર થયા. [—જુઓ, ‘શ્રીવિજયપ્રભસૂરિ-નિર્વાણરાસ’.]

૬. કાવ્ય સાર

સર્ગ. ૧ — કવિએ કાવ્યારંભમાં ચોવિશ શ્લોકોમાં ‘સ્વસ્તિશ્રી’ થી શરૂ થતા ચોવિશે તીર્થંકરોની સ્તુતિ કરી છે. પછી શ્રીગૌતમ તથા ઇન્દ્રભૂતિ પ્રમુખ ગણધરોને સ્તવીને દુર્જનનિંદા, કાવ્યહેતુ, કાવ્યનામ અને અંબુ-દ્વીપનું વર્ણન—જેમાં નદી, પર્વતો અને વનોનું વર્ણન ‘સંપ્રહણી’ મુજબ આપેલું છે.

સર્ગ. ૨ — ભરતક્ષેત્રનું આહું એ વર્ણન ‘સંપ્રહણી’ મુજબ આલેખ્યું છે.

સર્ગ. ૩ — ભગવાન્ મહાવીરના અતિશયો અને સમવસરણમાં રહીને ભગવાને ઉપદેશ કર્યો તેનું વર્ણન છે.

સર્ગ. ૪ — ભગવાન્ મહાવીરની પટ્ટપરંપરમાં થયેલા શ્રીવિજયપ્રભસૂરિ સુધીના પટ્ટધર આચાર્યોનું વર્ણન છે, તેમાં શ્રીવિજયદેવસૂરિ ૬૦ મા મટ્ટારક થયા; તેમનું ચરિત વર્ણવે છે—

શ્રીવિજયદેવસૂરિ મટ્ટારક થયા તે પછી મારવાઢ, સૌરાષ્ટ્ર, ગૂજરાત, મેવાઢ આદિ દેશોમાં વિહરતાં ભવ્ય પ્રાણીઓને ઉપદેશ આપ્યો. એ ઉપદેશથી ધર્મ પામેલાઓએ મોટાં મોટાં ચેત્તો, જીર્ણોદ્ધારો અને પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી.

મેવાઢાધીશ રાણા જગત્સિંહે શ્રીદેવસૂરિના ઉપદેશથી ઉદયસાગર અને પીછોલા નામનાં બે મોટાં સરોવરોમાં થતી જીવહિંસા બંધ કરી. વઢી સંઢિત જિનમંદિરોનો ઉદ્ધાર પણ તે રાજા પાસે કરાવ્યો.

મેવાઢથી તેઓ વિહાર કરી અમદાવાદ આવ્યા અને પોતાના સમુદાયનો વધી પડેલો ભાર હલવો કરવા તેમના શિષ્ય શ્રીવિજયસિંહસૂરિને યુવરાજપદે સ્થાપ્યા. શ્રીવિજયસિંહસૂરિએ પણ તે સમયના ઉપસ્થિત કલહ-શત્રુઓને જીતવા પ્રયત્ન કર્યો, અને નિર્મોહ ભાવે ગુરુના હૃદયને જીતી લીધું. પોતાના સમુદાયને વારણા-સ્મારણાદિ શિક્ષાપ્રકારોથી વશમાં કર્યો.

પછી દેવસૂરિ ત્યાંથી વિમલગિરિની યાત્રાએ સંઘસહિત ચાલ્યા. તે સંઘમાં વીજા નગરોના અનેક સંઘો આવીને મળ્યા હતા. તેમાં અનેક રથ, ષોઢા, ડંટ અને હાથીઓ હતા. સંઘના ઘનાઢ્ય શ્રાવકોએ માર્ગના પ્રત્યેક ગામ-નગરોમાં અંગપૂજા માટે અને દાનમાં સોના-રૂપાની પુષ્કલ મુદ્રાઓ ચાપરી, સૌરાષ્ટ્રનો પુણ્યોચિત કાર્યોથી ઉદ્ધાર કર્યો.

नवानगर (जामनगर) मां देवसूरि चातुर्मास जिव रक्षा. ते समये दक्षिण देशनी चतुरिका नामकी भक्त आबिका देवसूरिने बांदा आवी अने तेणे अनेक मूर्तिओनी प्रतिष्ठा करावी तेमज साधर्मिकवात्सल्यची लोका संघने प्रसन्न कर्षी.

चतुरिका जे, देवसूरिनां छेळां चार चतुर्मासमां आवीने तेमने दक्षिणमां पधारवा विज्ञप्ति करती इती; तेणे अवसर जोई व्याख्यान समये ज सविनय विनति करी के, गुरुदेव ! दक्षिणमां आपना पधारवाची अनेक प्रकारनां सुकृत-पुण्यकार्यो यवानी आज्ञा छे.

आ प्रकारनी प्रतिदिन विज्ञप्ति करतां श्रीदेवसूरि चतुर्मास पछी दक्षिण तरफ विहार कर्षी अने दक्षिणना औरंगाबादमां प्रथम चातुर्मास कर्षु. ते पछी बीजापूरमां चातुर्मास कर्षु ज्यां देवचंद्र नामना धनिक भावके देवसूरिहस्तक बिंबप्रतिष्ठा करावी. ते पछी देवसूरि मोटा संघसहित कलिकुंड पार्श्व अने करहेडा पार्श्व नामना तीर्थोनी यात्रा करी बीजापूर तथा बहानपुरमां जे चतुर्मास बीताव्यां. पछी तेओ तिळंगदेशमां बिचर्या अने तेमणे भाग्यपुरमां यवनपति (कुतुबसाहि)ने उपदेश आपी जिनबिंबनी प्रतिष्ठा करी. पछी तेओ बीजापूर आव्या अने त्यां चतुर्मास कर्षु अने तेमना उपदेशी प्रभावित बयेला त्यांना पादशाह (इदलसाहि) ए समग्र देशमां गोवधना निषेधनी आज्ञा फरमावी.

त्यां देवचंद्र नामना भावके जिनबिंबनी प्रतिष्ठा करावी अने अमरचंद्र नामना मुनिने वाचक पदवी अपावी.

देवसूरि दक्षिणमांसी सीधा गुजरात तरफ आव्या अने श्रीविजयप्रभसूरिने आचार्य बनाव्या. गुरुश्री विजयप्रभसूरि आचार्यभेष्ट देवसूरि साथे सौराष्ट्रमां आव्या अने त्यां ऊनामां देवसूरि अनन्तन छई देवगत थया.

सर्ग. ५—ते पछी श्रीविजयप्रभसूरि भट्टारकरूपे संघसमुदाय पर पोतानी आज्ञानो दोर जमाव्यो अने संघीय व्यवस्थाने बनावी राखवा उग्र विहारो कर्षी.

तेओ प्रथम दीव नगरमां आव्या अने त्यांसी नावद्वारा दरियाने वटावी, गाम-नगरोमां उपदेश आपता झत्रंजय तीर्थ आव्या. अने त्यां घनौघपुर (घोघा) मां चतुर्मास कर्षु. त्यांसी पुनः विमलगिरिनां दर्शन करी तेओ अमदाबाद आव्या अने त्यां जे चतुर्मास कर्षी. त्यांसी तेओ शंखेश्वर तीर्थ बईने, तेमणे पाटण आवी चतुर्मास कर्षु. त्यांसी पुनः शंखेश्वर थई सयहतिपुर (सिरोही) मां चतुर्मास बीतावी जीवा नामना भावकना दड आग्रहणी उदयपुरमां पार्श्वजिननी प्रतिष्ठा करवाने अचलगिरि (आबू) गया. त्यांना मीलोना नायके गुरुना उपदेशी त्रस प्राणीओनो वध न करवानी प्रतिज्ञा करी. त्यांसी तेओ नाहीपूर थईने उदयपुर आव्या. त्यां भव्य समारोहपूर्वक तेमनुं स्वागत थयुं. त्यांना राणाए पोताना सेना-सरंजाम साथे शाहीरीते तेमनुं स्वागत करी श्रीविजयप्रभसूरिने वंदन कर्षु.

सर्ग. ६—गुरुराज त्यांसी आवि जिनेश्वरना वंदन माटे खडग नामना बागड मंडळमां गया. त्यां बागड भूपतिने प्रतिबोध पमाळी तेओए पाछा उदयपुर आवीने चतुर्मास कर्षु अने त्यांना राणाने जैनधर्ममां दडानुरागी बनाव्यो.

चतुर्मास बीततां गुरुराजे मेवाढना प्रत्येक गामे विहरतां विरहतां जिनधर्मनो उपदेश कर्षी अने प्रतिष्ठा-महोत्सवो कर्षी.

सर्ग. ७—उदयपुरथी तेओ सातच्छविकपुर (सादडी) आव्या. त्यांसी मेदिनीपुर, नारायणपुर,

સંગ્રામપુર, માલ્યપુર, અને મારવાહ આવ્યા. મારવાહમાં તેમણે [સં. ૧૭૩૨ માં] શ્રીવિજયરક્ષસૂરિને આચાર્યપદે સ્થાપ્યા.

સર્ગ. ૮—તેઓ સં. ૧૭૩૭ માં શિવપુરી (સિરોહી) આવ્યા અને ત્યાંના ક્ષેત્ર પાર્શ્વજિનને સ્તુતિ-પૂર્વક વંદન કર્યું. (કવિએ તેનું વર્ણન અત્યંત કવિત્વમય શાળીમાં કરતાં આશો સર્ગ રોક્યો છે.)

સર્ગ. ૯—સિરોહીમાં વસતાં શ્રીવિજયપ્રભસૂરિ ત્યાંના સંઘ અને પોતાના શિષ્યાદિ વર્ગને ઉપદેશ આપતા જ રહ્યા. ત્યાંથી તેઓ સુવર્ણગિરિ (જાલોર) ગયા. તે ગિરિ પરનાં જિનચૈત્યોની લક્ષ્મી, પર્વતની શોભાને વધારતી હતી. તેના પર રહેતા મોટા ધનાઢ્યો (કોટયાધીશો), કવિઓ, પંડિતો અને ત્યાં વિદ્યાધરોની રમણીઓ આવતી હોવાથી એ ગિરિ સ્વર્ગ સમો લીસે છે. તેની નીચે જાલંધર (જાલોર) ગામ છે. ત્યાં પણ અનેક જિનવિહારો શોભે છે.

ત્યાંથી તેઓ મેદિનીપુર ગયા અને કેટલોક સમય ત્યાં પસાર કર્યો.

સર્ગ. ૧૦—ત્યાંથી તેઓ વિહાર કરતા કરતા બાદશાહ જહાંગીરના પાટનગર (આગરા) માં આવ્યા. આગરાની ઘાટિકાઓ, પ્રાકારો, જિહાનાબાદ, બાદશાહનો મહેલ, વેપારીઓની હવેલીઓ, ઉપવનો વગેરેનું વર્ણન કવિત્વદ્રષ્ટિ કરાવેલું છે.

સર્ગ. ૧૧—આગરાનું વર્ણન, યમુના, ગંગા, સરસ્વતી અને ત્રણે નદીઓથી બનેલી ત્રિવેણીનું વર્ણન, પાર્શ્વનાથના જન્મસ્થળ વારાણસી નગરી અને ત્યાં વસતા લોકો, ત્યાંનાં ગૃહો, ઉપવનો વગેરેનું સુંદર વર્ણન છે. ત્યાંથી પૂર્વદેશ તરફ વિહાર કરતાં પત્તન-પટના આવ્યા અને તેના માર્ગનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

સર્ગ. ૧૨—પટનાના જિનમંદિરો અને નાગરિકોનું વર્ણન તેમજ વિહાર નગરના નાગરિકો અને ત્યાંના સુંદર ભવનોનું વર્ણન રોચકભરી શૈલીએ કર્યું છે.

સર્ગ. ૧૩—આ સર્ગમાં સમ્મેતશિશ્વરનું વર્ણન છે. વધાયે પર્વતોમાં આ પર્વત શ્રેષ્ઠ અને પવિત્ર છે. ચોવિશે તીર્થકરો અને ગણધરોનું સ્તુતિપૂર્વક આ પર્વતનું માહાત્મ્ય કવિએ ભક્તિ-આવેશમાં વર્ણવ્યું છે.

પ્રાન્તે, સાક્ષરરત્ન આચાર્ય શ્રીજિનવિજયજી અને વિદ્વદ્વર્ય પં. બેચરદાસજીએ સમય સમય પર આપવા યોગ્ય સૂચનાઓ અને પ્રેરણાઓ ન આપી હોત તો આ ગ્રંથનું સંપાદન કાર્ય આ સ્વરૂપે ભાગ્યે જ પ્રકાશમાં આવી શકત; એ બદલ તેમનો આભાર માનું છું.

અમદાવાદ }
૧-૧-૪૪ }

અંબાલાલ પ્રેમચંદ શાહ

परिशिष्टोद्धित-भट्टारकानां घटनाक्रमः ।

१ विजयसेनसूरिः—

- सं० १६०४ नारदपुर्यां जन्म ।
- सं० १६१३ दीक्षा ।
- सं० १६२६ पंन्यासपदम् ।
- सं० १६२८ उपाध्यायपदपूर्वमाचार्यपदम् ।
- सं० १६३२ चांपानेरदुर्गेऽर्हत्प्रतिमाशतानां प्रतिष्ठा ।
- सं० १६५२ भट्टारकपदम् ।
- सं० १६५४ विजयचिन्तामणिपार्श्वविम्बस्य शकन्दर-
पुरे प्रतिष्ठा ।
- सं० १६७१ स्वर्गमनम् ।

२ श्रीविजयदेवसूरिः—

- सं० १६३४ ईडरदुर्गे जन्म ।
- सं० १६४३ दीक्षा ।
- सं० १६५५ पण्डितपदम् ।
- सं० १६५६ उपाध्यायपदपूर्वमाचार्यपदम् ।
- सं० १६५८ पत्तने गणानुष्ठानन्दिमहोत्सवः ।
- सं० १६७१ भट्टारकपदम् ।
- सं० १६७३ कतिचिदुपाध्यायैः स्वकीयमतं
प्रादुष्कृतम् ।
- सं० १६८७ मीरमोजाब्यभूषसमीपे सागरपाक्षिकैः
सह वादः ।

सं० १७०५ ईलादुर्गे प्रतिष्ठा कारिता ।

सं० १७१३ ऊनानगरे स्वर्गमनम् ।

३ श्रीविजयसिंहसूरिः—

- सं० १६४४ जन्म ।
- सं० १६५४ दीक्षा ।
- सं० १६७२ वाचकपदम् ।
- सं० १६८१ सूरिपदम् ।
- सं० १६८४ गणानुष्ठानन्दिमहोत्सवः ।
- सं० १७०८ नवीनपुरे स्वर्गमनम् ।

४ श्रीविजयप्रभसूरिः—

- सं० १६७७ मनोहरपुरे जन्म ।
- सं० १६८६ दीक्षा ।
- सं० १७०१ पंन्यासपदम् ।
- सं० १७१० आचार्यपदम् ।
- सं० १७१३ भट्टारकपदम् ।
- सं० १७१५ } सुराष्ट्रादेशे चातुर्मासकम् ।
- सं० १७१७ }
- सं० १७२० }
- सं० १७२३ घोडाबन्दिरे जसूकारिताऽर्हत्प्रतिमानां
प्रतिष्ठा कारिता ।

सिंधी जैनग्रन्थमाला]

[दिग्विजय महाकाव्य

लोपवासंतदादेशस्वचराप्रमाणप्रदातीर्थजातं ह्यक्रमः प्रकृत्यावलम्ब्यमागितव्योतथावाक्यः उनेः श्री
बोधनिपत्रिनिश्चितमनरेजे सुनेराजितः १०० यत्तसेवातेवमपुत्रमप्यवरासुराद्यः साक्षात्सिद्धमनसाकामनाय
वर्षातेनाचितेष्टमकरामकराजतेज्जाजकेपियासुमकरामकतापुस्स १०१ एतेवमभिषेकात्तुसाधिकातवीर
अमीहरित्तीर्थानामसिद्धनेनसुदृगसंतापिततेनसाधामनसुदयमित्यमदोविराजितसुदयादि
मीसविधानतः उनरविष्मपत्रनातः स्मृतः १०२ ॥ इति श्रीदिग्विजयमहाकावे मदीपाध्यायः
मेषद्विद्वयगणिविरचिते उदयश्रीसंकलिते श्रीतीर्थराजगिरिश्रीगोममहाभिषीसुधर्मस्वामिस्तुतिवर्णनोना
मज्जयाववाः समाः ॥ श्री ॥ अथः ॥ श्रीरत्न ॥ ॥ श्रीमहाकावेकण्ठकयीसमदधः ॥ श्री ॥

आगरास्थित ज्ञानमन्दिरस्थ दिग्विजय महाकाव्यनी प्रतिना अन्तिम पृष्ठनी प्रतिकृति

महोपाध्यायश्रीमन्मेघविजयगणिविरचितं

दिग्विजयमहाकाव्यम् ।

प्रथमः सर्गः ।

ओं ऐं ह्रीं श्रीं क्लीं अहं श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वपरमेश्वराय
जगदीश्वराय जगदेकवीराय नमः ॥

5

स्वस्तिश्रीर्वसुरासुरक्षितिभृतां बाह्यभ्यर्मभ्यस्यति
यत्पादाम्बुजसेवनापरिचयादुद्धीतपीतघुतिः ।
तारुण्यातिशये जगन्नयजयं रूपेण लब्ध्वा स्वयं
कारुण्याद् भगवान् स नाभितनयः पुण्यातु पुण्योदयम् ॥ १ ॥

ग्रन्थकारकृतानि टिप्पणानि

श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वार्हद्वयानोद्बुद्धिया मया । काव्ये दिग्विजयाह्वाने किञ्चिद् विव्रियतेऽधुना ॥ १ ॥

[१] १ 'स्वस्तिश्रीः' मङ्गलकक्ष्मीः सर्वत्र [शुभकार्याऽऽ-
रम्भे] वल्लभा । २ तत्र कवेरुपेक्षा 'यत्पादाम्बुजसेवनापरि-
चयाद्' अथ एव 'उद्धीतपीतघुति'रिति हेतुरलङ्कारः ।

संपादककृतानि टिप्पणानि

यत्कीर्तितगुणाम्भोधिबिन्दुस्पर्शप्रसादितः । मादृशोऽप्यल्पमेघः स्यात् किं पुनः स्तुतिरुद् गणी ॥ १ ॥

पूर्वाऽऽचार्यैरनेकैर्यद्गुणाम्भोधिनिमज्जने । कृतेऽपि न गताः पारं तद्गुणाम्भोधये नमः ॥ २ ॥

गुणाम्भोधि श्रीमद्वीरं प्रणिपत्य च सद्गुरुम् । अम्बालालाऽऽह्वयिद्विद्यार्थी कुरुते काव्यटिप्पणम् ॥ ३ ॥

[1] 1 'बाह्यभ्यम्' प्रियताम् । 2 'अभ्यस्यति' अवीते । पीतवर्णं रजः स्यात् । 4 'नाभितनयः' नाभिनाम्नः राज्ञः पुत्रः
3 'पीतघुतिः' शङ्खभेदेवप्रभोः सुवर्णकान्तिमत्त्वात् । कमलेऽपि श्रीशङ्खभेदेवप्रभुः ।

स्वस्तिश्रीरिव यस्य मूर्तिरमला मूर्तेष्व लोकप्रिया
सेव्या भव्यसुरासुरैर्नवरविप्रौढप्रभाभासुरैः ।

श्रीपद्मासनसंस्थिता करतले लीलाम्बुजालङ्घिता
सोऽस्माकं विजयाय नाम विजयासूनुर्जिनः स्ताद् भुवि ॥ २ ॥

5

स्वस्तिश्रीविभवाय शंभवविमुर्भूयात् तृतीयोऽर्हतां
यस्य ध्यानविधाननिश्चितधियां सर्वे विधेयाः सुराः ।
आधेयं हृदि नामधेयमनिशं स्वाहाभुजामीश्वरै-
र्ध्येयं निस्तुलरूपधेयमपि च स्यात् पुण्यनैपुण्यतः ॥ ३ ॥

स्वस्तिश्रीसरितां पयोनिधिरधिज्ञानं महासे(शे)वधिः

10

सिद्धीनामवधिर्विधिर्विधिऋचां कारुण्यतारुण्यभाक् ।
आद्यः सर्वविदां विदान्तिकधृतिर्ध्यानेऽद्वितीयो गिरि-
मैरुमै रुचयेऽभिनन्दनविभू रत्नत्रयस्यास्तु सः ॥ ४ ॥

स्वस्तिश्रीरतिकर्मकर्मठमतिर्यो योगभाजां पतिः
सौभाग्यप्रकृतिः कृतिस्तुतिशतैर्व्यावर्ण्यमानाऽऽकृतिः ।

15

नम्रामर्त्यपतिः प्रतिष्ठितमहालक्ष्मीयशःसंतति-
स्तीर्थेशः सुमतिश्चिरं स जयति ध्यानाधिलीनाऽऽयतिः ॥ ५ ॥

[२] १ 'श्रीपद्मासनसंस्थिता करतले' अन्यापि लक्ष्मीः
करतले अम्भोजं धत्ते, पद्मासने तिष्ठति इयमपि करतले पद्मरे-
खयाऽङ्किता ।

[३] २ 'विधेयाः' विनयस्थाः । 'विधेये विनयस्थः स्याद्'
इति [है० कां० १ श्लो० ९६] ।

[४] ३ 'अधिज्ञानम्' ज्ञानमधिकृत्य निधिरेव । ४ 'सिद्धी-

नाम्' अणिमादीनाम् ['अणोर्भावोऽणिमा, महानपि भवत्यणुः' ।
है० कां० २ श्लो० ११६] । ५ 'विधिः' ब्रह्मा । ६ 'विधि-
ऋचाम्' विधयः क्रियाऽऽचाररूपास्तत्तुभ्रणवेत्पाठानाम् ।

[५] ७ 'ध्यानाधिलीनाऽऽयतिः' ध्यानेऽधिलीना स्पष्टीभूता
आयतिरुत्तरकालो यस्य सः ।

[२] १ 'नवरविप्रौढप्रभाभासुरैः' नव्यो यः सूर्यस्तद्वत् प्रौढा
या प्रभा ताभिः 'देहीप्यमानैः' । २ 'विजयासूनुः' 'विजया' मातुः
पुत्रः अजितनाथप्रभुः ।

[३] ३ 'शंभवविभुः' शंभवनाथप्रभुः । 'शंभवे संभवोऽपि
च' इति [शब्दरत्नाकरः, कां० १ श्लो० ४] ४ 'आधेयम्' आधातुं
योग्यं स्थेयमिति यावत् । ५ 'स्वाहाभुजामीश्वरैः' देवतानामधिपैः
इन्द्रैरिति । ६ 'निस्तुलरूपधेयम्' निरुपमं रूपधेयं रूपम् 'नामरूप-
भागाद् धेयः' ७-२-१५८ इति सिद्धहैमसूत्रेण स्वार्थे धेयप्र-
त्ययः ।

[४] ७ 'महाशेवधिः' महानिधिः 'निधानं तु कुनाभिः शेव-

धिर्निधिः' इति [है० कां० २ श्लो० १०६] ८ 'विदान्तिकधृतिः'
विशेषेण दान्तिकानां तपःकृशमहां धैर्यम् 'तपःकृशसहो दान्तः'
इति [है० कां० २ श्लो० ४७५]

९ 'अद्वितीयः' श्रेष्ठः । १० 'विभू रत्न' अत्र 'रो रे लुग् रीर्ध-
धादिदुतः' १-३-४१ इति सिद्धहैमसूत्रेण रकारलोपः पूर्व-
उकारस्य रीर्धश्च । ११ 'रत्नत्रयस्य' ज्ञान-दर्शन-चारित्र्यरूपरत्नत्रयस्य ।

[५] १२ 'सौभाग्यप्रकृतिः' शोभनो भगो रूपं श्रीर्वा यस्य स
सुभगस्तस्य भावः सौभाग्यं-सौभाग्या प्रकृतिः स्वभावः यस्य सः ।

२ 'कृतिः' विद्वान् । १३ 'नम्रामर्त्यपतिः' नम्राः अमर्त्याः देव-
त्वेषो पतिः ।

स्वस्तिश्रीर्मकराकरात् समुद्रमूच्छैषी कथाऽसौ वृथा
किन्तु स्नात्रजदुग्धवार्धिकलिकासंलब्धजन्मा सौसौ ।
तद् यस्य क्रमपूजनैर्बहुजनैः सद्यः समासाद्यते
श्रीपद्मप्रभनामधेयभगवान् जीयात् स पद्माऽङ्कितः ॥ ६ ॥

स्वस्तिश्रीर्बसति स विस्मयकरप्राज्यप्रभाभाजने
यत्पादद्वितर्याम्बुजन्मनि ततस्तत् स्वस्तिकालकृतम् ।
प्राणज्जामरमौलिरत्नरुचिभिश्चित्रीयितं दीव्यति
श्रीमान् सोऽस्तु सुपार्श्वशाश्वतरविदोषाभिः शोषाय नः ॥ ७ ॥

स्वस्तिश्रीर्निजसोदरं जिनपतेर्यस्यांहियुग्मे स्थिरं*
मत्वा पूर्णकलाधरं समुदितलिङ्गाऽऽशया सत्वरम् ।
रेमेऽभ्येत्य ततः प्राणमुषि जने शेषा विशेषाऽऽदरा
श्रीचन्द्रप्रभशम्भुरद्भुततया भाग्योदयायास्तु नः ॥ ८ ॥

स्वस्तिश्रीर्करपीडनोत्सवविधौ बद्धावधानः प्रभुः
प्रावीण्याद् धवलं दुकूलमर्द्धादाभूलचूलाऽऽवृतम् ।
गङ्गाभङ्गतारङ्गसङ्गसुभगा तेनैव यस्य युतिः
स श्रीमान् सुविधिर्विबोधविधये साहाय्यकर्त्ताऽस्तु नः ॥ ९ ॥

स्वस्तिश्रीः प्रतिलोकमोर्कसि गुणैः स्वस्यानुरूपं पतिं
मन्येऽन्वेष्टुमिव भ्रमन्त्यनुदिनं संगत्य मुञ्चत्यमुम् ।
अन्तस्तापभृता वृता जिनपतिं यं शीतलत्वं श्रिता
सारस्यान्ननु शीतलः स भगवाँस्तन्यादलं मङ्गलम् ॥ १० ॥

[६] १ 'स्वस्तिश्रीः' स्वस्तिश्रीनिवासविह्वलेतद् येन स्वस्ति-

कालङ्कारः स्वीयसत्तौ तद्वैशिष्ट्यात् ।

[6] 1 'मकराकरात्' समुद्रात् । 2 'शैवी कथा' शिवाम्नाया पौराणिकी कथा; यथा चतुर्दशरत्नानां मध्ये लक्ष्मीविशिष्टरत्नस्य जन्म समुद्रादभूदिति । 3 'स्नात्रजदुग्धवार्धिकलिकासंलब्धजन्मा' [प्रभोः जन्मावसरे ज्ञानार्थं देवता मेरोः शिखरे प्रभुं नयन्तीति जैनाम्नायस्तस्मात्] ज्ञानाद् समुद्रतो यो वार्धिः समुद्रस्तस्य कलिका वीचयस्ताभ्यः प्राप्तजन्मा । 4 'असौ' लक्ष्मीः । 5 'पद्माऽङ्कितः' पद्मालम्बनेन चिह्नितः अथवा लक्ष्मीरेख्या युक्तः ।

[7] 6 'अम्बुजन्मनि' कमले । 7 'प्राणज्जामरमौलिरत्नरुचिभिः' प्रकर्षेण वा समन्ताज्जामराः प्राणताः ये अमरास्तेषां मस्तकेषु यानि रत्नानि तेषां कान्तिभिश्चित्रीयितम् । 'प्राणम' इत्यत्र "अदु-रुपसर्ग" २-३-७७ इति हैमसूत्रेण णत्वम् ।

8 'दोषाऽभिः शोषाय' रात्रीणां पापानां वा नाशाय ।

[8] 9 'निजसोदरं' स्वभ्रातरम् [चन्द्रोऽपि समुद्रादजनीति

प्रसिद्धेः] 10 'प्राणमुषि' प्राणमं कर्तारि अत्र "अदुःखसर्ग" इत्यनेन णत्वभावः ॥

[9] 11 'करपीडनं' 'करपीडनं' विवाहः । 12 'दुकूलं' 'क्षीमं' दुकूलं दुगूलं स्याद् इति [है० का० ३ श्लो० ३३३] 13 'अर्द्धाद्' 'दुर्धागूक्' धारणे च इति धातोः ह्यस्तन्याः रूपम् । 14 'आमूलचूलाऽऽवृतम्' पादाभ्यां आरभ्य मस्तकशिखापर्यन्तं छत्रम् । 15 'विबोधविधये' सम्यग्ज्ञानकर्मणे ।

[10] 16 'भोक्स्ति' गृहे 'भोको निवास आवासो' इति [है० का० ४ श्लो० ५७] 17 'भ्रमन्ती' 'भ्रमू' चलने इति धातोः शतृप्रत्ययत्वात् क्रीलिङ्गस्य रूपम् । 18 'वृता' सम्भक्ता । 'वृक्ष' सम्भक्तौ 'सम्भक्तिः संसेवा' इति धातोः कृप्रत्ययस्य रूपम् । 19 'सारस्यात्' सरसस्य भावः सारस्यं तस्मात् । 20 तन्याद् 'तनूयी' विस्तारे इति धातोः आशीलिङ्गे रूपम् ।

स्वस्तिश्रीमति योगशालिमनसि स्थेयान् विमुक्तिस्रियाः
 प्रेयान् यः प्रमुरद्भुतैरतिशयैः श्रेयान् विनेयान् प्रति ।
 जेयान् कर्मरिपून् विजित्य सहसा मेयान् शिर्वस्याध्वनो
 ध्येयान् बोधनयान् दिदेश सुहृशां पेयान् स नः श्रेयसे ॥ ११ ॥

5

स्वस्तिश्रीर्देवपूजोपहितहितकृतां दीप्रदीपाङ्कुराणां
 व्याजाद् राजा सुराणामरुणकिरणमाग या दुहौके पुरस्तात् ।
 सा नित्याऽऽसीद् यदहयोर्दशनंस्वरशिखावेशतोऽशेषतोषं
 देवः श्रीवासुपूज्यः प्रथयतु परमानन्ददीपोत्सवं नः ॥ १२ ॥

10

स्वस्तिश्रीर्विमलैऽऽशयेऽनुरजति स्नानावदानादिभि-
 र्भक्त्यव्यक्तिमुपेयुषी जिनगुणोद्गानस्पृशां भूस्पृशाम् ।
 यत्पादान्ननखावलीमिषबलाल्लक्ष्मीप्रसूनप्रसू-
 स्तत्कण्ठस्थितकण्ठिका किमु वदत्येवं स देवो मुदे ॥ १३ ॥

15

स्वस्तिश्रीः समुपाश्रयत् किमु मिषाद् यत्कौकुमाऽऽलेपजाद्
 व्याख्यायां पुरुषोत्तमोऽयमिति तद्वागेण यस्य प्रभोः ।
 गौरीं देहरुचिं विचिन्त्य निचितामङ्गे ह्यनन्तप्रभो-
 र्मास्त्वेषा पतिवल्लभेति हृदये स्पर्द्धाऽनुसंवर्धनात् ॥ १४ ॥

20

स्वस्तिश्रीः स्थिरतामुपैति नियतेः श्रीधर्मभक्ताऽऽत्मना-
 मित्येषाऽत्र जनश्रुतिः श्रुतिभृता निश्चीयते स्वरूपया ।
 येनानन्तचतुष्टयी रसमयी भूताऽतिपूताऽऽत्मना
 श्रीधर्मो भगवान् नवान् स विभवान् देयात् सतां सोत्सवान् ॥ १५ ॥
 स्वस्ति श्रीविश्वसेनक्षितिधव ! भवते यस्य वंशोष्णकेतु-
 र्हेतुः कीर्त्तैर्बभासेऽजनि जनितविपच्छान्तिरर्हन् स शान्तिः ।
 राज्ञस्त्राणिऽपि लब्धे वियति नियतितः सैहिकेयो हिनस्ती-
 त्यामृदयाऽऽयस्य यस्य क्रमशरणमगाच्चारुगोकर्णतर्पणः ॥ १६ ॥

[१२] १ 'राजा' इत्यत्र तृतीया ।

[१४] २ 'कौकुमाऽऽलेपजाद् मिषाद्' कौकुमाऽऽलेपमिवेण
 स्वस्तिश्रीरेवालिष्टा इत्युपेक्षा । ३ 'गौरीदेहरुचिं' यतोऽयम-
 नन्तप्रभुस्तस्य गौरी भवानीदेहश्रुतिमिषादाश्रिता, इयं बहु-
 तथा बल्लभा । ४ 'अनन्तप्रभोः' अनन्तः शेषनागस्तदावरण-

त्वात् प्रमुक्तस्य ।

[१६] ५ 'श्रीविश्वसेनक्षितिधव !' इति सम्बोधनम् ।
 ६ भवते स्वस्ति अस्तु । ७ 'राज्ञः' चन्द्रस्य । ८ 'सैहिकेयः'
 राहुः सिंहश्च । ९ 'आयस्य' आयासं उषमं विधाय । १० 'गोक-
 र्णतर्पणः' गोकर्णो मृगविशेषस्तस्य तर्पणः बाळः ।

[११] १ 'श्रेयान्' श्रेयः कर्ता । [अस्मिन् श्लोके श्रेयांस-
 प्रभोः स्पष्टोद्देशो नास्ति परं 'श्रेयान्' इति शब्देन श्रेयांसमाधः
 प्रतीयते] २ 'शिवस्याध्वनः' मोक्षस्य मार्गस्य ।

[१२] ३ 'नखरं' नखरः नखः "करजे नखरकीषु नखोऽस्त्री-"
 इति शब्दरत्नाकरः [कां० ३ श्लो० १७२]

[१३] ४ 'विमलाऽऽशये' निर्मलभावे अथवा विमलप्रभोः
 विचारे । ५ 'अवदानादिभिः' शुद्धकर्मादिभिः 'अवदानं कर्म शुद्धम्'

[है० कां० ३ श्लो० ४७५]

[१४] ६ 'पुरुषोत्तमः' पुरुषप्रेष्ठः कृष्णश्च । ७ 'अनन्तप्रभोः'
 अनन्तमायस्य सम्बोधनम् ।

[१५] ८ 'भूता' प्राप्ता । 'भूतः' प्राप्तौ २-४-१९ इत्यादिना
 णिङि भावयते प्राप्नोति इति 'भू'धातोः कप्रत्ययस्य रूपम् ।

९ 'अतिपूताऽऽत्मना' अतिपवित्रिताऽऽत्मना ।

[१६] १० 'त्राणे' रक्षणे ।

स्वस्ति श्रीकुक्षयेऽस्तु स्तुतिशतमथवाऽवेतु वै तुष्टिभाजां
 राजां स्वर्गस्य रम्भानदनघटनया धीरनीराजनां सा ।
 यस्यामश्यामकीर्त्तिस्त्रिभुवनविजयी चक्रभृत्तीर्थनाथः
 पाथोर्विर्बोधिबारां समजनि भगवान् कुन्थुनामाऽभिरामः ॥ १७ ॥
 स्वस्तिश्रीहृदयप्रियैः सहृदयैर्योगीव यो गीयते
 भोगी श्रीभरतस्य मुक्तसमरः श्रीमानरंस्तीर्थकृत् ।
 बिम्बे यस्य मणीमये सुमनसां स्रक् कण्ठगा संक्रमाद्
 द्वे रूपे दधतीष वक्ति विमुतां तीर्थेशचक्रिभ्रियोः ॥ १८ ॥
 स्वस्तिश्रीभ्रमरीव यन्मणिमयाऽर्चासन्निधौ बम्भ्रमी-
 त्युत्फुल्लजवमल्लिकासुमनसामामोदमेदस्वला ।
 स्वच्छन्दादमरीगतागतविधौ जातप्रतिच्छन्दत-
 भिछन्धान्मल्लिजिनो जनेऽत्र वृजिनाज्जन्यान्पजन्यानि नः ॥ १९ ॥
 स्वस्तिश्रीमुनिसुव्रतोऽभिविशतादुद्दिश्य दिश्यं सतः
 पद्मानन्दनसंज्ञयाऽङ्गमहसा विस्मारयन् स स्मरम् ।
 यत्पादप्रणमधूर्नाकिमुकुटज्योतिर्जलान्तर्लल-
 सङ्कस्थः कर्मठोऽपि कर्मठ इव प्रोद्भासते चर्यया ॥ २० ॥
 स्वस्तिश्री सरसी इवामृतरसाऽऽपूर्णं विमोर्लोचने
 यन्नीलोत्पलवैभवं जगृहतुश्चित्रं न तत् किञ्चन ।
 तेनैतन्ननु सेवतेऽङ्गमिषतो यस्यांहिपङ्केरुहं
 पुत्रः श्रीविजयस्य नः स विजयं पुण्याजिनेन्दुर्नमिः ॥ २१ ॥

5

10

15

20

[१९] १ 'श्रीकुक्षये' श्रीनाम्नः राजपत्न्याः [कुन्थ-
 नाथप्रभोः मातुर्नाम श्रीसत्याः] कुक्षये स्वस्ति अस्तु ।
 २ स्वर्गस्य राजां स्तुतिशतं सा कुक्षिः अवेतु प्राप्नोतु ।

[१९] ३ 'अजन्यानि' इत्ययः ।
 [२०] ४ 'दिश्यं' दिग्भवं वस्तु । २ सतः सजनान् उद्दिश्य
 विस्मयताम् । ५ 'पद्मा' पद्मादेवी लक्ष्मीश्च ।

[१७] १ 'चक्रभृत् तीर्थनाथः' चक्रवर्तिले तीर्थहरपदप्राप्तिः ।
 २ 'पाथोधिः' समुद्रः । ३ 'बोधिबारां' सम्यग्दर्शनरूपजलानाम् ।
 [१८] ४ 'श्रीभरतस्य भोगी' पदसङ्गभारतस्य भोक्त्रेण
 चक्रवर्ती । ५ 'मुक्तसमरः' इति स्थाने 'नन्दितनरः' इति
 पाठान्तरं मूलप्रतीतिर्दातव्यम् ।

६ श्रीमान्, अरः, तीर्थकृत्, इति पदविभागः । ७ 'भरः'
 भरनाथप्रभुः । ८ 'सुमनसां' देवतानाम् । ९ 'संक्रमाद्'
 प्रसिद्धिबिम्बनात् । १० 'तीर्थेशचक्रिभ्रियोः' तीर्थकृत् चक्रवर्ती च
 तयोः श्रीः लक्ष्मीस्तयोः ।

[१९] ११ 'बम्भ्रमीति' 'भ्रम्' कलने इति धातोः यङ्लुक्-
 न्तस्य रूपम् । १२ 'आमोदमेदस्वला' सुगन्धेन मेदयुक्ता ।

१३ 'वृजिनात्' पापात् । १४ 'जन्यानि अजन्यानि' उत्पादितानि
 अजन्यानि इत्ययः ।

[२०] १५ 'पद्मानन्दन' पद्मायाः नन्दनः पुत्रः कामदेवः
 १६ 'नृनाकिमुकुट' मनुष्यदेवतानां मुकुटः शिरस्त्राणः ।

१७ 'कर्मठः' कच्छपः 'कच्छपः कर्मठः कूर्मः' इति [है० कां०
 ४ श्लो० ४१९] प्रभोः कूर्मलाञ्छनयुक्तात् । १८ 'चर्यया'
 पूजया ।

[२१] १९ 'सरसी' कासारः 'कासारः सरसी सरः' इति
 [है० कां० ६ श्लो० १६०] २० 'अङ्गमिषतः' लाञ्छनव्याजात्
 [नमिनाथप्रभोर्लाञ्छनं पद्ममिति प्रसिद्धिः]

स्वस्ति'श्रीपतिना त्रिखण्डभरते साम्राज्यरूपं रघा-

ह्लेभे वैरिबलं विजित्य सकलं यस्याङ्गसाहायकात् ।

सर्वाङ्गीणशिवाय सोऽस्तु भगवान् नेमिः शिवानन्दनो

भास्वाँश्चारुसुन्दारशैलशिखरे नित्योदयश्रीमयः ॥ २२ ॥

८

स्वस्तिश्रीसुखसंततिः शुभमतिर्विद्याऽनवद्या स्थितिः

नित्यं सज्जनसंगतिः शिवगतिः साम्राज्यलक्ष्मीः स्थिरा ।

यस्य श्रीपरमेश्वरस्य चरणाम्भोजन्मसंसेविनां

स श्रीपार्श्वजिनोऽष्टसिद्धिविधये ध्येयस्त्रिसन्ध्यं बुधैः ॥ २३ ॥

स्वस्तिश्रीरनुगामिनी बहुरसा स्यात् कामिनीवाऽऽहता

10

विघ्नानां विलयस्तथा रिपुजयः क्षुद्रादिभीतिक्षयः ।

यस्य श्रीत्रिजगत्पतेः स्मृतिकृतां पञ्चास्यलक्ष्मा प्रभुः

श्रीवीरोऽतिगभीरधीरचरितैः पायादपायात् स नः ॥ २४ ॥

येषां विशेषाङ्गभृतां प्रवृत्तेरनेकपानामिव गर्जितानाम् ।

धैर्यं धियां स्यान्नजपाक्षिकाणां ते गौतमाद्या गणिनो जयन्तु ॥ २५ ॥

15

यदङ्गशोभा त्रिपदीनिबन्धाद्धस्तेन येषां संकलार्थसिद्धिः ।

जात्येव भद्रा गणनायकास्ते महेन्द्रभूतिप्रमुखाः सुखाय ॥ २६ ॥

[२५] १ 'विशेषाङ्गभृताम्' विशेषेण महाकायानां पक्षे
आचाराद्यङ्गधारिणाम् । 'प्रवृत्तेः' प्रवृत्तिः वार्ता तस्याः
['वार्ता प्रवृत्तिर्वृत्तान्त उद्गताः' इति है० कां० २ श्लो० १७४]
पक्षे दानवारितस्य । २ 'अनेकपानाम्' अनेकान् पान्ति
इत्यनेकपाक्षेभाम् । पक्षे [गजानाम्] ३ 'गर्जितानाम्' मत्ता
नाम् ['मत्ते प्रभिन्नगर्जितौ' इति है० कां० ४ श्लो० २८६]

४ 'धैर्यम्' साहसं पाण्डित्यम् ।

[२६] ५ 'त्रिपदी' गात्रबन्धः उत्पादादि [उत्पादव्ययधौ-
व्यादि] पदत्रयी वा । ६ 'हस्तेन' कुण्डादण्डेन पाणिना वा ।
७ 'महेन्द्रभूतिप्रमुखाः' इन्द्रभूत्याद्याः [गणधराः] शक्रन्दौ
प्रकृष्टाः ।

[२२] १ 'श्रीपतिना' कृष्णेन । [अस्मिन् श्लोके इतिदृष्टं
वर्त्तते तद् यथा-कृष्णजरासन्ध्योर्युद्धप्रसङ्गे यादवसैन्यं जरास-
न्धेन जराप्रस्तं कृतं तेन नेमिनाथसंघर्षितमूर्याः स्नात्रजवारि
आनेतुं कृष्णं प्राहिणोत् । कृष्णस्य प्रत्यागमनं यावत् नेमिनाथः
स्वस्य भुजबलेन शत्रुसैन्यमरुणत् । वारि आनीय कृष्णेन सैन्यं
जराविमुक्तं कृतं पश्चात् शत्रुसैन्यं विजित्य जयलक्ष्मी लेभे इति ।
२ 'सुदारु' 'सुदारुः पारियात्रकः' इति [है० कां० ४ श्लो०
१७] अत्र कवे रैवतक इष्टः परं सुदारुशैलः पारियात्रकस्य
वाचकः, न रैवतकस्य । कविना कुत्रचिद् सुदारुशब्दः रैवतकवाची
दृष्टः स्यात् तेनात्र प्रयोजितो ज्ञायते ।

[२३] ३ 'अष्टसिद्धिविधये' अणिमाद्यष्टसिद्धिविधानार्थम् ।
अष्टसिद्धयस्तावद्-

'लघिमावैशिते' शिल्पं प्राकाम्यं महिमाऽणिमा ।

यत्रकामावसायित्वं प्रीतिरैश्वर्यमष्टधा ॥

[इति है० कां० २ श्लो० ११६]

[२५] ४ 'पञ्चास्यलक्ष्मा' सिंहलाच्छनः । ५ 'अपायात्' विघ्नात्
पापाद् वा ।

[२५] ६ 'गौतमाद्याः' गौतमगणधरादयः ।

[२६] ७ 'यदङ्गशोभा' यस्य शरीरकान्तिः पक्षे यस्य प्रभो-
राचारव्यङ्ग्यानां कान्तिः । ८ 'त्रिपदी' द्वयोरग्रजङ्गयोः पश्चिमजङ्ग्यानां
गजस्य बन्धनम् 'त्रिपदी गात्रयोर्बन्ध एकस्मिन्परेऽपि च' इति
[है० कां० ४ श्लो० २९६] ९ 'संकलार्थसिद्धिः' समप्रवस्तुनां
सिद्धिः । १० 'जात्येव भद्रा' भद्रजातिकाः इतिषु भद्रजातिकाः
गजाः श्रेष्ठा गण्यन्ते । पक्षे स्वभावेन शत्रुप्रकृतिकाः ।

एकोऽपि सूरिर्धनराशिभर्ता यदाऽऽगमो राजगृहे शुभाय ।

पदप्रसादाज्जगतीं पुनाना वन्द्या न किं सूरिपरम्परा सा ? ॥ २७ ॥

सरस्वती सन्निहिता हिताय जडेऽपि पद्माऽभ्युदयेन भूयात् ।

औनन्दीया कविना विनोदय्या राजहंसैः सरसोद्यतेऽर्थे ॥ २८ ॥

ये संयता अप्यपरस्य बन्धं विनाशनं वा जनयन्त्यवश्यम् ।

5

दूरेण हेया न मुमुक्षुणा किं ते शङ्खलाऽभासि खलाः फलार्थे ॥ २९ ॥

असङ्ख्यकूटैः स्थपुटाः प्रपातस्थानानि भीमां विलसन्महेभ्यः ।

सदोद्यगोत्रा अपि मेखलाऽङ्गा हिताय तेषां सुवि पक्षपातः ॥ ३० ॥

युक्तोऽतिजिह्वैर्विटपैरगम्यः प्रवृत्तिहेतुर्बहुनिग्नगानाम् ।

गोत्राधरोऽध्यायतमेखलो यस्तस्मिन् वरत्राशिखराधिरोहः ॥ ३१ ॥

10

[पाठान्तरम्]

जगज्जुगुप्सुः समितिप्रयोगी सदाप्यसाधुर्मलहृद् विरागः ।

स्फुरद्गुणग्रामकथासु मौनी निबन्धभेदं न विवेद किं सः ॥ ३२ ॥

[२७] १ 'सूरिः' गुरुः । २ 'धनराशिभर्ता' धनसमूहं पुष्पाति । ३ 'यदाऽऽगमः' यस्य सूरैरागमः सिद्धान्तः । ४ 'राजगृहे' राजगृहनामनगरे । ५ 'शुभाय' [कल्याणाय] अभूविति शेषः । पक्षे 'यदाऽऽगमः' यस्य गुरोः आगमनम् । 'राजगृहे' चन्द्रगृहे कर्कराशौ उच्चस्थानत्वात् । ६ 'पदप्रसादाद्' पदानि वाचकादीनि प्रदानात् ।

[२८] ७ 'सरस्वती' सरस्वती देवी । ८ 'सन्निहिता' योजिता । ९ 'जडे' मादृशे मूर्खे । १० 'पद्माऽभ्युदयेन' लक्ष्मीवर्धनेन । ११ 'औनन्दीया' बह्वेदीया । १२ 'कविना' पण्डितेन । १३ 'राजहंसैः' राजसु हंसैः श्रेष्ठैः । १४ 'अर्थे सरसा' इति ॥

[पक्षे 'सरस्वती' वाणी । 'जडेऽपि' जडेऽपि । 'पद्मा' लक्ष्मीः शोभा इति यावत् । 'राजहंसैः' चन्द्रसूर्यैः । 'ऊद्यते' धार्यते । चन्द्रार्कमण्डले लिखितेव ॥ 'सरस्वती' नदी । 'जडे' जले ['डल्योरैक्यम्' इति नियमात्] । 'कविना' ब्रह्मणा । देवीपक्षेऽपि राजहंसैः ऊद्यते विवृण्वते]

[२९] १५ 'संयता' अन्योऽन्यं बद्धा । १६ 'अपरस्य बन्धं जनयन्ति' १७ 'विनाशनम्' अशनं भोजनं विना ।

[पक्षे 'संयताः' संवरकुशलाः । 'अपरस्य बन्धम्' काव्यादि-संदर्भम् । 'विनाशनं जनयन्ति' विनाशं प्रापयन्ति ॥

[३०] १८ 'कूटैः' कूटानि शिखराणि छलानि वा । १९ 'स्थ-पुटाः' विषमोज्जताः । २० 'प्रपातस्थानानि' प्रपातोऽवतः स्खलितं वा तदास्पदम् । २१ 'भीमाः' रुद्राः । २२ 'विलसन्महेभ्यः'

विक, सद्, महा, इभ्य, इति पदविभागः [वयोरैक्यमिति] विले सीदन्तीति विलसद् सपाः महामहिषास्तेभ्योऽपि । २३ 'सदोद्यगोत्रा' विशिष्टवंशा अपि । २४ 'मेखलाऽङ्गाः' मे, खल, अङ्गा, इति पदविभागः । 'मे' मम, 'खलाङ्गाः' खलवत्, अङ्गविवृण्व लक्षणं येषां ते ॥

[३१] २५ 'अतिजिह्वैः' अतिवक्रैः । २६ 'विटपैः' विटपाः शाखाः दुर्जनाश्चैतः । २७ 'प्रवृत्तिः' शिक्षाकरः । २८ 'निग्नगानाम्' जसन्मार्गगानां पुंसाम् । २९ 'गोत्राधरः' भूधरो गोत्रेण हीनो वा । ३० 'अध्यायतमेखलः' अधिकं आयता मेखला यत्र । अधि, आयतमे, खलः, इति पदविभागे प्रकृतः अध्यायः अध्यायतमस्य खलः दूषकः । ३१ 'तस्मिन् वरत्राशिखराधि-रोहः' तस्मिन् वरत्रया रज्जुकया शिखरेऽधिरोहः । वर, त्रासि, खरे, ऽधिरोहः, इति पदविभागे त्रासोऽस्मिन्नस्तीति त्रासी [त्रासयतीति त्रासी इदृक्] खरेऽधिरोहो वरम् ॥

[३२] ३२ 'जगज्जुगुप्सुः' संसारनिन्दकः संसाररक्षको वा । ३३ 'समितिप्रयोगी' समितय इयांघाः समितिः कलहः [समि-तिप्रयोगी रणतत्परः] ३४ 'सदाप्यसाधुः' सतामाप्यः सेव्यः [प्राप्योऽभिगम्य इति यावत् ; साधुः सजनः] ३५ 'मलहृत्' मलं पापं हरति पक्षे मलो देवादिपूजायामश्राद्धसङ्घट्ट हृदयं यस्य सः ; पक्षे पापहृत्] ३६ 'गुणग्रामकथासु' गुणमात्रन-रूपास्त्वपि ग्रामकथासु । पक्षे गुणसमूहवार्तासु । ३७ 'मौनी' अभाषकः देशकथानिवेधात् । ३८ 'निबन्धभेदः' निबन्धः कर्म-बन्धसल्ल प्रकाशं पक्षे काव्यादिवोधम् । ३९ 'विवेद' वेत्ति ।

[३०] १ 'अविलसद् महेभ्यः' महेभ्यः महाऽऽव्यः लक्ष्मी-वान् अविलसद् विलासं करोति स्म । २ 'गोत्राः' पर्वताः । ३ 'मेखला' कटिस्तं पर्वतस्य मध्यभागो वा । ४ 'पक्षपातः' पक्षे पातः पक्षाणां वा पातः नाश इति यावत् ।

[३१] ५ 'निग्नगानाम्' सरिताम् स्त्रोतस्त्रिणी धुनी सिन्धुः स्रवन्ती निग्नगाऽऽपगा इति [धनञ्जयः श्लो० २४]

[३२] ६ 'अधरः' अथाधरः हीनवादिनि इति [है० कां २ श्लो० ११]

प्रयान्ति ये प्रेम जनेष्वर्पूर्व वैधेयराजोऽपि विना निमित्तम् ।
परस्य वैकृत्यनिबद्धचित्तास्ते सज्जनाः सन्तु मयि प्रसन्नाः ॥ ३३ ॥
सुखे निबन्धस्य खलप्रवृत्तिं बुधाः सुधावन्न सुधाऽऽद्रियन्ते ।
अवेद् विनेतां विलसत्पदा गौरसौ रसौघं न यतोऽङ्गताऽपि ॥ ३४ ॥

5

स भासतामन्यगुणानुरागः सभा सतामुल्लसतीव यस्मात् ।
प्रमोदयं प्राप्य गवां रहस्ये प्रमोदयन्ती हृदयं कवीनाम् ॥ ३५ ॥
लभ्याः कवीनां सुकृतैः पुराणैः सभ्याः कृपापूर्णदृशं दिशन्तु ।
ययाऽर्ज्वन्धुप्रभयेव लोकोऽपदोषवृत्तिर्गिरिसानुरागः ॥ ३६ ॥
जगद्गुरुणामतिगौरवेणाभिनम्य सम्यक् चरणारविन्दम् ।

10

प्रारभ्यतेऽपूर्वधियाऽनुभावं श्रव्यं मया विगविजयाख्यकाव्यम् ॥ ३७ ॥
इहास्ति जम्बूपपदः प्रथीयान्, द्वीपोऽवनीपः सकलाश्रयाणाम् ।
प्रदीपरूपः स्वसमीपवृत्त्योरुर्द्ध्वस्थिताऽधः स्थितलोकयोः ॥ ३८ ॥
खर्णाऽतपत्रप्रतिमं सुमेरुमुच्चैर्दधानः क्षितिभृतप्रधानः ।
शीतातिशीतोदकयो रयाभ्यां कृतोत्तरासङ्ग इवैष रेजे ॥ ३९ ॥

[३३] १ 'अपूर्व प्रेम' अप्रेमो द्वेष इत्यर्थः ।

२ 'वैधेयराजोऽपि' मूर्खवरा अपि पक्षे विधेय एव वैधेयो विवधी तद्वराजोऽपि । विनयकराः सन्तः । ३ 'विना निमित्तम्' निष्कारणं स्वार्थं विना पक्षे निरर्थकम् ।

४ 'परस्य वैकृत्यनिबद्धचित्ताः' परवृषणलक्षणमनसः पक्षे वै निमित्तं परस्य कार्यानुरागिमनसः ।

[३४] ५ 'गौः' बाणी सुरभिश्च ।

[३५] ६ 'सभा सतामुल्लसतीव' सतां सभा उल्लसतीव ।
७ 'प्रमोदयम्' ज्ञानोदयम् ।

[३६] ८ 'अपदोषवृत्तिः' अपगता दोषवृत्तिर्यस्यात् सः ।

९ 'गिरिसानुरागः' इति समस्तपदे पर्वतेषु सान्नां शिल-
राणां सगो कोहितिमा ।

[३३] १ 'वैधेय' वैधेयो मूर्खः 'वैधेयो मातृषासितः' इति [है० कां० ३ श्लो० १६] 'वैधेय' विनयस्थः 'विधेये विनयस्थः स्यात्' इति [है० कां० ३ श्लो० १६]

[३४] २ 'सुखे' प्रारम्भे । ३ 'निबन्धस्य' ग्रन्थस्य । ४ 'खल-
प्रवृत्तिम्' कुर्वन्प्रवृत्तिम् ।

५ 'बुधाः' पण्डिताः कवयः ग्रन्थकर्तार इति यावत् ।

६ 'आद्रियन्ते' शृङ्गन्ति । ७ 'विलसत्पदा' विलसन्ति पदानि
पादा वा यस्यां सा । ८ 'रसौघम्' शृङ्गारवीरादिरसानो ओषः प्रवाहः ।

[३५] ९ 'भासताम्' दीप्यताम् 'भासि' बीसौ इति घातोः
पञ्चभ्याः रूपम् । १० 'अन्यगुणानुरागः' अन्येषां गुणानामनुरागः
प्रीतिः । ११ 'गवाम्' वाणीनाम् । १२ 'प्रमोदयन्ती' आनन्द-
यन्ती प्रमोदं कुर्वन्ती ।

[३६] १३ 'कृपापूर्णदृशम्' कृपया प्रसादेन पूर्णाश्च ते दृशस्तम् ।
अथवा कृपाविजयः इति स्वगुरोर्नाम स्मृतम् । १४ 'अर्ज्वन्धु-
प्रभया' सूर्यकान्त्या । अथवा चरित्रनायकस्य 'प्रभ' इत्यनेन श्रीप्रभ-
सूरेः स्मरणम् । १५ गिरि सानुराग इति पदविभागे 'गिरि'
वाण्याम् । १६ 'सानुरागः' अनुरागेन प्रीत्या सह वर्तमान इति ।

[३७] १७ 'जगद्गुरुणाम्' जगतो गुरुवस्तेषाम् । अत्र
'जगद्गुरु' इत्यनेन हीरविजयसूरेः स्मरणं संभाव्यते तस्य
तथाविधबिरुदत्वात् ।

१८ 'अपूर्वधिया' अपूर्वबुद्ध्या अथवा 'पूर्वधिया' इति पदले
पूर्वेषां बुद्ध्या यथा पूर्वैः कथितं तथैव ।

१९ 'अनुभाव्य' स्वयमनुभूयमानं चरित्रविषयं स्वं प्रयुज्येति ।

२० 'आव्यम्' श्रोतुं आवयितुं वा योग्यम् ।

[३८] २१ 'जम्बूपपदः' उप समीपे पूर्व वा पदस्थेत्युपपदं
जम्बू उपपदं यस्य सः । जम्बूतटप्रधानत्वाज्जम्बूद्वीपः ।

२२ 'प्रथीयान्' विस्तृतः । 'योजनशतसहस्रविष्कम्भो जम्बू-
द्वीपः' इति [तत्त्वार्थः ३-९] २३ 'अवनीपः' अवनीं पृथ्वीं पाति
रक्षतीत्यवनीपः राजा ।

[३९] २४ 'खर्णातपत्रप्रतिमम्' सुवर्णस्य छत्रतुल्यम् । २५
'क्षितिभृतप्रधानः' पर्वतेषु भ्रेष्ठः । २६ 'शीतातिशीतोदकयोः' शीत-
लातिशीतलजलयुक्तयोः 'शीता' 'अतिशीता' इति नास्त्रयो नवौ ।
२७ 'रयाभ्याम्' वेगाभ्याम् । २८ 'उत्तरासङ्गः' प्रावारः 'वैकले'
प्रावारोत्तरासङ्गो बृहत्किञ्चापि च' इति [है० कां० ३ श्लो० ३३६]

रत्नप्रभायाः प्रथमांशरूपे सिंहासनेऽयन्ननिबद्धरत्ने ।
यस्तस्थितान् दिग्बरकन्यकाभिर्व्याधूयमानानिलचामरभ्रीः ॥ ४० ॥
बेलाऽबलास्तुक्तरङ्गहस्तैः पयोनिधेयं समवाकिरन्ति ।
समीरनुष्णा मणिमौक्तिकानां व्रजेन वंद्यापनयोजितेन ॥ ४१ ॥
यः स्वैर्मणीभिर्नगराजजन्यैर्नदीमहावेगलघुप्रयुक्तैः ।
रत्नाकरत्वं जलधेर्विधत्ते समानयोर्न्याय्यतमौचितीयम् ॥ ४२ ॥
किं स्वर्निवासः स्फुटतामुपैति तारावताराग्निसि भीतभीतः ।
कश्चित् प्रभाते प्रपलाय्य याति स्थानेऽधिपः कौशिक एव तस्य ॥ ४३ ॥
स्वर्गेऽपि सम्भाव्य मियाऽसुराणां चलाचलत्वं तदिव सुराणाम् ।
पुंरी सुमेरोः शिखरेऽधुवास द्वीपाधिराजः शरणं प्रपद्य ॥ ४४ ॥
एकैव सिन्धुर्वनमेकमेव संरोऽपि चैकं दिवि वेद्यते ज्ञैः ।
द्वीपे सहस्रप्रमितास्तैर्दिन्यः कोटिः प्रमाणं सरसां वनानाम् ॥ ४५ ॥
मन्यामहे द्वीपवरे समुष्मिन् महौषधीमृत्पयसां विशेषम् ।
इन्द्राभिषेके तत एव तेषामादित्सयाऽऽयान्ति सुरा धरायाम् ॥ ४६ ॥
रसो न तादृक् दिवि देवभोज्ये सुधान्धसो द्वीपमुपेत्य तस्मात् ।
जोह्यमानं हविराखदन्ते जाज्वल्यमाने ज्वलने प्रविश्य ॥ ४७ ॥
तावद् विमानस्थललक्षपूर्णस्वर्गस्य लक्ष्मीविजयस्य चिह्नम् ।
द्वात्रिंशदेते विजया विभान्ति द्वीपे जिनानां जनुषाऽतिपूताः ॥ ४८ ॥
यत्प्राभृतं काञ्चनभूमिभागे तारावतारात् त्रिदिवं करोति ।
मुक्तामयेऽराजत कुम्भशोभा तन्नेन्दुबिम्बप्रतिबिम्बनेन ॥ ४९ ॥
दिवा विभूर्तिर्बहुधैव यस्य द्वीपाधिराजः प्रतिभाति रत्नैः ।
तत्संवरे रात्रिचरोद्गुरत्नैः स्वर्गस्य शोभाऽभिनिवेशलेशः ॥ ५० ॥

5

10

15

20

[40] 1 'रत्नप्रभायाः' 'रत्नप्रभा' इति प्रथमनरकस्थित-
पृथिव्या नाम तस्याः । "अथ रत्नप्रभा चर्मा" इति हैमः [अभि०
चि० कां० ५ श्लो० ३ स्थितशेषे श्लो० १] ।

[41] 2 'समीरनुष्णाः' पवनेन क्षिताः । 3 'व्रजेन' समू-
हेन । 4 'वर्द्धापन' वधामणी इति भाषायाम् ।

[42] 5 'नगराजजन्यैः' पर्वतराजोत्पन्नैः । 6 'रत्नाऽऽकर-
त्वं' रत्नानामाकरत्तस्य भावः । 7 'समानयोः' नदीपर्वतयोः ।

[43] 8 'कौशिकः' इन्द्रः 'कौशिकः पूर्वदिग्देवाऽप्सरःस्व-
र्गक्षीपतिः' इति हैमः [अभि० चि० कां० २ श्लो० ८७] ।

[44] 9 'पुंरी' अमरावती [अभि० चि० कां० २ श्लो० ९२]

[45] 10 'सिन्धुः' स्वर्गज्ञा । 11 'वनम्' नन्दनम् [अभि०
चि० कां० २ श्लो० ९२] 12 'सरः' नन्दीसरः [अभि० चि०
कां० २ श्लो० ९२] 13 'ज्ञैः' बुधैः । 14 'तद्विन्यः' नद्यः ।

[46] 15 'महौषधीमृत्पयसाम्' महती चासौ औषधी च
महौषधी मृत् पयस इति ।

दि० म० २

[47] 16 'सुधान्धसः' सुधाऽमृतमन्धोऽब्धं भोज्यं येषां ते
देवाः 'अन्धः पीयूषममृतं सुधा' इति हैमः [अभि० चि० कां० २
श्लो० ३] ।

17 'जोह्यमानम्' अतिशयेन हूयमानम् 'हुंक्' दानादनयोः
[दानमत्र हविष्प्रक्षेपः, अदनं भक्षणम्] इति धातोः यच्च कृते
आनश् प्रत्ययस्य रूपम् । 18 'ज्वलने' अग्नी ।

[48] 19 'विजयाः' महाविदेहस्थितद्वात्रिंशद्विजयाः ।

20 'जनुषा' जन्मना [अथापि त्रिंशतिविहरमानजिनानां विदेहे
जन्मसम्भवात्] ।

[49] 21 'प्राभृतम्' दौघनम् ।

[50] 22 'तत्संवरे' तत्पिधाने ।

23 'रात्रिचरोद्गुरत्नैः' रात्रिचरश्चन्द्रः, उद्गुरि ताराधेति रात्रिच-
रोद्गुरि एव रत्नानि तैः ।

24 'अभिनिवेशलेशः' ईषद् निर्बन्धः 'निर्बन्धोऽभिनिवेशः
स्यात्' इति हैमः [अभि० चि० कां० ६ श्लो० १२६] ।

यद्भूषणानां मणिमौक्तिकानां रात्रौ विद्यद्दर्पणविम्बितानि ।

उत्पश्यतो नश्यति रूपगर्वः स्वर्गप्रदेशस्य तदैव सर्वः ॥ ५१ ॥

कविर्बुधो वा गुंरुरेक एव स्वर्गे हरेर्मानसरञ्जनाय ।

समुद्भवन्त्यत्र सहस्रशस्ते कस्तेन नाकस्य तुलाविमर्शः ॥ ५२ ॥

5 द्वीपेन सार्धं तुलने गुणौघैर्यदूर्ध्वलोके लघुता बभूव ।

तेनायमुच्चैः स्थिरतामवाप निदर्शयन् स्वं त्रपया निशीव ॥ ५३ ॥

अत्याकुलो भोगिकुलेन नागलोको द्विजिह्वाऽऽश्रयदोषबुद्ध्या ।

अधःकृतोऽतः परितापयोगाद् विषोपशान्त्यै पवमानमस्ति ॥ ५४ ॥

न वस्तुतः कश्च न भोगभावाद् अमुष्य लक्ष्म्यास्त्रिदिवेऽतिरेकः ।

10 नक्षत्रलोकस्पृशि सम्भृतस्य जनेन संत्सङ्गरसङ्गतेन ॥ ५५ ॥

श्रीनन्दनोऽप्यङ्गविभासरङ्गः कृष्णो न यस्मिन् ननु जिष्णुलोकः ।

न रुद्रता कापि महेश्वरेषु द्वीपोऽतिशेते स्वगुणैः स्वरेवम् ॥ ५६ ॥

वनेऽपि रम्भाः शतशोऽधिपात्रं नृणां सुखायांप्सरसां प्रसङ्गे ।

नासत्यरूपा जनता समाऽस्मिन् द्वीपः कथं स्वर्गजयाय नालम् ॥ ५७ ॥

15 द्विजाधिराजेऽपि कलङ्कपङ्कः सूर्येऽपि यत्र ग्रहणप्रसङ्गः ।

भोक्ता पुराणः पुरुषो रमायाः स्वर्वाससौख्यं त्वियतैव गम्यम् ॥ ५८ ॥

कलाविलासः सततं द्विजेशे सूर्येऽत्र निर्दोषसुवृत्तभावः ।

लक्ष्म्या नु रागः पुरुषोत्तमानां द्वीपस्य न स्वर्विषयः प्रतीपः ॥ ५९ ॥

राजाऽपि कन्यां परिभोक्तुमीष्टे गुरोः कवेः काऽत्र नये जुगुप्सा ।

20 प्रभाकरो मीनमजं च भुङ्क्ते स्वर्वासिनां धर्मकथाव्यथाऽसौ ॥ ६० ॥

[५५] १ 'न वस्तुतः' नव । स्तुतः इति पदविभागे नवीन-
स्तुतः वर्णितः । २ 'कश्चन भोगभावात्' कश्च । नभोगभावात् ।
इति पदविभागे देवसद्भावात् । ३ 'अमुष्य' जम्बूद्वीपस्य ।
['कश्च । न । भोगभावात्' इति पदविभागे कश्च न अस्ति । पक्षे
अमुष्य द्वीपस्य भोगभावात् अतिशयः कश्चन वस्तुतः स्वर्गेऽपि
नास्ति] ४ 'त्रिदिवे' स्वर्गे । ५ 'अतिरेकः' अतिशयः । ६ 'नक्षत्र-

लोकस्पृशि' दिशि । ७ 'संत्सङ्गरसङ्गतेन' सतां सङ्गस्य यो रसस्तं
प्राप्तेन; अथवा सन् यः सङ्गो न्यायरसस्तत्र सङ्गतो मिलितत्वेन ॥

[५६] ८ 'श्रीनन्दनः' व्यवहारी पक्षे स्वरः ।

[५७] ९ 'अप्सरसाम्' अब्युक्तानि सरांसि तेषाम् ।
१० 'नासत्यरूपा' नासत्यावधिनीकुमारौ तद्वद् रूपं यस्याः सा ।

[५८] १ 'कविः' शुकः । २ 'बुधः' सौम्यः । ३ 'गुरुः'
बृहस्पतिः । ४ 'हरेः' इन्द्रस्य । ५ 'नाकस्य' स्वर्गस्य ।
६ 'तुलाविमर्शः' तुलनाविचारः ।

[५९] ७ 'भोगिकुलेन' सर्पकुलेन । ८ 'नागलोकः' नागकुमार-
देवतागणः ।

[५६] [स्वर्गे स्वरस्यानङ्गत्वम् कृष्णस्य कृष्णत्वम्; रुद्रस्य महा-
देवस्य रुद्रता अस्ति] परमत्र द्वीपे [परिहारस्वरूपे] ९ 'अङ्गविभा-
सरङ्गः' व्यवहारी लोकः १० 'जिष्णुलोकः' विजयिलोकः कृष्णो न ।
११ महेश्वरेषु महाऽऽब्धेषु रुद्रता न । तस्मात् द्वीपः स्वगुणैः स्वर्ग-
स्वर्गमतिशेते ।

[५७] १२ 'रम्भाः' कदम्बः अप्सरसश्च ।

१३ 'नासत्यरूपा' स्ववैद्यरूपा; असत्यरूपा न ।

[५८] १४ 'द्विज' द्विजः चन्द्रमाः । १५ 'सूर्ये' सूर्ये ।
१६ 'ग्रहणप्रसङ्गः' राहोः ग्रसनप्रसङ्गः । १७ 'पुराणः पुरुषः' ब्रह्मा ।
१८ 'रमायाः' लक्ष्म्याः स्वपुत्र्या भोकेति प्रसिद्धिः ।

[५९] १९ 'कलाविलासः' चतुःषष्टिकलानां विलासः वैभवः ।
२० 'द्विजेशे' ब्राह्मणश्रेष्ठे । २१ 'सूर्ये' सूर्ये, 'हरे' वीरे ।

२२ 'निर्दोषसुवृत्तभावः' निर्गतः दोषः यस्मात् स निर्दोषः ।
सुवृत्तः सुष्ठु वृत्तं चरित्रं यस्य सः सुवृत्तः । निर्दोषश्च सुवृत्तश्च निर्दो-
षसुवृत्तयोः भावः । २३ 'प्रतीपः' प्रतिकूलम् ।

[६०] २४ 'राजा' चन्द्रस्तस्य कन्याराक्षेपतिभोगत्वात् ।
२५ 'गुरोः' बृहस्पतेः । २६ 'प्रभाकरः' सूर्यः ।

क्षमाधराणां गुरुतां प्रपन्नो जनः प्रवृत्तिं भजते सुशीलाम् ।
कलाधरोऽधःकुरुते भवाङ्गं द्वीपे सप्तौ धार्मिकताऽसधर्मा ॥ ६१ ॥
पराक्रमाऽऽक्रान्तदिगन्तरालौ द्वीपस्य बाहू इव तौ विशालौ ।
शैलाधिराजौ निषधोऽथ नीलः पूर्वापरायामधरौ धरायाम् ॥ ६२ ॥

तन्मध्यगं भाति विदेहवर्षं विचित्ररूपैर्विजयैः सहर्षम् ।
द्वीपश्रियाऽमण्डि दुरोदराङ्गस्तद्व्याजतस्वर्द्धितयीजयाप ॥ ६३ ॥
नीलाद्रिणाऽमा निषधाचलेनाऽन्योऽन्यं युंयुत्सावशतो व्यंतापि ।
खं खं भुंजद्वन्द्वमिवैतदन्ताब्जकासिरे ते किल हस्तिदन्ताः ॥ ६४ ॥
माध्यस्थ्यमास्थाय किमन्तरेऽस्याद् नगाधिराजोऽतिमहान् सुमेरुः ।
नैमेरुरूपैः कलितोऽपि चित्रं महात्मनां स्यादयमेव भावः ॥ ६५ ॥
अपारिजातोऽपि सपारिजातस्त्रैलोक्यलक्ष्म्या इव नाभिभूतः ।
युक्तो बनेरप्यवनः सुराणां रराज राजेव स शैलराजः ॥ ६६ ॥
राशिर्मणीनां रमणीयभावं नीतः सुरैः क्रीडनहेतवे किम् ।
गतीर्भावस्तेन जलैरपूरि स भूरिभिर्वारिनिधिप्रतीत्या ॥ ६७ ॥

कचित् स्फटिकसानुभिर्वलभावमुद्रावयन्
कचिच्च बहुधातुभिर्वहलं शोणिमानं वमन् ।
कचिन्मणिमरीचिभिर्वधुनुरथैन्द्रमुल्लासयन्
करोति सुरयोषितां मनसि भौन्मथोदीपनम् ॥ ६८ ॥

[६१] १ 'भवाङ्गम्' कोधादिपक्षे ईश्वरदेहम् ।

[६६] २ 'अपारिजातोऽपि' [अपारीणि बहूनि जातानि
समूहाः प्रक्रमात् तरुणां तिरश्चां वा यत्र] अपगतानि [रलयो-
रैक्यत्वाद्] आलिजातानि अगर्थसमूहा यत्र 'आलिः सख्यावली

सेत्वनयेषु विशदाऽऽशये' इत्यनेकार्थः ।

३ 'अवनः' सुराणां तर्पणम् । 'प्रीयतेऽवनतर्पणे' इति हैमः

[अभि० वि० कां० ६ श्लो० १३८]

[६१] १ 'क्षमाधराणाम्' पर्वतानां तपस्विनां च । २ 'कला-
धरः' चन्द्रः । ३ 'अधःकुरुते' तिरस्कुरुते ।

[६२] ४ 'निषधः' 'नीलः' इत्याख्यौ पर्वतौ । ५ 'पूर्वा-
परायाम्' पूर्वायां पश्चिमायां दिशि । ६ 'अधरौ' ओष्ठौ ।

[६४] ७ 'विदेहवर्षम्' विदेहनामकं क्षेत्रम् । ८ 'विजयैः'
द्वात्रिंशद्विजयैः ।

९ 'अमण्डि' अशोभि । १० 'दुरोदराङ्गः' द्युतस्य पाशकः ।
'दुरोदरं कैतवं च द्युतमक्षवती पणः' इति हैमः [अभि० वि० कां०
३ श्लो० १५०] ।

[६४] ११-१२ 'नीलाद्रिः'- 'निषधाचलः'-इति नामकौ
पर्वतौ । १३ 'युंयुत्सा' योद्धुमिच्छा युयुत्सा । १४ 'व्यंतापि' व्यस्तारिः
'तायुष्' सन्तानपालनयोरिति धातोः "दीपजनदुध"-३-४-६७

इत्यनेन हैमसूत्रेण अद्यतन्यां कर्तरि जित् वा स्यात् । १५ 'भुजद्व-
न्द्वम्' पुण्डाद्वन्द्वम् । १६ 'चकासिरे' दिदीपिरे । १७ 'हस्तिदन्ताः'
हस्तिनो दन्ताः अनेन बलयाकृतित्वं द्वीपसमुद्राणामिति ज्ञेयम् ।

[६५] १८ 'नैमेरुरूपैः' वृक्षविशेषस्वरूपैः ।

[६७] १९ 'गतीर्भावन्' अगर्तः गर्तः भवन्निति 'चित्रप्रत्यये'
गतीर्भावन् ।

[६८] २० 'शोणिमानम्' लोहितम् । २१ 'मणिमरीचिभिः'
मणीनां मरीचयः किरणस्तैः । २२ 'धनुरथैन्द्रम्' ऐन्द्रं इन्द्रस-
म्पत्ति धनुः । अथेत्यव्ययम् । २३ 'सुरयोषिताम्' सुरललनानाम् ।
२४ 'भौन्मथोदीपनम्' भौन्मथस्य स्मरस्य भावः भौन्मथं तस्यो-
दीपनम् ।

इतः शशिकरक्षरत्सलिलचान्द्रसान्द्रच्छटा-

मिलद्धनघटापटुं सृजति नित्यवर्षाऽऽगमम् ।

इतो रविकरैस्तपस्तपनरत्नजाताऽऽतपा-

निर्दाघसमयः शमं नयति जाज्वलेणीहशाम् ॥ ६९ ॥

5

इतो विबुधसुन्दरी व्रजति साऽभिलाषं दरीः

प्रियेण सहसा हसन् मनसि मान्मथं विभ्रती ।

इतोऽनवरतं रतं सपदि कर्तुकामः स्फुरन्

सुरः सुरसभाषितैर्नयति सान्त्वनं कामिनीम् ॥ ७० ॥

इतस्तपति चारणः सकलजन्तुसाधारणः

10

शमी शमितपातकः क्षपितमोहदुर्घातकः ।

इतोऽर्चनमहोत्सवं रचयतीह देवोऽर्हतां

पटुर्बहुवधूरितो नटति हावभावोद्भटम् ॥ ७१ ॥

गुञ्जन्मज्जुमृदङ्गजङ्गमरसाऽऽवेशात् समावेशतः

स्वर्नाथस्य सभासु भासुरमणीहारान्विता स्वर्बधूः ।

15

नृत्यन्ती जनयत्यनन्यजर्महो यूनां मयूनां हृदि

वैराग्यं शमिनामहो विषमता पात्रेतरप्राणिनाम् ॥ ७२ ॥

उच्चैर्योजनलक्षसम्मिततनुः श्रीरत्नसानुर्महान्

मूर्द्धन्यार्हतचैत्यनित्यविलसद्रत्नध्वजान्दोलनात् ।

जम्बूद्वीपमहीपतेर्मणिभुवां कोटीश्वरत्वं जने

20

किं प्रख्यापयतीव पीवरतरखणांशुभिर्भास्वरः ॥ ७३ ॥

द्वीपः श्रीपतिनर्मकर्मभवनं निर्दम्भसंरम्भभूः

स्तम्भस्तस्य सुरेन्द्रशैलमिषतो मध्ये बभ्रावुच्छिन्नः ।

भित्तेः सा जगती प्रतीतिमदधाद् धौताम्बुधेर्वीचिभिः

सूर्याचन्द्रमसोर्द्वयी वितनुते दीपक्रियां सर्वतः ॥ ७४ ॥

[69] 1 'चान्द्र' चान्द्रं चन्द्रोपलः । 2 'तपनरत्न' तपन-
रत्नं सूर्योपलः । 3 'निर्दाघसमयः' ग्रीष्मकालः । 4 'एणी-
हशाम्' मृगीदृशां मृगनयनानाम् ।

[70] 5 'विबुधसुन्दरी' देवललना । 6 'दरीः' गुहाः ।
7 'अनवरतम्' सततम् । 8 'रतम्' सम्भोगः । 9 'सुरसभा-
षितैः' सुष्ठु रसो येषु भाषितेषु तैः । 10 'कामिनीम्' कामिकीम् ।

[71] 11 'चारणः' कुशीलवः, 'चारणस्तु कुशीलवः' इति
हैमः [अभि० वि० कां० २ श्लो० २४३] । 12 'बहुवधूः' माणवक-
प्रिया । 13 'हावभावोद्भटम्' हावश्च [स्वचित्तवृत्तिं परत्र जुह्वतीं
दधतीं हावयतीति हावो भ्रूतारकादीनां बहुविकारः] भावश्च [अन्त-
र्गतवासनात्मतया यत्नमात्रं रत्याख्यं भावं भावयतीति भावः,
अज्ञस्याल्पो विकारः] इति हावभावो ताम्र्यामुद्भटम् ।

[72] 14 'भासुरमणीहारान्विता' देशीयमानानां मणीनां
हारास्तैर्युक्ता । 15 'महः' उत्सवः । 16 'मयूनाम्' किंनराणाम्
'किंनरस्तु किंपुरुषस्तुरङ्गवदनो मयुः' इति हैमः [अभि० वि० कां०
२ श्लो० १०८] । 17 'पात्रेतरप्राणिनाम्' नाट्येऽधिकृतः पात्रं
तस्याद्रिज्ञानां जीवानाम् ।

[73] 18 'श्रीरत्नसानुः' लक्ष्मीयुक्तो मेरुः 'अथ मेरुः
कर्णिकाचलः रत्नसानुः' इति हैमः [अभि० वि० कां० ४ श्लो०
९७-९८] । 19 'कोटीश्वरत्वं' कोट्याधीशत्वम् ।

[74] 20 'श्रीपतिनर्मकर्मभवनम्' लक्ष्मीपतेः विष्णोर्वा केलि-
क्रियामन्दिरम् । 21 'निर्दम्भसंरम्भभूः' निर्दोषोद्यमस्य भूमी ।
22 'सुरेन्द्रशैलमिषतः' मेरोर्न्नाजतः ।

महाहिमाद्रिर्ननु रुक्मिनामा द्वीपे परौ द्वौ सहजाविर्वागौ ।

विशोरुदगदक्षिणयोर्विदक्षोरन्तर्जबन्याविव रत्नसानोः ॥ ७५ ॥

तदन्तराले हरिवर्ष-रम्यकक्षेत्रे पुनर्भोगमुबौ प्रतीते ।

कल्पद्रुमाऽऽमोदमिषाद् यशोभिः स्त्रीयैर्युलोकश्रियमाश्रयन्त्यौ ॥ ७६ ॥

लघुहिमाद्रिः शिखरी द्वितीयोऽचलाबभूव तत्परतोऽतितुङ्गौ ।

5

वादिं तृतीयं इव पाणिपादं विस्तार्य कार्यं कुरुतः प्रमायाः ॥ ७७ ॥

हेमन्त-हैरण्यकनामधेयं क्षेत्रद्वयी सौरुयमयीव भोगैः ।

यस्या नरैः प्राग्भवदानयोगाद् वश्याः क्रियन्ते त्रिदशा रसाऽऽत्म्यैः ॥ ७८ ॥

तथोत्तरस्यां शिखरीन्द्रशैलादैरावृतं वर्षमतर्वलोकम् ।

यन्नाम रागादिव किं समागात् स्वर्गस्थितिः सूरकलाधराद्यैः ॥ ७९ ॥

10

वर्षाणि सप्तपि विभज्य शैलैर्निवेशयामास यथाऽर्हवृत्त्या ।

यः सप्तलोकप्रभृतां स्वकीयां प्रख्यापयन् सर्वजने समृद्ध्या ॥ ८० ॥

जम्बूवृक्षसमाश्रयन् निजकुले पद्मावलम्बीव यो

द्वीपाम्भोनिधिबेष्टितो निधिरिव स्वर्णाद्रिसान्द्रच्छविः ।

चक्रीवोत्तमदैवतोत्तरकुरुक्षेत्रद्वयाऽऽभोगवान्

15

संवासेन महोदयश्रियमयं द्वीपो ददात्यन्ययाम् ॥ ८१ ॥

इति श्रीदिग्विजयनाम्नि महाकाव्ये महोपाध्यायश्रीमेघविजयगणिविरचिते

जम्बूद्वीपवर्णनो नाम प्रथमः सर्गः ॥ १ ॥

[७५] १ “अन्तर्जबन्याविव रत्नसानोः” इत्यत्र मेरुरुष इति न ताभ्यां तद्व्यवधानमिति विचार्य दूरस्थत्वात् । लघुना-

ऽपि वस्तुना दूरस्थमाष्टायते ॥

[७५] १ ‘महाहिमाद्रिः’ एतन्नामा पर्वतः । २ ‘रुक्मिनामा’ ‘रुक्मि’ इत्याक्यो गिरिः । ३ ‘सहजौ’ आतरी । ४ ‘वगौ’ पर्वतौ । ५ ‘जवन्यां’ जवनिके ।

[७६] ६ ‘हरिवर्ष-रम्यक’—एतन्नाम्नी क्षेत्रे । ७ ‘कल्पद्रुमाऽऽमोदमिषाद्’ कल्पवृक्षस्य सुरभिः प्रजतः ।

[७७] ८ ‘लघुहिमाद्रिः’ एतन्नामा पर्वतः । ९ ‘शिखरी’ तन्नामकः पर्वतः । १० ‘प्रमायाः’ मानस्य ।

[७८] ११ ‘हेमन्त-हैरण्यकनामधेयम्’ ‘हेमन्तश्च’ ‘हैरण्यकश्च’ इत्येतयोर्नामधेयमभिधानम् ।

[७९] १२ ‘सूरकलाधराद्यैः’ सूर्याचन्द्रसंवादादौ येषां तैः ।

द्वितीयः सर्गः ।

अथारत्यमुष्मिन् विशि दक्षिणस्यां हिमाद्रितः श्रीभरताऽऽरुयवर्षम् ।

तबारुतां द्रष्टुमिबोडुनेत्रैर्विभाति रात्रौ त्रिदिवं सतर्षम् ॥ १ ॥

सुवर्णमौलिर्हिमवान् नगेन्द्रो यस्योत्तमाङ्गे नृपचिह्नमाभात् ।

रूप्याद्रिरस्याऽऽभरणं बभूव 'ग्रेवेयकं रत्नमयूखपूर्णम् ॥ २ ॥

†मुक्ताकलापश्रियमस्य धत्ते खं:सिन्धुसिन्धुद्वितयस्य धारा ।

पयोधिरूपं दधतो दुकूलं वेलाऽनुकूलं नृपतेरिवात्र ॥ ३ ॥

वैताल्यशृङ्गस्थितचैत्यमूर्द्ध्वजैर्विजेत्रै रजतप्रभाणाम् ।

स्वर्गस्य शोभाजयजन्यमन्तस्तापं पपाकर्तुमिबोधतो यः ॥ ४ ॥

काश्मीरजार्चिर्निचयैरजस्रं धृताङ्गरागोऽद्भुतकौशलाऽऽख्यः ।

बहन् सजीवां धनुराकृतिं स राजेव रजे भरतप्रदेशः ॥ ५ ॥

स्वर्गेऽन्धकारस्य विकारसत्ता स्वर्भाणुकाण्यदनुमीयते 'ज्ञैः ।

उच्चैः क्षिपन्त्यंशुभरं मणीनां यः सौहृदात् तामिव धिक् चिकीर्षुः ॥ ६ ॥

सुरानुभावाभ्यन्तर्दवार्त्तयैव स्वर्गोऽतिशोतां भरतप्रदेशान् ।

न तत्त्वतो यत्र चतुर्दशापि रत्नानि सिन्धोर्मथनाद् धृतानि ॥ ७ ॥

राजा कलङ्की मघवाऽपि गोत्रच्छेदी तथाऽभूद्विदारजारः ।

प्रजापतिः स्वां चकमेऽङ्गजातां स्वर्गेऽमुना किं समतानयेन ॥ ८ ॥

[५] १ 'काश्मीरः' काश्मीरो देशः पक्षे काश्मीरजं कुङ्कुमम् । २ 'अङ्गरागः' अङ्गरागो विलेपनं पक्षे अङ्गो देशस्तस्य रागः । ३ 'कौशल' कौशलं पाण्डित्यं पक्षे कौश-

लाऽशोभ्या ॥

[७] ४ 'सुरा' सुराः देवाः मदिरा च ।

[1] १ 'उडुनेत्रैः' उडुनि तारका एव नेत्राणि चक्षुःशीति ।
[2] २ 'सुवर्णमौलिः' सुवर्णं मौलौ शिखरे गत्य सः ।
३ 'उत्तमाङ्गे' मस्तके । ४ 'नृपचिह्नम्' मुकुटम् । ५ 'ग्रेवेयकम्' मीवाप्रदेशनिविष्टं कण्ठभूषणार्थः । 'ग्रेवेयकं कण्ठभूषा' इति हैमः [अभि० वि० का० ३ श्लो० ३२९] । ६ 'रत्नमयूखपूर्णम्' रत्नानां मयूखैः किरणैः पूर्णम् ॥

[3] † "प्रावारलीलामनुशीलतीव" इति वा पाठः मूलप्रतीतिर्दिष्टम् । ७ 'मुक्ताकलापश्रियम्' मुक्तानां कलापः समूहस्तस्य श्रीः शोभा ताम् । ८ 'ख.सिन्धुः' स्वर्गज्ञा । ९ 'दुकूलम्' क्षौमम् "क्षौमं दुकूलं दुगूलं स्याद्" इति हैमः [अभि० वि० का० ३ श्लो० ३३३] । १० 'वेलानुकूलम्' समथानुकूलं समुद्राम्भसः वृद्धेरनुकूलं वा ।

[4] ११ 'वैताल्यशृङ्गः' वैताल्यो नाम पर्वतस्तस्य शृङ्गं शिखरम् । १२ 'विजेत्रैः' विजयनशीलैः । १३ 'रजतप्रभाणाम्' सुवर्णप्रभाणाम् । १४ 'व्याफर्तुम्' दूरीकर्तुम् ।

[5] १५ 'निचयैः' समूहैः । १६ 'अङ्गस्य' निलम् ।

१७ 'सजीवाम्' जीवा ज्या तथा युक्तम् । "इच्छावगाहोनावगाहाभ्यस्तस्य विष्कम्भस्य चतुर्गुणस्य यन्मूलं सा मण्डलक्षेत्रस्य जीवा भवति" । १८ 'धनुः' इषुः । "ज्याविष्कम्भयोर्वेगविशेषमूलं विष्कम्भाच्छोध्यं शेषार्धमिषुः भवति" ।

[6] १९ 'ज्ञैः' पण्डितैः । २० 'अंशुभरम्' किरणसमूहम् । २१ 'ताम्' अन्धकारस्य विकारसत्ताम् । २२ 'चिकीर्षुः' कर्तुमिच्छुः 'कृ'धातोः सन्तत्वाद् कृतो दुप्रत्ययः ।

[7] २३ 'सुरानुभावात्' देवानां सुराया वा प्रभावात् । २४ 'मदवार्त्तया' गर्वप्रवृत्त्या ।

[8] २५ 'राजा' चन्द्रः । २६ 'मघवा' इन्द्रः । २७ 'गोत्रच्छेदी' गोत्रं पर्वतं छिनत्ति भिनत्तीति । २८ 'विदारजारः' विश्वाभिन्नो येनकायां जारतया कामुकत्वेन प्रवृत्त इति प्रसिद्धेः । २९ 'प्रजापतिः' ब्रह्मा । ३० 'चकमे' 'कमूङ् कान्तौ'—कान्तिरभिलाषस्तस्य परोक्षकालस्य रूपम् । ३१ 'अङ्गजाताम्' पुत्रीं लक्ष्मीम् । ३२ 'समतानयेन' साम्यनीत्या ।

स्वर्गस्य नमो बलिनो महेन्द्रमुख्या जितास्तेऽपि पुराऽसुराद्यैः ।
 अमुष्य राजा किल चक्रवर्ती सुरासुरैरप्यहतप्रभाषः ॥ ९ ॥
 गङ्गाप्रसङ्गाद्भूतानां कथञ्चित् स्वर्गोऽस्य साम्यं न तथाऽपि सम्यक् ।
 सिन्धुप्रबन्धव्यतिरेकतस्तत् स्पर्द्धाऽर्द्धरूपैव विवर्द्धनीया ॥ १० ॥
 द्वात्रिंशदस्मिन् वरसन्निवेशा देशाः सहस्राणि सुराऽऽलयाद् ये ।
 लक्षा विमाना अपि नाधिकत्वं योगान्नराणामुत ! किं नराणाम् ॥ ११ ॥
 न भूमिभागे भरतस्य रोगा भोगाश्च साऽऽभोगतया रसाढ्याः ।
 स्वर्गे न भोगा वपुषोऽनुयोगात् सविक्रियास्तेऽनिमिषत्ववृत्त्या ॥ १२ ॥
 षड्भूमिदेशा भरतप्रदेशो स्वर्गे पुनः द्वादशधा प्रयोगः ।
 सत्पुण्यनैपुण्यवशान्न जेयो द्वाभ्यामपैकोऽपि च देशलेशः ॥ १३ ॥
 ध्रुवस्थलं किञ्चन देवलोके तत्रापि मेरोः सविधानुभावः ।
 सप्तैव तस्मिन् ऋषयोऽथ तेऽपि सारुन्धतीकाः प्रगटव्यलीकाः ॥ १४ ॥
 तीर्थेश्वराश्चक्रभृतो बलाद्या आर्यान्त्यकार्याय कृतावताराः ।
 सहस्रशः सर्वबुधो मुनीन्द्राः स्वर्गेऽस्य साम्यं न जडेन काम्यम् ॥ १५ ॥
 नैकेन जेयो भरतप्रदेशः स्वर्गेण युग्मे च मिथोऽनुबद्धे ।
 मुख्ये तथान्ये विबुधाऽऽलयानां मध्ये तदेकत्वमभीतिभावात् ॥ १६ ॥
 द्वयोर्द्वयोस्ताविषयोश्च सारमादाय धाता विदधेऽशषट्कम् ।
 क्षेत्रस्य नूनं भरतस्य तस्मात् स्वःसङ्ख्यया षोडशता न युक्ता ॥ १७ ॥

[१६] १ 'मिथोऽनुबद्धे युग्मे' मुख्ये युग्मेऽनुबद्धेऽन्ये

युग्मेऽप्यनुबद्धे मध्ये, एक एकः स्वर्गः ।

[९] १ 'असुराद्यैः' तारकाद्यसुरैः । २ 'अमुष्य' भारत-
 वर्षस्य ।

[१०] ३ 'गङ्गाप्रसङ्गाद्' भरतप्रदेशे यथा गङ्गा वरीवर्ति
 तथैव स्वर्गेऽपि गङ्गा वर्तते । ४ 'स्पर्द्धाऽर्द्धरूपैव' अर्द्धरूपैव सा
 स्पर्द्धा न पूर्णैत्यर्थः ।

[११] ५ 'वरसन्निवेशाः' श्रेष्ठसंस्थानानि । ६ 'विमानाः'
 वायुयाना विगतमाना वा सरलाश्चेत्यर्थः । ७ 'किं नराणाम्' किञ्च-
 राणां कुत्सितपुरुषाणां वा ।

[१२] ८ 'सोभोगतया' ज्ञानयुक्त्या विस्तारेण सहितया वा ।
 ९ 'नभोगाः' देवाः, भोगाः नेत्यर्थोऽपि । १० 'अनिमिषत्ववृत्त्या'
 न निमिषति लोचनेऽनिमिषस्तस्य भावः ।

[१३] ११ 'षड्भूमिदेशाः'—“भरतवंशस्य योजनानां षट्-
 दश सहस्राणि चत्वारि शतानि च षड्भागा विशेषेणा ज्या वर्तते,
 तेन तस्य षट् भागाः वर्तन्ते” । १२ 'सत्पुण्यनैपुण्यवशान्' सौख्या-
 तिरेकाश्च सत्पुण्यकौशलमधिगन्तुं शक्ताः । यथोक्तम्—“देवानां
 कृच्छ्राभासविषयसुखलाऽऽस्वादापहतचेतसामनवासगुरुदितभ्रवणानां

केवाशिच कथञ्चिद्विश्रवणसंभवेऽप्यवश्यभोगकर्माधीनत्वादकर्मभूमि-
 त्वाच्च विरत्यभावत्वेन भरतप्रदेशो न जेयः” । १३ 'द्वाभ्याम्'
 द्वाभ्यां स्वर्गाभ्यामेको भागोऽपि न जेयः ।

[१४] १४ 'सारुन्धतीकाः' अशिष्टपत्नीः अरुन्धत्यासहि-
 ताः । १५ 'प्रगटव्यलीकाः' व्यक्तदोषास्तेषां स्त्रीपरिग्रहत्वात् ।

[१५] १६ 'बलाद्या' बलभद्रादयः । १७ 'सर्वबुधः' सर्व
 बोधन्तीति ।

[१६] १८ 'तदेकत्वमभीतिभावात्' भरतप्रदेशस्य वीरताऽऽ-
 दिगुणप्रकर्षेण तस्यैकत्वं भयाभावात् । स्वर्गश्च तावद् भयान्वितत्वेन
 मिथोऽनुबद्धः ।

[१७] १९ 'ताविषयोः' स्वर्गयोः । २० 'षोडशता' अत्र दिग-
 म्बराणां प्रत्याक्षेपो यत् तैरभिभूता स्वर्गाणां षोडशता न युक्ता ।
 सा चेयम्—“सौधमैशानसानत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मप्रद्योतरत्नान्तवक्त्रा-
 ष्टशुक्लमहाशुकशतारसहस्रारेष्वाततप्राणतयोरारणाच्युतयोर्नवसु
 मेवे-
 यकेषु विजयजयन्तापराजितेषु सर्वार्थसिद्धौ च” इति तरवार्यराजवा-
 र्तिकम् [अ० ४ सू० १९] ।

सौधर्मरूपं श्रमणाऽऽश्रमेषु आद्यास्तथेशानदशा रसाऽऽख्याः ।

स्याद् ब्रह्मभूयं सुरतोपशान्ते सदानत-प्राणतता विनये ॥ १८ ॥

महेन्द्रलक्ष्मीधरणीधवेषु सनत्कुमाराः पवनाधिकाराः ।

चके सहस्रारविधिश्च शुक्राधिकत्वमङ्गे रसिकासुभाजाम् ॥ १९ ॥

5

ऐश्वर्यलक्ष्मी-धन-धर्म-कीर्ति-प्रज्ञा-प्रभा-वैभव-दर्शनेषु ।

परिस्फुरत्यच्युतता प्रजानामस्मिस्ततः किं दिवि^१ वस्तु शिष्टम् ॥ २० ॥

त्रिभिर्विशेषकम् ॥

स्नानिः सुखानां विषयोन्मुत्त्वानां सुलोचनौदारिकदेहवृत्त्या ।

न साधुलोकेऽथ सुखं न किञ्चिद् येनोपमेयो भरतप्रदेशः ॥ २१ ॥

10

एको गुरुः पाठयिता न नव्यं शास्त्रं कुतस्तद् दिवि बोधवृद्धिः ।

नाम्ना न तत्त्वाद् विबुधाः सुभाशा यष्टे^१श्चालाजुष एव नित्यम् ॥ २२ ॥

यस्मिन्ननेके गुरवो विवेके प्रत्याश्रमं सातिशया नयार्थम् ।

विधाय शास्त्राणि नवानि बालानध्यापयन्ति भरतेऽतिदक्षाः ॥ २३ ॥

धनेन धर्मेन गुणैर्न बोधैः स्वर्गाधिकः स्याद् भरतात् ततोऽदः ।

15

शङ्के शशाङ्कार्कमुखैः प्रकाश्यं वर्षान्महेन्द्रो भजतीव वर्षम् ॥ २४ ॥

तस्मिंस्तृतीयारकदेश्यकाले मुख्योऽर्हतां श्रीवृषभो बभूव ।

धर्म्यस्थितीनां जनजीविकानां कर्त्ताऽपहर्त्ता युगलस्थितीनाम् ॥ २५ ॥

कल्पद्रुमाणां परिणामसारैरभीष्टकारैस्समहोपकारैः ।

सम्भूय भूयः सुखसम्पदर्थं प्रादुर्कृतो दुष्कृतकृन्तनाय ॥ २६ ॥

[18] 1 'सौधर्मरूपम्' सुष्ठु धर्मस्तस्य भावः सौधर्मस्तस्य रूपम् । प्रथमदेवलोकश्च । 2 'श्रमणाऽऽश्रमेषु' साधूनां वसति-गृहेषु । 3 'ईशानदशाः' इन्द्ररूपाः । द्वितीयदेवलोकश्च । 4 'ब्रह्मभूयम्' ब्रह्मणो भवनं ब्रह्मभूयं ब्राह्मणैकत्वं मोक्ष इत्यर्थः । पञ्चमदेवलोकश्च । 5 'सुरतोपशान्ते' संभोगोपरते सति । 6 सदा-नत-प्राणतता' सुष्ठुरीत्या-आनतता समन्ताभ्यमनक्रिया, प्राणतता प्रकर्षेणाऽऽनमनक्रिया च । नवम-दशमस्वर्गश्च । 7 'विनये' शिष्ये ।

[19] 8 'महेन्द्रलक्ष्मीः' महौत्सासाविन्द्रश्च महेन्द्रस्तस्य लक्ष्मीः ऋद्धिः । चतुर्थस्वर्गः । 9 'धरणीधवेषु' राजसु । 10 'सन-त्कुमाराः' सनन्तो अपिमन्तः कुमाराः । सनत्कुमारचक्रवर्त्या-या वा । तृतीयदेवलोकश्च । 11 'सहस्रारविधिः' सहस्रप्रकारेण मङ्गलविधिः । अष्टमस्वर्गश्च । 12 'शुक्राधिकत्वम्' बलाधिकत्वम् । सप्तमस्वर्गः । 13 'रसिकासुभाजाम्' रसिकप्राणभूताम् ।

[20] 14 'अच्युतता' न व्ययत इत्यच्युतस्तस्य भावः । द्वादशदेवलोकश्च । 15 'दिवि' स्वर्गे । 16 'शिष्टम्' "एष त्रिषु श्लोकेषु द्वादशदेवलोकानां केवलं नामरूपत्वमस्तीति निर्दिष्टं, न गुण-

भाक्त्वम् । देवलोकानां नामानुरूपं गुणत्वं तु भरतप्रदेशे एव दृश्यते तस्मात् तेषु स्वर्गेषु न किञ्चिद्वैशिष्ट्यं भरतप्रदेशात्" ।

[21] 17 'स्नानिः' आकरः । "स्यादाकरः स्नानिः स्नानिर्गङ्गा" इति हैमः [अभि० वि० कां० ४ श्लो० १०२] । 18 'औदारिक-कदेहवृत्त्या' औदारिकशरीरप्रकारेण । यथोक्तम्— "औदारिकम्—उदारं बृहदसारं यद् द्रव्यं तन्निर्गुणमौदारिकमसारस्थूलद्रव्यवर्गगा-समारब्धमौदारिकप्रायोग्यपुद्गलग्रहणकारणपुद्गलविषाक्यौदारिकशरीर-नामकमोदयनिष्पन्नम्" ।

[22] 19 'लेखशाला०' स्वर्गः कुमारकाष्ठस्थानश्च ।

[23] 20 'भरते' क्रीडाविशेषे क्षेत्रे वाऽतिदक्षाः ।

[24] 21 'शशाङ्कार्कमुखैः' चन्द्र-सूर्यप्रमुखैः ।

[25] 22 'तृतीयाऽऽरक०' 'सुषमा' नामकमारकम् । "तिलः कोटिकोऽयः सागरोपमाणां सुषमा" । 23 'धर्म्यस्थितीनाम्' धर्मा-नुकूलरीतीनाम् । 24 'जनजीविकानाम्' मनुष्याणामाजीविक इति जनजीविकास्तेषाम् ।

कौमारके विंशतिलक्षपूर्वाण्यतीत्य जाते जनकौशलार्थे ।
 राज्येऽस्यवेधि त्रिदशाधिपेन श्रीकौशलायां पुरि पौरहर्षात् ॥ २७ ॥
 त्रिषष्टिलक्षानतिगम्य राज्ये पूर्वाणि लोकान्तिकदेववाचा ।
 स्वयं प्रबुद्धोऽपि विशिष्य वीक्षां जिघृक्षुरासीद् बहुदानवर्षी ॥ २८ ॥
 राज्यं परित्यज्य नृणां हिताय प्रव्रज्य संवत्सरदानयुक्तया ।
 तपोऽपि सांवत्सरमेव तप्यन् श्रेयांसनः पारणमप्यकार्षीत् ॥ २९ ॥
 सहस्रवर्षाणि पुनस्तपांसि छद्मस्थभावे विविधानि तत्त्वा ।
 कैवल्यकेलिं कलयाश्चकार न्यग्रोधमूले स युगादिदेवः ॥ ३० ॥
 विशालसालत्रितयादिनीत्याऽस्याः स्थानभूमी रचिता सुरेन्द्रैः ।
 अध्यास्य यामाद्यविभुर्विरेजे पूर्वाद्रिमूर्ध्निव सहस्रभानुः ॥ ३१ ॥
 तीर्थं व्यवस्थाप्य सभासदां स प्रबोधदानाय दिदेश धर्मम् ।
 संसारबाद्धौ निपतज्जनानामालम्बदायी ह्यबिलम्बनेन ॥ ३२ ॥
 व्याख्यातुरीशस्य मुखामृतांशोज्योत्स्नेव साक्षात् प्रकटीबभूव ।
 प्रक्षालयन्ती जनमानसान्तस्तमः समग्रं देशनाऽऽलिदीप्तिः ॥ ३३ ॥
 ध्यानं मनोऽन्तस्थितमस्य शुद्धं प्रबर्द्धमानं बहिरुज्जगार ।
 रागं पराकर्तुमिवोष्ठभागे निलीनमुखैर्देशनांशुदम्भात् ॥ ३४ ॥
 पंदाक्षरव्यक्ततथैव वाचां प्रचारणेऽस्य द्विजराजकान्तिः ।
 बभौ विभोऽल्लवलाससा गौः प्रादुर्भवन्तीव मुखारविन्दे ॥ ३५ ॥
 यन्मृष्टताऽभूद् वचसां जिनस्य द्वेषाऽपि तापापनया त्रिलोक्याः ।
 शङ्के ततोऽसौ वसुधाऽवतीर्णा सुधाऽभिधावद् दशनांशुरूपा ॥ ३६ ॥
 मांसे समांशोऽब्दसृजि प्रसक्ता दुग्धं परं सुग्धमपास्य कान्तिः ।
 भदन्तदन्ताऽऽवलिरश्मिरूपात् तदा मदादेव विनिर्जगाम ॥ ३७ ॥

[27] 1 'त्रिदशाधिपेन' इन्द्रेण । 2 'पौरहर्षात्' नागर-
जनानामानन्दात् ।

[28] 3 "लोकान्तिकदेववाचा" लोकान्तिकाः देवास्तेषां वाण्या
लोकान्तिकदेवानां तथैवाऽऽचारत्वात् । यथोक्तम्—“लोकान्तिकदेवाः
किल भक्तिप्रवर्णीकृतचेतसः सर्वदा जिनेन्द्रजन्मादिप्रलोकनपराः शुभा-
ध्यवसायप्रायाः वरीवर्तन्ते” ।

[29] 4 'संवत्सरदानयुक्तया' वार्षिकदानसहितया । 5 'श्रेयां-
स्ततः' श्रेयांसनामककाष्ठभारवाहिपुरुषात्, क्षीराजमादाय पारणाम-
कृत इति श्रुतिः ।

[30] 6 'कलयाश्चकार' समधिगतवान् । 7 'न्यग्रोधमूले'
वटवृक्षस्याधोभागे ।

[31] 8 'विशालसाल' वीर्यप्राकाराः “समवसरणे देवाः
रक्त-सुवर्ण-रूप्यमयं प्राकारत्रयं रचयन्ति” । 9 'अध्यास्य' उपविश्य ।
दि० म० ३

10 'याम्' स्थानभूमि समवसरणस्थितनिर्मलं स्फटिकमयं सिंहासनं
तद्रूपम् ।

[33] 11 'व्याख्यातुः' देशनादातुः । 12 'मुखामृतांशोः'
मुखचन्द्रस्य । 13 'दशनाऽऽलिदीप्तिः' दन्तसमूहानां कान्तिः ।

[34] 14 'निलीनम्' प्रच्छन्नम् । 15 'दशनांशुदम्भात्'
दन्तकिरणकपटात् ।

[35] 16 'पदाक्षरव्यक्ततथैव' पदानि-अक्षराणि च पदाक्ष-
राणि तयोः व्यक्ता प्राकट्यं तेन । 17 'द्विजराजकान्तिः' चन्द्र-
रीतिः । 18 'गौः' वाणी ।

[36] 19 'यन्मृष्टता' यच्छुद्धता । 20 'तापापनया' सेतार्प
कष्टं दूरीकरणेन । 21 'असौ' वाणीशुद्धता । 22 'सुधाऽभिधावद्'
अमृतनामवत् ।

[37] 23 'अब्दसृजि' मेघसृजि ।

- अङ्गानुषङ्गादिव जातरङ्गा गङ्गाऽप्यभङ्गा विलसत्तरङ्गा ।
 आग्लावयन्ती निरियार्य भव्यास्तदा रदांशुपथिना जिनस्य ॥ ३८ ॥
 सरस्वतीयं रदनच्छदांशुर्जटा घटाया रुचिरर्कपुत्री ।
 मन्दाकिनीह द्विजराजकान्तिर्व्याजाद् विरेजेऽत्र ततस्त्रिवेणी ॥ ३९ ॥
 5 यदुज्ज्वलत्वं दशनांशुजाले मुखारविन्दे रुरुचे विशाले ।
 प्रालेयरश्मेरपि विस्मयाय श्रियं जिगीषोर्दिनमात्रमेकम् ॥ ४० ॥
 षवर्ष हर्षाद् दशनांशुनीरैः सोत्साहमर्हन् जलबाह एषः ।
 रसेन तस्माज्जनमानसानि प्रपूर्य सन्तापमपाचकार ॥ ४१ ॥
 यः स्पर्द्धनोऽभून्महसा शशाङ्कः साङ्गस्तु पूर्णो दिनमात्रमेव ।
 10 सुखाम्बुजं तज्जयमांशशंस जैनं सदैव द्विजराजिदीप्त्या ॥ ४२ ॥
 द्विजाधिपः किं द्विजमात्रकान्त्या विनिर्जितः खं त्रपयोत्पपात ।
 तदत्र जैनस्थितिरेव हेतुरहो ! महोत्साहदशाऽऽश्रयेण ॥ ४३ ॥
 दोषाकरोऽभ्रजमीनराशिमुद्योतते यद् द्विजनायकः खे ।
 तत्कारणं श्रीजिनवक्त्रपद्मसेवा द्विजानां प्रसृतांशुकानाम् ॥ ४४ ॥
 15 बाणदिव्यसिन्धोः सहसा रसान्तनिर्मलं ज्य सुलातचरी द्विजाऽऽली ।
 जलाञ्जलीनातनुते जपान्ते धारा तदीयांशुमिषात् ससार ॥ ४५ ॥
 उत्फुल्लमल्लीवनसौरभाणि श्वासो जिनानां जयतीत्यभाणि ।
 पुरातनैस्तद्विजकान्तिदम्भात् कर्पूरपूरः पुरतो लुलोठ ॥ ४६ ॥
 ब्राह्मी* जिनाऽऽस्याम्बुरुहप्रदेशाद् विनिर्गमे संच्रमतो निपेतुः ।
 20 सुक्तालताया इव मौक्तिकानि व्याकीर्यमाणद्विजरश्मिदम्भात् ॥ ४७ ॥
 यदास्यदास्यं भजते कलाभृत् तीर्थेशितुस्तद्वचस्तदीयाः ।
 द्विजांशुदम्भादिव शश्वदेव स्फुरन्ति नूनं परितो सुखान्जम् ॥ ४८ ॥

[38] 1 'आग्लावयन्ती' आपयन्ती । 2 'निरियार्य' निर्जगाम । 3 'भव्यान्' मोक्षगमनयोग्यपुरुषान् । 4 'रदांशु-पाथिना' दन्तकिरणोपाधिना ।

[39] 5 'अर्कपुत्री' सूर्यपुत्री । 6 'मन्दाकिनी' गङ्गा । 7 'त्रिवेणी' गङ्गा ।

[40] 8 'प्रालेयरश्मेः' हिमरश्मेः चन्द्रस्येत्यर्थः ।

[41] 8 'जलबाहः' मेघः । 9 'रसेन' धर्मदेशनारूपवा-
 रिण । 10 'प्रपूर्य' संच्रत्य । 11 'सन्तापम्' कष्टम् । 12 'अपा-
 चकार' दूरीकृतः ।

[42] 18 'आशशंस' कथयामास ।

[43] 14 'द्विजाधिपः' चन्द्रमाः । 15 'विनिर्जितः' परा-
 जितः । 16 'खं त्रपयोत्पपात' स्वर्गं लज्जयोदडयत् ।

[44] 17 'दोषाकरः' चन्द्रमाः । 18 'अभ्रजन्' भक्षयन् ।

19 'प्रसृतांशुकानाम्' विकसितकिरणानाम् ।

[45] 20 'बाणदिव्यसिन्धोः' बाणीरूपदिव्यनद्याः । 21 'निम-
 ज्य' श्रुत्वा । 22 'जलाञ्जलीनातनुते' जलेन संमृतान् अञ्जली-
 प्रकरोति । 23 'तदीयांशुमिषात्' प्रभोः बाणीकिरणव्याजात्

[46] 24 'उत्फुल्लमल्लीवनसौरभाणि' उत्फुल्लं विकसितं मल्लं
 विचकिलपुष्पविशेषस्तस्य वनमुद्यानं तस्य सौरभाणि सौगन्ध्यानि
 "अञ्ज [मल्लिका] गन्धः श्वासः तीर्थकराणामतिशयविशेषः"
 25 'कर्पूरपूरः' घनसारसमूहः ।

[47] 26 'ब्राह्मी' बाणी । 27 'जिनाऽऽस्याम्बुरुहप्रदेशात्'
 जिनेश्वरस्य सुखकमलप्रदेशात् । 28 'व्याकीर्यमाणद्विजरश्मिदम्भात्'
 विक्षिप्ताब्जकिरणालेषां व्याजात् ।

[48] 29 'यदास्यदास्यम्' यस्य प्रभोः मुखसेवकलम्
 30 'कलाभृत्' चन्द्रः ।

वितीर्यमाणे किल बोधिदाने जिनेन तुर्याण्यभिनेदुरुचैः ।
 तन्नामवत् किं सुमनोऽभिवृष्टिः प्रसृत्वरैर्वन्तरुचां प्रचारेः ॥ ४९ ॥
 जिनस्य दिव्यध्वनिनोऽर्जितेन ज्ञानार्णवः पूर्णतया जगज्ज ।
 पीयूषमाविर्भवति स्म तस्माद् द्विजन्मराजीरुचिकैतवेन ॥ ५० ॥
 अस्पृष्टवर्णत्वमुशान्ति चान्ये जिनेन्द्रवाचस्तदिदं विनेतुम् ।
 वर्णा रदांशूज्ज्वलवर्णवेषमाधाय वक्त्राम्बुरुहाक्षिरीयुः ॥ ५१ ॥
 शब्दे गुणत्वं ह्यपरे दिशन्ति तदप्रमाणं द्विजकान्तिदम्भात् ।
 यन्निःसरमेव जिनस्य शब्दः प्रोञ्जम्भतेऽत्युज्ज्वलवर्ण एव ॥ ५२ ॥
 सुरासुराद्यान् प्रतिबोधयन् स हमापीठपाविश्यविधित्सयैव ।
 मिथ्यामतध्वान्तमपास्य सर्वं भास्वानिवोबैर्विजहार लोके ॥ ५३ ॥
 विहृत्य चैकं किल पूर्वलक्षं धर्मं स्थिरीकृत्य सभासमक्षम् ।
 कैलासशैलेऽनशनेन मोक्षं स प्राप्य भेजे तदनन्तसौख्यम् ॥ ५४ ॥
 श्रीचक्रवर्ती भरताभिधानस्तर्दङ्गजन्मा महसा प्रधानः ।
 बभूविवान् दिग्विजयी नयीशस्तदाक्यया वर्षमिव सहर्षम् ॥ ५५ ॥
 क्रमेण तुर्याऽऽरकसंप्रवृत्तौ जज्ञे चतुर्विंशतिरर्हतां सा ।
 यस्याः स्मृतेर्ध्यानविधानतो वा जागर्त्सि लोकस्य महोदयश्रीः ॥ ५६ ॥

इति श्रीदिग्विजयनाम्नि महाकाव्ये महोपाध्यायश्रीमेघविजयगणिविरचिते

श्रीभरतवर्णनो नाम द्वितीयः सर्गः ॥

[49] 1 'वितीर्यमाणे' ददति । 2 'बोधिदाने' सम्यग्दर्शनप्रदाने । 3 'तुर्याणि' बाजिआणि । "तुन्दुभिनाद् उच्चैर्भुवनव्यापी स्यादिति तीर्थकराणामतिशयविशेषः" । 4 'सुमनोऽभिवृष्टिः' पुष्पाणां वर्षा । "बहुवर्णपुष्पवृष्टिरपि तीर्थकराणामतिशयविशेषः" ।

[50] 5 'दिव्यध्वनिनः' पद्मजिहवायां गुणैर्युक्तस्य शब्दस्य । 6 'अर्जितेन' उत्पादितेन । 7 'ज्ञानार्णवः' ज्ञानसमुद्रः । "अनेन प्रभोः ज्ञानातिशयो व्यज्यते" । 8 'पीयूषम्' अमृतम् । 9 'आविर्भवति' उद्भवति । 10 'द्विजन्मराजीरुचिकैतवेन' दन्तसमुद्भूतकिरणव्याजेन ।

[51] 11 'उशान्ति' इच्छन्ति 'नशक् कान्तौ' इति धातोः वर्तमानकालस्य "वशेरयति" ४-१-८३ इति सिद्धहेमसूत्रेण व्यतिरूपम् । 12 'विनेतुम्' वेष्टुम् ।

[52] 13 'शब्दे गुणत्वम्' 'शब्दगुणरूपाकाशम्' इति नैयायिका मन्वते । 14 'यनिःसरन्' यस्मात् मुखानिःसरन् बहिर्गच्छन् । 15 'प्रोञ्जम्भते' प्रकलशते ।

[53] 16 'प्रतिबोधयन्' उपदिशन् । 17 'हमापीठपाविश्यविधित्सया' पृथ्वीतलस्य पवित्रतां विधातुमिच्छया । 18 'मिथ्यामतध्वान्तम्' मिथ्यादृष्टीनां मतहपमन्धकारम् । 19 'अपास्य' निराकृत्य ।

[55] 20 'तदङ्गजन्मा' तस्य ऋषभदेवस्य पुत्रः । 21 'नयीशः' न्यायकर्तृणां स्वामी ।

[56] 22 'तुर्याऽऽरकसंप्रवृत्तौ' चतुर्थाऽऽरकाऽऽरम्भे । 23 'सा' महोदयश्रीः ।

तृतीयः सर्गः ।

श्रीवर्द्धमानभगवानुदियाय साक्षाद् विश्वोपकारकरणे 'करणे नियोगी' ।

प्राच्यार्हतां समुदितैर्मुदितैर्महोभिर्यो जातरूप इव निर्जितजातरूपः ॥ १ ॥

उन्निद्रभक्तिभिरुपेन्द्रयुतैर्महेन्द्रैः सर्वैः सुपर्वकृतपर्वणि पर्वतेशे ।

5 क्षीराम्बुधेर्मधुरवारिभिरभ्यषेचि मेरौ जिनः प्रसवजातमहोत्सवाहे ॥ २ ॥

'लोकेश-केशव-महेश-सुरेशमुख्यैः शिष्यैरिवाप्तविनयैरभिनूयमानः ।

साचीकृताननशचीजनपीयमानस्त्रात्रेण तेन विधिना भगवान् स रेजे ॥ ३ ॥

वादित्रचित्ररववैभवपूर्णलोकं 'लोकम्पूणं तदनृणं सैष्टृणं जनानाम् ।

दिष्ट्या दिनं सकलजन्तुहितं बभूव भूवल्लभस्य बहुदुर्लभपुत्रसूत्या ॥ ४ ॥

10 सिद्धार्थपार्थिवकुलाम्बरभानुमाली ज्ञातान्ववायजलधौ कलधौतवर्णः ।

चन्द्रायते स्म महसामतिशायिवृत्त्या धुन्वन् द्विधापि रिपुचक्रमनुक्रमेण ॥ ५ ॥

क्रीडारसेन विलसन् विलसत्स्वरूपं वैतालभावमनुनीय सुरेण देवः ।

संश्रासितोऽपि न मनाग् भयमाससाव तेनाभवद् विभवसम्भविबीरनामा ॥ ६ ॥

बाल्यं व्यतीत्य वयसा जयशालिरूपं विभ्रन्मनोभवनवस्मयहारि हारि ।

15 द्वेधापि दारपरिकर्मपराङ्मुखोऽपि चक्रे करग्रहमहं स्वजनानुवृत्त्या ॥ ७ ॥

मत्वा विषेन तुलितान् विषयानसारानारादपारभवदुःखपरम्परायाः ।

दीक्षां जिघृक्षुरपि मङ्ग सुरैर्न्यषोषि लोकान्तिकैर्जयजारवमीरयद्भिः ॥ ८ ॥

सांवत्सरं वितरणं तरणं भवान्धेर्दत्त्वाऽऽदे विरमणं रमणं शिवान्तः ।

त्यक्त्वाऽऽश्रवान् स भगवान् विजहार भूम्यां सम्यक् तृणे मणिगणे समतां दधानः ॥ ९ ॥

[१] १ 'करणे' अधिकाराऽऽस्पदे ।

[1] १ 'उदियाय' आविर्बभूव । "प्रभोः वीरस्य जन्म विक्र-
मार्कात् पूर्वं चतुःशतसप्ततितमे [४७०] वर्षेऽभूदिति विद्वज्जनसम्म-
तम् । २ 'नियोगी' कर्मसन्धिवः । "नियोगी कर्मसन्धिव आयुक्तो
व्यावृत्तश्च सः" इति हैमः [अभि० वि० का० ३ श्लो० ३८३] ।
३ 'प्राच्यार्हताम्' पूर्वतीर्थकृतां ऋषभादिपाश्वर्षपर्वन्तानाम् । ४ 'समु-
दितैः' समुत्पन्नैः । ५ 'जातरूपः' जातं रूपमस्य जातरूपमकृतस्वरूपं
सुद्रीदेशजं सुवर्णं वीरस्य सुवर्णवर्णत्वात् । ६ 'निर्जितजातरूपः'
पराजितः कामदेवो येन सः ।

[2] ७ 'उन्निद्रभक्तिभिः' जागरुकसेवाभिः । ८ 'सुपर्वकृत-
पर्वणि' देवकृतपर्वणि । ९ 'पर्वतेशे' श्रेष्ठपर्वते मेराविलयर्थः ।
१० 'प्रसवजातमहोत्सवाहे' जन्मकृतमहोत्सवदिवसे ।

[3] ११ 'लोकेश-केशव-महेश-सुरेशमुख्यैः' लोकेशः राजा,
केशवः कृष्णः, महेशः महादेवः, सुरेशः इन्द्रः-तेषां मुख्यैः
प्रधानैः । १२ 'साचीकृताननं' तिर्यक्कृतं मुखं येन । 'तिर्यगर्थे'
क्षिरः सन्धि' इति हैमः [अभि० वि० का० ६ श्लो० १७०]
यथा-"साचि लोचनयुगं रमयन्ती" ।

[4] १३ 'लोकम्पूणम्' लोकान् प्रीणाति, आनन्दयतीति तम् ।

१४ 'सैष्टृणम्' कर्णायुक्तम् । १५ 'दिष्ट्या' सम्मदेन । 'दिष्ट्या'
सम्मदे' इति हैमः [अभि० वि० का० ६ श्लो० १६४]

[5] १६ 'सिद्धार्थपार्थिवः' सिद्धार्थनामा तृपः वीरस्य पिता ।

१७ 'ज्ञातान्ववायजलधौ' ज्ञातनामकवंशसमुदे 'वंशोऽन्वयोऽन्व-
वायः' इति धनञ्जयः [श्लो० १२५] । १८ 'कलधौतवर्णः' सुवर्ण-
वर्णः 'तपनीयं कलधौतम्' इति धनञ्जयः [श्लो० १४] ।

१९ 'चन्द्रायते' चन्द्रमिवाचरतीति ।

[6] २० 'वैतालभावम्' वैतालिकस्वरूपं उच्यैः तालवृक्षमिव
स्वरूपं । २१ 'अनुनीय' कृत्वा । २२ 'संश्रासितः' आपयमानः ।

[7] २३ मनोभवनवस्मयहारि' कामदेवस्य मदीनो यः स्वयस्तं
हरत इति । २४ 'दारपरिकर्म' पत्नीपरिग्रहः । २५ 'करग्रहमहम्'
विवाहोत्सवम् ।

[8] २६ 'हिरयद्भिः' कुर्वद्भिः ।

[9] २७ 'वितरणम्' दानम् । २८ 'विरमणम्' हिंसादि-पक्षक-
वायेभ्यः विरमणं विरतिः । २९ 'आश्रवान्' आश्रयन्ति कर्माणि
यैः द्विचत्वारिंशत्प्रकारैः तान् ।

सोढुं परीषद्गणानुपसर्गवर्गैरक्षोभ एव सहसा स धैर्यार्थनामा ।
 तीव्रेस्तपोभिरंघ्रतवधूविलासः कक्षीचकार किल केवलबोधलीलाम् ॥ १० ॥
 देवध्वनिध्वनितदिग्बलयः ससार व्योम्नस्तदा सुमनसो द्विविधाऽवतेरुः ।
 निर्दम्भदुन्दुभिरभिसरवो जगर्ज्य संतर्जयन्निव विमोहमहोजितानि ॥ ११ ॥
 रत्नैः सुवर्णनिवहै रजतैर्निसृष्टा सालत्रयी भगवतः परितो बभासे । 5
 अस्याच्छलेन बलयाकृतिशैलराजाः प्राप्तास्त्रयोऽपि जिनश्रद्धिदिदक्षयेव ॥ १२ ॥
 सिंहासनं समधिगच्छ जिनस्तदासां चक्रे मणीगणलसत्किरणैर्विविचित्रम् ।
 भास्वानिबोदयनगोघ्नतश्चक्रसङ्गी सङ्गीतवाद्यगणमाद्यदमन्दशब्दैः ॥ १३ ॥
 छत्रत्रयी धुतिमयी प्रचयीकृतानां सान्द्रेन्द्रनीलमणिमौक्तिककाञ्चनानाम् ।
 रेजे जगन्नयनिविष्टपदार्थसार्थप्रोद्भासनाय वपुषस्त्रितयीव भानोः ॥ १४ ॥ 10
 उच्चामरावलिबिकीर्णसितप्रकीर्णकान्दोलनैरनिलमूर्च्छनतस्त्रिलोक्याः ।
 बाह्यस्तथान्तरगतः संपपैति तापः किं किं न शर्म महतामुदये जगत्याम् ॥ १५ ॥
 आखण्डलेन विधृतं जिनराजपृष्ठे भ्रामण्डलं किल रराज करैरखण्डम् ।
 मार्तण्डमण्डलमिवाऽऽर्हतसेवयेव निल्योदयं न तमसा श्रमसादनीयम् ॥ १६ ॥
 निश्शोकतां समधिगच्छति सर्वलोकस्तीर्थंशसन्निधिबलादेवलातलेऽस्मिन् । 15
 इत्येवमाह नवपल्लवनैर्जिनेन्दोरारादुपेत्य किमु चैत्यतरुर्ह्यशोकैः ॥ १७ ॥
 केचिज्जिनेशमभितुष्टुवुरात्तुष्टया प्राचीकटन् नटनकर्मघटां च केचित् ।
 सर्वाङ्गसाङ्गविधिना जिनपूजनानि केचिद् व्यधुर्जनवरा नवरागभाजः ॥ १८ ॥
 पुष्पाणि तत्र वष्टुषुर्बहुसौरभाणि संसिच्य गन्धसलिलैः परितो धरित्रीम् ।
 आजानुभागमपि मेघकुमारदेवाः सेवाविधेरसमयं समयं प्रतीक्ष्य ॥ १९ ॥ 20

[10] 1 'अक्षोभः' न क्षुब्धो विचलितो वा । 2 'यथार्थ-
 नामा' अर्थमनतिक्रम्य 'महावीर' इति यथार्थं नाम यस्य सः ।
 3 'अवधूतवधूविलासः' तिरस्कृतपद्मीविलासः ।

[11] 4 'निर्दम्भदुन्दुभिः' दम्भः कपटत्वेन रहितः निर्द-
 म्भश्चासौ दुन्दुभिश्चेति । "भगवतः देवताकृतैकोनविंशतिरतिश-
 यानां मध्ये द्वादशोऽतिशयः" । 5 'सन्तर्जयन्' तिरस्कुर्वन् ।

[12] 6 'सालत्रयी' प्राकारत्रिकम् । "समवसरणे रज-सुवर्ण-
 रूप्यमयं प्राकारत्रयं देवता रचयन्तीति सप्तमोऽतिशयः" । 7 'वल्-
 याऽऽकृतिशैलराजाः' बलयाकारकाः श्रेष्ठपर्यंताः ।

[13] 8 'सिंहासनम्' मृगेन्द्रासनम्, "स्फटिकरजालङ्कृतमिति
 तृतीयोऽतिशयः" ।

[14] 9 'छत्रत्रयी' "छे छत्रत्रयं देवता धारयन्तीति चतुर्थो-
 ऽतिशयः" । 10 'प्रचयीकृतानाम्' एकत्रीकृतानाम् । 11 'जगन्नय-
 निविष्टपदार्थसार्थप्रोद्भासनाय । त्रिषु जगत्सु निविष्टः स्थितो यो
 प्रदार्थानां वस्तुनां साधो समुद्भूतं प्रोद्भासनाय प्रकाशनाय ।

[15] 12 'उच्चामरावलिबिकीर्णसितप्रकीर्णकाऽऽन्दोलनैः'

"उर्ध्वं चोच्चमरा इति द्वितीयोऽतिशयः" । उच्चामराणांमावलिभिः
 बिकीर्णाः, प्रसृताः सितप्रकीर्णकाः श्वेतरोमगुच्छास्तेषामान्दोलनैः
 संचालनैरिति । "चामरं बालव्यजनं रोमगुच्छः प्रकीर्णकम्" इति
 हैमः [अभि० वि० कं० ३ श्लो० ३८१] 13 'समपैति' नश्यति ।

[16] 14 'आखण्डलेन' इन्द्रेण । 15 'भ्रामण्डलम्' "भानां
 प्रभाणां मण्डलमिति कर्मक्षयजस्तृतीयोऽतिशयः" ।

[17] 16 'अचलातले' पृथ्वीतले । 17 'चैत्यतरुर्ह्यशोकः'
 "चैत्याभिधानो ह्रस्वोऽशोकवृक्षो देवकृतो नवमोऽतिशयः" ।

[18] 18 'प्राचीकटन्' प्राकाशयन् । 19 'सर्वाङ्गसाङ्गविधिना'
 नवाङ्गपूजाऽष्टप्रकारकविधियुक्तेन । साङ्गमाचाराद्यङ्गसूत्रं तस्मिन्
 कथितविधिना ।

[19] 20 'पुष्पाणि' "पञ्चवर्णानां जानूत्सेषप्रमाणपुष्पाणां
 वृष्टिरिति षोडशोऽतिशयः" । 21 'गन्धसलिलैः' "गन्धोदकैरिति
 पञ्चदशोऽतिशयः" । 22 'आजानुभागम्' जानूत्सेषप्रमाणम् ।
 23 'प्रतीक्ष्य' दृष्ट्वा ।

वश्या इवास्य परितो भुवनाधिभर्तुस्तस्युः प्रसन्नमनसः सुहृशः सदस्याः ।

पीता वचोऽमृतरसात्तरसाऽस्तमोहास्ते द्वादशाऽऽविदिशस्त्रिदशाधिपाथाः ॥ २० ॥

यत्कोटिकोटिगणितोऽप्यधियोजनान्तमास्ते स्म मानव-पशु-पुसदां समूहः ।

विभ्रं न तत् किमु विभोः सकलोऽपि लोकोऽलोकश्च माति न विबोधमयाऽऽत्मदर्शे ॥ २१ ॥

5 आयोजनं जिनविभोर्ध्वनिर्ध्वनीनान् उद्धोधयन् शिर्षगमे परमागमोक्त्या ।

स्पष्टीकरोति भवसम्भववर्द्धिवार्द्धिक्षोभेण लाभमिह रत्नवरत्रयस्य ॥ २२ ॥

वाणी विभोर्भर-मर्त्य-पशुस्वभाषासंवादमेत्य सुगमाधिगमं वितेने ।

मन्दाकिनीव सरसा त्रिपथप्रयाता नानानयैर्ननु सहस्रमुखीति रूढा ॥ २३ ॥

"ईतिर्न" भीतिरपनीतिरसत्प्रतीतिस्तन्मण्डले स्म न कैजा प्रसरीसरीति ।

10 यत्र प्रभुः कनकपद्मनिविष्टपादः कैवल्यभाग विहरते वरतेजसाऽऽढ्यः ॥ २४ ॥

समवसरणलक्ष्मीलक्षणैरित्युदीता ज्वनपवनयोगादुल्लसत्केतुहस्तैः ।

नटति हटिति शुभ्रैर्दिव्यपुष्पैः प्रवृष्टैस्तदनु विहसतीव स्वामिसंसर्गतुष्टा ॥ २५ ॥

अथ प्रथमतः प्रभुर्दशराज-भूमीभुजां

लसत्सदसि सङ्गते सुभगमङ्गले स्फुर्जति ।

15 पदत्रितयमादिशद् विशदसर्वभावे विशत्

बभूव गणभृद्गणस्तदनु तस्य मीमांसया ॥ २६ ॥

श्रीइन्द्रभूतिरपरोऽग्निपदाद् विभूतिः श्रीवायुभूतिरिति गोतमवंशजाताः ।

व्यक्तः सुधर्मगणभृद् गणिमण्डितोऽथ श्रीमौर्यपुत्र इति तद् द्वितयं गणेन्द्रौ ॥ २७ ॥

[21] 1 'यत्कोटिकोटिगणितः' येषां 'मानव-पशु-पुसदाम्' नृ-तिर्यग्-देवानां कोटिकोटिसङ्ख्यातः । 2 'अधियोजनान्तम्' 'योजनप्रमाणमिति कर्मक्षयजः प्रथमोऽतिशयः' । 3 'विबोध-मयाऽऽत्मदर्शे' केवलज्ञानयुक्ताऽऽत्मरूपदर्शे ।

[22] 4 'अध्वनीनान्' पान्यान् "अध्वनीनोऽध्वगोऽध्वन्यः पान्यः पथिकदेधिकौ" इति हैमः [अमि० वि० का० ३ श्लो० १५७] । 5 'उद्धोधयन्' उपदेशयन् । 6 'शिर्षगमे' मोक्षगमने । 7 'रत्नवरत्रयस्य' ज्ञान-दर्शन-चारित्र्यात्मकत्रैलोक्यत्रिकस्य ।

[23] 8 'वाणी' भाषा अर्द्धमागधी । 9 'भर-मर्त्य-पशु-स्वभाषासंवादम्' देव-नर-तिरश्चां भाषाया संवदतीति "वाणी नृ-ति-र्यक्-सुरलोकभाषासंवादिनी योजनगामिनी च" इति कर्मक्षयजो द्वितीयोऽतिशयः [अमि० वि० का० १ श्लो० ५९] । 10 'त्रिपथ-प्रयाता' त्रिषु पथिषु गता । 11 'नानानयैः' विविधनयैः "नया अने-कविधास्तथापि तेषां पञ्चलं लक्षणतो निर्दिष्टं तत्त्वार्थाधिगमादि-सूत्रेषु । यथा "नैगम-संप्रह-व्यवहार-जुसूत्र-शब्दा नयाः"—"आद्य-शब्दो द्वि-त्रिमेदौ" इति तत्त्वार्थसूत्रम् [अ० १ सू० ३४-३५] ।

[24] 12 'ईतिर्न' "धान्याद्युपद्रवकारी प्रचुरो मूषकादिः प्राणि-

गणो न स्यादिति कर्मक्षयजः षष्ठोऽतिशयः" । 13 'सीतिः' "स्वराष्ट्रात् परराष्ट्राच्च भयं [न स्याद्] इत्येकादशोऽतिशयः" । 14 'अपनीतिः' "परस्परविरोधः [न स्याद्] इति पञ्चमोऽतिशयः" । 15 'असत्प्र-तीतिः' असद्वस्तुनां प्रतीतिः । "मारिरोत्पातिकं सर्वगतं मरणम्, अतिवृष्टिः निरन्तरवर्षणम्, अष्टुष्टिः सर्वथा वृष्ट्यभावः, तथा कुर्मिहं भिक्षाणामभावः—इत्याद्यसद्वस्तुदर्शनं [न स्याद्] इति सप्तम-अष्टम-नवम-दशमातिशयाः" । 16 'रुजा' 'रोगो ज्वरादिः [न स्याद्] इति चतुर्थोऽतिशयः" । 17 'प्रसरीसरीति' अतिशयेन प्रसार-माप्नोति । 18 'कनकपद्मनिविष्टपादः' "सुवर्णकमले न्यासीकृतौ पादौ येन स इति देवकृतः षष्ठोऽतिशयः" ।

[25] 19 'ज्वनपवनयोगाद्' वेगयुक्तपवनात् । 20 'उल्लस-त्केतुहस्तैः' उल्लसन्तश्च ते केतवश्च भुजा एव हस्तास्तैः ।

[26] 21 'त्रिदशराज-भूमीभुजाम्' इन्द्र-राज्ञाम् । 22 'पद-त्रितयम्' 'उत्पाद-व्यय-ध्रौव्ययुक्तं सत्' इति तत्त्वार्थसूत्रम् [अ० ५ सू० २९] इति पदत्रयीम् । 23 'गणभृद्गणः' एकादश-गणधरसमूहः ।

तस्मादकम्पित इतोऽचलशब्दपूर्वो आता गणप्रसुरभूद् गुणरत्नभूमिः ।

मेताये आर्यजनकार्यकृतां मुनीनां शास्ता प्रभासगणभृच्छरणप्रवीणः ॥ २८ ॥

एवं विधाय गणिनः श्रुतिसम्पदाख्यानं दाढ्येन तीर्थमपि धर्मधियां समर्थम् ।

भव्याम्बुजानिब विबोधयितुं स लोके नव्यांशुमान् प्रविततान गवां विलासान् ॥ २९ ॥

मोहाभ्यमिप्रविधिना गणनायकेभान् सज्जान् लसन्निपदिकान् पुरतो विधाय । 5

संस्कृत्य बाहुवगणांश्चरणोपदेशे देशे चचाल विजिगीषुरिवाऽऽपराजः ॥ ३० ॥

संवर्धयन् समितितत्परसाधुलोके भावाद् गुणाधिकतया परमार्थवृत्तिम् ।

न्यस्यन्नपूर्वकरणे स निधोगिराजान् श्रीइन्द्रभूतिकलितभलितो बभासे ॥ ३१ ॥

श्रीधर्मचक्रमनुवृत्त्य कृतप्रयाणः सद्यः प्रसाधितसुमेगधलोकपूज्यः ।

शुद्धव्रतप्रवरदामनियोजिताऽऽज्ञः प्राज्यप्रभासमधिगम्य चिरं स रेजे ॥ ३२ ॥ 10

प्राभाकरीं रुचिमधः कृतवान् विलासैः काये गवां विधिर्वशाऽऽत्मनिदर्शनेन ।

ब्राह्मीमपि ध्रुवनिर्योगमहाबलेन तां वैष्णवीमथ जिनो गतदोषमुत्तया ॥ ३३ ॥

निष्काश्य दास्यकरसर्वपलाददोषं कादम्बरीरसकथां वितथां वितन्वन् ।

द्यावर्तयश्च जनतां परदारभोगाच्चक्रीव सर्वविषयान् हरुचे स जित्वा ॥ ३४ ॥

[३०] १ 'त्रिपदिकान्' त्रिपदी गात्रबन्धः, पक्षे 'उप्यवेह वे'त्यादिकः । २ 'बाहुवगणान्' अत्रान् पक्षे विमान् । ३ 'चरणम्' चारित्रं पक्षे रणोपदेशो चः समुच्चये ।

[३१] ४ 'समितिः' समितय ईयांघाः पक्षे सङ्ग्रामः । यद्वाऽऽस्थानं समितिल्लभ्य तत्पराः । ५ 'गुणाधिकतया' गुणा ज्ञेयादयः पक्षे गुणस्याधिकतया । ६ 'परमार्थवृत्तिम्' परमार्थे आध्यात्मिकभावः पक्षेऽर्थसम्बन्धिनीं वृत्तिमाजीविकाम् । ७ 'अपूर्वकरणे' करणानि राजदेयभागस्थानानि पक्षेऽपूर्वकरण आत्मवीर्यविशेषः । 'निधोगिराजान्' ८ निधोगिनो मन्त्रिणः पक्षेजिनाऽऽदेशाकरिणः ।

[३२] ९ 'महाधलोकपूज्यः' मागधा मगधदेशवातिनः पक्षे मागधतीर्थवातिदेवास्तेषु पूज्यः । १० 'शुद्धव्रतप्रवरदाम-नियोजिताऽऽज्ञः' शुद्धमहाव्रतान्येव वरदाममालिका तत्र निर्दि-

ष्टाऽऽज्ञः पक्षे वरदामतीर्थम् । ११ 'प्राज्यप्रभासम्' प्राज्यां प्रकृष्टभासं वीर्यं पक्षे तीर्थम् ।

[३३] १२ 'प्राभाकरीम्' प्रभाकरः सूर्यः पक्षे प्रभाकरो मीमांसकविशेषः । १३ 'रुचिम्' रुचिः काम्तिरिच्छा च ताम् । १४ 'काये' वेहे चटकायलक्षणे । १५ 'गवाम्' कान्तीनां पक्षे वचसाम् । १६ 'विधिवशाऽऽत्मनिदर्शनेन' विधिर्ज्ञानमयाऽऽत्मिक-धनेन । १७ 'ब्राह्मीम्' ब्राह्मीमपि रुचिमधस्तुतवान् । १८ 'ध्रुवनि-योगः' ध्रुवाधिकारेण नियोगकथने । १९ 'नियोगः' निर्यासः । २० 'वैष्णवीम्' वैष्णवीमपि रुचिं निर्दोषाऽऽहारेण रात्रौ भोजननिवेधेन राजपक्षे सूर्य-ब्रह्मविष्णूनां रुचिपराजयात् ॥

[३४] २१ 'पलाददोषम्' मांसभोजनम् । २२ 'कादम्बरीं' कादम्बरी सुरा । २३ 'सर्वविषयान्' सर्वे विषयाः शब्दादयः पक्षे देशाः ।

[२८] १ 'चरणप्रवीणः' चरणं चारित्रं सावययोगत्या-गस्तस्मिन् प्रवीणः कुशलः ।

[२९] २ 'गणिनः' गण्यन्ते पूज्यतयेति गणिनस्ताननुचानान् "अनुचानः प्रवचने सात्रेऽधीति गणिश्च सः" इति हैमः [अभि० वि० कां० १ श्लो० ७८] । ३ श्रुतिसंपदाख्यानं श्रुतिः द्वादशाङ्गी सेव संपत् तयाऽऽख्यान् सहितान् । ४ 'तीर्थम्' तीर्थं संसारसमुद्रो-ऽनेनेति तीर्थं प्रवचनाधारः साधु-साध्वी-भावक-आविकाररूपध-नुविधसङ्गत्तम् । प्रथमगणधरं वा । ५ 'भव्याम्बुजान्' भव्या मोक्षमनयोगयास्त एवाम्बुजास्तान् । ६ 'विबोधयितुम्' उपदेश-यितुं विकासयितुं वा । ७ 'नव्यांशुमान्' नवीनसूर्यः । ८ 'गवाम्' वाचां किरणानां वा ।

[३०] ९ 'मोहाभ्यमिप्रविधिना' मोहः कामस्तस्मादभ्यमिप्र-विधिनाऽऽभिमुख्येन मित्रानलंगामी तस्य विधित्वेन । १० 'गण-

नायकेभान्' गणनायकेष्विभान् हस्तिनः श्रेष्ठगणधरानित्यर्थः ।

११ 'त्रिपदिकान्' त्रिपदी गात्रबन्धः गात्रयोर्द्वयोरप्रजङ्गयोः पश्चिम-जङ्गयां गजस्य बन्धस्तान् । १२ 'आपराजः' आप्तो हितोपदेशक-त्वादात इव स आप्तस्तेषु राजेति ।

[३२] १३ 'श्रीधर्मचक्रम्' "श्रीधर्मप्रकाशकं चक्रमिति देवकृतः प्रथमोऽतिशयः" । १४ 'अनुवृत्त्य' अनुसृत्य ।

[३४] १५ 'पलाददोषम्' राक्षसस्वरूपचौरादिदोषम् ।

[३७] १६ 'विबुधसन्निधिः' "अथनपत्यादिचतुर्विधदेवनिकायानां सन्निधिः सामीप्यं सा जघन्यतोऽपि कोटिर्भवतीति देवकृतोऽष्टादशो-ऽतिशयः" । १७ 'पद्मादयः' पद्मादिनवनिधयस्ते चेमे-"महापद्मश्च पद्मश्च शङ्खो मकर-कच्छपो । सुकुन्द-कुन्द-नीलाश्च चर्वाश्च निधयो नव" । इति हैमः [अभि० वि० कां० २ श्लो० १०७] ।

औदारिकप्रकृतिना कृतिनायकेनाऽऽजह्रेऽनुपाधिकबलैः सह साधनं यत् ।

लोके कृपाबलमिदं लभतां यदेष तस्मादनन्तगुणवित्तगुणं प्रतीत्य ॥ ३५ ॥

पुष्पागतः प्रवधृते वरदानवृत्तिर्गन्धर्वसङ्कतिरतिप्रबलप्रमोदात् ।

तन्मण्डले विहरति क्षितिनाथरूपे सर्वस्य वश्यकरणं ननु वीतरागे ॥ ३६ ॥

5 नित्योऽभवद् विबुधसन्निधिरेव सेवा देवाधिपैरपि समाद्रियते स भद्रा ।

पद्मादयोऽथ निधयो वसुपद्मवर्गच्छद्वाभ्रयात् क्षितितले प्रकटीबभूवुः ॥ ३७ ॥

जन्या इवास्य पुरतो मरुतोऽपि वन्या धन्यास्तदानृतुबला नवतुर्बलात् ते ।

सद्भावनापरवशाः खलु भावनानां नाथा दधुर्मधुरगानविधिं गुणानाम् ॥ ३८ ॥

आस्थाय धीरपुरुषश्चरणोन्मुखः सन् स्थानानि नाम बहुधाऽङ्गनियोजितानि ।

10 'जीवानुचिन्तनमतिर्भुवि चापरागः को वा जिगाय न रयात् परमोहवर्गम् ॥ ३९ ॥

कश्चिद्वैजिह्वागमनाः कृतहस्तमुख्यो दण्डं दधौ समरसङ्गत एव कश्चित् ।

आक्रान्तमौलिकलया करवालकर्षी कश्चित् परस्परमभूत् सहसाऽस्त्रबुद्धिः ॥ ४० ॥

उज्जागरः प्रबलसंयतिकर्मशूरः पार्श्वस्थतां न चकमे बहुधा रणार्थी ।

नैव प्रतिग्रहरुचिर्बहुसाधुवाही दण्डादिसज्जनकरः परस्वारणैषी ॥ ४१ ॥

15 उच्चारणेऽप्युपनता बहुशोधनाऽऽध्या विद्याधरा अनवसन्नचरित्रभाजः ।

धीरक्रियाप्रियतया गगनाध्वनीना आशां जिनस्य विपुलां व्यधुर्दुर्लोके ॥ ४२ ॥

क्षेत्राभ्रयेण धनुरादिविमर्शनानि जीवावधारणधियः प्रवितेतिरेडमी ।

तन्नेषुयोजनगतिं हृदि निर्णयन्तो लक्षादिमाङ्गविनिविष्टदृशोऽधिसङ्ख्यम् ॥ ४३ ॥

मोहोदयेन पतिताः पुनरप्रमत्ताः सम्यग् गुणादरभृतोऽधिकमार्गणानाम् ।

20 संयोजनेन विजयश्रियमाश्रयन्तः प्रासादि केवलितयाऽनवसानसौख्यम् ॥ ४४ ॥

[३५] १ 'आजह्रे' तल्लोकानुग्रहाय । २ 'अनुपाधिकबलैः' अनुपाधिभिर्निर्दोषकबलैः पक्षे स्वाभाविकसेनाभिः ३ 'साधनम्' चारित्र्यं तेन सह यथा स्यात् तथा । 'सहसा, धनम्' इति पद-विभागे धनं सहसाऽऽजह्रे तदपि लोकानुग्रहाय व्यापयतां राशौ न लोभतः ।

[३६] ४ 'पुष्पागतः' पुष्पागाः श्रेष्ठतरा गजाश्च । ५ 'गन्धर्व' अश्वाः गायकाश्च । ६ 'क्षितिनाथरूपे' प्रशस्ताः क्षितिनाथः क्षितिनाथरूपस्तस्मिन् । ७ 'वीतरागे' वीतमहृशवारणं निषादिनां पादकर्म तद्वयं तत्र रागे यस्य [— 'यातमकुशवा-रणम् । निषादिनां पादकर्म यत् वीतं तु तद्वयम्'] इति हैमः [अभि० षि० को० ४ श्लो० २९१] यद्वा 'तु' इति वितर्के न वीतरागे वीतं फलमुदयद्विपमिति हैमः ।

[३८] १ 'अनृतुबलाः' ऋतुभावबलाः । "अनुकूलं वायुः ऋतुभावेऽपि बहतीति देवकृतश्चतुर्दशोऽतिशयः" ।

[३९] २ 'चरण' चारित्र्यं पक्षे चः समुच्चये रणे । ३ 'जीवानु-चिन्तनमतिः' षट्जीवनिकायेषु अनुचिन्तनमतिः रक्षणबुद्धिः ।

[४०] ४ 'करवालकर्षी' तरवारं कर्षत यः सः ।

[४१] ५ 'उज्जागरः' जागरूकः । ६ 'प्रबलसंयतिकर्मशूरः' प्रबला प्रकृष्टा या संयतिः संयमस्तस्य कर्मणि शूरः । ७ 'चकमे'

[३७] ८ 'वसुपद्म' वसु स्वर्गं तस्य पद्मानि ।

[३८] ९ 'वन्याः' वानमन्तरा मरुतो देवाः, पक्षे वन-वायवः । १० 'भावनानाम्' भवनपतिदेवानाम् । ११ 'गुणानाम्' धासनागीतगुणानाम् ।

[३९] १२ 'स्थानानि' आलीढादीनि । १३ 'जीवा' जीवा मौर्वी । १४ 'अपरागः' विगततरागः, पक्षे धनुषि रागवान् ।

[४०] १५ 'अजिह्वागमनाः' अजिह्वागं ऋजु मनो यस्य, पक्षे शरे मनो यस्य ।

[४४] १६ 'प्रासादि' प्राप्तम् । १७ 'केवलितया' [के, वलितया—इति पदविभागे]—वलितया न वशाः स्वच्छन्दाः केन सुखं प्राप्ताः । १८ 'अनवसानसौख्यम्' अनवसानमनन्तं सुखम् ।

इयेष । ८ 'प्रतिग्रहरुचि' प्रतिग्रहं सैन्यपृष्ठे रुचिर्यस्य । ९ 'बहुसा-धुवाही' बहून् साधून् वोढुं शीलं यस्य सः ।

[४२] १० 'अनवसन्नचरित्रभाजः' नावसीदत्यनवसन्नं चरित्रं भजन्त इति । ११ 'गगनाध्वनीनाः' आकाशचारिणः ।

[४३] १२ 'अमी' विद्याधराः । १३ 'अधिसङ्ख्यम्' युद्धम् ।

[४४] १४ 'अधिकमार्गणानाम्' अधिकबाणानाम् । १५ 'सं-योजनेन' व्यापृतेन ।

केचित् पुनः प्रतिमयाऽऽसमयानुसारा व्युत्सृष्टकायमुपसर्जनभावेन ।
 स्थानं विधाय समपादमिवाऽऽदरेण तस्युर्निरर्गलबलप्रजिघांसयैव ॥ ४५ ॥
 तेजोऽदसीयमपहन्तुमिवासमर्थान् आलोचनोपधिपरिग्रहदण्डजार्थान् ।
 निश्चित्य दुष्टपरमोहमहीश्वरोऽपि प्राप्तः क्रमाच्छिथिलतां स्वत एव बिभ्यत् ॥ ४६ ॥
 दक्षाः पराक्रमधियाऽऽवरणस्य भङ्गे शूरा विचेरुभितो विषये क्षमायाः । 5
 मुक्तैषिणः सरसमूहमिहोऽऽदिशन्तः सन्तः स्थिता धृतहवः खलु मण्डलाग्रे ॥ ४७ ॥
 बाणी विभोर्भगवती वरशक्तिरूपा सन्मानसंहततरा प्रविवेश साक्षात् ।
 तस्या रूचिप्रबलमण्डलदर्शनेन भीतः पलाय्य विगतः कचनापि मोहः ॥ ४८ ॥
 एवं क्षमाधनवरैः प्रभुशासनेन प्रोद्भासिते समितिकर्मणि सायुगीनैः ।
 विश्वाभ्युदीर्णचरमोहबलक्षयोऽमूदेकातपत्रजिनराजमहोदयाय ॥ ४९ ॥ 10
 विद्याभ्युदयश जिनेश्वरशासनान्तः प्रादुर्बभूवुरुपमानमितास्तु रत्नैः ।
 प्रत्येकमास्त्रधिकृता मुनयः सहस्रं तस्माच्चतुर्दशसहस्रगणस्तदीयः ॥ ५० ॥
 नन्दीरवादभिनवाद् भुवि गर्जयन्तः सर्वानुयोजनविधौ निपुणा गुणाढ्याः ।
 गुप्तीश्वराः कुसमयार्थविनाशनेन भान्ति स्म साधुगणिनो जिनशासनेन ॥ ५१ ॥
 केचिज्जनाः प्रकृतिनिश्चलताऽभ्युपायं व्यातेनिरे नैरवरस्थितिबन्धतर्कम् । 15
 यस्मात् परः शतगुणो रसबन्ध एव प्रादेशिकं समुदयं जनयत्यवश्यम् ॥ ५२ ॥

[४५] १ 'प्रतिमया' कायोत्सर्गेण, पक्षे मयो नाम उद्-
 विशेषस्तं प्रतीति प्रतिमयम् । २ 'आसमयानुसारा' आसमयं
 यथाऽवसरमनुसारदृष्टादिना येषां ते । ३ 'व्युत्सृष्टकायम्'
 स्थूलशरीरं यथा स्यात् तथा । ४ 'उपसर्जनभावेन' स्वदेहेऽ-
 प्यनादरबुद्ध्या गौणत्वभावनया । ५ 'समपादम्' समपादं स्थानं
 कायोत्सर्गे, बाणविसर्गे वा । ६ 'निरर्गलबलं' निरर्गलं स्वतन्त्रं
 प्रबलं वा बलं शारीरम् ।

[४६] ७ 'अदसीयम्' कायोत्सर्गकृतं छलेन रणकर्मणा वा ।
 ८ 'आलोचनोपधिपरिग्रहदण्डजार्थान्' आलोचना प्रामाण्यस्थानं
 पक्षे आलोचनं मन्त्रः, उपधिपरिग्रहो वस्त्र-पात्रादि स्पर्शं वा,
 दण्डा मनोदण्डादयः सैन्यं वा तेनोत्पन्नार्थान् ।

[४७] ९ 'पराक्रम' पराक्रमो बलं, पर उत्कृष्टोऽक्रमो
 युगपज्जायः । १० 'आवरणस्य' आवरणं ज्ञानावरणादिवरणो
 वप्रसक्त्यः । ११ 'विषये' देशे गोचरे वा । १२ 'क्षमायाः'
 क्षान्तेः, भूम्या वा । १३ 'मुक्तैषिणः' मुक्तयः सिद्धजीवाः, मुक्तं
 शस्त्रविशेषः पाणियस्त्राभ्याम् । १४ 'सरसमूहम्' सरसं रसयुक्तं,

उदं वितर्कं पक्षे शरव्रजः । १५ 'आदिशन्तः' कथयन्तो
 मुखन्तो वा । १६ 'धृतहवः' धृतदीप्तयः । १७ 'मण्डलाग्रे'
 सन्ने मण्डलमुखे मण्डलमन्त्र सूत्रमण्डलं वा ।

[४८] १८ 'रूचिप्रबलमण्डलदर्शनेन' रूचिरिच्छारूपं प्रबल-
 मण्डलं प्रकृष्टतरवारं तस्य दर्शनेन दीप्तेः प्रकर्षपुञ्जदर्शनेन वा ।

[४९] १९ 'क्षमाधनवरैः' क्षमाधना मुनयो भूपा वा ।

[५१] २० 'नन्दीरवः' बाणसमूहशब्दः नन्दीसूत्रपाठो
 वा । २१ 'सर्वानुयोजनं' सर्वानुयोजनं सर्वमनुयोजनं दृष्ट्या,
 अनुयोगो वा । २२ 'गुप्तीश्वराः' गुप्तबो मनोगुप्ताद्याः कारागृहं
 वा ।

[५२] २३ 'प्रकृति' प्रकृतयो ज्ञानावरणाद्याः, प्रजा लोको
 वा । २४ 'निश्चलता' निश्चलता स्वास्थ्यं मित्रेणं वा ।
 २५ 'नरवरस्थितिबन्धतर्कम्' राज्यस्थितिविचारं, मनुजगत्याधु-
 स्थितिबन्धं वा । २६ 'रसबन्धः' प्रजाकोहः कर्मरसबन्धो
 वा । २७ 'प्रादेशिकः' देशसम्बन्धी प्रदेशबन्धो वा ।

[४६] १ 'अदसीयम्' अत्येदमदसीयम् । २ 'दुष्टपरमोहमही-
 श्वरः' दुष्टो यः परासी मोहश्च शत्रुस्वरूपः कामदेवः स एव मही-
 श्वरो राजा ।

[४८] ३ 'सन्मानसंहततरा' सन्मानेन सम्यगतिशयेन दृढेति ।
 ४ 'पलाय्य' नष्टा । ५ 'मोहः' कामदेवः ।

[४९] ६ 'समितिकर्मणि' ईर्यादिकार्ये रणे वा । ७ 'सायुगीनैः'
 तत्परैः । ८ 'विश्वाभ्युदीर्णचरमोहबलक्षयः' विश्वेऽभ्युदीर्णैः कृतः
 चरतो मोहस्य कामदेवस्य बलं तस्य क्षयः नाशो येन सः ।
 ९ 'एकातपत्रं' एकमद्वितीयमातृपत्रं छत्रं यस्य सः ।

- आचारवर्तनिकयाऽधिजगाम साधोरन्यस्य वाऽनुचरितं सकलो नियोगी ।
 निर्वेशन-प्रविशने चरणेऽनुरागादावेदयन् स पुरुषोत्तमराजवाक्यात् ॥ ५३ ॥
 ज्ञात्वाऽऽर्तमनस्तदितरस्य विबोधवृत्तीर्देशस्थसूत्रकृदभिज्ञपुराणवाचा ।
 न्यायं प्रयुज्य तदनीतिपदाद् वियुज्य स्वार्थं परार्थमिव साधयति स धीरः ॥ ५४ ॥
 ५ अ्रेणीहिताय मनसो वचसोऽपि वृत्तिं यत् सामवायिकजनो विजनेऽपि दध्यौ ।
 तिष्ठञ्चलमुपविशन् निविशञ्च शयानोऽप्यभन् नयानुपदिदेश तथा जिनेशः ॥ ५५ ॥
 प्राधान्यमाप बहुधाऽन्यमहोपकारः स्फारानुरागपरैर्भागदशाऽऽर्जमानाम् ।
 मर्यादया विशदया ननु देशरूपं जज्ञे क्षेमाधनगणे संमरोचितेऽपि ॥ ५६ ॥
 पूर्वस्थितिः प्रकटिताऽत्र विशिष्य लोके तस्याः परं परिणतिः खलु वस्तुलभ्या ।
 १० श्रीप्राभृते" प्रतिपदं परमोऽधिकारोऽन्या विश्रुतश्रुतकथासु तथा प्रथाऽऽसीत् ॥ ५७ ॥
 नो नैर्गमादिषु परस्परबाधयोगो नो पश्यतोहरदशापि जनस्य काचित् ।
 नो भङ्गबुद्धिरपि सङ्गरतः कथञ्चित् श्रीशासने भगवतः स्फुटतामुपेत ॥ ५८ ॥
 मैन्युर्न चेतसि पदं मनुजस्य चक्रे यस्मिन् भवेदसुमतां विनिपातवृत्तिः ।
 ब्रह्मक्रियासु निरर्तेऽपि पैलादरूपं प्रादुर्भवेद् गुरुजनेऽप्यैविकल्पना गीः ॥ ५९ ॥
 १५ नासिद्धताऽपि च मिथो न विरुद्धताऽऽसील्लभ्यं कश्चिन्न विहितव्यभिचारकर्म ।
 बाधो न यत्र समयेऽप्रतिपक्षभावः कस्तीर्थभास्करमते रमते न विद्वान् ॥ ६० ॥

[५३] १ 'आचारवर्तनिकया' आचारा ज्ञानाचाराद्याः, आसमन्ताचारानां गूढपुरुषाणां प्रवृत्त्या । २ साधोः मुनेः न्यायवज्रो-
 क्त्य वा । ३ 'अन्यस्य' असाधोश्चैरादेः । ४ 'निबोधी' मुनिः
 मन्त्री वा । ५ 'निर्वेशन-प्रविशने' निर्गम-प्रवेशौ तयोः समाहार-
 लक्षिन् । ६ 'चरणे' चारित्र्ये रणे वा । ७ 'पुरुषोत्तमः' पुरुषो-
 त्तमोऽर्हन् ।

[५४] ८ 'आत्मनः' जीवस्य । ९ 'तदितरस्य' अजीवस्य ।
 १० 'विबोधवृत्तीः' ज्ञानवार्ताः । ११ 'देशस्थसूत्रकृदभिज्ञः'
 पार्थस्थित्वा ये सूत्रकृतोऽज्ञस्याभिज्ञा ज्ञातारः, पक्षे देशस्थसूत्रकृतो
 देशमुक्त्यजनाः । १२ 'स्वार्थम्' स्वस्य धनस्वार्थं कार्यमात्मकार्यं
 वा ।

[५५] १३ 'अ्रेणी' अ्रेणिः अपकअ्रेण्यादिः पौरअ्रेणी वा ।
 १४ 'सामवायिकजनः' समवायाङ्गवेत्ता मन्त्री वा ।

[५६] १५ 'बहुधान्यमहोपकारः' बहुधा, अन्यस्य महोप-
 कारः, बहुधान्यमिष्यतिः । १६ 'परभाग' 'परभागो गुणोत्कर्षः'
 इति हैमः [अभि० वि० का० ६ श्लो० ११] । १७ 'भागमा-

नाम्' भागमा वृक्षा रसाकाद्याः, सिद्धान्ता वा । १८ 'देवार्कपम्'
 न्यायः । १९ 'क्षमाधनगणे' क्षमाधना मुनयो मूपा वा ।
 २० 'समरोचिते' समेन रोचिते, समरे उचिता वा ।

[५७] २१ 'पूर्वस्थितिः' पूर्वजानां स्थितिः पूर्वाणामुत्पादा-
 दीनां स्थितिर्वा । २२ 'वस्तुलभ्या' वस्तु परमार्थस्वरूपं तेन लभ्या,
 वस्तु अधिकारविशेषो वा । २३ 'श्रीप्राभृतम्' कश्मीडीकनम्,
 प्राभृतोऽत्र पूर्वाधिकारः ।

[५८] २४ 'नैगमादिषु' नैगमादयो नद्याः, वणिजां समूहेषु
 वा । २५ 'पश्यतोहरदशा' पश्यतोहरस्तस्करः, पश्यतो विचार-
 यतो वा हरदशा ईश्वरधर्माङ्गीकारः । २६ 'सङ्गरतः' सङ्ग्रामात्
 प्रतिज्ञाया वा ।

[५९] २७ 'मन्युः' कोपो यज्ञश्च । २८ 'विनिपात-
 वृत्तिः' प्राणिघातवृत्तिः । २९ 'ब्रह्मक्रियासु' ब्रह्मचर्यकर्मसु ।
 ३० 'निरते' तत्परे ब्राह्मणेऽपि मांसाशनम् । ३१ 'पलादरूपम्'
 राक्षसस्वरूपम् । ३२ 'गुरुजने' गुरुलोके । ३३ 'वैकल्पनाङ्गीः'
 अभिवृद्धजीवस्तस्य कल्पना मारणा तस्या वाक् ।

[६०] १ 'नासिद्धता' असिद्धताऽसिद्धिर्न परं सिद्धिरेव ।
 २ 'विरुद्धता' विरोधः । ३ 'तीर्थभास्करमते' तीर्थस्तीर्थङ्करः 'भामा

सत्यभामा' इति न्यायात्, तीर्थङ्कर एव भास्करः सूर्यस्तस्य
 मते सिद्धान्ते ।

एवं दैवतदेवरूपबलतः पुण्यानुगुण्यासृणां
 साम्राज्यं परमोपकारि चरणाऽऽरम्भेन लेभे विभुः ।
 वीरः केसरिणाऽमिलाच्छित्ततनूर्नूनं वृसिंहोपमा-
 वण्ण्यः स्वर्णसवर्णरोचिरचिराद् देयात् स नः प्रार्थितम् ॥ ६१ ॥
 कृत्वा तत्त्वनिदेशपेशलतरं देशं जिनेशः स्वयं
 मिथ्यात्वोदयदुस्तमान्धतमसं सान्द्रं विनीय व्ययम् ।
 श्रीसूक्ष्मक्रियमद्वयं व्युपरताशेषक्रियं चाप्ययं
 अपायर्त्तापदपापपूःपरिसरे श्रीसिद्धशर्मोदयम् ॥ ६२ ॥
 इति श्रीदिग्विजयनाम्नि महाकाव्ये महोपाध्यायश्रीमेषविजयगणिविरचिते
 कथानायकवंशमूलस्य श्रीवीरस्य भगवतो दिग्विजयवर्णनो
 नाम तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥

5

10

- [61] 1 'चरणाऽऽरम्भेन' चरणं चारित्र्यं तस्याऽऽरम्भस्तेन । 5 'देशम्' भारतवर्षम् ।
 2 'केसरिणा' सिंहैः क्लृप्त्यनेन । 3 'स्वर्णसवर्णरोचिः' सुवर्णसमाना 6 'विनीय' कृत्वा । 7 'व्युपरताशेषक्रियम्' शमिता समप्राऽऽर-
 रोचिः कान्तिः श्रीवीरस्य काव्यवर्णनात् । 8 'आपद्' प्राप । 9 'अपापपूः-
 [62] 4 'तत्त्वनिदेशपेशलतरम्' तत्त्वानि नव, तेषां निदे- परिसरे' अपापापनगरीविस्तारे ।

चतुर्थः सर्गः ।

- अथ जिनपतिपदे श्रीसुधर्मा गणीन्द्रो दिनपतिरिव रेजे राजराजाधिगम्यः ।
 गणधरगणनायां पञ्चमोऽप्याथ एव विनयनयतपोभिर्योऽतिशोते स्म सर्वैः ॥ १ ॥
 तदनु दनुजपूज्यः प्राज्यतेजा हि जम्बूर्गणपतिरुदियाधीभिद्रजाम्बूनदधीः ।
 १ प्रभव इति गुरुस्तत्पट्टपद्मांशुमाली गणधरमणिरस्मादेव शय्यंभवाऽऽख्यः ॥ २ ॥
 तदनु गणहिमांशुः श्रीयशोभद्रसूरिर्विजितविबुधसूरिस्तस्य पदेऽह्वय्यम् ।
 प्रगुणगुणविभूतिश्चारुसम्भूतिशब्दाद् विजय इति मुनीन्बुर्भद्रबाहुर्द्वितीयः ॥ ३ ॥
 श्रुतसुरतरुमूलं स्थूलभद्रोऽनुकूलं समजनि यशसाऽऽशासुन्दरीणां दुकूलम् ।
 तदनु च गिरिनामाऽऽर्यो महाविः सुहस्ती द्रयमपि गणराजौ पट्टभाजौ तदीयौ ॥ ४ ॥
 १० परमपि युगलं स्यात् सुस्थितः सुप्रबुद्धः श्रमणगणभृदिन्द्राद् दिक्षसूरिस्ततोऽभूत् ।
 गणगुरुरुकीर्तिर्विज्ञेनामाऽथ सिंहाद् गिरिगणविभुरस्माद् वज्रसूरिः सूरज्यः ॥ ५ ॥
 प्रसृमरमुनिसेनः सूरिराद् वज्रसेनः शमिपतिरथ चन्द्रश्चारुसामन्तभद्रः ।
 नव इव सुरसूरिर्बृद्धदेवाऽऽख्यसूरिर्गणपतिरतिशायिप्रोदितद्योतनाऽऽहः ॥ ६ ॥
 प्रणतवृपतिदेवः सूरिराण्मानदेवः क्षितिधर इव तुङ्गः स्वैर्गुणैर्मानतुङ्गः ।
 १५ सुरगिरिरिव धीरः श्रीधरो वीरसूरिः प्रसुरपि जयदेवश्चारुताकामदेवः ॥ ७ ॥

[1] 1 'जिनपतिपदे' श्रीवर्द्धमानस्वामिपदे ।

(१) 'श्रीसुधर्मा' श्रीसुधर्मस्वामी । 2 'दिनपतिः' सूर्यः ।
 8 'पञ्चमोऽप्याथ एव' एकादशानामपि गणधरपदस्थापनाऽवसरे
 श्रीवीरेण श्रीसुधर्मस्वामिनं पुरस्कृत्य गणोऽनुशातः दुष्प्रसहं
 बावत् श्रीसुधर्मस्वाम्यपत्यानामेव प्रवर्तनात् ।

[2] 4 'दनुजपूज्यः' असुरैः पूज्यः वन्द्यः 'असुरा दिति-
 दनुजाः' इति हैमः [अभि० वि० का० २ ख० १५२]
 (२) 'जम्बूः' श्रीसुधर्मस्वामिपदे द्वितीयः श्रीजम्बूस्वामी ।
 5 'उभिद्रजाम्बूनदधीः' उभिद्रा विकसिता जम्बूनदस्य सुवर्णस्य
 श्रीः शोभा यस्य सः । (३) 'प्रभवः' श्रीजम्बूस्वामिपदे तृतीयः
 श्रीप्रभवस्वामी । (४) 'शय्यंभवाऽऽख्यः' श्रीप्रभवस्वामिपदे
 चतुर्थः श्रीशय्यंभवस्वामिनामा ।

[3] (५) 'श्रीयशोभद्रसूरिः' श्रीशय्यंभवस्वामिपदे पञ्चमः
 श्रीयशोभद्रसूरिः । 5 'विजितविबुधसूरिः' विजितः विबुधानां
 सुराणां सूरिराचार्यो बृहस्पतिरित्यर्थः । (६) 'सम्भूतिशब्दाद्
 विजयः'-'भद्रबाहुः' इति द्वौ श्रीयशोभद्रसूरिपदे षष्ठौ श्रीसं-
 भूतिविजय-श्रीभद्रबाहुस्वामिनावभूताम् ।

[4] 6 'श्रुतसुरतरुमूलम्' श्रुतानि चतुर्दशपूर्वाण्येव सुरतरवो
 देवश्लाघेष्वा मूलम् । (७) 'स्थूलभद्रः' श्रीसम्भूतिविजय-
 श्रीभद्रबाहुस्वामिनोः पदे सप्तमः श्रीस्थूलभद्रस्वामी ।
 (८) 'गिरिनामाऽऽर्यो महाऽऽदिः सुहस्ती' श्रीस्थूलभद्र-

स्वामिपदेऽष्टमी श्रीआर्यमहागिरि-श्रीआर्यसुहस्तीसूरिरिति द्वौ
 बभूवुः ।

[5] (९) 'सुस्थितः सुप्रबुद्धः' श्रीआर्यमहागिरि-श्री-
 आर्यसुहस्तीसूरिपदे नवमी श्रीसुस्थित-सुप्रतिबद्धसूरी ।
 (१०) 'इन्द्राद् दिक्षसूरिः' 'सुस्थित-सुप्रतिबद्धपदे' दशमः
 श्रीइन्द्रदिक्षसूरिर्बभूव । (११) 'दिक्षनामा' इन्द्रदिक्षसूरिपदे
 एकादशः श्रीदिक्षसूरिः बभूव । (१२) 'सिंहाद् गिरिगणविभुः'
 श्रीदिक्षसूरिपदे द्वादशः सिंहगिरिर्बभूव । 'गिरिगणविभुः' सिं-
 हाद् गिरिरिति सिंहगिरिरेव गणेषु विभुः प्रभुरिव । (१३) 'व-
 ज्रसूरिः' श्रीसिंहगिरिपदे त्रयोदशः श्रीवज्रस्वामी बभूव ।

[6] (१४) 'वज्रसेनः' श्रीवज्रसूरिपदे चतुर्दशः श्रीवज्र-
 सेनसूरिः । (१५) 'चन्द्रः' वज्रसेनसूरिपदे पञ्चदशः श्रीचन्द्र-
 सूरिर्बभूव । (१६) 'सामन्तभद्रः' श्रीचन्द्रसूरिपदे षोडशः
 श्रीसामन्तभद्रसूरिर्बभूव । (१७) 'बृद्धदेवाऽऽख्यसूरिः'
 'श्रीसामन्तभद्रसूरिपदे' सप्तदशः श्रीबृद्धदेवसूरिनामा बभूव ।
 (१८) 'प्रोदितद्योतनाऽऽहः' श्रीबृद्धदेवसूरिपदेऽष्टादशः
 प्रद्योतनसूरिनामा सञ्जातः ।

[7] (१९) 'मानदेवः' श्रीप्रद्योतनसूरिपदे एकोनविंशति-
 तमः श्रीमानदेवसूरिः । (२०) 'मानतुङ्गः' श्रीमानदेवसूरिपदे
 विंशतितमः श्रीमानतुङ्गसूरिजातः । (२१) 'वीरसूरिः' श्री-
 मानतुङ्गसूरिपदे एकविंशतितमः श्रीवीरसूरिर्बभूव । (२२)
 'जयदेवः' श्रीवीरसूरिपदे द्वाविंशतितमः श्रीजयदेवसूरिर्बभूव ।

सुरपतिरिव देवानन्दनामा द्विधापि कमनदमनकान्तिर्विक्रमोऽपि क्रमेण ।

समजनि नैरसिंहः सूरिकृत्सारितारिगुणगणमणिराशेः श्रीसमुद्रः समुद्रः ॥ ८ ॥

पुनरपि गुरुरासीन्मानन्देवो द्वितीय-

स्तदनु विबुधशब्दाच्छ्रीप्रभोऽप्यद्वितीयः ।

मुवि विजितजयार्थः श्रीजयानन्दसूरिः

प्रबचनरविरूपोऽस्माद् रवेः श्रीप्रभाऽऽहः ॥ ९ ॥

यशसि शशिसमानः श्रीयशोदेवसूरिः स्मर इव कमनीयः प्रोचितशुभसूरिः ।

शमकमलविषखान् मानदेवस्तृतीयस्तदनु विमलचन्द्रश्चन्द्रमाश्चन्द्रगच्छे ॥ १० ॥

रुचिभरजितभूरिः सूरिकृतोत्तमोऽस्मादवनतनरदेवः सर्वदेवो गणेन्द्रः ।

धृतचरणविशुद्धिर्देवसूरिः सुबुद्धिः पुनरपि गणभर्ता सर्वदेवोऽद्वितीयः ॥ ११ ॥

कुनयजययशोभित् श्रीयशोभद्रनामा तदनु च मुनिचन्द्रश्चन्द्रनिस्तन्द्रकीर्तिः ।

गणभृद्देवजितदेवः सेवनासक्तदेवस्तदनु विजयसिंहः सिंहवत् साहसेन ॥ १२ ॥

सुजननयनसोमः सोमनाभः प्रभोऽभूद् गुरुरपि मणिरत्नस्तद्वयं चैकपटे ।

बहुतपसि वितन्द्रः श्रीजगच्चन्द्रसूरिरजनि मुनिरनेन्द्रोऽस्मात् स देवेन्द्रसूरिः ॥ १३ ॥

तदनु मुनिसमूहं धर्मघोषः पुषोष पुनरभवदमुष्मात् सोमशब्दात् प्रभोऽन्यः ।

तदनु तिलकसूरिः सोमपूर्वो बभूव गणगुरुरथ देवात् सुन्दराऽऽह्वानसूरिः ॥ १४ ॥

5

10

15

[8] (२३) 'देवानन्दनामा' श्रीजयदेवसूरिपटे त्रयोविंशति-
तमः श्रीदेवानन्दसूरिः । (२४) 'विक्रमः' श्रीदेवानन्दसूरि-
पटे चतुर्विंशतितमः श्रीविक्रमसूरिर्जातः । (२५) 'नैरसिंहः'
श्रीविक्रमसूरिपटे पञ्चविंशतितमः श्रीनैरसिंहसूरिर्जने । (२६)
'श्रीसमुद्रः' श्रीनैरसिंहसूरिपटे षड्विंशतितमः श्रीसमुद्रसूरिः
संभूतः ।

[9] (२७) 'मानदेवः' श्रीसमुद्रसूरिपटे सप्तविंशतितमः
श्रीमानदेवसूरिर्जातः । (२८) 'विबुधशब्दाच्छ्रीप्रभः' श्रीमा-
नदेवसूरिपटेऽष्टाविंशतितमः श्रीविबुधप्रभसूरिरभवत् । (२९)
'श्रीजयानन्दसूरिः' श्रीविबुधप्रभसूरिपटे एकोनविंशतितमः
श्रीजयानन्दसूरिर्जने । (३०) 'रवेः श्रीप्रभाऽऽहः' श्रीजया-
नन्दसूरिपटे त्रिंशतितमः श्रीरविप्रभसूरिः सजातः ।

[10] (३१) 'श्रीयशोदेवसूरिः' श्रीवीरप्रभसूरिपटे एक-
त्रिंशतितमो नागरब्राह्मणः श्रीयशोदेवसूरिरुदियाय । (३२) 'प्रो-
चितशुभसूरिः' श्रीयशोदेवसूरिपटे द्वात्रिंशतितमः श्रीप्रद्युम्नसूरि-
र्बभूव । 1 'शमकमलविषखान्' शमः शान्तिस्तद्रूपं कमलं तं
विकासयितुं विषखान् सूर्य इव । (३३) 'मानदेवः' श्रीप्रद्युम्न-
सूरिपटे श्रीमानदेवसूरिरजनि । (३४) 'विमलचन्द्रः' श्रीमान-
देवसूरिपटे चतुर्विंशतितमः श्रीविमलचन्द्रसूरिर्बभूव ।

[11] (३५) 'उद्योतनः' श्रीविमलचन्द्रसूरिपटे पञ्चत्रिंश-
तितमः श्रीउद्योतनसूरिः समजायत । (३६) 'सर्वदेवः' श्रीउद्यो-
तनसूरिपटे षड्विंशतितमः श्रीसर्वदेवसूरिर्बभूव । (३७) 'देवसूरिः'

श्रीसर्वदेवसूरिपटे सप्तत्रिंशतितमः श्रीदेवसूरिर्जने । (३८) 'सर्व-
देवः' श्रीदेवसूरिपटे अष्टत्रिंशतितमः पुनः श्रीसर्वदेवसूरिरभवत् ।

[12] (३९) 'श्रीयशोभद्रनामा' श्रीसर्वदेवसूरिपटे एकोन-
चत्वारिंशतितमः श्रीयशोभद्रसूरिरभवत् । (४०) 'मुनिचन्द्रः'
श्रीयशोभद्रसूरिपटे चत्वारिंशतितमः श्रीमुनिचन्द्रसूरिर्जने ।
(४१) 'अजितदेवः' श्रीमुनिचन्द्रसूरिपटे एकचत्वारिंशतितमः
श्रीअजितदेवसूरिरजनि । (४२) 'विजयसिंहः' श्रीअजित-
देवसूरिपटे द्विचत्वारिंशतितमः श्रीविजयसिंहसूरिर्बभूव ।

[13] 2 'सुजननयनसोमः' सज्जनानां नयनानि चक्षुषि सीत-
लीकर्तुं सोमश्चन्द्र इव । (४३) 'सोमनाभः प्रभः, मणिरत्नः'
श्रीविजयसिंहसूरिपटे त्रिचत्वारिंशतितमो श्रीसोमप्रभ-श्रीमणिरत्न-
सूरी सजाती, तयोः सोमप्रभसूरिः शतार्थतया भुवि ख्यातनामा
बभूव । (४४) 'श्रीजगच्चन्द्रसूरिः' श्रीसोमप्रभ-श्रीमणिरत्न-
सूरिपटे श्रीजगच्चन्द्रसूरिरजायत । (४५) 'देवेन्द्रसूरिः'
श्रीजगच्चन्द्रसूरिपटे पञ्चचत्वारिंशतितमः श्रीदेवेन्द्रसूरिः समजनि ।

[14] (४६) 'धर्मघोषः' श्रीदेवेन्द्रसूरिपटे षट्चत्वारिंशतितमो
धर्मघोषसूरिर्बभूव । (४७) 'सोमशब्दात् प्रभः' श्रीधर्मघोष-
सूरिपटे सप्तचत्वारिंशतितमः श्रीसोमप्रभसूरिः । (४८) 'तिलक-
सूरिः सोमपूर्वः' श्रीसोमप्रभसूरिपटे अष्टचत्वारिंशतितमः श्रीसोम-
तिलकसूरिर्जने । (४९) 'देवात् सुन्दराह्वानसूरिः' श्रीसोम-
तिलकसूरिपटे एकोनपञ्चाशतितमः श्रीदेवसुन्दरसूरिर्जातः ।

मुनिकुवलयसोमः सोमैतः सुन्दराहः प्रमुरथ मुनिशब्दात् सुन्दरः सूरिबन्धी ।

अमणगगनरत्नं रत्नतः शोखराऽऽरूपस्तदनु च बरलक्ष्मीसागरः सूरिरासीत् ॥ १५ ॥

तदनु सुमतिसाधुर्माधुरीपूर्णवाक्यस्समजनि विमलः श्रीहेमपूर्वस्ततोऽपि ।

तदनु विमलनामाऽऽनन्दशब्दाद् यथार्था तपगणगुणसंज्ञां यश्चकार क्रियाभिः ॥ १६ ॥

5 तदनु विजयदानः सूरिर्वावदानः प्रमुरभवदतः श्रीहीरनामा गणस्य ।

अकवरनरराजां यः समाजं ररञ्ज प्रकृतसुकृतवाग्भिः पुण्यनैपुण्यभाग्भिः ॥ १७ ॥

हरिरपि दिवि सूर्यस्य सत्कीर्तिवार्त्ता सदसि विबुधसूरेर्वाचि सम्पन्न निशम्य ।

रमयति वसुधायां खं मनोऽमुं दिदृक्षुर्नमयति न सुधायाश्चप्सरस्संनिधायाम् ॥ १८ ॥

वदति निगदसिद्धन्यायतोऽप्यस्य धर्मोन्नयनविजयवार्त्तां गीष्पतिर्बर्षकोट्या ।

10 नवनवरसरीत्या संसदि स्वर्गराजः प्रभवति न तथापि व्यापिनीं तां समाप्नुम् ॥ १९ ॥

कलिललितममुष्मिन्नन्युदीतेऽपनीतं

अमणमणिषु साक्षाद् वीररूपे गणीन्द्रे ।

अविकृतकृतलक्ष्म्या जङ्गमः सङ्गमोऽभूत्

प्रतिपदमपि सूरैर्भाग्ययोगैः स्फुरद्भिः ॥ २० ॥

15 अचरमजिनवारे या न वाऽऽरेक्यते शैर्जनं वृजिननिहन्त्री धर्मलीला सुशीला ।

परमगुरुविहारेऽभ्युद्धुताहृद्विहारे समजनि जनितश्रीः साऽप्यशेषाऽविशेषात् ॥ २१ ॥

कविभिरभिनवाथैर्यत् प्रवृत्तिः प्रवृद्धा सहृदयजनभाव्ये हीरसौभाग्यकाव्ये ।

अथ कथमहमस्या विस्तरायोन्नताऽऽस्यः पशुशिशुरिव हृदयः स्यां बुधस्योपहास्यः ॥ २२ ॥

[15] 1 'मुनिकुवलयसोमः' मुनयः साधवस्ते एव कुवलयानि कुमुदानि तेभ्यश्चन्द्र इव । (५०) 'सोमतः सुन्दराहः' श्रीदेवेन्द्रसूरिपदे पञ्चाशत्तमः श्रीसोमसुन्दरसूरिरजनि । (५१) 'मुनिशब्दात् सुन्दरः' श्रीसोमसुन्दरसूरिपदे एकपञ्चाशत्तमः श्रीमुनिसुन्दरः सूरिर्बभूव । (५२) 'रत्नतः शोखराऽऽरूपः' श्रीमुनिसुन्दरसूरिपदे द्विपञ्चाशत्तमः श्रीरत्नशोखरसूरिः संभूतः । (५३) 'बरलक्ष्मीसागरः' श्रीरत्नशोखरसूरिपदे त्रिपञ्चाशत्तमः श्रीलक्ष्मीसागरसूरिरजायत ।

[16] (५४) 'सुमतिसाधुः' श्रीलक्ष्मीसागरसूरिपदे चतुष्पञ्चाशत्तमः श्रीसुमतिसाधुसूरिः संजज्ञे । (५५) 'विमलः श्रीहेमपूर्वः' श्रीसुमतिसाधुसूरिपदे पञ्चपञ्चाशत्तमः श्रीहेमविमलसूरिर्बभूव । (५६) 'विमलनामाऽऽनन्दशब्दाद्' श्रीहेमविमलसूरिपदे आनन्दविमलसूरिर्बभूव ।

[17] (५७) 'विजयदानः सूरिः' श्रीआनन्दविमलसूरिपदे सप्तपञ्चाशत्तमः श्रीविजयदानसूरिर्बभूव । (५८) 'श्रीहीरनामा' श्रीविजयदानसूरिपदेऽष्टपञ्चाशत्तमः श्रीहीरविजयसूरिः संजज्ञे ।

2 'उच्चावदानः' उच्चैः प्रशस्तकर्म यस्य सः । 'प्रकृतसुकृतवाग्भिः' प्रकृतानि च तानि सुकृतानि पुण्यानि च प्रकृतसुकृतानि, वाचः वचसि येषां तैः ।

[19] 3 'निगदसिद्धन्यायतः' सत्यकथनन्यायात् 'निगदः रोकड्' इति भाषायाम् । 4 'धर्मोन्नयनविजयवार्त्ताम्' धर्मस्योन्नयनमुन्नतिस्तस्य विजयवार्त्ता विजयकथा ताम् । 5 'गीष्पतिः' वृद्धस्पतिः 'गीर्बृहलोः पतिः' इति हैमः [अभि० वि० कां० २ श्लो० ३३] 6 'नवनवरसरीत्या' नवीनो वीरशृङ्गारादिरसः रीतिः गौण्यादित्या ।

[20] 7 'कलिललितम्' कलिरन्ययुगं तस्य ललितं लीलं क्रीडामित्यर्थः । 'कलिबिभीतके' शूरे विवादेऽन्ययुगे मुषि' इति हैमः [अने० सं० कां० २ श्लो० ४८९] ।

[21] 8 'आरेक्यते' शास्त्रते । 'रेकृ' शाब्दायामिति भातोः क्यपि वर्तमाने रूपम् । 9 'ज्ञैः' पण्डितैः । 10 'जनवृजिननिहन्त्री' जनानां वृजिनानि पापानि दुःखानि वा निहन्त्री नाशकर्त्री । 11 'अभ्युद्धुताहृद्विहारे' अभ्युद्धुताः जीर्णोद्धारः कृता अहृता विहारश्चैत्यानि येन स तस्मिन् ।

[22] 12 'कविभिः' देवविमल-हेमविजयादिकविभिः-हीरसौभाग्य-विजयप्रशस्त्यादिमहाकाव्यानां कर्तृभिः कविभिः । 13 'अस्याः' प्रवृत्त्याः

तदनु विजयसेनः सूरिराडस्य पदे दिनकरकरणिः स्वर्नाथपूज्यो बभासे ।
 अकबरनरशक्ती यस्य चक्रे प्रशंसां सदसि विजयमस्य प्रेक्ष्य 'विप्रौघवादे ॥ २३ ॥
 सुरपतिमिव साक्षान्नयदिव्यर्द्धिं भाजमकबरनरराजं बोधयन् साऽवरोधम् ।
 गणिगणमणिहीरः पूर्वदेशे विहारात् स विजयमुपलेभे मोहमुच्छिद्य सद्यः ॥ २४ ॥
 गुरुरिव गुरुशिष्यः स्याद्वितीबोसरस्यामकबरनरशक्राभ्यर्चितो लाभपुर्याम् । 5
 उपनतविजयश्रीमोहसर्वस्वभङ्गात् स गुरुविजयसेनो गीयतेऽद्यापि भूम्याम् ॥ २५ ॥
 इति जिनवरपट्टश्रेणिमालाप्रसूनैर्मुनिपतिभिरकारि *स्फारविद्याचनूतैः ।
 स्वसमयमनुजीव्यां प्रौढमोहप्रघातात् कति कतिचन वारान् दिग्गजयो जैनराज्ये ॥ २६ ॥
 बहुगुणबलशक्तिप्राप्त्युपायोदिताऽऽशाविजय इह कवीन्द्रैर्विस्तरात् कैर्निगद्यः ।
 यतिपतिमतिलभ्यः सम्यतुष्ट्यै समासात् कथमपि कथयामस्तं तथापि प्रशस्तम् ॥ २७ ॥ 10

तदनु तदनुभावादेव देवस्वरूपी

विजयिविजयदेवः श्रीगणेन्दुर्बभूव ।

किमुत ! विजयदेवच्छमनाऽस्यावतीर्णो

भरतमुवि जिनानां भक्तये व्यक्तयुक्तया ॥ २८ ॥

प्रवचनमुपदिदयोदिश्य भव्याङ्गभाजः प्रतिविषयविहारैर्धर्मकर्मप्रवृत्तिम् । 15

कुनयमपनयन् यस्तेनिर्वास्तेन मुक्तेः पथि पथिकजनानां सार्थनाथायते स्म ॥ २९ ॥

भजति जिनमतस्य प्राज्यसाम्राज्यमस्मिन् रजति सुकृतिलोकश्चैत्यनित्यार्चनासु ।

अमलकमलजाग्रदभूरिसौरभ्यलुभ्यङ्गमररवमिषाद् दिग्गायतीवास्य कीर्त्तिम् ॥ ३० ॥

अभिनवभवदहैत्यमूर्द्धध्वजौघैः परमगुरुगरीयः कीर्त्तिबाला ननर्त्त ।

अभिनयमिव तस्याः प्रेक्ष्य रम्भाऽप्यदम्भाद् विकिरति कुसुमानि स्फारतारामिषेण ॥ ३१ ॥ 20

[23] (५९) 'विजयसेनः सूरिराड' श्रीहीरविजयसूरिपदे एकोनषष्ठितमः श्रीविजयसेनसूरिः संज्ञते ।

1 'विप्रौघवादे' पञ्चशतविप्रेः सह वादं कुर्वणे ।

[24] 2 'सावरोधम्' अन्तःपुरसहितम् 'कुशान्तः' स्यादन्तः-पुरमवरोधोऽवरोधनम् इति हैमः [अभि० वि० का० १ श्लो० १९१]

[25] 3 'अकबरनरशक्राभ्यर्चितः' अकबरो वृषतिः मरेषु शक्र इन्द्र इवेति अकबरनरशक्रलोनाभ्यर्चितः पूज्यः । 4 'लाभ-पुर्याम्' देहलीति नगपुर्याम् । 5 'उपनतविजयश्रीः' उपमता प्राप्ता विजयश्रीर्लक्ष्मीर्यस्य सः ।

[26] 6 'श्रेणिमालाप्रसूनैः' श्रेणिः पङ्क्तिरेव माला तस्याः प्रसूनैः पुष्पैः । 7 'स्फारविद्याचनूतैः' स्फारा विपुला या विद्या साऽऽदौ यस्य स स्फारविद्याचनूतानूतैः ।

[27] 8 'यतिपतिमतिलभ्यः' यतीनां पतयत्येषां मतिभिलेभ्यः प्राप्यः ।

[28] (६०) 'विजयदेवः' श्रीविजयसेनसूरिपदे षष्ठितमः श्रीविजयदेवसूरिः संबभूव ।

[29] 9 'भव्याङ्गभाजः' भव्यप्राणिनः । 10 "'विषय'" विषयो देशः । 11 'तेनिवात्' विस्तारं कृतवान् । 'तन्मयी विस्तारे' इति भातोः शतृप्रत्ययाद् रूपम् । 12 'सार्थनाथायते' सार्थनाथः वृन्दस्वामीवाऽऽचरतीति सार्थनाथायते । 'सार्थो वृन्दे अभिगम्यते' इति हैमः [अने० सं० का० २ श्लो० १२५]

[31] 13 'परमगुरुगरीयः कीर्त्तिबाला' परमश्लासो गुदवेति परमगुरुस्तस्य गरीयसी कीर्त्तिः सेव बाला । 14 'अभिनयम्' व्यञ्ज-कम् 'व्यञ्जकोऽभिनयः समौ' इति हैमः [अभि० वि० का० श्लो० १९६] 15 'रम्भा' सुरपत्नी 'रम्भा त्रिदशभामिन्यां कदल्यां च' इति हैमः [अने० सं० का० १ श्लो० ३१५] 16 'विकिरति' क्षिप्यति 'कु विकीरे' इति भातोः रूपम् । 17 'स्फारतारामिषेण' स्फाराः विकसिताः वास्तारस्तारकास्तासां मिषेण व्याजेनेत्यर्थः ।

- विभवफलमभीप्सुर्भक्ष्यलोकः प्रमृणां सदसि सदुपदेशं प्राप्य देवप्रतिष्ठाः ।
 व्यरचयदधिरात् तत्प्रीणनेऽद्यापि देवा न धरणिमवतीर्य स्वं नरान्दर्शयन्ति ॥ ३२ ॥
 प्रवचनकुशलानां रम्यवात्सल्यकर्मण्यविरलरसवत्याः प्रोद्भवन्सौरभेण ।
 सुविफणभृदधीशोऽप्युन्नमन्मौलिरास्त भुवनजनहिताय स्यान्न किं पुण्यकार्यम् ॥ ३३ ॥
 5 प्रतिपदमदसीयश्रेयसः प्राज्यरागादनुपमशमभाजामाश्रमानन्वतिष्ठन् ।
 तपगणगुणनिष्ठाः श्रावकाः सप्रतिष्ठा मुनिजनपठनेऽभूत् तेषु घोषोऽपि नान्धाः ॥ ३४ ॥
 सविनयमिदमीयाऽऽदेशमासाद्य सद्यस्समयनयविदोऽत्र प्रौढगीतार्थपार्थाः ।
 दिशि दिशि विचरन्तश्चारुचारित्रबोधं विदधुरंधुतलज्जा जैनधर्मेऽतिसज्जाः ॥ ३५ ॥
 कुमतरैतविनाशाद् बोधिहेतुप्रकाशाज्जिनभवनविधानाद् योगिनां संनिधानात् ।
 10 अतनुत संनिसर्गं श्रावकः पुण्यसर्गं विजितदुरितवर्गं मोहवृत्तेर्विसर्गम् ॥ ३६ ॥
 मरुधरणि-सुराष्ट्रा-गूर्जरत्रादिदेशेष्वभयमथ विहृत्य स्तुत्यसत्कृत्यलाभात् ।
 विषयगणललाटे मेदपाटे जगाम मुनिपतिरतिशायी तेजसा तीव्रधानः ॥ ३७ ॥
 नरपतिरपि तत्र श्रीजगतर्तिसहनामा गुरुचरणपयोजे योजयँश्चावनामम् ।
 वचसि रसिकवृत्त्या जीवरक्षां प्रपेदेऽनिमिषवचनिषेधैस्तेन जज्ञे सरस्योः ॥ ३८ ॥
 15 परिपतितजिनौकांस्युद्धरन् शुद्धबुद्धिः स्वमपि नरकपातादुद्धार क्षितीशः ।
 गुरुरपि मुनिवेशे सर्वदेशे चकाराविरतिविरतिमङ्गिस्तीर्थयात्राः सहैव ॥ ३९ ॥
 पुनरपि समियाय श्राद्धवर्गं पुंषुः सपदमहमदायं वादमत्यादरेण ।
 युगपरिमितमासान् जातपुण्यप्रकाशान् स्थिरतरचरणस्यस्तस्थिवानुत्सवेन ॥ ४० ॥
 गुरुतरगणभारं भूरिचिन्तावतारं निजबलमसहायं ध्यानधारान्तरायम् ।
 20 उचितगुणनिकायं चिन्तयन्नञ्जसा यं सपदि विजयँसिंहं यौवराज्ये न्यधत् ॥ ४१ ॥

[32] 1 'तत्प्रीणने' विजयदेवसूरिं प्रीणयितुम् ।
 2 'धरणिम्' पृथ्वीम्, धरणिशब्दः हस्तो धीर्घोऽपि । 'अवन्यवनि-
 धरणी धरणिधेरिया धरा' इति साधुसुन्दरः [शब्दरत्नाकरे कां०
 ४ श्लो० ३]

[33] 3 'रम्यवात्सल्यकर्मणि' मनोहरसाधर्मिकवात्सल्यकार्ये ।
 4 'अविरलरसवत्याः' निरन्तरपाकस्थानस्य । 'सुदशाला रसवती
 पाकस्थानं महानसम्' इति हैमः [अभि० वि० कां० ४ श्लो०
 ६४] 5 'फणभृदधीशः' सर्पराजः वासुकिर्बो । 6 'आस्त' उप-
 विष्टः । 'आसिक् उपवेशने' इति धातोः ह्यस्तन्यां रूपम् ।

[34] 7 'प्राज्यरागाद्' गालक्षेदात् । 8 'घोषोऽपि नान्धाः'
 नन्दिघोषः नन्दिघोषः ।

[35] 9 'समय-नयविदः' समयः सिद्धान्तः नयः नीतिसयो-
 विदः वेत्तारः । 10 'अधुतलज्जाः' अधुता-अचलिता लज्जा मीडा
 येषां ते । 11 'अतिसज्जाः' अतिचन्द्राः ।

[36] 12 'रतं' रतं मोहनम् । 13 'सनिसर्गम्' सदानम् ।
 14 'विजितदुरितवर्गम्' विजितं दुरितानां पापानां वर्गं समूहं
 येन तम् ।

[38] 15 'अनिमिषवचनिषेधः' अनिमिषा मत्स्यास्तेषां वध-
 निषेधः हिंसाप्रतिषेधः । 16 'सरस्योः' उदयसागर-पीछोला-
 ऽऽख्यतडागयोः ।

[39] 17 'परिपतितजिनौकांसि' खण्डितजिनमन्दिराणि ।
 18 'स्वमपि' आत्मानमपि ।

[40] 19 'पुंषुः' परीतुमिच्छुः 'पूष् पालनपूरणयोः' इति
 धातोः सञ्जन्तलाङुप्रत्ययः । 20 'युगं' युगाध्वजारः, चातुर्मासि-
 कम् । 21 'स्थिरतरचरणस्यः' स्थिरतरमतिशयेन दृढं चरणं चारित्रं
 तस्मिन् तिष्ठतीति ।

[41] (६१) 'विजयसिंहम्' श्रीविजयदेवसूरिपदे एक-
 षष्ठितमः श्रीविजयसिंहसूरिरभवत् ।

अथ स विजयसिंहः सूरिस्तारितारिर्भूतधृतितरवारिमोहदावाग्निवारिः ।
 गुरुद्वयमराङ्क्षीद् दुष्टकर्माण्यभाङ्क्षीत् तपगणमनुशासद् धारण-स्मरणाद्यैः ॥४२॥
 बिमलगिरिशिरस्थश्रीयुगादीशयात्राकरणनियतचेता देवसूरिश्चाल ।
 अनुगतबहुसङ्ख्येन्दनाश्वोष्ट्र-नागोच्छलदबिरलधूली रुद्रदिक्कचक्रवालः ॥ ४३ ॥
 अनुपदबहुरूप्य-स्वर्णमुद्राङ्गपूजाकरणवितरणाद्यैर्ग्राम्यसङ्केन पूज्यः । 5
 मुदितजनसुराष्ट्रासर्वतीर्थोण्यनंसीदुचितनगरजातज्येष्ठसंस्थानरीत्या ॥ ४४ ॥
 अभिनवनगरस्थं श्रीगुरुं वारिदत्तौ चतुरचतुरिकाऽऽख्या आविका दक्षिणस्याः ।
 सकलनगरसङ्घानुज्ञयाऽमेत्य भक्त्या विनयमभिनयन्ती सोत्सवं तं ववन्दे ॥ ४५ ॥
 प्रतिकृतिशतमत्र श्रीजिनानां नवीनं समहमहमिकाभृद् भूरिवित्तव्ययेन ।
 सकलजनसमक्षं संप्रतिष्ठाप्य सूरैरैशान-वसनदानैः प्रीणयामास सङ्घम् ॥ ४६ ॥ 10
 अवसरमधिगम्य खं प्रणम्याशयं सा सदसि गणगुरूणामागमं दक्षिणस्याम् ।
 प्रबलमुकृतलब्धै नाम विशापयन्ती गुरुपरिचरणेऽस्याद् वत्सराणां चतुष्कम् ॥४७॥
 प्रतिदिनमिदमीयां देशविज्ञप्तिवाचं मनसि गणधरेन्द्रो निश्चयेनानुनीय ।
 गमितजलदकालस्तामलिप्ते व्यहर्षात् सहसि हसितलक्ष्म्या आद्वया वृद्धयाऽमा ॥४८॥
 अथ चलति मुनीन्द्रेऽनुव्रजद्राजसङ्घप्रबलबलसमूहादुच्छलदधूलिपुञ्जैः । 15
 जलधिजलविशोषाऽऽशङ्कया दक्षिणाशा खविषयपरिवृद्ध्याऽलं हसन्तीव रेजे ॥४९॥
 स्फुरति मुनिमहेन्द्रे सौरैतेजोऽधिकत्वे हतवसुरिव भाखान् प्रेरयन्नज्जसाऽध्वान् ।
 जलधिशरणमापद् व्यापदं छेत्तुकामस्तत इव धनराशिं लब्धवानधिपार्श्वे ॥ ५० ॥
 पथि नगरजनस्याभ्यर्थनातोऽवरङ्गात् परपुरि परमेज्यः प्रावृषं संनिनाय ।
 तदनु तपसि चर्यामाचरन् आरुविद्यापुरमतुलमहेन प्राविशद् भाविशर्मा ॥ ५१ ॥ 20

[42] 1 'उत्सारितारिः' उत्सारिताः इरीकृता अरयो येन सः । 2 'धृतधृतितरवारिः' धृतो धृतेर्वैर्यस्य तरवारिः खड्गो येन सः । 3 'मोहदावाग्निवारिः' मोहरूपो यो दावाग्निः दावानलस्तं शीतलीकर्तुं वारि जलमिव । 4 'अराङ्क्षीत्' ररञ्ज 'रञ्जी रागे' इति धातोरयतन्या रूपम् । 5 'अभाङ्क्षीत्' बभञ्ज 'भजोप् आमर्दने' इति धातोरयतन्या रूपम् । 6 'धारणा-स्मरणाद्यैः' धारणा-स्मरणादिधिक्षाप्रकाराः ।

[43] 7 'नियतचेताः' निश्चितमनाः । 8 'स्यन्दनं' स्यन्दना रथाः । 9 'नागं' नागा इस्तिनः । 10 'चक्रवालः' चक्रवालः मण्डलम् । 'चक्रवालं तु मण्डले' इति हैमः [अने० सं० कां० ४ श्लो० ३०१]

[44] 11 'वितरणाद्यैः' दानादिभिः ।

[45] 12 'अभिनवनगरस्थम्' नवानगरस्थितम् ।
 13 'वारिदत्तौ' वर्षाकाले ।
 दि० म० ५

[46] 14 'प्रतिकृतिशतम्' मूर्तानां शतसङ्ख्याप्रमाणम् । 15 'समहमहमिकाभृद्' सम्यक् प्रकारेणाहमहमिकां परस्परं शक्तोऽहं शक्त इति स्पर्द्धास्वरूपां अभिर्ताति । 16 'अशान-वसनदानैः' अशानं भोजनं वसनं वस्त्रं च तयोर्दानैः ।

[47] 17 'प्रबलमुकृतलब्धै' प्रबलानि दृढानि च तानि मुकृतानि पुण्यानि तेषां लब्धै प्राप्यै ।

[48] 18 'अनुनीय' विज्ञप्य । 19 'जलदकालः' वर्षा-कालः । 20 'व्यहर्षात्' विजहार विपूर्वकं 'हृग् हृरणे' इति धातोः अयतन्या रूपम् । 21 'सहसि' मार्गशीर्षे । 'मार्गशीर्षः सहः सहाः' इति हैमः [अभि० चिं० कां० २ श्लो० ६६] ।

[50] 22 'सौरतेजः' सूरस्यापत्वं सौरः शनैश्चरस्तस्य तेजः प्रकाशः ।

[51] 23 'अवरङ्गात्' औरङ्गाबादनगरात् ।

- अकृत कृतविमेयाँस्तत्र मासान् निवासं गुरुकृतभक्तिश्राद्धविज्ञप्तियोगात् ।
 मुनिहरिमनुनीय श्रद्धया देवचन्द्रो व्यरचयत वरिष्ठां देवबिम्बप्रतिष्ठाम् ॥ ५२ ॥
 तदनु मनुजसङ्घेनान्वितस्तीर्थयात्राफलबलमभिलिप्सुमार्गशीर्षे चचाल ।
 जिनवरकलिकुण्डाहानपार्श्वं प्रणम्यायतकरकरहेडास्याधिपार्श्वं निनंसुः ॥ ५३ ॥
 5 पथि विचरति चास्मिन् दक्षिणस्याः पयोधिर्भयतरल इवाभूल्लोलकल्लोलदम्भात् ।
 मुनिरपि घटजन्मा क्षारतां मां निनाय मुनिपतिरथ कर्त्ता किं ममेति प्रबुध्य ॥ ५४ ॥
 परमगुरुरिहायं सर्वसौर्याभ्युपायं विमृशति च कथञ्चित् कस्यचिन्नापकर्त्ता ।
 भगवज्जनमुखेभ्यः सम्यगेतन्निशम्य जलधिरधिविनोदं नृत्यतीवोत्तरङ्गैः ॥ ५५ ॥
 तदनिकटमुपेतोऽस्मिन् पयोराशिरासीन्मुदित इव तरङ्गोन्मुक्तमुक्ताः प्रवर्षन् ।
 10 अभिलुलितपयोभिर्घातपादः प्रसादमविरललहरीभिर्मन्यमानो मुनीन्द्रोः ॥ ५६ ॥
 मुनिपतिसहचारिश्राद्धसङ्घे तुरङ्गा अभिजिगमिषुसिन्धावुल्लसन्तस्तरङ्गाः ।
 ध्वजपटलममुष्मिन्नुल्लास द्विपानां पृथुतरमितरत्राऽपोतपोतोत्तमानाम् ॥ ५७ ॥
 अभिरमति वधूनां वृन्दमस्मिन् सुरूपं जलनिधिमधिगम्य स्पर्द्धयेवामरीणाम् ।
 दिशति कनकमुद्रा मार्गणेभ्यो महेभ्यः प्रसरति मणिमुक्ताश्रेणिराकीर्यमाणा ॥ ५८ ॥
 15 पटुपटहनिनादस्तत्र सङ्घे जगर्ज्ज जलगजकुलमेवोर्ज्जखलं चापरत्र ।
 दृढरुचिचतुराऽऽख्या श्राविकारन्नमस्मिन् जयति तदितरस्मिंश्चाकलक्ष्मीः स्वरूपात् ॥ ५९ ॥
 कृतजनपदतीर्थस्तीर्थरक्षासु दक्षः कतिपयदिवसान् स श्राद्धलोकेन साकम् ।
 न्यगमयदुदधेस्तत् सैकतं प्राप्य रम्यप्रभुरभिनवपार्श्वद्वैतपूजाऽनुरोधात् ॥ ६० ॥
 न्यवृतदध मुनीनां सिन्धुरः सिन्धुरोधोभुवमिव परिपूय स्तूयमानो महेभ्यैः ।
 20 सविनयवाचाऽभ्यर्थितः सैव विद्यापुरवरमंधितष्टौ श्रीचतुर्मासकाय ॥ ६१ ॥
 कतिपयदिवसान्ते चारुबर्हाननाम्ना पुरवरमधिजग्मे स्वामिनानेन सद्यः ।
 बहूनगरविभूषायोगतः प्रौढपूषाऽभ्युदयनरुचिरासीत् स्वर्ण-रूप्यांशुकौवैः ॥ ६२ ॥
 अतिशयितमहिम्नामुत्सवानां वितानैर्गणगुरुरिह नीत्वा प्रौढं कार्तिकान्ताम् ।
 पुनरपि च विजहे राष्ट्रमुख्ये तिलिङ्गे प्रथममभिनिनंसुस्तीर्थं तीर्थपङ्क्तौ ॥ ६३ ॥

[52] 1 'कृतविमेयान्' चतुःपरिमितान् । 2 'मुनिहरिम्' मुनीन्द्रम् ।

[54] 3 'घटजन्मा' अगस्त्यः ।

[55] 4 'भगवज्जन' भगवः स्तुतिवंशजः; यदाहुः 'भगवाः स्तुतिवंशजाः' ।

[57] 5 'अपोतपोतोत्तमानाम्' अपोता अबालाश्च ते पोताश्च दशवर्षायाः गजान्तेपूतमानां श्रेष्ठानाम् ।

[61] 6 'सिन्धुरः' हस्त्यः । 7 'सिन्धुरोधोभुवम्' पयोधि-

कुलपृथ्वीम् । 8 'परिपूय' पवित्रीकृत्य 'पूजं पवने; पवनं शुद्धिः' इति धातो चो यपि रूपम् । 9 'अधितष्टौ' स्थितः ।

[62] 10 'चारुबर्हाननाम्ना पुरवरम्' बर्हानपुर इति नाम्ना श्रेष्ठनगरम् ।

[63] 11 'प्राकृतं कार्तिकान्ताम्' आषाढमासतः कार्तिकमास-पर्यन्तं वर्षाकालम् । 12 'तीर्थपङ्क्तौ' तीर्थं साधु-साध्वी-श्रावक-श्रावि-काणां तीर्थं सङ्घं पातीति तीर्थहरम् ।

जिनपतिनवविम्बस्थापनां भाग्यपुर्यां यवनपतिनिबोधात् सोत्सवं स प्रणीय ।
जनपदमपि सम्यग् भावयन् जैनमार्गे पुनरपि पुरि विद्यापूर्विकायामियाय ॥ ६४ ॥
भृशमकृशमहेनाभ्यर्थितस्तत्र भव्यैः स्वयमधिकृतवान् स प्रावृषौ सान्तरं द्वे ।
सुकृतभरविशेषा जज्ञिरे ये तदानीं क इह ननु समर्थस्तानशेषान् प्रवक्तुम् ॥ ६५ ॥
सुरभिवधनिषेधं व्यादिशत् पातिसाहिः सकलजनपदेऽपि श्रद्धया शुद्धबुद्धिः । 5
परमगुरुकरेणाकारयद् देवचन्द्रः प्रबलतरमहेनान्यां जिनेन्द्रप्रतिष्ठाम् ॥ ६६ ॥
विबुधपदनिवेशस्तत्प्रतिष्ठामहेऽभूदमलचरणभाजां दक्षिणस्यां गणेन्द्रोः ।
बहुविदमरचन्द्रे वाचकश्रीर्दिदीपे गुरुचरणनिवेवा देवबल्लीवदेव ॥ ६७ ॥
अगमयदसमानां पुण्यवृत्त्या समानां वरनगरनिवेशेष्वष्टकं दक्षिणस्याम् ।
सुकृतविभवलाभं लम्भयन्नात्मनि स्वे प्रसृमरवरकीर्तिर्देवसूरिः स विश्वे ॥ ६८ ॥ 10
परमगुरुविहाराद् दक्षिणा दक्षिणासीजिनपतिवरधर्मे मोहसम्मोहनेन ।
इति कृतविजयोऽयं दक्षिणस्याः समायादहमदपदवादश्रीपुरं गूर्जरस्थम् ॥ ६९ ॥

निजवपुषि विचिन्त्य स्थाविरीं कान्तिमीशः

परिणतिमपि दिव्यां स्वां द्विधा साऽवधानः ।

प्रवचनपटुपट्टे स्थापयामास सूरिं

15

सविजयविजयादिश्रीप्रभं प्रौढनाम्ना ॥ ७० ॥

विबुधमपि च वीरं वीरपट्टश्रिया तं कृतपरिणययोगं वीक्ष्य शुद्धोपयोगम् ।
मुदमुदवहदुच्चैः श्राद्धसङ्घः समग्रो रविमिव दिवसश्रीसंयुतं कोकलोकः ॥ ७१ ॥
परमगुरुरिदानीं तैः सहाऽऽचार्यधुर्यैर्व्यहरत कृतकृत्यः क्षमातले निर्विकल्पः ।
हिमरुचिरिव दीपैर्ध्वस्तसर्वान्धकारे जगति मतिमदचर्यः शीतले शीतलेदयः ॥ ७२ ॥ 20
कतिपयशरदन्ते श्रीसुराष्ट्रां भदन्ते भजति सुरसमाजोऽभ्याजगामेशैशसत्कः ।
अनशनमनुगृह्यैतद्गिरा स्वर्गिराजः समितिममितिजापादाऽऽप गच्छप्रजापः ॥ ७३ ॥

[64] 1 'भाग्यपुर्याम्' तिलकदेशे गलकुण्डप्रत्यासन्न-
भाग्यनगरे । 2 'यवनपतिनिबोधात्' यवनपतिः पातिसाहि-
श्रीकृतवसाहिनः निबोधात् प्रतिबोधात् ।

[66] 3 'सुरभिवधनिषेधम्' गोहननप्रतिषेधम् । 4 'पाति-
साहिः' पातिसाहिर्द्वलसाहिनाम् ।

[67] 5 'विबुधपदनिवेशः' श्रीवीरविजयानां एकाधिके
सप्तदशशतवर्षे श्रेष्ठदेवचन्द्रकृतप्रतिष्ठायां पञ्चासपदं दत्तवान् ।

[70] 6 'स्थाविरीम्' स्थितशीलाम् । (६२) "विजयादिश्री-

प्रभम्' श्रीविजयसिंहसूरिपट्टे द्वाषष्ठितमः श्रीविजयप्रभसूरिः
प्रस्तुतकाव्यस्य नायकोऽजनि ।

[71] 7 'विबुधमपि' पञ्चासमपि । 8 'वीरम्' श्रीवीर-
विजयम् । 9 'कृतपरिणययोगम्' कृतः परिणयो विवाहस्तस्य
योगम् । ४ 'कोकलोकः' कोकशक्रवाकः स एव लोकः ।

[72] 10 'आचार्यधुर्यैः' आचार्याः सूरयस्तेषु धुर्याः श्रेष्ठास्तैः ।
11 'हिमरुचिः' चन्द्रमाः । 12 'शीतलेदयः' श्वेतलेदयावान् ।

[73] 13 'शैशसत्कः' श्रीविजयदेवसूरिसंनिधौ ।

14 'गच्छप्रजापः' गच्छनायकः ।

व्यधित विजयमुच्चैः प्राग्विदो हीरसूरिस्तदनु विजयसेनश्चाप्युदीच्या विशिष्य ।
गणपतिरयमेवं दक्षिणामण्डलस्य कुनयविषयमोहं द्राग्निराकृत्य लोके ॥ ७४ ॥

श्रीजैनेश्वरशासनं क्षितितले प्रोद्गाव्य भव्यात्मना-

मुद्धाराय भवाम्बुधेः प्रबुधुधे यो योगवृत्त्या स्वयम् ।

5

गच्छेन्नुर्विजयादिदेव भगवान् देवः प्रकृत्या सतां

देयान्मोदमहोदयं सविजयं विश्वावभासाश्रयम् ॥ ७५ ॥

इति श्रीविग्विजयनाम्नि महाकाव्ये महोपाध्यायश्रीभेषविजयगणिविरचिते

कथानायकगुरोर्दिग्विजयवर्णनो नाम चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥

[74] 1 'उदीच्याः' उत्तरदिशः । 2 'गणपतिः' गच्छपतिः । मोक्षम् । 'महोदयः सर्वदुःखक्षयः' इति हैमः [अभि० वि०]

[75] 8 'प्रोद्गाव्य' प्रकाश्य । 4 'गच्छेन्नुः' गच्छे का० १ श्लो० ७४] । 6 'विश्वावभासाश्रयम्' जगत्प्रकाश-
इन्दुश्चन्द्र इव । 5 'मोदमहोदयम्' आनन्दस्वरूपं महोदयं लक्ष्मीम् ।

पञ्चमः सर्गः ।

एँ ह्रीं नमः ।

अथ गणधरस्तत्पट्टश्रीप्रभुर्विजयप्रभः

समभवदलंभूष्णुर्भूमीस्पृशां भ्रमविच्छिदे ।

अभिनवसहस्रांशुप्रांशुप्रभाभरजित्वरः

कमनविजयी शीलोन्मीलद्बुधा समुदित्वरः ॥ १ ॥

प्रतिदिनमयं तेजोवृद्धयाऽन्तरारिपराजयं

कुशलरचितैर्मन्त्रैस्तन्मैत्रिकीर्तुरिवात्मना ।

गणभरधुरं विन्यस्यैवोपधेयजने धियाऽ-

गमयदमदः कश्चित् कालं नैयाऽऽहितलोचनः ॥ २ ॥

सबलमुपधाशुद्धं बुद्धं नियोज्य बलं क्रमात्

समयमुचितं दिग्यात्रायामुपस्थितमामृशन् ।

अथ शैमभृतां चक्री ध्वजैऽभिषेणनमुत्तरां

कुमततमसाऽऽकीर्णां यातुं विमोहजिगीषया ॥ ३ ॥

प्रभुविहरणे द्वीपाऽऽह्वानात् पुरः स्तुतिमङ्गलं

जय जय विभोरासीदाशीर्षचः श्रुतिसंहितम् ।

चतुरतुरगः सर्वाङ्गीणस्फुटाऽऽभरणान्वितोऽ-

भ्यस(व)जदगजद् गर्जद्गर्जध्वनिर्नगराध्वनि ॥ ४ ॥

सुभगविहगः सैव्येऽसैव्ये यथार्हतया क्ता-

न्यकृत सुकृतश्रेणीलामं प्रतिस्थलमादिशन् ।

जलरुहदृशो मुक्तावर्धापनानि वितेनिरे

सतिलकतया विप्रः क्षिप्रं पपाठ ऋषां वचः ॥ ५ ॥

[1] 1 'अलंभूष्णुः' शक्नो भवतीत्येवं शीलोऽलं भूष्णुः 'भूजेः ण्यक्' ५-२-३० । इति सिद्धहेमीयसूत्रात् ण्यक् प्रत्ययः । 2 भूमी-स्पृशाम्' मनुष्याणाम् । 3 'अभिनवसहस्रांशुप्रांशुप्रभाभरजित्वरः' अभिनवः नव्यव्यासौ सहस्रांशुः सूर्यवैद्यमिनवसहस्रांशुस्तस्य प्रांशु-रुच्यता या प्रभा द्युतिस्तस्या भरः समूहस्तं जित्वरः जयनशीलः । 4 'कमनविजयी' कामदेवविजेता । 5 'समुदित्वरः' सम्यगुदय-शीलः ।

[2] 6 'कुशलरचितैः' विज्ञकर्तृभिः । 7 'मन्त्रैः' मन्त्रः रहस्याऽऽलोचनं तैः । 8 'तन्त्रैः' तन्त्रमोषधं तैः । 9 'विन्यस्य' संस्थाप्य । 10 'उपधेयजने' उपधीयते समीपे ढीक्यते भवध-मार्थकामोपन्यासेनामात्यानामाशयान्वेषणरूपपरीक्षार्थमुपधाः उपधातुं योग्य उपधेयः, उपधेयव्यासौ जनधेत्युपधेयजने । यत्कौटिल्यः- 'उपधाभिः शौचाशौचपरिज्ञानममात्यानाम्' । 11 'नैयाऽऽहित-लोचनः' नयैः नीतिभिराहिते विकसिते लोचने यस्य सः ।

[3] 12 'उपधाशुद्धम्' उपधाभिः शुद्धं पवित्रम् । "भिया धर्मार्थकामैश्च परीक्षा या तु सोपधा" इति हैमः [अभि० वि० का० ३ श्लो० ४०४] । 13 'समभृताम्' शान्तिभृतां साधूनाम् । 14 'अभिषेणनम्' निष्क्रमणम् । 15 'कुमततमसाऽऽकीर्णाम्' मिथ्यालक्षणाच्चकारेण व्याप्तम् ।

[4] 16 'द्वीपाऽऽह्वानात्' 'द्वीव'नाम्नो नगरात् । 17 'श्रुति-संहितम्' ऋग्वेदःसंहितम् । 18 'अभ्यषजद्' अभिपूर्वात् 'वज्रं सत्ते' इति धातोः शास्त्रानां 'स्थासेनि०' २-३-४० इति सिद्धहेमीय-सूत्रेण वे कृते रूपम् ।

[5] 19 'सुभगविहगः' सुभगः विजयाशंसी विहगः पक्षी । 20 'सैव्ये' वामाङ्गे । 21 'असैव्ये' दक्षिणे । 22 'जलरु-हदृशः' कमलाक्ष्यः स्त्रियः । 23 'मुक्तावर्धापनानि' मुक्तानां वर्धापनानि 'वर्धापनं वधामणी'ति भाषायाम् ।

जलनिधिजले बेलावृद्धिर्भूव विभोः पुरः
 सकलकलया कार्ये सिद्धेर्महोदयशंसिनी ।
 उभयतटयोर्माधद्वाद्यावलीपरिवादना-
 स्निदमतुलाऽऽनन्दाद् वृन्दं दिशामिष निर्ममे ॥ ६ ॥

5 प्रवहणमथारूढे तस्मिन् जगज्जनितारके
 स इह सुतरां योगो रेजे द्वयोः समकर्मणोः ।
 लवणजलधेर्युत्क्रान्त्याऽभूत् प्रभोः किमितो दिना-
 ल्लवणिमवचःस्थित्या लोके व्यतिक्रमसूचना ॥ ७ ॥

10 लवणजलधिः पादौ प्रक्षालयन्निव वीचिभि-
 र्नुजिगमिषू रागान्मुक्ताफलैस्तमवांकिरत् ।
 अभिनवभवत्फेनश्रेण्या सृजन् बृहतीमिवो-
 ल्ललितकलिकाहस्तैर्भूयो भ्रमन्निव जग्मिवान् ॥ ८ ॥

प्रतिपदमथ ग्राम्यैः सङ्घैः कृतार्चनवन्दनः
 समयवचनाऽऽरोपैर्निघ्नन् विमोहमहाबलम् ।
 15 विमलशिखरिण्यांसीनं श्रीयुगादिजिनेश्वरं
 श्रमणमघवाऽनंसीद् भक्त्या नवस्तवनोक्तिभिः ॥ ९ ॥

लवणिमगुणे सर्वाग्रण्यां गुरोर्बहुगौरवं
 समरसविधे प्रागलभ्यं चौचितीरणलाघवे ।
 बहुतरुचिः प्रत्याकारे सुसज्जनकर्मणि
 20 प्रभवति कथं 'मोहं जेतुं न स प्रभुराहवे ॥ १० ॥

[९] १ 'समयवचनारोपैः' समयः सिद्धान्तसङ्गच्छनरूपैरा-
 रोपैः ।

[१०] २ 'समरसविधेः' समस्य समभावस्य रसविधेः
 पक्षे सङ्गमपार्थं । ३ 'प्रागलभ्यम्' पाण्डित्यं शृष्टत्वं वा ।

४ 'चौचितीरणलाघवे' च पुनः ईरणं प्रेरणं भर्मे तल्लाघवे
 औचिती । ५ 'प्रत्याकारे' खल्लकोशे आकारं प्रतीति प्रत्याकारं
 तत्रार्हदाकारे कविधेये वा । ६ 'सुसज्जनकर्मणि' सज्जनानां
 कर्म दानादि तत्र पक्षे सज्जनं सेनाया उपरक्षणम् ।

[६] १ 'महोदयशंसिनी' महोदयो महाविजयस्य संसृष्टिका ।
 २ 'माधद्वाद्याऽऽवलीपरिवादनात्' माधन्ती चागो वाद्यावली
 वादित्राणां समूहस्तस्य परिवादनात् ।

[७] ३ 'प्रवहणम्' नावम् । ४ 'व्युत्क्रान्त्या' 'विशेषेणोक्तं'
 क्रान्तिस्तया । ५ 'व्यतिक्रमसूचना' व्यतिक्रमं उल्लङ्घनं तस्य
 सूचना ।

[८] ६ 'वीचिभिः' तरङ्गैः । ७ 'अनुजिगमिषुः' अनुगन्तु-
 मनुसर्तुं वेच्छुः । ८ 'अवाकिरत्' व्यक्षिपत् । ९ 'बृहतीम्'
 वज्रम् 'बृहती' छन्दोवार्ताभ्यां छन्दोवसनभेदयोः इति हैमः [अने०

सं० कां० ३ श्लो० ३२५] । १० 'ललितकलिकाहस्तैः' ललिताः
 कान्ताः कलिका वीचय एव हस्तास्तैः ।

[९] ११ 'समयवचनाऽऽरोपैः' समयानुकूलवचनस्वरूपाणामा-
 रोपाः आ समन्तादोप्यन्ते लक्षे इति, आरोपा बाणस्तैः ।
 १२ "बलम्" शक्तिः सैन्यं वा । १३ 'विमलशिखरिणि'
 शत्रुजयनामकपर्वतशिखरे । १४ 'आसीनम्' विराजितम् ।
 १५ 'श्रमणमघवा' श्रमणाः साधवस्तेषु मघवेन्द्रः ।

[१०] १६ 'लवणिमगुणे' कान्तगुणे । १७ 'मोहम्'
 कामदेवम् । १८ 'आहवे' युद्धे ।

समितिरसिकाश्चेत्तुः पूर्वं गुरोश्चरणाऽऽशया
 रुचिमपि सदाकारे शस्त्रे मुदा दधतस्ततः ।
 ललितगतयो दानादुच्चैः करास्सदनेकपाः
 पैलुतिपरिचिता गन्धर्वाश्च स्फुरत्कविकामिताः ॥ ११ ॥
 प्रणिधिविधिना शुद्धं मार्गं व्यगाहत साऽऽगमं
 प्रमुदितसुनासीरश्चक्रे स्थितिं नयसाधनीम् ।
 समयवृषभव्यूहे न्यस्यन् भरं विषमाऽऽयुध-
 ग्रहजमसकृद् दत्त्वा नृणां परं बहुशोधनम् ॥ १२ ॥
 स नयमनयद् वर्षा हर्षाद् धनौघपुरेऽनघ-
 स्थितिरनुगतं भक्त्येवाब्धि दृशा परिभावयन् ।
 प्रतिकृतिशतं चातुर्मास्याः परम्परयाऽऽर्हतां
 समहमहनि प्राप्ते सौम्येऽभ्यषेचयतायिकम् ॥ १३ ॥
 उदितमहसा नुन्नः सूरिः क्रमात् सहसाऽचलद्
 विमलशिखरिण्यादीशस्य प्रणम्य पदाम्बुजम् ।
 अहिमदपदाद् वादस्थानं समेत्य महोत्सवै-
 र्गणपतिरिहाऽऽरूढः सिंहासने शुशुभे शुभे ॥ १४ ॥
 अधिकृतगुणश्चापस्थानं यथोचितमाहृतः
 कृतदृढपरीवारान्निर्दिशकं परिकर्षयन् ।
 उपकृतिधनश्राद्धं देशं वशीकृतवान् वशी
 पटुतरमतिः सर्वं पश्यंस्तथाऽऽसंधियां पथा ॥ १५ ॥

5

10

15

20

[११] १ 'समितिरसिकाः' समितिरिरीयादित्वा रसिकाः पक्षे सङ्क्रामतत्पराः । २ 'सदाकारे शस्त्रे' सदाकरे शास्त्रविशेषे इत्यर्थः । ३ 'कृतिः' घोटकगतिविशेषः स्वरविशेषश्च । ४ 'गन्धर्वाः' अश्वाः गायनाश्च । ५ 'स्फुरत्कविकामिताः' कविकां मुख्यपञ्च इत्याः प्राप्ताः 'कविका कवियं मुख्यपञ्चम्' इति हेमः [अभि० चि० कां० ४ श्लो० ३१६] पक्षे स्फुरत् आसमानं कवेः कामितं कविरत्नं येषां ते ।

[१२] ६ 'प्रणिधिः' प्रणिधिः ध्यानं गूढपुरुषश्च । 'हेरिको गूढपुरुषः प्रणिधिः' इति हेमः [अभि० चि० कां० ३ श्लो० ३९७] । ७ 'सागमम्' सवृक्षं ससिद्धान्तं च । ८ 'व्यगा-हत' प्राविशत् । ९ 'प्रमुदितसुनासीरः' आनन्दितशकः, नासीरं सैन्याग्रयानम् । १० 'समयवृषभव्यूहे' समये सिद्धान्ते

वृषभाः प्रवर्त्तकाः पक्षे मयैरुद्बिम्बैः सहिते वृषभवर्गे । ११ 'विषमाऽऽयुधग्रहजम्' विषमाऽऽयुधः स्मरत्तन्त्रियपन्नजातं पक्षे विषमान्यायुधानि तत्संग्रहजातम् । १२ 'बहुशोधनम्' आलोचना, [बहुशो धनम् इति पदविभागे] बहुवारं धनं वा ।

[१५] १३ 'गुणः' गुणा मूलोत्तररूपाः प्रत्यक्षा च । १४ 'आपस्थाने यथोचितम्' यथोचितं स्थानं आपः पक्षे आप-स्थानम् । १५ 'परीवारात्' परिकराद् गच्छात् कोशाद्वा 'प्रत्या-कारः परीवारः कोशः स्वप्रविधानकम्' इति हेमः [अभि० चि० कां० ३ श्लो० ४४७] १६ 'निर्दिशकम्' भूतं तरवारिं वा । १७ 'उपकृतिधनश्राद्धम्' उपकृतिरूपकार एव धनं येषां तादृशाः श्राद्धा यत्र । १८ 'आसंधियाम्' आसन्ना जिनाः प्रत्य-वितनता वा तेषां धियः जुहुयस्तासाम् ।

[११] १ 'चरणाशयाः' चरणं चारित्रं तस्याशया विचारा येषां ते । २ 'सदनेकपाः' सन्तश्च तेऽनेकपा हस्तिनः सङ्क्रपा वा ।

[१३] ३ 'धनौघपुरे' आपुनिकघोषानगरे । ४ 'प्रति-कृतिशतम्' मूर्तीनां शतकम् । ५ 'समहम्' महोत्सवपूर्वकम् ।

G 'अयिकम्' अयमित्ययकम् ।

[१४] ७ 'उदितमहसा' उदितं च तन्महस्तेजोभेत्सुदितमहस्तेन । ८ 'नुन्नः' ईरितः ।

- मुनिनृपतिना स्कन्धाधारस्थितिः शरदोर्द्ध्वं
 व्यरचि निचिताऽऽचाराणां च क्षितौ स्थितिरक्षता ।
 दिशि दिशि समादिश्य प्रौढक्षमाधननायकान्
 समुपनयता मोहारातेर्बले शिथिलक्रियाम् ॥ १६ ॥
- 5 स्वयमपि गुरुर्वाक्पाकृत्यं निरस्य शनैः शनैः
 नयपरिचयात् कोशं मित्रं समेधयिताऽर्थतः ।
 कचन समयं पश्यन् सन्धिं प्रदास्ततया परे-
 ष्वनुगुणधिया क्रोधाद्येषु स्फुटं प्रवितेनिवान् ॥ १७ ॥
- 10 कमपि विषये मुख्यं कुर्वन्नयं ह्युपचारतां
 कचन वचनाद् गृह्णन् गौणप्रवृत्तिकृताऽऽदरः ।
 कचिदपि महोपायैश्चार्थं सुसूत्रतया श्रयन्
 प्रवचनमहासाम्राज्यस्य श्रिया विललास सः ॥ १८ ॥
- 15 समुदयबलोपेते जाग्रद्गुणे गणिनि प्रमु-
 न्यधित विधितस्तूर्णं धीरश्रियां पदमादरात् ।
 निर्गमनविधेः सद्यः कुर्वन् दमं प्रतिरोधके
 शिवमनुपदं तस्माल्लोके प्रियं समभूद् भुवि ॥ १९ ॥
- 20 सुकरकरेणप्रत्याहारक्रियाकुशलः प्रभुः
 सकलविषयान् बुद्ध्यैर्गोलाज्जिगीषुरिवाऽऽत्मना ।
 संहृदयजने जाग्रत्तेजस्तपोधनमुन्नय-
 न्नयहरणात् तस्मिन् देशे समञ्जसमादधे ॥ २० ॥
- जिनपतिमयो नन्तुं शङ्केश्वरस्थितमुन्नमत्
 फणमणिगणाधीशाऽऽराध्यं ससङ्कृतयाऽर्नवः ।
 अनुचलदनोर्गङ्गी सम्यग् मकरद्वयसङ्कुले-
 ऽध्वनि धनिवरैः पूज्यः पूज्यश्चाल तपोगणे ॥ २१ ॥

[१६] १ 'स्कन्धाधारस्थितिः' कटकनिवेशः पक्षे स्कन्धा-
 धारे राजधान्यां स्थितिरवस्थानम् । २ 'आचाराणाम्' ज्ञाना-

दीनां चाराणां गृहपुरुषाणाम् । ३ 'स्थितिरक्षता' स्थितिर्ब-
 वस्था-वक्षता पूर्णा व्यरचि ।

[१६] १ 'शरदः' वर्षस्य । २ 'मोहारातेः' मोहः कामदेव
 एवारातिः शत्रुस्तस्य ।

९ 'प्रतिरोधके' चोरे ।

[१८] ३ 'उपचारताम्' गौणम् । ४ 'प्रवचनमहासाम्राज्यस्य'
 प्रवचनमागमस्तत्स्वरूपं महासाम्राज्यं तस्य ।

[२०] १० "करणाप्रत्याहारः" करणानीन्द्रियाणि तेषां प्रत्याहारः
 विषयेभ्यः समाहृतिः 'प्रत्याहारस्त्विन्द्रियाणां विषयेभ्यः समाहृतिः'
 इति हैमः [अभि० वि० कं० १ श्लो० ८३] । ११ 'संहृदयजने'
 प्रियजने । १२ 'अनयहरणात्' अनीतिहरणात् । १३ 'समञ्जसम्'
 सम्यक्प्रकारेण ऋजुम् ।

[१९] ५ 'समुदयबलोपेते' समुदयो युद्धं तस्य बलं सैन्यं
 तेनोपेतं युक्तं तस्मिन् । ६ 'न्यधित' स्थापितः; निपूर्वेकं 'हुभाङ्गक'
 धारणे च' इति धातोरथतन्यां "इध्" ४-३-३१ इतीत्वे, किरवे
 "धुद्हस्" ४-३-७०, इति सिच् छपि 'न्यधित' इति रूपं
 सिद्धम् । ७ 'निगमनविधेः' मार्गविधेः । ८ 'दमम्' दण्डम् ।

[२१] १४ 'अनवः' पवित्रः । १५ 'गङ्गी' कम्बलिवाहकम् ।
 १६ 'मकरद्वयसङ्कुले' देवरैर्वर्जिते ।

विधिरधिकृतः क्षोणीपीठे जिनैर्जनितः पुरा
 गणगणधरोपाध्यायादिव्यवस्थितिसर्जनात् ।
 प्रणतभगवत्पूज्येनान्तर्मलच्छलहारिणा
 समभिनयता 'मेघस्योदयं' पुटभेदने ॥ २२ ॥
 भगवति गणाधीशेऽभ्यर्णं समीयुषि पत्तनं
 व्यरुचततरां नीवृल्लक्ष्म्या हिरण्मयचित्रवत् ।
 विपणिसरणेर्नानावर्णांशुकाऽऽभरणश्रिया
 समुदयदशां सौरीं साक्षादिवाभिनिवेदयत् ॥ २३ ॥
 सकलभवनश्रेण्यामुत्तमिभैरभितः पुरं
 ध्वजपटलकैर्नृत्यन्मोदादिवोद्धुजमांषभौ ।
 विहसितमितस्तद्वीक्षायां दिशामिव मण्डलं
 प्रतिपदमिहोदात्तश्रेष्ठिप्रकीर्णधनच्छलात् ॥ २४ ॥
 भुवि गजघटाऽचालीद् बालीकृतार्कसहोदरा
 विचकिलभरं कुर्वन्तीव क्षरन्मदवारिभिः ।
 द्विवि घनघटास्पद्बाधन्धात् सुपुष्करशालिनी
 स्तनितजनिताऽऽनन्दा लोके गुरोरभिगामुके ॥ २५ ॥
 निनदति पुरे विस्मेरश्रीस्मरध्वजसङ्करे
 जगति सकले शब्दाद्वैते प्रसर्पति दर्पतः ।
 विधिरपि परं छात्रान् वेदान् प्रपाठयति स किं
 दृढतमतया बाढोद्घोषैरजसमुदीरितैः ॥ २६ ॥
 अनुपदमनुत्सेके छेके^{१८} महेच्छजने घने
 वितरति महे खण्णादीनि क्रमाद् गुरुसङ्गमे ।
 इह सुमनसामैन्द्रीं लक्ष्मीं विभावयतामभू-
 दतिरतिपदं नृत्यन् गायन् पटुस्त बटुवजः ॥ २७ ॥

[२२] १ 'मेघस्योदयम्' वर्षाकालम् ।

[२३] २ 'सौरीम्' सूरिसम्बन्धिनीं सूर्यसरकां वा ।

[२२] १ 'प्रणतभगवत्पूज्येन' प्रणतो भगवान् सङ्क्षेपेण पार्श्वो-
 येन, ईदृशो यः पूज्यतेन । २ 'मेघस्य' ग्रन्थकारस्य मेघ-
 विजयस्य । ३ 'उदयम्' वाचकादिपदवीप्रदानस्वरूपम् । ४ 'पुट-
 भेदने' नगरे ।

[२३] ५ 'समीयुषि' प्राप्ते । ६ 'पत्तनम्' अणहिल-
 पुरपत्तनं नाम नगरम् । ७ 'व्यरुचततराम्' अतिशयेनादीपत् ।
 ८ 'नीवृल्लक्ष्म्या' नीवृद् राष्ट्रं तस्य लक्ष्म्याः शोभायाः । ९ 'हिर-
 ण्मयचित्रवत्' हिरण्यं सुवर्णं तस्य विकारो हिरण्मयस्तस्य चित्रमिव ।
 १० 'विपणिसरणेः' विपणीनामापणानां सरणिः पन्थास्तस्य ।
 ११ 'अंशुकाऽऽभरणश्रिया' अंशुकानि वस्त्राभरणान्यलङ्काराणि
 दि० म० ६

च तेषां श्रीः शोभा तथा ।

[२४] १२ 'उद्धुजम्' ऊर्ध्वं भुजौ यस्य तम् ।

[२५] १३ 'विचकिलभरम्' विचकिले सङ्घिका तस्या भरम् ।

१४ 'सुपुष्करशालिनी' सुष्ठु पुष्कराः शुष्णप्राप्तैः शालिनी ।

१५ 'स्तनितं' स्तनितं मेघस्य गर्भितम् ।

[२६] १६ 'स्मरध्वजसङ्करे' स्मरध्वजो यदित्रं तेन सङ्करे

तस्मिन् । १७ 'विधिरः' ब्रह्मा ।

[२७] १८ 'छेके' विदग्धे । १९ 'महेच्छजने' उदात्तजने ।

२० 'वितरति' ददाति । २१ 'सुमनसाम्' सज्जनानाम् ।

२२ 'बटुवजः' माणवकसमूहः ।

प्रियतममभूद् रक्षायोगाद् यदेव हि गोपुरं
विशति यतिनामीशे तस्मिन्ननिष्ठमिदं तदा ।

गज-हय-रथे साङ्कर्येणापथे पथकारिणि
स्फुरति पुरतः को वा स्वार्थे प्रियो यदि वाऽप्रियः ॥ २८ ॥

5

बहति महति स्वैरं लोके पुरो निगमेशिनां
मधुरचरितैर्गायं गायं नटप्रटनायकः ।
रसजननतः खेदच्छेदं चकार सकारणः
सरसवचनाऽऽरम्भः स्तम्भच्छिदे विदुषां न किम् ? ॥ २९ ॥

10

बहुसुमनसामामोदेनामवच्छरदागमः
कुनयजडताप्रादुर्भावाद्धिमागमसम्भवः ।
तमसि सुहृशां किञ्चिच्छेषः कृतः सुकृतोदयैः
सुरभिरभितः श्रीमत्सुरैर्यशोभिरयं जनः ॥ ३० ॥

15

व्यसनसरसि ग्रीष्मो भीष्मस्तदा विशदाशयै-
र्धनवितरणे हर्षाद् वर्षाऽऽगमः समनीयत ।
षडपि ऋतवश्चैवं देवं विमृश्य शृभं नृणां
किमनुगुणतां भेजुः सूरैः समागमने पुरे ॥ ३१ ॥

20

भवनशिरसि व्यारूढानां तदा क्षणवीक्षणे
नवमृगहृशां मेषाभावान्मनागपि तदृशाम् ।
अतिरुचिरताऽऽरम्भाद् रम्भा अमूरिति निश्चय-
श्चतुरमनसि प्रादुर्जज्ञे सविभ्रमभावनात् ॥ ३२ ॥
प्रतिगृहमुखं तत्र न्यासीकृते मणितोरणेऽ-
भ्युदितदिनैकृद् बिम्बालम्बानुबिम्बनसन्ततिः ।
द्विगुणसुषमामाविश्रक्ते निरस्ततमास्तमा
समवगमने सान्द्रं चान्द्रं रुचां पटलं तथा ॥ ३३ ॥

25

गुरुरपि विशन्नैस्यां वदयां जगज्जनतां व्यधा-
र्दभिनवसुधालिते कुञ्जे परःशतबिम्बितैः ।
सममिव पुरीलोकं साक्षात् पवित्रयितुं स्वतः
प्रणतममदापूर्णं तूर्णं प्रमोदयिताऽऽशिषा ॥ ३४ ॥

[28] 1 'गोपुरम्' पुर्दारम् । 2 'साङ्कर्येण' व्यासेन ।

[29] 3 'निगमेशिनाम्' विबुधमहात्मनाम् । 4 'खेदच्छेदम्'
अवधमनाशम् । 5 'स्तम्भच्छिदे' स्तम्भो जाड्यं तं छिनत्तीति
च्छिद् तस्यै ।

[30] 6 'बहुसुमनसाम्' अतिपुष्पाणाम् । 7 'आमोदेन'
सुगन्धेन ।

[31] 8 'अनुगुणताम्' औचित्यम् ।

[32] 9 'नवमृगहृशाम्' नव्यकमलाक्षीणाम् । 10 'मेषा-
भावात्' रोमशाभावात् । 11 'रम्भाः' देवल्लियः ।

[33] 12 'दिनकृद्' दिनकृत् सूर्यः । 13 'द्विगुणसुषमाम्'
द्विगुणसातिशायिनीं शोभाम् ।

[34] 14 'अस्याम्' पुष्याम् । 15 'अभिनवसुधालिते'
अभिनवा नव्या या सुधा तथा लिते 'सुधा चूनो' इति भाषायाम् ।
16 'कुञ्जे' भित्तौ । 17 'अमदाऽऽपूर्णम्' अमदोऽगवैस्तेनाऽऽपूर्णम् ।

भवनवलभौ श्राद्धैः पुष्पस्रजोऽवललम्बिरे
 परिमलमिलदूर्ध्वङ्गारावैरिव स्तुतिवादिनीः ।
 गणधरगुरौ जाग्रदब्रह्माऽऽयुधे समुपेयुषि
 घनुष इव किं जीवा एताः स्मरस्य विपातुकाः ॥ ३५ ॥
 वरयुवतिभिर्द्वारे द्वारे सुमङ्गलकर्मणि
 सपदि वितते स्थाले मुक्ताभृतेऽत्र हिरण्मये ।
 प्रतिकृतिमिषात् तासां नागाङ्गना इव भूतला-
 ल्ललितवपुषः प्राप्ता रेजुर्गणीन्द्रनिनंसया ॥ ३६ ॥
 गणिदिनमणिं दर्श दर्श प्रमोदमहोदयाद्
 *विहसितमुखाः पद्मिन्यस्ता व्यधुर्मधुरक्रियाः ।
 नटनमटनप्रादक्षिण्यं स्थिरक्षणवीक्षणं
 प्रणमति मतिस्नेहाद् गेहादुपेत्य पुरो गुरोः ॥ ३७ ॥
 रसपरवशाः काश्चिद् गानं विकस्वरसुखैः
 सरसिजदृशः प्राचामाचारजैर्धवलैर्व्यधुः ।
 यदनुभवतस्ताम्राक्षीणां स्वरः परपुष्टा-
 न्वयपरिगतां गौणीं वृत्तिं विनिश्चिनुतेतराम् ॥ ३८ ॥
 अरुणवसनैश्छन्ने मार्गे नखांशुभरैरिव
 परमगुरवश्चेत्पूर्यन्तात् तदा दधतः क्रमौ ।
 उचितमुदये सौरैः पादैर्भुवोऽपि सरागता
 प्रभवति तमभिच्छत्यै दोषापहारविधौ पटुः ॥ ३९ ॥
 परिकलितयाऽऽरामैः सौम्यैर्महेश्वरलक्ष्मणै-
 र्ध्रुवपरिणतिप्रौढोच्छ्राये सुधर्मसभाश्रये ।
 गणिपतिगुरुस्थित्यामेवं सुपर्वपुरस्सर-
 ममरनगरीसरूपं मुख्यं तथा नियतं दधे ॥ ४० ॥
 फणिपतिसमासीनः शङ्केश्वरः प्रभुरन्तिके-
 ऽस्य जयति परं पार्श्वः श्रीमान् महेन्द्रमनःप्रियः ।
 गुरूपरिचयादिन्द्रोपेन्द्राऽऽगमेऽत्र न विस्मयः
 स्मयहृतिपुरे लङ्कापुर्याः प्रभाभरभासुरे ॥ ४१ ॥

5

10

15

20

25

[35] 1 'भवनवलभौ' भवनानि गृहाणि तेषां वलभिः वंश-
 पञ्जरादिदृष्टिषु आधारस्तस्मिन् । 2 'दूर्ध्वङ्गारावैः' अमरगुणारवैः ।
 3 'जीवा' गुणः । 4 'स्मरस्य' कामदेवस्य ।
 [36] 5 'हिरण्मये' सुवर्णयुक्ते । 6 'नागाङ्गनाः' नागलोक-
 क्रियाः । 7 'ललितवपुषः' कान्तदेहाः । 8 'निनंसया'
 नन्दुमिच्छया ।

[37] 9 'गणिदिनमणिम्' गणिषु दिनमणिः सूर्य इव तम् ।

[38] 10 'रसपरवशाः' कामाधीनाः । 11 'सरसिजदृशः'
 कमलाक्ष्यः । 12 'परपुष्टान्वयः' कोकिलवंशः ।

[39] 13 'सौरैः' सूरिसम्बन्धिभिः ।

[40] 14 'आरामैः' उद्यानैः । 15 'लक्ष्मणैः' लक्ष्मीवद्भिः ।
 16 'उच्छ्राये' आरोहे । 17 'सुपर्वपुरस्सरम्' पर्युषणादिपर्वपूर्वकं
 देवतापूर्वकं वा ।

[41] 18 'स्मयहृतिपुरे' सीरोहीनगरे ।

* A विहसितदृशः । † B पुरः । ‡ B वसानैः ।

वसति धनदः सर्वः पौरः परं न कुबेरकः
 परमरतिमान् वारुण्यां न प्रचेतसि चाग्रिमः ।
 न चपलकलां काप्यादत्ते स पुण्यजनोऽप्यहो
 प्रमुदितमनाः सद्यः सौरोदये न जडाऽऽत्मभूः ॥ ४२ ॥
 बहुकुशलतारामाः कामाऽऽस्पदं सुमनःप्रियाः
 निदधति रसं पात्रव्यूहे सिताम्बरसङ्गते ।
 सुकविकलया कान्ताः शुद्धैर्मरुद्भिर्रूपासिताः
 प्रसूमरमुखामोदा ह्यस्यां महाशयनन्दनाः ॥ ४३ ॥
 अभिनवधनावास्या स्फीताश्चिरं मगधश्रिय-
 स्तपगणगुरोस्तस्यां स्थित्या सुधर्मसधर्मणः ।
 अभिनतमहाराजप्रीत्या प्रभासविशेषता
 पुरि परिचिता भव्या येनोत्सवैर्वरदा मता ॥ ४४ ॥
 समयचतुरैर्जीवाजीवादयोऽङ्गदयोदय-
 प्रकरणबुधैर्विश्वेऽप्यर्था मनेर्विषयीकृताः ।
 गणनृपगुरुप्रत्यासत्त्या स्फुटं चतुरङ्गता-
 ऽजनि फलवती तेषां तस्माद् विमोहपराजयः ॥ ४५ ॥
 विजयचरितं सूरदूरे कुलाचलचूलिका-
 खविचलरसाद् गायन्ति स्मोल्लसन्मयुबालिकाः ।
 स्फुटतरतया जातं पुण्यावदातशतैरिदं
 परमरमया रम्ये तस्मिंश्चिरंतनपत्तने ॥ ४६ ॥
 बहुलसुकृतैश्चातुर्मास्याः क्रमात् समतिक्रमे
 तपसि तपसां राजा जीवाह्वयस्य दृढाऽऽग्रहात् ।
 उदयनगरे श्रीमत्पार्श्वभिषेकविधित्सयाऽ-
 भ्यचलदचलश्रेणीकीर्णाध्वनाधिकधामवान् ॥ ४७ ॥
 कचन विटपश्रेण्या गोत्रस्थितिं स्थगयन् निजा-
 मपथगमनेनैवाऽऽलब्धः समेखलतां गिरिः ।
 परमगुरुणा कूटैर्भीमः परं ददृशे पथि
 कुन्तपतिरिव क्रूरक्रोडाऽऽश्रयेण कुरङ्गभूः ॥ ४८ ॥

[42] 1 'वारुण्याम्' मदिरायाम् । 2 'प्रचेतसि' वरुणे ।
 3 'सौरोदये' सूर्योदये ।
 [43] 4 'कामाः' स्त्रियः । 5 'कामाऽऽस्पदम्' मोहस्थानम् ।
 6 'सुमनःप्रियाः' देवस्त्रियः रम्भादयः । 7 'रसम्' 'विभवाद्यैर-
 भिव्यक्तः सामाजिकानां वासनारूपेण स्थिते रस्याधिको भावः कविरा-
 ह्दयं रसमानो रसः शृङ्गारादिः । 8 'पात्रव्यूहे' पात्राणि नाख्येऽ-
 धिकृतास्तेषां व्यूहे समूहे । 9 'मरुद्भिः' देवैः । 10 'अस्याम्'
 नगद्वीपम् । 11 'महाशयनन्दनाः' महेच्छपुत्राः ।

[44] 12 'स्फीताः' विस्तृताः । 13 'मगधश्रियः' मगध-
 देशलक्ष्म्याः । 14 'सुधर्मसधर्मणः' सुधर्मस्वामिगणधरसमानस्य ।
 [45] 15 'प्रत्यासत्त्या' सेवया ।
 [46] 16 'मयुबालिकाः' किन्नरबालाः । 17 'परमरमया'
 परमलक्ष्म्या ।
 [47] 18 'अधिकधामवान्' अधिकप्रतापवान् ।
 [48] 19 'विटपश्रेण्या' वृक्षराज्याः । 20 'गोत्रस्थितिम्'
 अभिजनस्थितिम् । 21 'कूटैः' शृङ्गैः । 22 'कुरङ्गभूः' मृगभूमिः ।

अविरलदलद्वल्लीवेह्यत्सशोणिमपल्लवैः

शंखरयुवतीगीतैः स्फीतैः प्रणुज इवाचलः ।

नटनघटनां रागात् सूरेः पुरस्समजीघटद्

मृदुलपवनाद् गुञ्जद्वेणुध्वनिध्वनितोत्सवः ॥ ४९ ॥

क्वचन निवसत्पल्लीभिल्लीजनेन सविस्मयं

करकिसलयैर्गुञ्जापुञ्जाऽऽदरेण विभूषितैः ।

विहितमसकृत् सूरिर्मुग्धप्रणामविधिं दृशा

प्रतिपदमनारम्भात् सम्भावयन् पथि निर्ययौ ॥ ५० ॥

ज्वलदनलजज्वालामालार्जटालमनाकुलः

कुलगिरिकुलाचारेणोच्चैश्चलन्तमिवाचलम् ।

यतिमिव दृढध्यानं साक्षाज्जिरैक्षत सूरिराद्

क्वचन रचनाभीमे सिंहासनेन शिलातले ॥ ५१ ॥

अतिमृदुलतारामाः कामाश्रयः परभोगिनां

*किसलयकरैर्बातोद्धूतैर्गुरुं प्रणता लताः ।

तरणिकिरणक्लेशो माऽसां प्रभूदिनि भूधरोऽ-

स्थगयदभितो दिक्कचक्रं चोत्तरैः शिखरैः खरैः ॥ ५२ ॥

जलदपटलीवासोऽवाप्य क्वचिच्च सिताम्बरः

समजनि द्रवग्रासात् कापि स्फुटं स दिगम्बरः ।

भयमुपनयन् भिल्लोदीर्णैर्द्विधाऽपि च भल्लकैः

क्वचन सुरभिर्सल्लीवल्लीवनैर्जननन्दनः ॥ ५३ ॥

शंखरपृतनानाथः सूरेः पदाम्बुजमानमन्

मनसि रसिको वाचां पाने सपानवराधिपः ।

शैपथमदधात् त्रस्यज्जन्तोर्वधस्य रहस्यवित्

परमगुरुणाऽऽदिष्टे शिष्टे महोदयदेशने ॥ ५४ ॥

[49] 1 'शंखरयुवतीगीतैः' भिल्लीगीतयनेः । 2 'वेणुध्वनिः' वेणुः वंशस्तस्य ध्वनिः शब्दः ।

[50] 3 'पल्ली' पल्ली ग्रामम् । 'पल्ली च ग्रामके कुल्याम्' इति हैमः [अने० सं० कां० २ श्लो० ५०८] । 4 'गुञ्जा' गुञ्जा कृष्णला 'चणोठी' इति भाषाशाम् । 'कृष्णला तु गुञ्जा' इति हैमः [अभि० बि० कां० ४ श्लो० २२१]

[51] 5 'जटालम्' सटादुक्तम् ।

[52] 6 'तरणि' तरणिः सूर्यः । 7 'भूधरः' पर्वतः ।

* P 'किसलय' । † P 'मल्ली' ।

[53] 8 'जलदपटलीवासः' जलदः मेघस्तस्य पटली चच्छद-स्तदर्थं वासः वस्त्रम् । 9 'द्रवग्रासात्' दावानलकवलात् । 10 'भिल्लोदीर्णैः' किरातोत्क्षिप्तैः । 11 'भल्लकैः' बाणैः । 'भल्लं भल्लुक-बाणयोः' इति हैमः [अने० सं० कां० २ श्लो० ५१५] । 12 'सल्लीवल्लीवनैः' सल्लीवृक्षविशेषस्तस्य वनयः लतास्तामां वनम् ।

[54] 13 'शंखरपृतनानाथः' भिल्लसैन्यपतिः । 14 'शैपथम्'

प्रतिशमम् ।

सरसरसां तीरे धीरे स्फुटे तटिनीतटे
पटनिलयने पूर्वं जीवाह्वयेन निवेशिते ।
प्रभुरधिवसन् शुद्धाचारैः पदुर्बहुभिः स्तुतः
शबरविषयं धर्माऽऽधानैः स पावनमादधे ॥ ५५ ॥

5

क्रमगमनिकायोगाद् योगातिशायिमहस्विनां
समुदययुतः प्रापद् व्यापद्भरस्य विनाशकः ।
विशदचरणोत्साही नाहीपुरं नृपुरन्दर-
प्रणमतशिरोरत्नज्योतिःपरीतपदः प्रभुः ॥ ५६ ॥

10

अधिगतगणाधीशाभ्यासाऽऽगमान् मुदमावहन्
उदयनगराधीशः प्रातर्जनैरथ तुष्टुवे ।
जय जय विभो ! त्वं सुन्दर्या विलोकनमादरात्
कुरु गणगुरुप्राप्तौ पुर्या महोत्सवसन्ततेः ॥ ५७ ॥

15

प्रतिजनगृहं जज्ञे पुष्पस्रजामवलम्बनं
प्रसृमरयशोराशेर्भासां गुरोरिव साम्प्रतम् ।
निशि दिशि दिशि खैरभ्रान्त्या द्विजाधिपतिप्रिया
पटलकमिव प्रातर्ब्रह्मप्रवृत्तमिवाचलम् ॥ ५८ ॥

20

उदयननगे सौरं तेजश्चकार सरागता-
मुदयनगरेऽप्येतच्चेतश्चमत्कृतिकारणम् ।
सपदि कमलाऽऽमोदः प्रावुर्बभूव ततो द्वये
मुवि सुमनसां राज्या राज्यातिशायिमुदो धृताः ॥ ५९ ॥

25

अशुभततरां लक्ष्मीस्ताक्षर्याप्रजातिसमुत्थिता
व्यपहृततमा रत्नश्रेणी विभूषणभासुरा ।
प्रगुणिततरालङ्कारश्रीस्तथा ह्यवाहने
वदति विभवं सौरांशूनामुपस्थितिशालिनम् ॥ ६० ॥
प्रसरति परं सौरे गौरे रुवां निचये चये
दधति सुतरां वैवर्ण्यं ते द्विजेशकलाभराः ।
प्रकृतिशिशिरा अप्यास्यायै मुदां न कलङ्किनो
न भवति रतिर्दोषाधारे सुवृत्तमहोदये ॥ ६१ ॥

[55] 1 'सरसरसाम्' सुष्ठुसरोवराणां कोकूयितादि-
कुण्डानाम् । 2 'तटिनीतटे' मन्दाकिनीनदीतीरे ।

3 'शबरविषयम्' भिल्लप्रदेशम् । 4 'पावनम्' पवित्रम् ।

[56] 5 'क्रमगमनिकायोगाद्' क्रमैः पादैः गमनिका विहार-
स्तस्य योगात् । 6 'विशदचरणोत्साही' निर्मलचारित्र्ये उत्साही ।

7 'परीतपदः' परीता परिवेष्टिता पादा यस्य सः ।

[60] 8 'ताक्षर्याप्रजातिः' ताक्षर्या अश्वास्तेष्वप्यप्रजातिः श्रेष्ठः ।

[61] 9 'द्विजेशकलाभराः' द्विजेशश्चन्द्रस्तस्य कलाभराः ।

10 'आस्यायै' स्थित्यै ।

हरिकरिवरः सिन्दूराक्तं शिरः समघर्षयत्
 कुलशिखरिणि प्राच्ये तस्मादिवारुणिमाश्रये ।
 मदजलललङ्घ्यश्रेण्या समं कचिदुद्ययौ
 तिमिरनिवहः सावर्ण्येनोद्भवद्भयसम्भ्रमात् ॥ ६२ ॥
 दिशि दिशि निशि स्फारास्तारा दधुर्मधुरप्रभा-
 मुषसि सबला सौरी कान्तिस्तदाहरणादिव ।
 भृशमुदयते प्राचीभागे सदायमहाद्भुतं
 दिशि जलपतेस्ताद्रूप्येणाऽऽगते गणभास्करे ॥ ६३ ॥
 द्विजपतिमहाराज्ये रात्रौ बभुः प्रभुताभृतो
 जगति सततं नक्षत्राणां गणा गगनाङ्गणे ।
 महसि हसिते सौरे दूरे ययुस्तमसा समं
 प्रकृतिसमतालभ्येऽलभ्ये भवेद् भुवि साधनम् ॥ ६४ ॥
 गङ्गनसरिति लानं चक्रे द्विजाधिपतिश्चिरं
 भगणमिषतः प्रादुर्भूतास्तदम्बुनि बुद्बुदाः ।
 निबिडजडिमच्छित्यै वेगाद् विभेजुषि वारुणी-
 मुषसि विरते तस्मिन्नेते क्रमाच्छममाययुः ॥ ६५ ॥
 वसतिमिलिता लोकाः सौरे समागमनोत्सवे-
 र्व्वहमहमिकापूर्वं कर्तुं वसुव्यपमुगताः ।
 अनुनिजगृहं जग्मुः सर्वेऽधुना भगणा इव
 नवरुचिधनप्रत्यासत्तिं विभाव्य च गोपतेः ॥ ६६ ॥
 मुदितमनसः पुञ्जागास्ते करान् यदितस्ततो
 विदधत इहोदात्ता दानाऽऽशयाः कलभोत्तमाः ।
 परिणतितराः केचित् पोता अपि प्रयतैषिणो
 विविधरुचयः सौरस्यानोन्मुखाः प्रतिभान्त्यमी ॥ ६७ ॥
 अभिजिगमिषुः सर्वो राजप्रियादिगणोऽपरां
 समुदयि महः सौरं वेगादुपस्थितमामृशन् ।
 इदमनुययौ तस्यावश्यं कलाधरमण्डलं
 क्षणपरिचये का वा पूर्वाऽपरागतिसङ्कतिः ॥ ६८ ॥

[62] 1 'हरिकरिवरः' इन्द्रहस्ती । 2 'सिन्दूराऽऽक्तम्' सिन्दूरैराक्तं विलेपितम् ।

[63] 3 'उषसि' प्रातःकाले । 4 'गणभास्करे' गणेषु भास्कर इव तस्मिन् ।

[65] 5 'गगनसरिति' स्वर्गप्रायाम् । 6 'भगणमिषतः' तारा-गणव्याजतः ।

[66] 7 'अहमहमिकापूर्वम्' परस्परमहं शक्त इत्यस्यामहमह-

मिका पूर्वं यस्य तत् । 8 'वसुव्ययम्' इत्यव्ययम् । 9 'भगणाः' नक्षत्राणि । 10 'गोपतेः' राज्ञः ।

[67] 11 'पुञ्जागाः' पुरुषेषु नागा इस्तिनः । 12 'कल-भोत्तमाः' कलमार्जितशब्दका गजबालालेपूतमाः । 13 'उदात्ताः' महाशयाः । 14 'पोताः' पोता दशवर्षका गजबालाः ।

[68] 15 'कलाधरः' कलाधरध्वजः ।

हिमकणलसन्मुक्तायुक्ता इतो वरपद्मिनीः
 परिधृतनवज्योतिर्वस्त्राऽऽदिहक्षुतयोग्यताः ।
 हसितवदनाम्भोजाः सौराऽऽगमे सरसीतटे
 मिलितललिताऽऽलीनां गानैः प्रपश्य नृपोद्भवलाः ॥ ६९ ॥
 उडुसुमनसः प्रस्तीर्णाया निःशेषनिशः कृते
 गगनशयने निर्माल्यं तद्व्यपाक्रियतेऽधुना ।
 पवनपुरुषैर्भूमीभागे तथैव महोत्सवे
 विजयिनि कृते पौरैः सौराऽऽगमस्य विसृत्वरं ॥ ७० ॥
 नदति मधुरं बाह्याऽऽरामः स्वरैः प्रविकस्वरै-
 नृपसवयसां लोकानां द्राग विबोधविलासिनाम् ।
 तदनु तदनु प्रौढं कर्तुं स्वरध्वजमण्डलं
 ध्वनति सुखरीकुर्वत् सर्वं दिशामपि मण्डलम् ॥ ७१ ॥
 अमरसरिति प्रोत्फुल्लं यद् महोत्पलकाननं
 वियति तदलं सौरी दीप्तिः शुशोष सरोषणम् ।
 द्विजपतिरुचेर्नाशादेवं क्षितावपि वीक्ष्यतां
 विषयवशतः सर्वाङ्गीनग्रहोत्पलकाननम् ॥ ७२ ॥
 गगनसुभगाऽऽरामे रात्रावुडुप्रसवावली
 विकसिततरा सौरीं पूजां तथैव विधित्सुना ।
 विबुधनिवहे नेदानीं द्रागचीयत सर्वतः
 प्रभवतु भवास्तत्साहाय्यं विधातुमनातुरः ॥ ७३ ॥
 इति नरपतिः सुसस्तत्रार्थिकैः प्रतिबोधितो
 व्यधित सहसाऽऽदेशं देशे प्रवेशमहामहे ।
 कुरुत सकलां सजां सद्योऽनवद्यपताकिनी-
 मभिजिगमिषुः सूरैर्वं कृताभ्युदयक्रियः ॥ ७४ ॥
 तृणमिव दिवमेवं भावयन् भावशुद्ध्या
 उदयनगरदेशाधीश्वरः स्वीयक्रद्धया ।
 सुरपतिरिव सूरैः सम्मुखीनश्चचाला-
 चलमपि बलभाराचालयसुज्ज्वलश्रीः ॥ ७५ ॥
 इति श्रीदिग्विजयनाम्नि महाकाव्ये महोपाध्यायश्रीमेघविजयगणिविरचिते
 कथानायकस्य उत्तरांशविजयवर्णनो नाम पञ्चमः सर्गः ॥ ५ ॥

[69] 1 'मिलितललिताऽऽलीनाम्' मिलिताश्च ते ललिताश्चेति
मिलितललितास्तासामात्म्यः सख्यस्तासाम् ।

[70] 2 'उडुसुमनसः' नक्षत्रदेवाः । 3 'विकस्वरैः' प्रसारिणि ।

[71] 4 'बाह्याऽऽरामः' बाह्योद्यानम् । 5 'स्वरध्वज-
मण्डलम्' यादित्रसमूहम् । 6 'सुखरीकुर्वत्' वचालीकुर्वत् ।

[72] 7 'अमरसरिति' स्वर्गज्ञायाम् । 8 'ग्रहोत्पलकाननम्'
ग्रहा एवोत्पलानि कमलानि तेषां काननं वनम् । 9 'द्विजपतिरुचेः'
चन्द्रकान्त्याः ।

[73] 10 'विबुधनिवहे' पण्डितसमूहे ।

[74] 11 'अनवद्यपताकिनी' निर्दोषसैन्यम् ।

षष्ठः सर्गः ।

श्रीः दे नमः श्रीपार्श्वोदिते ।

अथ चचाल विशालबले पुरो मन्दमलीनकटा करिणां घटा ।
 धनघटेव भुवं परिसिञ्चती तर्कणतारुणतान्वितबिन्दुभिः ॥ १ ॥
 सकलसाध्यविधेर्वरसाधनं धनबलेऽवधिरेव गजाऽऽवली ।
 पथि जनव्रजतापमपाहरत् सुकरशीकरशीतलवारिभिः ॥ २ ॥
 किमिदमीयमिषात् समुपस्थिताः प्रभुसिसेविषया विषयाचलाः ।
 गलदमन्दमदाम्बुविनिर्झरा न बहुधा बहुधातुविभूषिताः ॥ ३ ॥
 कर-चतुष्पद-बालधि-शेषसा क्षितितलस्पृगसौ गजसंहतिः ।
 सपदि दर्शनतोऽप्यभिनन्दयेर्ध्वपरमां परमां खलु तादृशी ॥ ४ ॥
 कनकरत्नविभूषणरश्मिभिः समभिभासितदिग्बलयाभितः ।
 भृशमदीप्यत सा द्विपसन्ततिः सुखचिता खंचिता शुभलक्षणैः ॥ ५ ॥
 परिणता कचन कचिदुन्नता द्रुतगतिर्यदि वा स्वलिता हठात् ।
 गजघटा कचिदम्बुधरोद्भुरस्वनवती नवतीव्रहयानुगा ॥ ६ ॥
 प्रणमनाय कृतोन्नतपुष्करा कुंथबलाचलरश्मितरङ्गिणी ।
 गजघटा रुच्ये यमुनेव साऽऽहतरसा त्ररसा तटभेदने ॥ ७ ॥
 रजतकिङ्किणिकारणपूरितैर्भ्रमवदन्नतरभ्रमरस्वरैः ।
 द्रुतविलम्बितमेव जगृम सा घनमदा न मदाऽऽयतपृष्ठिका ॥ ८ ॥

[१] १ 'तर्कणतारुणतान्वितबिन्दुभिः' हस्तिनां तारुण्ये स्वेदबिन्दवोऽरुणा भवन्ति ।

[२] २ 'किमिदमीयमिषात् समुपस्थिताः' गजघटाया इदमीयं यस्मिन् तस्मात् किं न समुपस्थिताः ।

[५] ३ 'सुखचिता' सुखपुष्टा । ४ 'खंचिता' व्यासा । ३ 'शुभलक्षणैः' भद्रजातिलक्षणैः ।

[७] ५ 'कृतोन्नतपुष्करा' कृतान्युन्नतान्युदप्रानि पुष्कराणि शुण्डाया अग्रमागा यया सा 'अग्रं स्वस्य पुष्करम्' इति हैमः [अभि० चि० कां० ४ श्लो० २९०] । ६ 'कुप' 'कुपे वर्णः परितोमः' इति हैमः [अभि० चि० कां० १ श्लो० ३४४] 'कुपः स्यात् करिकम्बले' इत्यनेकार्थः । ७ 'तरङ्गिणी' नदी । ८ 'तरसा' क्षीप्रम् ।

[१] १ 'मदमलीनकटा' मदः दानं तेन मलीनाऽऽविलाः कटा गण्डा यासां सा । २ 'घटा' बहुनां गजानां रचना घटा 'बहुनां घटना घटा' इति हैमः [अभि० चि० कां० ४ श्लो० २८९] ३ 'घनघटा' मेघमाला ।

[३] ४ 'प्रभुसिसेविषया' प्रभुं सेवितुमिच्छा सिसेविषा तथा । २ 'विषयाचलाः' देशपर्वताः ।

[४] ५ 'कर-चतुष्पद-बालधि-शेषसा' करः शुण्डा 'हस्तिनासा करः शुण्डा हस्तः' इति हैमः [अभि० चि० कां० ४ श्लो० २९०], चतुष्पदाः चत्वारः पादाः, बालधिः पुच्छम् 'अथ पुच्छं बालहस्तो लाङ्गूलं लस बालधिः' इति हैमः [अभि० चि० कां० ४ श्लो० ३१०], दि० म० ७

शेषः पुंश्चिह्नं तेन प्राप्यत्वादेकवद्भावः 'अथ पुंश्चिह्नं मेहनं शेषशेषी' इति हैमः [अभि० चि० कां० ३ श्लो० २७४] । ६ 'चतुष्पद' राजलक्ष्मीम् ।

[८] ७ 'परिणता' तिर्यग्दत्तघातपरिणता 'तिर्यग्घाती परिणतो गजः' इति हैमः [अभि० चि० कां० ४ श्लो० २८७] । ८ 'उद्भुर' उद्भुरमुन्नतम् । ९ 'नवतीव्रहयानुगा' नवा नव्याः तीमा द्रुतगतयथ ये हया अन्धास्ताननुगच्छतीति ।

[८] १० 'रजतकिङ्किणि' रजतं सुवर्णं तस्य किङ्किणी सुदण्डिका ।

तदनु काञ्चन-रत्नमयैर्युताः प्रवरपङ्क्तयनैस्तुरगोत्तमाः ।

अनुचरैश्चतुरैरुपरक्षिता अगणना गणनायकमभ्ययुः ॥ ९ ॥

हरिक-शोण-हलाहक-पङ्कुलैर्धवलं-लोहित-नीलक-पिङ्गलैः ।

प्रचलितैर्ललितैः पुरतो बभौ संचतुरं चतुरङ्गबलं हयैः ॥ १० ॥

5 अतिचलाचलवालधिकेशरैर्विततपक्षतयो गरुडा इव ।

कनकरश्मिधरा हरिपुङ्गवा नृपरवेः परवेगभृतो बभुः ॥ ११ ॥

जबनता विनतातनयाऽऽश्रयादुपनता ननु तार्क्ष्यवराऽऽख्यया ।

पवनतोऽप्यतिशायितयाऽचले हरिबलेऽरिबले म्लथताकरे ॥ १२ ॥

हरिपरिक्रमणे जनतामनः सजति चारुपदेषु रजोमिषात् ।

10 तदिष धूनयितुं चलताऽभवद्वरिपदेऽरिपदे विपदेधके ॥ १३ ॥

विदधतः किमु मण्डलमाश्रिताञ्चरणरेणुमिषात् परिमण्डलम् ।

उपदिशन्ति मनोऽणुकणान् स ते हयवरा यवराजिरसोत्कटाः ॥ १४ ॥

करिपरिश्रमसम्भ्रमकारिणोऽन्तिकमुपेत्य निवृत्त्य सुदूरगाः ।

विदधिरे तुरगा उरगारिवत् सनिगमे निगमे गतिविभ्रमान् ॥ १५ ॥

15 तुरगचक्रमवक्रतया कश्चित् कचन वक्रपरिक्रमविक्रमम् ।

विविधवेष्टितवल्गितकौशलादपि कलापिकलामतनोत् पथि ॥ १६ ॥

प्रतिपदं कनकोत्तिकरणैर्नृपः सुरपतिप्रतिमोऽभिचलन् गुरोः ।

सुभगपात्रजनं पथि नर्त्तयन् मुदमवाद्मवाप सहास्तिकैः ॥ १७ ॥

[१०] १ 'हरिक-शोण-हलाहक-पङ्कुलैः' हरिकः पीतहरित-
च्छाद्यः 'हरिकः पीतहरितच्छाद्यः स एव हलाहकः' इति हैमः
[अभि० वि० कां० ४ श्लो० ३०८], शोणः कोकनदच्छादिः,
हलाहकश्चित्रितो हयः, पङ्कुलैः सितकाचामैः । २ 'धवल-
लोहित-नीलक-पिङ्गलैः' धवलः श्वेतः, कर्कलोहितो क्रियाहः,
नीलकः आनीलः, पिङ्गलैः पीतरक्तैः । ३ 'संचतुरम्' हयचाक-
नकुशालासैः सह ।

[१४] ४ 'हयवरा' मण्डलं विदधतः किमु मनोऽणुकणान्
परिमण्डलं परिमाणं वर्तुलमुपदिशन्ति स' इत्युत्प्रेक्षते ।

[१५] ५ 'सनिगमे' वणिक्सङ्कीर्णं । ६ 'निगमे' मार्गं ।

[१६] ७ 'कलापिकलाम्' मयूरवद्वतिविशेषम् ।

[१७] ८ 'मवाद्म' प्रतिपक्षरहितं-अतुल्यं यथा स्वात्
तथा । ९ 'सहास्तिकैः' हस्तिसमूहैः, आस्तिकैः आद्वैः सह वा ।

[९] १ 'प्रवरपङ्क्तयनैः श्रेष्ठपर्याणैः' पर्याणं तु पङ्क्तयनम् इति-
हैमः [अभि० वि० कां० ४ श्लो० ३१८] ।

[११] २ 'अतिचलाचलवालधिकेशरैः' अतिचलवोलाहैः
'बोलाहस्तयमेव स्यात् पाण्डुकेशरवालधिः' इति हैमः [अभि०
वि० कां० ४ श्लो० ३०५] । ३ 'विततपक्षतयो' वितता विस्तृताः
पक्षतयो पक्षमूलानि येषां ते । ४ 'हरिपुङ्गवाः' अश्वश्रेष्ठाः ।

[१२] ५ 'विनतातनयाऽऽश्रयाद्' विनतातनयः गरुडाप्रजस्त-
स्याश्रयाद् । 'विनतासूत्ररुणो गरुडाप्रजः' इति हैमः [अभि० वि०
कां० २ श्लो० १६] । ६ 'तार्क्ष्यवराऽऽख्यया' श्रेष्ठगरुडनाम्न्या ।
७ 'हरिबले' अश्वसैन्ये ।

[१३] ८ 'हरिपरिक्रमणे' अश्वगमने । ९ 'सजति' 'वज्र सङ्गे'

इति धातोः 'दशसङ्गः शवि' ४-२-४९ । इति सिद्धहैमीयसूत्रेण
वर्तमानकाले रूपम् । १० 'विपदेधके' कष्टवर्धके ।

[१५] ११ 'उरगारिवत्' गरुडवत् 'सर्पारतिवैज्रिजिद् वज्र-
जुण्डः' इति हैमः [अभि० वि० कां० २ श्लो० १४४] ।

[१६] १२ 'विविधवेष्टितवल्गितकौशलाद्' विविधानि वेष्टितानि
लोठनानि वल्गितानि हुतानि च तेषां कौशलात्पुण्यात् । 'अपाहृत-
पराहृतलोठनानि तु वेष्टिते'-'धोरितं वल्गितं हुतोत्तेरितानि च' इति
हैमः [अभि० वि० कां० ४ श्लो० ३११] ।

[१७] १३ 'सुरपतिप्रतिमः' इन्द्रतुल्यः । १४ 'सुभगपात्रजनम्'
सुभगाः शोभनाः पात्रजना नाट्येऽधिकृतपुरुषाः ।

समभिनम्य रयात् परया श्रिया क्षितिपतिर्जिनशासननायकम् ।
पुरवरेऽस्य निवेशप्रकारयत् सविनयं विनयन् वृंदरिद्रताम् ॥ १८ ॥

समभिवेकविधिं निरमापयद् जिनवरे ननु विघ्नहराऽऽह्वये ।
सकलसङ्घसमक्षमयं कृपारसदृशा सहशा जैनरञ्जनः ॥ १९ ॥

मुनिवरानिव रागजयोजितान् बुधपदे विनिवेश्य कृतार्थयन् ।
सुकृतपीवरजीववरास्तिकं द्रुतमसन्तमसं मुचनेऽकरोत् ॥ २० ॥

स्मरवशीकरणाय जगद्भुवामवनिजातवनीपरिजीवनम् ।
मधुपगीतयशा मधुराययौ प्रथमतोऽथ मतो रसिकाङ्गिनाम् ॥ २१ ॥

बहुदिनान्युदगम्बुजलोचना विहरतः कृशकान्तिरहर्मणिः ।
हृतवसुर्ननु दक्षिणया तदुत्सुकमनाः कमनादिव निर्ययौ ॥ २२ ॥

हिमवतः परिशीलनयोस्तथा विरहतापमिवापचिकीरभूत् ।
अहिमरश्मिरसौ नवपद्मिनीरतिकरोऽतिकरोदयदुस्सहः ॥ २३ ॥

गलदमन्वपरागपिशङ्कितोऽपि नवकामुकवन्मधुपव्रजः ।
विटपरागितयेव तमस्समः कमलिनीमलिनीकरणं बभौ ॥ २४ ॥

जल-नभः-स्थलचारिवपुष्मतामनुययुर्मिथुनानि परस्परम् ।
कलरवैर्यतिनामपि मानसे स्मरमयं रमयन्ति रसं भृशम् ॥ २५ ॥

विरहिणां सहकारमहीरुहा किमपहृत्य कुलान् मुकुलादिभिः ।
प्रियतमाङ्गजुषां सुदृशां पिकध्वनिभृता निभृता रतिरादधे ॥ २६ ॥

हिमवतः पवनो मृदुरावधौ मनसि सञ्जनयन् मदमङ्गिनाम् ।
कमलिनीवनसौरभसम्भृतः कमलकोमलकोशविघट्टनात् ॥ २७ ॥

5

10

15

20

[१८] १ 'विनयन्' अपनयन् स्फोटयन् । २ 'वृंदरिद्रताम्' नराणां दरिद्रताम् ।

[१९] ३ 'कृपारसदृशा' कृपारसदृष्ट्या । ४ 'सहशा' सन् ।

तुल्यया । ५ 'जनरञ्जनः' लोकसन्तोषकः ।

[२२] ६ 'हृतवसुः दक्षिणया' दक्षिणया स्त्रिया हृतवसुः सन् ।

[२०] १ 'बुधपदे' विबुधपदव्याम् । २ 'कृतार्थयन्' उपकारयन् ।
३ 'असन्तमसम्' अनन्धकारमर्थाद्, अपापम् ।

[२१] ४ 'स्मरवशीकरणाय' स्मरः कामदेवस्तं वशीकर्तुम् ।
५ 'वनीपरिजीवनम्' वनी भिक्षाधनमेव परिजीवनं जीविकाम् ।
६ 'मधुप' मधुपो भ्रमरः ।

[२२] ७ 'उदगम्बुजलोचना' उदग् उदञ्चतीति उदकमलाक्षी ।
८ 'अहर्मणिः' सूर्यः । ९ 'कमनाद्' पण्डितात् कामाद् वा ।

[२३] १० 'अपचिकीः' दूरीकर्ता । ११ 'अहिमरश्मिः' सूर्यः । १२ 'अतिकरोदयदुस्सहः' अतिकराः बहुकिरणास्तेषामुदयेन दुस्सहोऽसद्यः ।

[२४] १३ 'परागपिशङ्कितः' परागः पौष्पं रजस्तेन पिशङ्कितः पीतरक्तः कृतः । १४ 'नवकामुकवत्' नवः नवीनश्चासौ कामुकोऽनु-

कथेति नवकामुकत्वेन समानः । १५ 'मधुपव्रजः' भ्रमरसमूहः ।
१६ 'विटपरागितया' विटपाः वृक्षास्तेषु रागितया । 'विटपः पुनः पल्लवेऽपि च वृक्षेषु' इति हैमः [अने० सं० कां० ३ श्लो० ४७५]

[२५] १७ 'जल-नभः-स्थलचारिवपुष्मतां' जलचर-खेवर-स्थल-चरप्राणिनाम् । १८ 'मिथुनानि' द्वन्द्वानि 'जीपुंसौ द्वन्द्वं मिथुनम् च तत्' इति हैमः [अभि० चि० कां० ३ श्लो० २०२] ।
१९ 'स्मरमयम्' कामयुक्तम् ।

[२६] २० 'सहकारमहीरुहाः' आत्मवृक्षाः । २१ 'कुलान्' सजातीयप्राणिनां वृन्दान् । २२ 'मुकुलादिभिः' कुम्बलादिभिः ।
२३ 'पिक' पिकः कोकिलः । २४ 'निभृता' विनीता ।

[२७] २५ 'सञ्जनयन्' उत्पादयन् । २६ 'मदम्' आनन्द-संमोहयोः सङ्गमम् । २७ 'कोश' कोशः कुक्षलः योनिश्च ।

- तख्वनाभिपतत्कुसुमैः समं स्मरशरैरिव मूर्तिधरैः क्षता ।
 सविनयं प्रियमन्वनयत् स्वयमन्वमा नवमानवती बधूः ॥ २८ ॥
 अनुययौ सुरभिं सुरभिश्चियं विकसितां समवेक्ष्य मदोद्धुरः ।
 परवृषं विनुनुत्सुरिव क्रुधा स्थिरतरं रतरञ्जनया हि गौः ॥ २९ ॥
 अनुनयन् वचनैः शुकसारिकासमुदयो हृदयेश्वरपाठितः ।
 विविधसन्धिविधानविचक्षणः प्रियतमाऽऽयतमानमपाकरोत् ॥ ३० ॥
 किशलयैर्वलयैः सरसीरुहां कनकजैर्वलयैश्च न तद्बुवाम् ।
 कुवलयैर्मलयैकमुवां रसैर्न कमनः कमनम्रमदं व्यधात् ॥ ३१ ॥
 प्रथमतीर्थकराभिनिनंसया स विजहार गुरुगुरुगौरवः ।
 ष(त्वं)डर्गनाङ्गुपद्मागडमण्डलं जनपदे न पदे विपदेनसाम् ॥ ३२ ॥
 समभिवन्ध जिनप्रभुमादिभं प्रतिपदं विहरन् स जनाग्रहात् ।
 अपनयन् कुनयाननयानिव निहतमोहतमो जगदातनोत् ॥ ३३ ॥
 गणगुरुननुनीय महोत्सवैर्नगरशोभनया भरणांशुकैः ।
 समनमद् वरवागडभूपतिरुपवने पवनेन चलाचले ॥ ३४ ॥
 तमभिषोध्यगुरुवचनामृतैः कुशलकीर्तितकीर्तिरथाचलत् ।
 उदयपूर्वपुरे कममोदिताऽनुगमना गमनाय शिवाऽऽगमः ॥ ३५ ॥
 परिवसन्निह मासचतुष्टयीं जनगणान् जिनधर्ममबुधत् ।
 नरपतेरपि रागिणि मानसेऽविशदयं सदयं श्रुतमुद्गिरन् ॥ ३६ ॥
 जनपदे विचरन् शरदलये प्रतिपुरं किल सङ्गपुरन्दरः ।
 जिनमतोन्नयनं क्रियया व्यधात् प्रसलमांसलमाङ्गलिकार्चितः ॥ ३७ ॥

[२८] १ 'अनवमा' प्रधाना भेदा । 'वसन्तबलाधिक्यमिदम्' ।
 [२९] २ 'सुरभिम्' धेनुम् । ३ 'हि' निश्चितम्, गौः
 अनुययौ ।
 [३२] ४ 'पदे' स्थानके । ५ 'विपदेनसाम्' आपापापानाम् ।
 [३३] ६ 'निहतमोहतमः' निहतं निराकृतं मोहतमो
 न्नयत् ।

[३५] ७ 'कममोदिताऽनुगमनाः' कमेण विहारपरिपाठ्या,
 मोदितमनुगानां आह्लादीनां मनो देन सः ।

[३६] ८ 'नरपतेः मानसे' नृपमनसि । ९ 'अविज्ञाद्'
 प्रविशेत् ।

[३७] १० 'प्रसलमांसलमाङ्गलिकार्चितः' प्रसले हेमन्तर्तौ
 मांसकानि पुष्टानि चानि माङ्गलिकानि तैरर्चितः पूजित इति ।

[२८] १ 'स्मरशरैः' कामवेधस्य बाणैः । २ 'अन्वनयत्'
 रहसि प्रैरीत् ।

[२९] ३ 'सुरभिश्चियम्' वसन्तशोभाम् । 'वसन्त इत्यः
 सुरभिः' इति हेमः [अभि० वि० का० २ श्लो० ७०] ।
 ४ 'मदोद्धुरः' मदेन रेतसोद्धुर उन्नतः । ५ 'परवृषम्' शत्रुवृष-
 भम् । ६ 'विनुनुत्सुः' युद्धार्थं शस्त्राणि प्रेरयितुमिच्छुः 'शुदंत्
 प्रेरणे' इति धातोः सञ्जन्तात् रुः प्रत्ययः । ७ 'रतरञ्जनया' रतं
 रतिस्तस्या रञ्जनया । ८ 'गौः' वृषभः ।

[३०] ९ 'अनुनयन्' बहन् । १० 'समुदयो' समूहः ।
 ११ 'विविधसन्धिविधानविचक्षणः' विविधप्रकारेण संदेशाहारकलादै-
 क्यकरणकुशलः । १२ 'प्रियतमाऽऽयतमानम्' भार्यामानविस्तारम् ।

१३ 'अपाकरोत्' दूरीकृतम् ।

[३१] १४ 'वलयैः' कङ्कणैः । १५ 'सरसीरुहाम्' कमलानाम् ।
 १६ 'कमनः' कामदेवः ।

[३२] १७ 'अभिनिनंसया' अभिनेतुमिच्छया । १८ उपवा-
 गडमण्डलम् वागडप्रवेशं तत्समीपम् ।

[३४] १९ 'अनुनीय' प्रणतिं कृत्वा ।

[३५] २० 'शिवाऽऽगमः' शिवः कल्याणकारी, आगम आग-
 मनं यस्य सः ।

[३७] २१ 'शरदलये' शरत्कालव्यतीते । २२ 'सङ्गपुरन्दरः'
 चतुर्विधसङ्केषु पुरन्दर इन्द्रः इव श्रेष्ठः । २३ 'जिनमतोन्नयनम्'
 जैनधर्मस्योन्नयनमुन्नतिम् ।

जिनपतिप्रतिमाभिषवद्वयोत्सवसमुद्यतभक्तजनाऽऽदरैः ।
 द्रुतविलम्बितया व्यहरद् भुवि गजगतिर्जगति प्रसरद्यशाः ॥ ३८ ॥
 बहुविधाऽऽर्हतपूजनवन्दनायुचितकर्मरतैर्विरतैर्भवात् ।
 समनुनीय गुरुं सवुपासकैर्निजगृहे जगृहे जनुषः फलम् ॥ ३९ ॥
 गुरुसमागमवित्तविसर्जनैर्विदलिता कलितापकलाऽखिला ।
 उपनता जनता सुतपोभरैः सुकृतता कृततान्त्रिकभावनैः ॥ ४० ॥
 बहुलवाङ्मयशोधनकर्मणाऽजनि जनेऽस्य यशोधनमद्वयम् ।
 प्रसृतमुग्रमहोदयया विभोरसुमतां सुमताञ्चितधीमतः ॥ ४१ ॥
 नरपतिप्रतिबोधमजीजनत् समयवेशनया स नयाद् द्विधा ।
 प्रभवति प्रभुवाक्यसुधारसेऽपरमते रमते स न कश्चन ॥ ४२ ॥
 अपहृता प्रभुणा रुचिरैन्दवी प्रतिहतं च जनार्दनशासनम् ।
 नयविशेषयुजा भृशमुज्ज्वलं भुवि हितं विहितं मतमार्हतम् ॥ ४३ ॥
 नरकपालिकपालिजनाहता दृढदृशंसतया पिशिताशिता ।
 समुपदेशनयैव विनाशिता विहरता हरतापसदेशिता ॥ ४४ ॥
 भगवतः क्रमपद्मनिवेशनाद् वसुमती शुशुभे धनसौरभा ।
 नवनवोत्सवसम्भवतः श्रिता संकमला कमलाकरलीलया ॥ ४५ ॥
 इति कृशानुभृशानुगतां दिशं समुपदिश्य विमोहबलस्थितिम् ।
 शिथिलयन्त्रय किञ्चन दुर्णयभ्रमपरामपरामगमद् गुरुः ॥ ४६ ॥
 पथि समैक्षत दक्षतयाऽक्षतः क्षितिपतिर्यतिनां जलजाकरम् ।
 प्रगुणिताद्भुतरागमिधोन्मिषत् सुजलजं जलजन्तुकुलाकुलम् ॥ ४७ ॥
 यवनराजभयेन यथा सुरा विषयमुग्रमहीधरमाश्रयत् ।
 नवतटाकमिषाञ्जलधेः स्थितिर्भुवि तथाऽवितथा सकला बभौ ॥ ४८ ॥

४

10

15

20

[३८] १ 'जिनपतिप्रतिमाभिषवद्वय' जिनप्रतिष्ठाद्वयम् ।

[४३] २ 'रुचिरैन्दवी' रुचिः कापालिकभद्रा, इन्दुसम्प्रत-
 प्ररूपकः सोमस्तस्मिन्निनीति । ३ 'जनार्दनशासनम्'
 लोकपीडोपदेशः कृष्णशासनं वा ।

[४४] ४ 'पिशिताशिता' मांसभोजनम् । ५ 'हरतापस-
 देशिता' हरस्येवरस्य मते ये तापसास्तैः कथिता ।

[४६] ६ 'कृशानुभृशानुगतां दिशम्' जामेयीं दिशम् ।

[४८] ७ 'अवितथा' सत्या ।

[३८] १ 'गजगतिः' गज इव प्रशस्ता गतिर्यस्य सः ।

[३९] २ 'जगृहे' प्राप । ३ 'जनुषः' जन्मनः ।

[४०] ४ 'विसर्जनैः' दानैः । ५ 'विदलिता' विनाशिता ।
 ६ 'कलितापकला' कलिः क्लेशः कलियुगो वा तस्य तापः
 सन्तापस्य कला ।

[४१] ७ 'बहुलवाङ्मयशोधनकर्मणा' बहुलाः बहुवो वाङ्मयाः
 सिद्धान्तग्रन्थास्तेषां शोधनं सम्पादनं तस्य कर्मणा कार्येन ।
 ८ 'उग्रमहोदयया' उग्रस्त्रीमो यो महोदयो महोत्तमस्तया ।

[४२] ९ 'अजीजनत्' 'जनैषि प्रादुर्भावे' इति पातोः शिगन्ते
 अद्यतन्या 'उपान्त्यस्यासमानलोपि' ४-२-३५-इति सिद्धहेमीय-

सूत्रेण रूपं सिद्ध्यति । १० 'अपरमते' शैव वैष्णवाद्यन्यान्नाये ।

[४५] ११ 'क्रमपद्मनिवेशनात्' चरणकमलन्यासात् । १२ 'वसु-
 मती' पृथ्वी । १३ 'धनसौरभा' गाढगन्धवती 'गन्धवती पृथ्वी'
 इति लक्षणात् । १४ 'बहुसितच्छदपक्षिमुखाशिता' इत्यपि मूल-
 प्रतौ पाठान्तरम् । 'सितच्छदपक्षि' सितच्छदाः हंसाः ।
 १५ 'संकमला' कमला लक्ष्मीस्तया सहिता । १६ 'कमलाऽऽकरली-
 ल्या' कमलसरःक्रीडया ।

[४७] १७ 'क्षितिपतिर्यतिनां' यतिनां साधूनां क्षितिपतिर्यपतिः
 श्रीविजयप्रभसूरिः । १८ 'जलजाऽऽकरम्' सरोवरम् । १९ 'जल-
 जन्तुकुलाऽऽकुलम्' जलजन्तूनां कूलं समूहस्तोनाऽऽकुलं व्याप्तम् ।

- निशि सतारनभःप्रतिबिम्बना कृपणवद् गणयांश्चकृवान् मणीन् ।
जलचलत्कुमुदच्छलसम्भवद्विमकरो मेकरोऽग्रसरोऽम्बुधिः ॥ ४९ ॥
तरदनेकसितच्छदपिच्छलच्छदमिषोच्छलदुज्ज्वलचामरः ।
स्फुटरथाङ्गकुलाऽऽतपवारणः सरसभारसभाधिपतिर्द्व्यभात् ॥ ५० ॥
5 अनुतटं जलकेलिचिकीर्षया मिलितचारुविलासवतीजने ।
सपदि पाद्यविधिं विलुलत्कुशैर्नवसरोऽवसरोचितमादधे ॥ ५१ ॥
अभिपतत्तटिनीचलवीचिभिर्जनितफेनमिषाद्धसिताम्बुधिः ।
मणिगणैर्विरराज जलाशयः सललनाललनात् पतयालुभिः ॥ ५२ ॥
विततपाश्र्वातयैव पयोधरैरनुदिशं निभृतः समुदित्वरैः ।
10 जलनिधेः प्रतिकर्तुमिवोल्लसद्भवयाः सवयास्सजलाशयैः ॥ ५३ ॥
चलतरङ्गतुरङ्गमशालिनीरनुनयन्नृपवद् बहुबाहिनीः ।
स हरुधे क्षितिविप्लवनोद्यतः शिखरशेखरसेतुमहीभृता ॥ ५४ ॥
बहनमुच्छ्रितलोहितकेतनं दधदयं हृदयं समरञ्जयत् ।
जयवतः क्षितिपस्य निपश्यतः प्रकृतिभिः कृतिभिर्विहितस्तुतेः ॥ ५५ ॥
15 जलनिमज्जनसज्जनकामिनीनयननिर्जितशालिपयोरुहः ।
सुषमयास्यसुनंदिसरोम्बरे सुरपतेरपतेज इवोद्ययौ ॥ ५६ ॥
उदयनगरलक्ष्या रम्यमादर्शरूपं पुरवरमदसीये सन्निविष्टं प्रतीरे ।
तपगणगुरुरागात् तत्र रागाविभागाद् घनतरविजयश्रीभूपरूपैरपीज्यः ॥ ५७ ॥

इति श्रीदिग्विजयनाम्नि महाकाव्ये महोपाध्यायश्रीमेघविजयगणिविरचिते

20

कथानायकस्य ईशानदिग्विजयवर्णनो नाम षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥

[५३] १ 'उल्लसद्भवयाः' उल्लसत्तः रसवयसो अलपक्षिणो यत्र सः । २ 'सवयाः' जलनिधेः मित्रैः सहितः ।

[५०] ३ 'विजयश्रीः' पञ्चनाम्निलिखितानामीशानदिग्विजयः । मरुदेशापेक्षयाऽऽग्नेयीविजयः ।

[४९] १ 'मकरः' निधिविशेषः । २ 'अग्रसरः' प्रष्टः ।
[५०] ४ 'सितच्छद' सितच्छदाः हंसाः । ४ 'स्फुटरथाङ्गकुलाऽऽतपवारणः' स्फुटा ये रथाङ्गाश्चक्रवाकस्तेषां कुलं समूहः स एवाऽऽतपवारणं छत्रं यस्य सः । ५ 'व्यभात्' विशेषेणाधीदिपत् ।

[५१] ६ 'जलकेलिचिकीर्षया' जलक्रीडां कर्तुमिच्छया ।
७ 'पाद्यविधिम्' पादार्थं धारि पाद्यं तस्य विधिः 'पादार्थं पाद्यम्' ।

इति हैमः [अभि० चिं० कां० ३ श्लो० १६४] ।

[५२] ८ 'तटिनीचलवीचिभिः' तटिनी नदी तस्या चलाः चपला वीचयः कल्लोलस्तैः । ९ 'पतयालुभिः' पातुकैः ।

[५४] १० 'तुरङ्गम' तुरङ्गमा अश्वाः । ११ 'बाहिनीः' सेनाः ।

[५५] १२ 'प्रकृतिभिः' प्रजाभिः । १३ 'कृतिभिः' विद्वद्भिः ।

सप्तमः सर्गः ।

श्रीः ये नमः श्रीपार्श्वभगवतेऽर्हते ।

जिनेशतीर्थे समभूदमत्सरो निपीय सूरैर्वचनानि भूपतिः ।
जिनेशतीर्थे समभूदमत्सरोऽप्यलंघिकीर्षुः प्रमनाः स संवरे ॥ १ ॥
समांशमास्थाय ततः क्षमाभृतां प्रभुश्चालाचलनिश्चयाऽऽशयः ।
स मांसमास्थाय ततः क्षमाभृतां नृपोऽपि तस्यानुमतेन्यवर्त्तत ॥ २ ॥
अवेत्य सासच्छदिकं पुरं पुरो द्यध्याचतुर्मासकमार्हतार्चितः ।
अवेत्य सासच्छदिकं पुरं पुरोर्जितद्विपेन्द्राननयक्षराडिव ॥ ३ ॥
स शासनेनोदयितोऽपरागिणां महार्हतां भव्यजनानिति क्षितौ ।
शाशास "नेनोदयितोऽपरागिणां भवेत् प्रकाशस्तैमसामिव कश्चित् ॥ ४ ॥
परैः सतीर्थैः सहसाऽऽह्वार्थिभिर्जनैः समं सद्यवहारगीर्गुरुः ।
परैः स तीर्थैः सहसाऽऽह्वार्थिभिर्बाध्यबोधोऽभिजगाम कामितम् ॥ ५ ॥
शुभप्रवृत्तेः शमरोचितस्थितेर्महात्मनः प्रेरयिता यैताऽऽशयः ।
शुभप्रवृत्तेः समरोचितस्थितेर्गजस्य सादीव बभौ जयश्रिया ॥ ६ ॥

[१] १ 'जिनेशतीर्थे' अर्हदर्थे । २ 'समभूदमत्सरः' अमत्सरोऽद्विष्टोऽभूत् । किं भूपतिः । ३ 'जिनेशतीर्थे' जिनः कृष्ण ईशो महादेवकयोलीर्थे । ४ 'समभूदमत्सरः' समा चासी भूः समभूदत्वां दमो बन्धो दण्डः, समभूदम इवाचरतीति किपि समभूदमति शत्रुप्रत्यये तादृशं सरसटाकसम् । "दमः स्यात् कर्दमे दण्डे दमने दमयेऽपि च" इति हेमः [अने० सं० कां० २ श्लो० ३९८] ५ 'अलंघिकीर्षुः' अलङ्कारं कर्तुमिच्छुः कृष्णेभ्यश्चरप्रासादयोः [विष्णु-क्षिवमन्दिरयोः] ६ 'प्रमनाः' उत्कण्ठितः, उत्सुको वा ७ 'संवरे' पाश्याम् ॥

[२] ८ 'समांशमास्थाय' मासमात्रं तत्र स्थित्वा, मासे वर्षाशको अवेदिति शेषः, सुत्यमंशमैश्वर्यरूपं मत्वा वा । ९ 'सः' भूपतिः । १० 'मांसमास्थाय' मांसमाश्रित्य मांसाशनम् । ११ 'क्षमाभृतां नृपः' राज्ञां नृपो राजराजः । १२ 'तस्यानुमतेः' तस्य शुरोर्नुमत्याऽऽशया १३ 'न्यवर्त्तत' निवृत्तः कतिचित् प्रयाणान्नुगत्य पश्चाद् वलितः मांसाशनं प्रत्याचरत्यो वा ।

[३] १४ 'अवेत्य' प्राप्य । १५ 'सासच्छदिकम्' 'साद-
क्षी'ति नाम्ना पुरं नगरम् । १६ 'पुरः' अग्रे परापूर्व वा । १७ 'अ-
धात्' व्यञ्जत । १८ 'सासच्छदिकम्' सप्तवर्णसम्बन्धिनं गगुलं प्राप्य । १९ 'पुरोर्जितद्विपेन्द्राननयक्षराडिव' पुरं शरीरं तेनो-
र्जितो बलवान् द्विपेन्द्राननो गणपतिपक्षः, यक्षो [मेघदूतक-
नामकः] यथा चापुर्मासकं व्यञ्जत तथैव । "पुरं शरीरे नगरे

गुहपाटलिपुत्रयोः । पुरस्तु गुग्गुली पुष्कं कुमौ दैत्येभ्युमेदयोः" इति हेमः [अने० सं० कां० २ श्लो० ४५०-४५१] ॥

[४] २० 'शासनेन' आज्ञया । २१ 'उदयितः' उदयो जातोऽस्योदयितः । २२ 'अपरागिणाम्' रागरहितानाम् । २३ महार्हतां भव्यजनान् इति शाशास । २४ 'हूनस्य' स्वाभिनः सूर्यस्य वा । 'उदयितोऽपरागिणाम्' वा उदयिता तत्रोपद्रव-
कारिणां प्रकाशो न भवेत् । २५ 'तमसाम्' तिमिराणां राहूणा-
मिव ॥

[५] २६ 'परैः' उत्कृष्टैः । २७ 'सतीर्थैः' एकमहात्रताऽऽ-
चारैः । २८ 'सहसाऽऽह्वार्थिभिः' बलेनाऽऽकारणार्थिभिः जनैः
समम् । २९ 'परैः तीर्थैः' अन्यैस्तीर्थैस्तीर्थान्तरीयैः । ३० 'सह-
साऽऽह्वार्थिभिः' सहसा शीघ्रं, आह्वार्थिभिः रणोन्मुखैः
यशार्थिभिर्वा । "आहवस्तु सप्ततन्तौ स्वाभिदेशाऽऽह्वानयोरपि"
इत्यनेकार्थः । ३१ 'अबाध्यबोधः' अबाध्यो बोधो यस्य सः ।
३२ 'अभिजगाम कामितम्' कामितं स्थानमभिजगाम ॥

[६] ३३ 'शुभप्रवृत्तेः शमरोचितस्थितेर्महात्मनः प्रेरयिता'
महात्मनः साधोः प्रेरयिता शुभप्रवृत्तेः 'शमरोचितस्थितेः'
शमरोचिता स्थितिर्यस्य । ३४ 'यताऽऽशयः' यत्ते नियमे, आशयो
यस्य सः । ३५ 'शुभप्रवृत्तेः' शुभा प्रवृत्तिर्मेदो यस्य । ३६ 'सम-
रोचितस्थितेः' समरे सङ्ग्रामे उचिता स्थितिर्यस्य । ३७ 'सादी'
महामात्रः ॥

स दक्षजातिप्रणयः कलाभृतां वृणामभीष्टः सुमनो मुदेऽभवत् ।

सदक्षजातिप्रणयः कलाभृतां तनुं बहन्निन्दुरिवोर्ज्वलांशुपः ॥ ७ ॥

विबोधहेतुर्जडजन्मशालिनां गवां प्रसारैः सरसां श्रियं दधौ ।

विबोधहेतुर्जलजन्मशालिनां महावनानामिव भानुमान् विभुः ॥ ८ ॥

5 सदा रसं सज्जनताः स्वसादरं समुन्नयन् यो जगति प्रणीतवान् ।

सदारसंसज्जनतास्वसादरं प्रतिस्थलं तं स्थलगा ववन्दिरे ॥ ९ ॥

समीहितार्थप्रथनैः सैवैव तद्गुमायते स्माङ्गभृतां धियां निधिः ।

शमी हितार्थप्रथनैः सदैव तन्न कस्य लाभाय जनेऽस्य सन्निधिः ॥ १० ॥

क्रमात् समासाय मरोः रसामयं पुपाव भावोर्ज्वलमेदिनीपुरम् ।

10 क्रमात् समाऽऽशाद्यमरोरसामयं स देशसङ्घाऽऽगमभक्तिभावनैः ॥ ११ ॥

हृतव्यवायोपगतेर्विनायकः पुरे स नारायणनाम्नि तस्थिवान् ।

हृतव्यवायोऽपगतेर्विनायककोऽपि निस्तारयिता कलौ युगे ॥ १२ ॥

सुरेश्वराऽऽशाविजयाऽऽहिताऽऽशयः परं यतुर्मासकर्मणस्ततः ।

सुरेश्वराशाविजया हि तासयन्नेधं स सन्नामपुरं समीयिवान् ॥ १३ ॥

15 हेतोऽपराऽऽशापवनाद् दिवोदितं तैमो विमोहोदयजं स चिन्तयन् ।

हेतोऽपराऽऽशापवनाद् दिवोदितं तैमो विमोहोदयजं स चिन्तयन् ॥ १४ ॥

[७] १ 'सः' गुरुः । २ 'दक्षजातिप्रणयः' दक्षजालां प्रणयः केहो यस्य सः । ३ 'कलाभृताम्' कला विज्ञानं तद्वता-मनीष्टः । ४ 'सदक्षजातिप्रणयः' सदक्षे सद्ब्यवहारे जात्या जन्मना प्रणयो याव्या यस्य सः, यस्य सदक्षे शिवे प्रणयमति-क्रान्तोऽतिप्रणयः न राणी । दक्षजा प्रार्थती तया सह यः स सदक्षजः शिवस्तत्र प्रणयमतिक्रान्तोऽतिप्रणयो न रागवानित्यर्थः 'अक्षो रथस्यावयवे व्यवहारे विनीतके' इति हैमः [अने० सं० कां० श्लो० ५१९] । 'प्रणयः प्रेमयाज्ययोः, विजग्मे प्रसरे चापि' इति हैमः [अने० सं० कां० ३ श्लो० ५२२] ५ 'कलाभृताम्' कलेनाजीर्णनाभृताम् । 'कलत्वं जीर्णरेतसोः, अव्यक्तमधुरभ्राने कला स्यादंशशिल्पयोः । कलने मूर्त्तैरुद्धौ चोद्धांशे विधोरपि' इति हैमः [अने० सं० कां० २ श्लो० ४८८] । ६ 'उज्ज्वलांशुपः' उज्ज्वलांशुन् श्वताम्बरान् पातीति ॥

[८] ७ 'जडजन्मशालिनाम्' जडप्राणिनां पक्षे पशूनाम् ।

[९] ८ 'सदा रसं सज्जनताः स्वसादरं समुन्नयन् यः' यः सदा रसं समुन्नयन् सज्जनताः सम्यजनसमूहान् स्वसाद-स्वाधीनान्, अरमत्यर्थे प्रणीतवान् । ९ 'सदारसंसज्जनतास्व-सादरम्' सखीसभाकोकेषु अनादरम् । १० 'तम्' गुरुम् ॥

[१०] ११ 'समीहितार्थप्रथनैः' इष्टार्थदानैः । १२ 'सः' गुरुः । १३ 'गुमायते स्म' कल्पबुद्धायते स्म । १४ 'शमी' शाक्यः । १५ 'हितार्थप्रथनैः' हितप्रयोजनवित्तारैः ॥

[११] १६ 'क्रमात्' क्रमाभ्यां पादाभ्यामततीति क्रमात् यद्वा क्रमः परम्परागमस्तेनाततीति क्रमात् । १७ 'मरोः रसा-मयम्' मरोः सूमीम् । १८ 'समाऽऽशाद्यम्' सर्वदिग्भाने आद्यम् । १९ 'अरोरसामयम्' रोर दूरिद्राः सामायाः सरो-गास्तैः रहितम् ॥

[१२] २० 'हृतव्यवायोपगतेः' हृता नष्टा व्यवायानां विघ्नानामुपगतिस्तस्याः हेतोः । २१ 'विनायकः' गणेशः । २२ 'हृतव्यवायः' हृतः व्यवायो म्रियुनं येन सः । २३ 'अपगतेः' नारकादेः । २४ 'यकन्नकोऽपि निस्तारयिता' विमानकोऽपि निस्तारयिता ॥

[१३] २५ 'सुरेश्वराऽऽविजयाऽऽहिताऽऽशयः' पूर्वदिग्वि-जये स्थापितभावः । २६ 'सुरेश्वराऽऽशाविजया' सुरायामीश्व-राऽऽशा धनवतां वृष्णा तस्या विजा पृथग्भावस्तथा । २७ 'हि' निश्चितम् । २८ 'तासयन्' स्नेयन् । २९ 'अवम्' पापम् ॥

[१४] ३० 'हेतोऽपराऽऽशापवनाद्' इतश्चापरस्य परपत्कस्य य आशायास्तृष्णायाः पवनो वायुस्तस्माद् । ३१ 'दिवोदितम्' दिवा दिने उदितम् । ३२ 'तमः' पापमज्ञानं वा । ३३ 'हृतः' प्राप्तः । ३४ 'अपराशापवनाद्' अपराशा पश्चिमा तत्पश्चिमाद् । ३५ 'दिवः' स्वर्गस्य । ३६ 'दितम्' खण्डितम् । ३७ 'स्वतेजसा' स्वप्रतापेन ॥

असौ गतं नाटयिता सितच्छदवजस्य चक्रे वचनैः क्षमातलम् ।
 असौगतं नाटयिता सितच्छदप्रमुस्तयोःसूत्रपथे मनागपि ॥ १५ ॥
 स मानवाधीश्वरसेवितक्रमाभ्युज्ज्वलतुर्मासकर्म तेनिवान् ।
 संमा नैवा 'धीः' स्वरसेऽवितक्रमाऽङ्गिर्ना ततोऽभूद् विषयेऽर्हतां मते ॥ १६ ॥
 विहारशोभाऽतिशयात् संभा सुरप्रभोर्यदीया बहु पिप्रिये मुहुः ।
 विहारशोभाऽतिशयात् संभासुरः क्रमात् संमास्तत्र निनाय काञ्चन ॥ १७ ॥
 अलं कलङ्कः सकलोऽप्यपास्यत सचेतसां पुर्णयहारिणाऽमुना ।
 अलं कलं कः सकलोऽप्यपास्यतः प्रभोर्वचो बोधयितुं नरः परः ॥ १८ ॥
 असन्निभोऽङ्गप्रभयोऽधिकाञ्जनश्रियं दधौ गौतमतः प्रति प्रभुः ।
 असन्निभोऽङ्ग ! प्रभयाऽधिकां च नैः प्रियां संमज्ञां भुवने गुरोरपि ॥ १९ ॥
 न वासवानामनुरागिता गता वसुन्धरायां स्फुरितेऽस्य शासने ।
 नैवाऽऽसवानामनुरागिता गता जनस्य नश्यत्तमसः प्रभोर्गिरा ॥ २० ॥
 नैदीनभावातिगभीरतामसावशिष्यद् विश्वगुर्गरीयसीम् ।
 न दीनभावाऽतिगभीरतामसाऽऽशयस्य सर्वस्य मुनेर्गणे ततः ॥ २१ ॥
 अजन्मताऽऽपारविहारि मण्डलं प्रभोर्विहारेण धनाढ्यबोधने ।
 अजन्मतापा रविहारिमण्डलं महाऽऽतपेऽप्यप्य मही सुसीमगा ॥ २२ ॥
 न रोचिता चापकलाऽसुहारिणी नृपादिलोकेऽस्य शमोपदेशनात् ।
 नरोचिता चाऽऽप्य कलाऽऽशु हारिणी तपोजपादेर्जगति प्रसारिताम् ॥ २३ ॥

[१५] १ 'गतम्' गमनं ज्ञानं वा । २ 'नाटयिता' प्रवर्तकः ।
 ३ 'सितच्छदवजस्य' श्वेताम्बरवजस्य । ४ 'असौगतम्' अर्था-
 दम् । ५ 'नाटयिता' न, अटयिता 'स्वायं णिच्' । ६ 'सितच्छ-
 दप्रभुः' श्वेताम्बरवाधियः । ७ 'उत्सुत्रपथे' उत्सुत्रमार्गे ॥

[१६] ८ 'सा' गुरुः । ९ 'मानवाधीश्वरसेवितक्रमाभ्युज्ज्व-
 लतुर्मासकर्म' नृपवन्दितपादपद्मः । १० 'समा' अकुटिला । ११ 'नवा'
 नवीना । १२ 'धीः' भक्तिः । १३ 'स्वरसेऽवितक्रमा' स्वाभिप्रा-
 येऽवितः रक्षितः क्रमः पारम्पर्यं यस्यां सा । १४ 'अङ्गिनाम्'
 प्राणिनाम् । १५ 'विषयेऽर्हतां मते' अर्हतां मते विषये देशे ॥

[१७] १६ 'विहारशोभाऽतिशयात्' विहारा जिनप्रासादा-
 स्तेषां शोभाभरेण । १७ 'संभा सुरप्रभोः' सुरप्रभोः, इन्द्रस्य
 संभा । १८ 'बहु पिप्रिये' बहु यथा स्यात् तथा पिप्रिये मुहुः ।
 १९ 'विहारशोभाऽतिशयात्' विहारे देशान्तश्चलने यः शोभाया
 अतिशयो दुर्मिश्रमरादिनाकाशकात् । २० 'समाः' वर्षाणि ॥

[१८] २१ 'अलम्' समर्थः । २२ 'कलम्' मृष्टम् ।
 २३ 'अपास्यतः नरः' पुरुषस्य परः सकलोऽपि कः बोधयितुं
 अलम्, इत्यन्वयः । अपि तु न कोऽपीत्यर्थः ॥

[१९] २४ 'असन्निभः' अनुत्सवः । २५ 'अङ्गप्रभया' देह-
 कान्त्या । २६ 'अधिकाञ्जनश्रियम्' काञ्चनमधिकृत्याधिकाञ्जनं
 भीर्लक्ष्मीत्याम् दधौ । २७ 'गौतमतः प्रति' गौतममुत्सवः ।
 २८ 'असन्निभः' असन्निभः अविद्यमानं सिमं यस्मिन् सः ।
 दि० म० ८

२९ 'अङ्ग !' अङ्ग इति संयोजने । ३० 'प्रभया' भुक्त्वा ।
 ३१ 'नैः' अस्माकम् । ३२ 'प्रियाम्' इष्टाम् । ३३ 'समाज्ञाम्'
 कीर्तिम् । ३४ 'गुरोः' देवसूतेरधिकां दधौ ॥

[२०] ३४ 'वासवानाम्' भूपानाम् । ३५ 'अनुरागिता'
 रागित्वं गता भूपाः । ३६ 'वसुन्धरायां' पृथ्व्याम् । ३७
 'शासने' जैनशासने तस्मिन् अनुरागिणो जाता इत्यर्थः । ३८ 'नवा-
 ऽऽसवानामनुरागिता गता' नवा नव्याऽऽसवानामादरो गतः ॥

[२१] ३९ 'नदीनभावातिगभीरतामसावशिष्यद्' नदीनः
 समुद्रलङ्घद् भावे शिष्याभिप्रायेऽतिगभीरताम्, अस्तौ, अशि-
 श्यत् आश्रितः । ४० 'दीनभा' दैत्यम् । ४१ 'वा' अथवा ।
 ४२ 'अतिगभीरः' अति गच्छतीत्यतिगाऽतिशायिनी भीर्भयम् ।
 ४३ 'अतामसाऽऽशयस्य' अतामसोऽक्रोध आशयो यस्य ।

[२२] ४४ 'अजन्मताऽऽपारविहारि' अपाराः बहवो विहारा-
 श्रैत्यानि यत्रेह, अजन्मता । ४५ 'मण्डलम्' देशः । ४६
 'अजन्मतापा' अतापा अजनि । ४७ 'रविहारिमण्डलम्' रवेऽर्था-
 द्धिम्बम् । ४८ 'महाऽऽतपेऽपि' प्रीत्येऽपि । ४९ 'आप्य' प्राप्य
 शतनामानुकृत्यात् । ५० 'मही' पृथ्वी ॥

[२३] ५१ 'न रोचिता' नेष्टा । ५२ 'चापकला' बहु-
 कला । ५३ 'असुहारिणी' प्राणहारिणी । ५४ 'नरोचिता' नरा-
 णामुचिता । ५५ 'आप कलाऽऽशु हारिणी' तपोजपादेर्जगति
 प्रसारिताम् तपोजपादेस्तपोजपादस्य कला द्रष्टव्या, प्रसारिता
 विस्तारमाप, आशु शीघ्रम्, हारिणी रक्षा ॥

गणेशनैपुण्यमहो महाऽऽयतेः प्रभोर्विदीपे बहुदानवत्तया ।

गणे शनैः पुण्यमहो महायते जगत्प्रकाशाय बभूव शाश्वतम् ॥ २४ ॥

न बादरः कोऽपि निकामजागरे गणेऽभवत् तस्य गुणव्यतिक्रमः ।

न वाऽऽदरः कोऽपि कामजागरेरिता वृणां चेतसि धैर्यविक्रिया ॥ २५ ॥

न वैरपीडा न बलाभियोगिता गुरोर्विहारे मरुमण्डले ततः ।

नैवैरपीडा न बलाभियोगितादृशाऽन्यतीर्थैरकृशा व्यधीयत ॥ २६ ॥

नाऽऽवेशरोगोऽभिनिवेशकामना गुरोः प्रकाशेऽन्यमते तनुभृतः ।

नांवे सरोगोऽभिनिवेशकामनाऽऽशयो बुधः कस्तरणेऽन्धबन्दिरे ॥ २७ ॥

पराजितो धन्वनि योजिते गुणे प्रभोर्बली मोहमहाभटच्छली ।

पराजितो धन्वनि योजिते गुणे गुरुप्रकाण्डात् बिभेति कः क्षितौ ॥ २८ ॥

संभाजनेऽनन्तरसस्तपालये गुणं गुरौ शासति सङ्गते प्रगे ।

संभाजनेऽनन्तरसस्तपालये लये जिनेन्द्रवाचां परमानुरागिणि ॥ २९ ॥

संदेशरूपं कलया च कारयन् मरौ गणी धर्मविधौ निजे पदे ।

संदेशरूपं कलयाश्चकार यन्निवेश्य सूरिं विजयादिरत्नकम् ॥ ३० ॥

वसुन्धरा सा शुचिरस्य संगतः प्रतिस्थलं स क्षणलक्षणेक्षणैः ।

वसुं धराऽऽशासु चिरस्य संगतमबोधि बोधिप्रदमेनैर्माहृतः ॥ ३१ ॥

[२४] १ 'गणेशनैपुण्यमहः' गणेशवत् पाण्डित्यस्य तेजः । २ 'महाऽऽयतेः' महती, आयतिर्विस्तृत्यस्य 'यतिर्विकारे विरतौ भिक्षौ' इति हेमः [अने० सं० का० २ श्लो० १९२] तेन, अमहायतेः न महद्विकारस्य । ३ 'गणे' गण्डे । ४ 'शनैः' शनैर्जगत्प्रकाशाय शाश्वतं पुण्यमहर्दिनं बभूव इत्यन्वयः । ५ 'महाऽऽयते' महायोत्सवायाऽऽयतिरुत्तरकालो यस्य ॥

[२५] ६ 'बादरः' इक्ष्मणः । ७ 'निकामजागरे' अत्यर्थं जागरुके । ८ 'गुणं' गुणाः प्राणतिपातनिवृत्त्याद्यो मूलगुणाः, पिण्डविशुद्ध्याद्य उत्तरगुणाः । ९ 'कोपिति' क्रुद्धे आदरः । १० 'कामजागरेरिता' कामाजाता गणेन करणेनेरिता न धैर्यविक्रिया । 'गरत्पविषे विषे । रोगे गरं स्वात् करणे' इति हेमः [अने० सं० का० २ श्लो० ४२०-४२१] ॥

[२६] ११ 'नैवैरपीडा' नवैः स्तवैरपि ईडा स्तुतिः । १२ 'नबलाभियोगितादृशा' लाभोऽस्त्येषां लाभिनः, योगोऽस्त्येषां योगिनस्ततो द्वन्द्वस्तेषां भावस्तत्ता नवा चासौ लाभियोगिता तस्याः इगृ दृष्टितया । गणे लाभधिका लब्धिप्राप्तं योगभाजश्च बहुला दृश्यन्ते तेन श्रीपरमगुरौ मतान्तरीयाणामपि महती श्रद्धा । १३ 'अन्यतीर्थैः' तापसभक्तादिभिः । १४ 'अकृशा' बहुला । १५ 'व्यधीयत' अक्रियत ॥

[२७] १६ 'नाऽऽवेशरोगः' आवेशरोगोऽपस्माररुजाऽन्यमत-प्रवेशरूपो रोगो वा न । १७ 'अभिनिवेशकामना' अभिनिवेश-वाञ्छाऽपि ह्यऽऽग्रहोऽपि न । १८ 'गुरोः प्रकाशे सत्यन्यमते' । १९ 'तनुभृतः' जीवस्य । अन्योक्तिमाह 'नावे०' अन्धबन्दिरे

तरणे नावे वानपात्राय को बुधः 'सरोगः' सरसि गच्छतीति 'अभिनिवेशे' वाहनमध्यासने कामनाऽभिलाषाऽऽशयो यस्य सः ।

[२८] २० 'पराजितः' भग्नः । २१ 'धन्वनि' मरौ । २२ 'गुणे' धर्मरूपे योजिते सति प्रभोः पराजितः । २३ 'धन्वनि' धनुषि । २४ 'गुणे' ज्यायां योजिते सति । २५ 'गुरुप्रकाण्डात्' । उत्कृष्टसङ्ग्रामाद् महाबाणात् को न बिभेति । अयमपि गुरुप्रकाण्डो गुरुमुख्य इति ॥

[२९] २६ 'संभाजनेऽनन्तरसः' संभाजने बहुतरस आसीत् । २७ 'तपालये' तपागणोपाभये । २८ 'सङ्गते' प्राप्तमिलिते । २९ 'प्रगे' भग्नं गते । ३० 'भाजने' स्थास्यादौ । ३१ 'अनन्तर-शास्त्राणां' अनन्तराणि सान्द्राणि शास्त्रानि मङ्गलानि पातीत्यनन्तर-शास्त्राणां बहुमङ्गलान्वित इत्यर्थः । ३२ 'लये' ध्याने । संभाजने जिनेन्द्रवाचां ध्याने परमानुरागिणि ॥

[३०] ३३ 'संदेशरूपम्' गुरुन्यायिप्रवृत्तिम् । ३४ 'कलया' विज्ञानोद्बोधनेन । ३५ 'निजे पदे' निजे पदे श्रीविजय-रत्नसूरि निवेश्य । ३६ 'संदेशरूपम्' सदा ईशरूपं पटना-यकत्वं कलयाश्चकार । 'ईशः स्वामिनि रुद्रे च' इति हेमः [अने० सं० का० २ श्लो० ५५६] ॥

[३१] ३७ 'वसुन्धरा सा' सा भूमिः । ३८ 'शुचिः' उज्ज्वला पवित्रा वा । ३९ 'अस्य' गुरोः संगतः । ४० 'प्रतिस्थलं स क्षणलक्षणेक्षणैः' प्रतिस्थलं सर्वत्र, क्षणलक्षणेक्षणैः महोत्सव-लक्षणदर्शनैः । ४१ 'वसुम्' देवविशेषमबोधि । ४२ 'धराऽऽशासु' पर्वतविष्णु । ४३ 'चिरस्य' बहुकालम् । ४४ 'संगतम्' मिलितम् । ४५ 'पुनर्माहृतः' आहृतः श्राद्धः, पुनं गुरुम् ॥

न गौतमीयं मतमक्षपादजं विद्या प्रमाण्यक्रियताऽमुना मनाक् ।
 न गौतमीयं मतमक्षपादजं प्रमोक्षितं केवलिनः प्रमोक्षितम् ॥ ३२ ॥
 न साधुना वै भवहारिणी रुचिर्विखण्डिता नन्दितपण्डिता गणे ।
 न साधुना वै भवहारिणी रुचिर्वृता तपोभिः प्रभया समन्वितैः ॥ ३३ ॥
 विमुक्तरागा गा नैवधा सुरक्षणा जैगौ गुरुर्ब्रह्मधरः क्षमापरः ।
 विमुक्तरागा नैवधासुरक्षणा गणे प्रवृत्तिर्वृत्तिनां ततोऽभवत् ॥ ३४ ॥
 प्रवासना शापनयेऽस्य मानसे गुरोर्निदेशेन केषाऽपि योगिनाम् ।
 प्रवासनाऽऽशापनयेऽस्यमानेशे परिग्रहं भावयतां विदूरतः ॥ ३५ ॥
 शुचिप्रभावैः श्रमणानुगामिनस्तदाऽऽर्हताः पुण्यजना इवेश्वराः ।
 शुचिप्रभा वैश्रमणानुगामिनप्रसादतः प्रौढिबिभृतिमादधौ ॥ ३६ ॥
 निरन्तरायाऽऽगमहेतुरङ्गतः शुभां रुचिं प्राप्य गुरोर्निदेशतः ।
 निरन्तरा यागमहेतुरङ्गतस्तदा विहिंस्यात् सुजना न्यवीवृतन् ॥ ३७ ॥
 विनाशनायां गजविक्रमा रते पराङ्मुखाः शुद्धदृशो न भुञ्जते ।
 विनाशनायाङ्गजविक्रमारतेस्तपस्विनो यस्य गणे गणेशितुः ॥ ३८ ॥
 न नाम धीरञ्जनया जिनोदिते पटुः सभा का तमुपेत्य दूरतः ।
 ननाम धीरं जनयाजिनोदिते चिरं विरक्तं विपथे यथेच्छया ॥ ३९ ॥

5

10

15

[३२] १ 'अक्षपादजम्' अक्षपादो नैवायिकमतप्रणेता तस्माज्जातं श्रीगौतमीयं मतम् । २ 'गौतमीयम्' गौतमोऽग्नेन्द्रभूतिः । ३ 'क्षपादजम्' क्षपायो रात्रावसीति क्षपादस्तस्माज्जाते, ईदृशं न तन्मतम् । ४ 'प्रमोक्षितम्' मुक्तम् । ५ 'केवलिनः प्रमोक्षितम्' केवलशालिनो ज्ञानयोग्यम् ॥

[३३] ६ 'वै भवहारिणी' वै निश्चितं साधुना भवहारिणी भवहृषी । ७ 'रुचिः' इच्छा । ८ 'विखण्डिता' खण्डिता न । ९ 'गणे' गच्छे । १० 'नसाऽधुना' नसा नास्तिकारूपेणाधुना । ११ 'वैभवहारिणी' वैभवेन हारिणी मनोहरा । १२ 'रुचिः' कामितः ॥

[३४] १३ 'विमुक्तराः' विमुञ्जति कर्मपाप्माद् विमुग् । अतिशयेन विमुक्तो विमुक्तराः । १४ 'गाः' वाणीः । १५ 'नैवधा सुरक्षणाः' नववृक्षगुप्तिरूपा सुरक्षणा सुराणां क्षणं दत्त्वा वासु ताः सुदु लक्षणानि वासु ता वा । १६ 'जैगौ गुरुः' गुरुर्जैगौ जगाद् । १७ 'नैवधासुरक्षणाः' नवप्रकारा असवः प्राणास्तदाऽऽश्रयत्वात् प्राणिनस्तेषां रक्षणं यस्यां सा ॥

[३५] १८ 'प्रवासना' प्रयाणम् । १९ 'शापनये' शापस्य नये अभिप्राये । २० 'अस्य' गुरोः निदेशेन । २१ 'केषाऽपि' रोषेणापि योगिनां मानसे, न कोऽपि क्षापापेक्षया । २२ 'प्रवासना' प्रकृष्टा वासना भावना । २३ 'शापनये' क्षेम-मुञ्जने । २४ 'अस्य' क्षेत्रं परिग्रहं भावयताम् ।

२५ 'मानसे' व्याप्ता । २६ 'विदूरतः' दूरतः ॥

[३६] २७ 'शुचिप्रभावैः' पवित्रतेजोभिः । २८ 'श्रमणा-नुगामिनः' बतिसेवकाः । २९ 'शुचिप्रभाः' निर्मलधियः । ३० 'वैश्रमणानुगाम' भगवानुत्तमम् । ३१ 'इनप्रसादतः' स्वामिप्रसादतः ॥

[३७] ३२ 'निरन्तरायाऽऽगमहेतुरङ्गतः' अन्तरायरहितो च आगमेषु हेतुषु च रङ्गोऽस्याग्रहस्तात्मात् । ३३ 'शुभां' निर्वोषाम् । ३४ 'रुचिम्' इच्छाम् । ३५ 'निरन्तरा' ददा । ३६ 'यागमहे' यज्ञोत्सवे । ३७ 'तुरङ्गतः' अन्धात् । ३८ 'विहिंस्यात्' वध्यात् । ३९ 'सुजनाः' शुद्धा लोकाः । ४० 'न्यवीवृतन्' निवृत्ताः ॥

[३८] ४१ 'विनाशनायाम्' अशनायां क्षुधां विना । ४२ 'गजविक्रमाः' गजवद् बलवन्तः । ४३ 'रते' भोगे पराङ्-मुखाः । ४४ 'विनाशनायाङ्गजविक्रमारतेः' अङ्गजस्य स्वरस्य विक्रमा विगतक्रमा याऽरतिस्तस्या विनाशनाय ॥

[३९] ४५ 'धीरञ्जना' बुद्धिरागेण । ४६ 'जिनोदिते' जिनवचने । ४७ 'पटुः' व्यक्ता । ४८ 'सभा' नामप्राकाश्येका सभा । ४९ 'तमुपेत्य दूरतः' दूरतः उपेत्य तं, न नाम अपि तु सर्वाऽपि ननाम । ५० 'धीरम्' प्राज्ञम् । ५१ 'जनयाजि-नोदिते' जन्मं यजतीति जनयाजी नरसेवादिपञ्चकृत् तेन बोधिते प्रेरिते । ५२ 'विरक्तम्' विरक्तं तं गुरुम् । ५३ 'विपथे' कुमार्गे ॥

सदा नवाऽऽलापिकयाचिदुत्तरा वितेनिरे तां स्वगणे मिथः कथाम् ।
 सैवानवालाऽपि कैयाचिदुत्तरात् समं येदाख्यावशतोऽनयन् निशाम् ॥ ४० ॥
 अनङ्गरागं निर्यतः सँ मुक्तभा यः साङ्गरागः सुतनोस्तनौ दधौ ।
 अँनङ्गरागं नियतः समुक्तभाः प्रोक्षैः स्तनः को न गिरिर्वनं दधत् ॥ ४१ ॥

5

[एकालापकम्]

नियामकाश्चेतसि भावयन्त्यहो ! किं नाम देयोऽनुवरायकः स्त्रियाः ।
 नियामकाश्चेतसि भावयन्त्यहोरात्रं स तीर्थङ्कर एव नः प्रभुः ॥ ४२ ॥
 सुखायनः सारसनाभिकामितः कीदृग् रथः स्यात् सुभटो बधूजनः ।
 सुखाय नः सारसनाऽभिकामितः कथं जयार्थी नृपतिर्महाबलः ॥ ४३ ॥

10

[एकालापकं समस्तम्]

मँहो दयाया जँगतीश्वरश्रियो मँ या विमोहं स्र यतोऽर्हतां मते ।
 मँहोदयायाऽऽजगतीश्वरश्रियो यँथास्थितं भावनयाऽस्यै सन्मते ॥ ४४ ॥ [क्रियागुप्तम्]
 पैराऽसिंतीवा विरतिः प्रँमाऽऽपणे नँ नाम काऽबोधि विदा तपोगणे ।
 पैलाशितीवाऽविरतिः प्रँमापणे नवाऽपि कामोचितया न भी भृता ॥ ४५ ॥

15

[क्रियागुप्तम्]

[४०] १ 'उत्तराः' ज्ञानप्रवराः, "उत्तरं प्रवरोर्द्धयोः" इति हैमः [अने० सं० कां० ३ श्लो० ५५८] । २ 'कथाम्' वाचांम्, मिथः सदा नित्यं नवाऽऽलापिकया वितेनिरे । ३ 'सैवानवाला' दानवती बाला की । ४ "कयाचिद्" सख्या । ५ 'येदाख्यावशता' यस्याः कथाया आख्यावशत आलापिका-कथनेन ॥

[४१] ६ 'नियतः' बद्धोऽपि । ७ 'स मुक्तभाः' स मुक्तवद्भासत इति मुक्तभाः "मुक्ता मौक्तिकपुञ्जल्योः" इति हैमः [अने० सं० कां० २ श्लो० १९१] । ८ 'सुतनोः' स्त्रियाः । ९ 'तनौ' शरीरे यः साङ्गरागोऽपि अनङ्गरागं दधौ । १० 'अनङ्गरागम्' अनङ्गे आकाशे रागोऽरुणिमा यस्य तत् "अङ्गहीनेऽप्यनङ्गं खे वितोऽनङ्गस्तु मन्मथे" इति हैमः [अने० सं० कां० ३ श्लो० ११५] ; "रागः स्याल्लोहितादिषु" इति हैमः [अने० सं० कां० २ श्लो० ४६] ; यद्वाऽनङ्गैर्मदनफलै राजत इत्यनङ्गराः, अगाः वृक्षा यस्य तत् ईदृशः स्तन इत्येकालापकम् ॥

[४२] ११ 'नियामकाः' पोतचहाः । १२ "'वरायः कः स्त्रिया देयः" देयः करः । १३ "नियामकाः" नियमधारिणः साधवः । 'तीर्थङ्कर एव नः अस्माकं प्रभुः' ॥

[४३] १४ 'सुखायनः' सुखकारि अयनं गमनं यस्य यद्वा नोऽस्माकं सर्वलोकानां सुखाय । १५ 'सारसनाभिकामितः' सारं शरैः सहितं सनाभि नाभियुक्तं कामितमभिलषितं यस्य स भटः; सारसनाभिकाङ्गमभिकामितं प्रियं यस्य स बधूजनः; राज्ञः पक्षे सारः श्रेष्ठः सनाभिस्सगोत्रः स एव कामितो यस्य सः; "नाभिः क्षेत्रप्रधानयोः, चक्रमध्ये मृगमदे प्राण्यङ्गे मुख्यराशिश्च" इति हैमः [अने० सं० कां० २ श्लो० ३१४] "सनाभि-

ज्ञातिसरयोः" इति हैमः [अने० सं० कां० ३ श्लो० ४८९] १६ 'सारसनाऽभिकामितः' सारं धनं यस्य सना नित्यमभिकः कामयिता तेन अमितः प्राप्तः "गल्पार्थानां प्राप्त्यर्थत्वात्" रथस्य धनवतामादराद् यद्वा सारे धने सदाऽभिकामिता लुब्धता यस्येति बधूजनः सरसैव सा रसा सा चासौ नाभिः कामिता इष्टा यस्य सः ॥

[४४] १७ 'महः' उत्सवः । १८ 'जगतीश्वरश्रियः' जगती भूमिसादीश्वरो भूपस्त्वस्य श्रियो लक्ष्म्याः । १९ 'मा या विमोहं स्र यतोऽर्हतां मते' इति पदविभागे-अर्हतां मते विमोहं मा या स्र-मा प्राप्नुहि; 'या' इति क्रियागुप्तं ह्यस्तन्यपि असहिते वाक्ये भविष्यत्काले रूपम्-यद्वा 'मायाविमोहं अयतः' इति पदविभागे तु अयतोऽहङ्काराद् मायया कपटेन विमोहः परेषां अमे पातनम् । २० 'महोदयायाऽऽजगतीश्वरश्रियः' आजगति आभुवनं, ईश्वरा समर्था श्रीः शोभा यस्य । २१ 'यथास्थितम्' परमार्थतया । २२ 'भावनया' चिन्तनया । २३ 'अस्य' क्षिप्रस्वेति, अस्थेति क्रियागुप्तं "असूय क्षेत्रणे" धातुर्विवादिः ॥

[४५] २४ 'परा' उत्कृष्टा । २५ 'असितीवा' खड्गधारे-वोग्रा । 'परासितीवा' इति पदविभागे परासि परास्ता तीवा इति क्रियागुप्तम् । २६ 'प्रमाऽऽपणे' ज्ञानहृष्टे । २७ 'न नाम काऽबोधि विदा तपोगणे' तपोगणे विदा ज्ञानिना नाम प्राकाश्येका विरतिर्नाबोधि । बोधिविदा नरेण का अविरतिर्न परासि । २८ 'पलाशितीवा' मांसाक्षिबत् तीवा; "तीघ्रं कटूष्णा-लघ्वेषु तीवा तु कटुरोहिणी" इति हैमः [अने० सं० कां० २ श्लो० ४४०] २९ 'प्रमापणे नवापि कामोचितया न भी भृता' इति पदविभागे कामोचितया न भी भृता कम्प्योर्हृगमनस्य

न विप्रयुक्तिर्मधुरा न वास्तवमैदःप्रबोधे विदुरार्हता गुणम् ।

न विप्रयुक्तिर्मधुरा न वा स्तवप्रतीतिरागात् पटुतां ततो गुरुः ॥ ४६ ॥ [क्रियागुप्तम्]

समाधिता पापरुचिर्विवर्द्धनं संसार पुण्याभ्युदयो महस्विनाम् ।

समाधितापाऽपरुचिर्विवर्द्धनं वीरे गुरौ श्रीजिनवीरतीर्थपे ॥ ४७ ॥ [क्रियागुप्तम्]

पुरोगमैषी प्रयतः संधारणः संधोरणः कल्पितमत्तवारणः ।

पुरोगमैषी प्रयतः संधारणः प्रपीयतामित्युदिते न कोऽप्यभूत् ॥ ४८ ॥

[स्पष्टान्वकम्]

तपोगणेऽराजत तेजसा समं सौरीप्रभा संधिसरोजनालिकम् ।

तपोऽङ्गणे राजततेऽजसा समं सितच्छदानामभिनन्दनं ततः ॥ ४९ ॥

[सन्दानोपमा]

सं दानतः स्वर्गहरिप्रभावकस्तपःप्रशस्यश्चकमे यंते जयम् ।

सदाऽनंतः स्वर्गहरिप्रभावकसभास्वतस्तस्य यशश्च यं तदा ॥ ५० ॥ [गृहचतुर्थः]

नरकस्य मयधारिणा; 'प्रमापणे नवाऽऽपि काऽमोचि तया' इति पदविभागे तु प्रमापणे जीवघातेऽविरतिः का न आमोचि तया विरत्या; 'काऽमोचितयानभीमृता' भीमृता नरेणाऽऽमोचितं यानं रोगार्हगमनं तस्याद् विरत्यता, यद्वा प्रमापणे घाते विरतिः का न आपि 'वा' इति पक्षान्तरे आपीति वा, 'अमोचि' इति क्रियागुप्तम् ॥

[४६] १ 'न विप्रयुक्तिर्मधुरा' आद्यानां विप्रस्य द्वित्रय युक्तिर्न मधुरा । २ 'न वास्तवम्' न तारिषकम् । ३ 'अदः-प्रबोधे' अमीषां विप्रणां प्रबोधे उपदेशे । ४ 'विदुरार्हता गुणम्' विदुराः पण्डिता ये आर्हता आद्या गुणमविदुः 'अविदुः' इति क्रियागुप्तम् । ५ 'न विप्रयुक्तिः' गुरोर्विप्रयुक्तिर्वियोगो न पटुतामागात् । ६ 'मधुरा' प्रिया । ७ 'नवा स्तवप्रतीतिरागात्' नवीना स्तवनप्रसिद्धिरागात् पटुतामागाद् 'आगाद्' इति क्रियागुप्तम् ॥

[४७] ८ 'समाधिता' समाधेयोंगविशेषस्य भावः । ९ 'पापरुचिर्विवर्द्धनम्' विशेषेण वर्द्धनमाप; पापरुचिर्विवर्द्धनं छेदमधित । १० 'ससार पुण्याभ्युदयो महस्विनाम्' इति पदविभागे महस्विनां पुण्यः पवित्रोऽभ्युदयः ससार प्रसृतः; 'स सारपुण्याभ्युदयः' इति पदविभागे तु स प्रसिद्धः सारः श्रेष्ठः पुण्याभ्युदयः । ११ 'समाधितापाऽपरुचिर्विवर्द्धनम्' समा समस्ता पापरुचिरपरुचिर्मलिना यद्वा समाधितापयतीति समाधितापा तदाऽपरुचिर्मित्यात्वं छेदमधित । समा प्राग्वत् । 'ससार' 'अधित' 'आप' इति क्रियात्रयं गुप्तम् ॥

[४८] १२ 'पुरोगमैषी' पुरोगमाः पत्तयस्ताम् इच्छतीति पुरोगमैषी । १३ 'प्रयतः' प्रकृष्टं यत् निषादिनां पादकर्म यस्य । १४ 'संधारणः' धारणया पुष्ट्या सहितः संधारणः ।

१५ 'साधोरणः' साधोरणा हस्तिपकास्तैः सह साधोरणः; साधोः मुनेः रणः शब्दः । १६ 'कल्पितमत्तवारणः' सज्जितो मत्तो वारणः; कल्पिता कल्पिता मत्ता वारणा येन सः । १७ 'पुरोगमैषी' पुरोगमात् अग्रस्थान् एपते इति पुरोगमैषी । १८ 'प्रयतः' सोद्यमः उद्यमोपदेशयुक्तः । १९ 'संधारणः' धारणा बुद्धिगुणलेन सहितः; धारणा ध्यानविशेषलेन युक्तः । २० 'प्रपीयतामित्युदिते न कोऽप्यभूत्' दृश्यतामित्युक्तेऽपि पुरः नगराद् बहिर्गमनेच्छुर्न कोऽप्यभूत् । प्रपीयताम् सादरं श्रूयताम् ॥

[४९] २१ 'तपोगणेऽराजत तेजसा समं सौरीप्रभा' सौरी-प्रभा सुरेः सम्बन्धिनी प्रभा कान्तिः तेजसा प्रकाशेन समं तपो-गणेऽराजत । २२ 'साधिसरोजनालिकम्' सरोजनालिकं सरसा ज्ञानेन युक्ता जनाः सरोजनासेषामलिकं आलं तदधिकृत्य; अन्याऽपि सौरीप्रभाऽधिसरोजनालिकं पद्मनालिकामधिकृत्य राजते । २३ 'तपोऽङ्गणे राजततेऽजसाऽसमम्' तपो धर्मः राजतते राजभिस्तते व्यासेऽङ्गणेऽजसा शीघ्रमसमं अनुपमराजत 'तपः कृच्छादिकर्मणि, धर्मं लोकप्रमेदे च' इति हेमः [अने० सं० का० २ स्तो० ५४३-५४४] । २४ 'सितच्छदानामभि-नन्दनम्' सितच्छदानां श्वेताम्बराणामभिनन्दनं तोषणम्; अन्य-वाऽपि पद्मनालिकानिष्टसौरप्रभया सितच्छदानां हंस्तानाम् ॥

[५०] २५ 'सः' गुरुः । २६ 'स्वर्गहरिप्रभावकः' कल्प-वृक्षकान्तिरक्षकः । २७ 'तपःप्रशस्यः' तपसा प्रशस्यः । २८ 'चकमे' ऐच्छत् । २९ 'यते' संयते देशतः सर्वतो वा । ३० 'आनतः' नता देवेन्द्रा यं सः । ३१ 'प्रभावकसभा' प्रभावकाणां आवाकाणां सभा । ३२ 'अवतः' पालयतः । ३३ 'तस्य यशश्च यम्' तस्य प्रमोदयशश्च यं चकमे ॥

दिष्ट्या स्थिरासज्जनधीधनाऽऽदरैर्यतो दिनादेशे गणेऽधिनायकः ।

दिष्ट्या स्थिरा सज्जनधीधनादरै रराज राज्ञां सखिताऽभिषङ्गतः ॥ ५१ ॥ [निरौध्यः]

कल्याणधाऽऽराधिगताहतां गणे क्रियाऽऽसनाया यतिनायकेन तत् ।

कल्याणधाराऽधिगताहतां गणे श्रेयो न कस्यातिशयाय जायते ॥ ५२ ॥ [निरौध्यः]

5 समङ्गलं माण्डलिकेन्द्रमण्डलं यं वन्दते पिञ्जरयत् पदाम्बुजम् ।

समङ्गलं माण्डलिकेन्द्रमण्डलं "संस्कृत्य सन्तः सततं स्तुवन्ति तम् ॥ ५३ ॥

[बिन्दुमान्]

विश्वम्भरेणोद्धरणे जगद्भुवः प्राकाशि नूनं गुरुणा स्वतेजसाम् ।

विश्वं भरेणोद्धरणे जगद्भुवः पदार्थराशेर्ददता नृणां व्रतम् ॥ ५४ ॥ [बिन्दुच्युतकम्]

10 सदागमनामनुयोगदेशने मेन्द्रध्वनिर्बोधयति स्मयान् गुरोः ।

सदागमा नाम नु योगदेशनेऽभक्ष्यस्य तैर्वाग्विभवेऽस्य निश्चिताः ॥ ५५ ॥

[बिन्दुच्युतकम्]

वैन्दने "रुचिराभाति शितांशुकलयाऽन्विता ।

वैन्दने "रुचिराभाऽतिशयाद् "गीर्विदुषां गुरोः ॥ ५६ ॥ [बिन्दुच्युतकम्]

15 सामयः सुदृशा हेयः शाकारम्भविचिन्तनात् ।

सामयः सुदृशाऽहेय इदं मोहस्य जृम्भितम् ॥ ५७ ॥ [मात्राच्युतकं बिन्दुच्युतकं च]

[५१] १ 'दिष्ट्या' दिष्टिर्देशनोपदेशो भाग्यं वा तथा ।
२ 'स्थिरासज्जनधीधनाऽऽदरैः' स्थिरे मोक्षे आसीदन्तीति स्थिरासदो भव्यास्त एव जनास्तेषां धीधनस्य पण्डितस्याऽऽदरैः ।
"स्थिरो मोक्षे निश्चले च स्थिरा भूः शाकपर्वणि" इति हैमः
[अने० सं० कां० २ श्लो० ४७९] । ३ 'दिष्ट्या' प्रमोदेन ।
४ 'स्थिरा' भूमिः । ५ 'सज्जनधीधनादरैः' सज्जनाभ्युपेक्ष-
रणाणि धीर्बुद्धिर्धनम्यदरोऽभयसैः । ६ 'सखिताऽभिषङ्गतः'
मैत्रीप्रसङ्गात् ॥

[५२] ७ 'कल्याणधा' कल्याणं मोक्षं धत्ते कल्याणधा ।
८ 'आराधिगताहताम्' आराधिक्रियाऽहतां योग्यतां गता
प्राप्ता । ९ 'गणे' गच्छे । १० 'कल्याणधारा' स्वर्णधारा ।
११ 'अधिगता' प्राप्ता । 'अहतां गणे' आह्वानां गणे ॥

[५३] १२ 'समङ्गलम्' मङ्गलेन सहितम्, "मङ्गला श्वेत-
वृषिका" इति हैमः [अने० सं० कां० ३ श्लो० ७१३] ; तथा
युक्तम् । १३ 'माण्डलिकेन्द्रमण्डलम्' मण्डलराजसङ्ख्यन्दं
स्वर्णादिना मौलिख्येन । १४ 'समङ्गलम्' समं सार्द्धं गलं कण्ठं
च । १५ 'मण्डलम्' सुप्रार्थयिन्तनस्थानम् । १६ 'संस्कृत्य'
पट्टकृत्य । १७ 'सन्तः' सज्जनाः ॥

[५४] १८ 'विश्वम्भरेण' विष्णुना गुरुणा । १९ 'भुवः'
उद्धरणे जगत् प्राकाशि' इत्यन्वयः । २० 'विश्वम्भरेण'
सर्वसमूहेन; विश्वं समग्रं जगत् पदार्थराशेः भरेण सर्वोत्तमा
उद्धरणे परिग्रहे व्रते । २१ 'भुवः' लोकसङ्घातस्य ॥

[५५] २२ 'सदा' निरूपम् । २३ 'गमनाम्' सदृशपादा-

नाम् । २४ 'अनुयोगदेशने' ध्यात्वयाने । २५ 'मन्द्रध्वनिः'
मन्द्रशब्दे बिन्दुं विना मन्द्रध्वनिर्मङ्गलशब्दः 'जवह् जगजीव-
जोणी'-त्यादिनां जयजयारावो वा । २६ 'सदागमाः' शुद्ध-
सिद्धान्ता निश्चिताः । २७ 'नाम' प्राकाश्ये । २८ 'योगदे'
निषमदायके । २९ 'अशनेऽभक्ष्यस्य' अभक्ष्यस्वाशने प्राशने ।
३० 'तैर्वाग्विभवेऽस्य' तैः गौरवस्य गुरोः वाग्विभवे ॥

[५६] ३१ 'वैन्दने' नमने । ३२ 'रुचिः' सम्पत्कवमा-
भाति । ३३ 'शितांशुकलयाऽन्विता' श्वेताम्बरध्यानयुता ।
३४ 'वैन्दने' स्वने बिन्दुं विना वन्दने मुखे चन्द्रकलया युक्ता ।
३५ 'रुचिराभाति शयात्' इति प्रयोजने रुचिर्दीप्तिराभाति
मुखे आभाति दीप्यमाने शयात् हस्तात्; 'रुचिराऽऽतिशयात्'
आभाया अतिशयाद् रुचिरा स्यात् । ३६ 'गीर्विदुषां' धन्यैर्षां
विदुषां गीर्वाणी यथा गुरुः स्तूयत इत्याभारात् । विदुषां वन्दने
जल्पने गी रुचिरा ॥

[५७] ३७ 'सामयः' रोगी हेयः । ३८ 'सुदृशा' शुभ-
नेत्रेण प्राप्तेन वा । ३९ 'शाकारम्भविचिन्तनात्' शाकारम्भस्य
विचिन्तनात् शाकभोजी रोगी असाध्यः यद्वा साकं सहारम्भः
शयनासहनादिस्तद्विचारणात् कुडादीनां साकृत्कामिकरोगत्वात्;
शाकस्य राज्ञामाज्ञाविशेषकालस्याऽऽरम्भ उरपत्तिस्तद्विचिन्तनात्;
शाककर्तारोऽपीदृग्वलिनो नवनवा जायन्ते तर्हि काऽन्येषां गण-
नाऽपि यद्वा साकारं यथा स्यात् तथा भविनः प्राणिनश्चिन्तनाद्
अनित्योऽयमिति; साकारं भविचिन्तनात् शाकस्य आरं भरिसमू-
हरूपा ये भविनस्तद्विचिन्तनात्; शाककर्तृबलवतोऽप्यधिकास्त-
व्यंसका जायन्ते । ४० 'सामयः सुदृशाऽहेयः' समग्रो कक्षी-

महेश्वरः शर्वजनैरपीक्यते हासप्रकाशे नटनेऽतिदक्षधीः ।

महेश्वरः सर्वजनैरपीक्यतेत्येवं 'विनेयोऽपनयैर्विनीयते' ॥ ५८ ॥ [मात्राच्युतकम्]

प्रतिक्रियामेहति कामलालसः सुरो भजन्नेव समग्रमुद् भुवि ।

प्रति क्रियामेहति कामलालसः कथं जनो 'निर्मललोचनेक्षणम्' ॥ ५९ ॥

[मात्राच्युतकम्]

5

स्वकान्नेकान्ततया विशारदद्विजेशजैत्रान् गुरुरेवमादिशत् ।

स्वकाऽऽनने कान्ततया विशारदसितांशुलक्ष्मीं निदधे महोदये ॥ ६० ॥

अनेनसा कारिकयाचिदाश्रया सभा संभावा गणभृता सताम् ।

अनेन साऽकारि कयाचिदाश्रयानुशीलिनी जैनमते परापरे ॥ ६१ ॥ [वर्णच्युतकम्]

नालीकराजी सरसः प्रबोधभाक् प्रेक्ष्यप्रसारे हि यथाऽऽसौरभा ।

नालीकराजी सरसप्रबोधभाक् तथा तदाऽऽसीत् सुमनः प्रमोर्गिरा ॥ ६२ ॥

[यकारच्युतकम्]

10

प्रभञ्जने कोमलतां संसौरभां सुसीमतां वर्णयते यतः कविः ।

प्रभं जने 'कोऽमलतां संसौरभां सुसीमतां ध्यायति किं न मन्यते' ॥ ६३ ॥

[बिन्दुच्युतकम्]

15

प्रधानः सुदृशा क्रियाऽहेव आवरणीयः; आकारमात्रां विना सम-
बोऽवसरः सुदृशा पण्डितेन हेयः; समयः सिद्धान्तः सुदृशा
सम्यक्त्ववता हेयसाज्य उत्सृजप्रसङ्गात्-पण्डितोऽपि समयम-
वसरं त्यजति मद्भारकोऽयं मदाधिपत्यं यन्मया क्रियते तद् भव-
तीति मदान्धतया इदं मोहविजृम्भितम् ॥

[५८] १ 'महेश्वरः' महामहिषो लोकैरपीक्यते । २ 'शर्व-
जनैः' ईश्वरमकैः । ३ 'ईक्यते' स्तूपते । ४ 'अति-
दक्षधीः' दक्षमतिक्रान्ताऽतिदक्षा धीर्यस्य; अतिदक्षा निपुणा
विषयो यत्र सः । ५ 'महेश्वरः' अत्र मात्राच्युतके महेश्वर
उत्सवशब्दः; महिषशब्दः सर्वजनैरपीक्यत-अपशब्दत्वाद् इत्येव
हागद्वेषविजृम्भितं विरुद्धनये संसारमार्गे । ६ 'विनेयः'
क्षिप्यः । ७ 'विनीयते' शिक्षां प्राप्यते ॥

[५९] ८ 'प्रतिक्रियाम्' विद्वेषभावं स्पष्टां भजकपि ।
९ 'अहति' जिने । १० 'कामलालसः सुरः' स्मरपरवशः
सुरः । ११ 'समग्रमुद्' सर्वज्ञः । अत्र इष्टान्तः- 'कमलारोगेण
अरसः निर्मललोचनेक्षणं यथा स्यात् तथा जनः कथं प्रतिक्रियां
वैद्योपचारमहति' कमलायामलसः प्रतिक्रियां वैरशुद्धिं नैवाहति
किं० भुवि सुर इव सुरः पुनः किं० भजकपि पुनः किं० अग्रमुद्
न पूर्वोपरभागवेदी अविवेकीत्यर्थः-अत्रार्थान्तरम् । १२ 'काम-
लालसः' अलालसोऽलोभी जनः कथं केन प्रकारेण कम् ? ।
१३ 'निर्मललोचनेक्षणम्' कृपास्नेहाऽऽर्देनेप्रेण बिलोकयितारमपि
पुनश्च प्रति क्रियां सेवादिकां नैवाहति न कमपीत्यर्थः । अत्र
कामपि कमपीति मात्राच्युतिव्याख्येया ॥

[६०] १४ 'स्वकान्' स्वयान् शिष्यादीन् । १५ 'अनेकान्त-
तया' स्वाद्वादभावेन । १६ 'विशारदद्विजेशजैत्रान्' निपुणविप्र-
राजजयनकारिणः । १७ 'स्वकाऽऽनने' स्वमुखे । १८ 'कान्ततया'
रम्यतया । १९ 'विशारदसितांशुलक्ष्मीम्' विशिष्टशारत्कालीन-
चन्द्रशोभाम् । २० 'निदधे' धत्ते स्म ॥

[६१] २१ 'अनेनसा' पापवर्जितेन सतां सभा । २२
'कारिकया' स्वस्वदृष्ट्या । २३ 'संभावा' ज्ञानवती । २४ 'अनेन
सा' अनेन सा प्रसिद्धाऽकारि कयाचिद् । २५ 'माश्रयानु-
शालिनी' चैत्योपश्रयानुरक्ता; आश्रयशुद्धा । २६ 'परापरे'
स्वाद्वादरूपे पक्षे परे उत्कृष्टे अपरा अपगतो रो यस्याः साऽपरा ॥

[६२] २७ 'नालीकराजी' पद्मभेजिः । २८ 'सरसः'
तटाकस्य । २९ 'प्रबोधभाक्' विकाशवती । ३० 'प्रेक्ष्यप्रसारे'
प्रेक्ष्यः वसन्तः; प्रकृष्ट इवः आश्विनमासः । ३१ 'आसौरभा'
प्राशपरिमला । ३२ 'नालीकराजी' न अलीकेन राजते इत्येवं-
शीलः । ३३ 'सुमनः' सज्जनः ॥

[६३] ३४ 'प्रभञ्जने' वायो । ३५ 'कोमलताम्' मन्दताम् ।
३६ 'संसौरभाम्' सपरिमकाम् । ३७ 'सुसीमताम्' शीतताम् ।
३८ 'प्रभञ्ज' श्रीविजयप्रभञ्ज 'सत्यभामा-मामा' इति
न्यायात्; 'प्रभञ्जने' खेवने । ३९ 'कोऽमलताम्' अमलतां को
न मन्यते, अपि तु सर्वोऽपि मन्यते । ४० 'संसौरभाम्'
सुरेरिव सौरी सा चासौ भा वीसिखया सह । ४१ 'सुसीमताम्'
समर्पादताम् । ४२ 'ध्यायति' ध्यानकरे जने ॥

विभाजयन् वारिबलं स कैदमलं यथा प्रशस्योऽत्र विशारदाऽऽगमः ।

विभा जयन् वाऽरिबलं सकदमलं दधौ विसं बोधयिता जंगदुरुः ॥ ६४ ॥

[शकारच्युतकम्]

विश्लेषयन् जपांशुसङ्करं दृणां निपेयः संसुरापगाऽम्बुवत् ।

5 विश्लेषयन् ! जपांशुसङ्करं दलं विचक्रे विमलं महीतलम् ॥ ६५ ॥

[लकारच्युतकम्]

संमनेन धीमन्नः स्थिरता बलान्वितेऽनेनाभवत् तीर्थवरस्य संजने ।

संमने न धाम्नः स्थिरताबलान्वितेऽभिनन्दयित्रीं किमितीव सुश्रुतेः ॥ ६६ ॥

[बिन्दुच्युतकम्]

10 सै कं प्रभावं न बभार भारते समुन्नयज्ञैनमते तपोभरैः ।

सैकम्प्रभावं नवभालभारते दृष्टे गुरौ मोहंमहीश्वरे दधौ ॥ ६७ ॥

[रकारच्युतकम्]

विभा वंसु श्रीर्महिमाऽर्थनन्दनादिनादिनादैधत सर्वदार्हते ।

विभावसुश्रीर्महिमार्थनन्दनान्यदीधरत् तत्समये तपोगुरुः ॥ ६८ ॥

15

[रकारच्युतकम्]

[६४] १ 'विभाजयन्' विश्लेषयन् । २ 'वारिबलम्' जलबलम् । ३ 'सकदमलम्' कदमकं मलिनम् । ४ 'विशारदाऽऽगमः' विशिष्टः शरदोऽर्थं शारदागमः । ५ 'विभाः' कान्तीः । ६ 'वा' पादपूरणे । ७ 'अरिबलं जयन्' इत्यम्बुयः । ८ 'सकदमलम्' पापपरं पक्षे विशं शकाररहितं सकमलं सलक्ष्मीकम् । ९ 'विशम्' मनुष्यं वैश्यं वा बोधयिता । १० 'जगद्गुरुः' गुरुः जगद् बोधयिता ॥

[६५] ११ 'विश्लेषयन्' दूरीकुर्वन् । १२ 'अङ्गजपांशुसङ्करम्' अङ्गे जातं पांशुसङ्करं धूलीपुञ्जम् । १३ 'निपेयः' सावरं वीक्षणायः । १४ 'सुराऽऽपगाम्बुवत्' गात्रवारिवत् । १५ 'विश्लेषयन्' कथं अलं लकाररहितं यथा स्यात् तथा विशेषयन्नित्यर्थः पक्षे अलमत्यर्थं विशेषेण श्लेषयन् मालयन् । १६ 'अङ्गजपांशुसङ्करम्' 'अङ्ग !' इति संबोधने । यद्वा अङ्गे जपेन मन्त्रजापेन जपाया वा अंशुसमूहं विश्लेषयन् ; जपावदरुणतां दधत् ॥

[६६] १७ 'संमनेन' सम्मनेन बलान्विते सति । १८ 'धाम्नः' गृहस्य स्थिरताऽभवत् । १९ 'अनेन' गुरुणा । २० 'तीर्थवरस्य' सङ्करूपस्य । २१ 'सजने' सजीकरणे । २२ 'संमने' जात्ये ; 'संमनोऽङ्गजात्ये स्थूणापाय' इति हैमः [अने० सं० कां० २ श्लो० ११०] बिन्दुच्युतके, अवलान्विते

बागीगणयुते सम्मनेऽजे धाम्नः गृहस्य स्थिरता ; सम्मनेनावष्टम्भेना-
नेनाभिनन्दयित्री स्थिरताऽभवत् 'पशुभिः बहुभिरपि न कुला-
वष्टम्भः किन्तु कुलसम्मनेनेकेनाऽपि कुलावष्टम्भ' इति तात्पर्यम् ।
२३ 'न धाम्नः स्थिरता' न तेजसः स्थिरता । २४ 'अभि-
नन्दयित्री किमितीव सुश्रुतेः' आगमस्य वर्धयित्री 'मूर्खेभ्यो
धर्मतेजोहासिः स्याद्' इति शास्त्राणि पाठयिता गुरुरित्यर्थः ;
इतीव किं सुश्रुतेर्धांस्तेजसः ॥

[६७] २५ 'सः' गुरुः । २६ 'सकम्प्रभावम्' चञ्चलताम् ।
२७ मोहमहीश्वरे' मोहराजे ।

[६८] २८ 'विभा' वीसिः । २९ 'वसु' धनम् । ३० 'श्रीः'
लक्ष्मीः । ३१ 'महिमा' महत्त्वम् । ३२ 'अर्थे' अर्थः कार्यम्
"अर्थो हेतौ प्रयोजने निवृत्तो विषये वाच्ये प्रकारप्रत्ययस्तुषु"
इति हैमः [अने० सं० कां० २ श्लो० २१५] । ३३ 'नन्द-
नादिना' पुत्रादिना । ३४ 'आर्हते' आदे । ३५ 'विभाव-
सुश्रीः' विभावसुः सूर्यसङ्घर्ष श्रीर्वस्य "विभावसुस्तु मास्करे
हुताशने हारमेदे चन्द्रे" इति हैमः [अने० सं० कां० ४ श्लो०
३४९] । ३६ 'महिमार्थनन्दनानि' महा उत्सवा विद्यन्ते
यस्यां सा महिनी ईदृशी मा लक्ष्मी तथाऽर्थवर्धनानि ; पूर्वार्थ-
पदे रकारं विना अथ इति महिमा आवेतः व्यात्यर्थः । यद्वा
महिमा महत्त्वेनार्थनन्दनानि सूर्यार्थवृद्धीः ॥

विंश्चाङ्गणे चेतनतां निर्भालयन् दधि पदं योऽनैवधीरणायुतः ।

विंश्चां गणे चेतनतां निर्भालय स्थितिं सं सन्त्याजयति स मण्डले ॥ ६९ ॥

[वकार-रकारयोश्चयुतकम्]

संसंयमो मैनिनि कामशर्मणे स्तनप्रदेशश्च मरालबालकः ।

संसंयमो मैनिनिकामशर्मणे कीदृक् सुदृग्भूषणतामुपेत्यम् ॥ ७० ॥

[मुक्ताहारविभूषितः-बहिरेकाऽऽलापकं प्रभोत्तरम्]

वामाङ्गजातिप्रणये र्धनाशने मनः क वं धीरमते मेहात्मनः ।

वामाङ्गजातिप्रणये र्धनाशने जैनस्य शैवस्य नृपस्य मालिनः ॥ ७१ ॥

[क्रियागुप्तम्-बिन्दुच्युतकम्-सर्वतोभद्रम्-व्यस्तसमस्तमेतरैकालापकम्]

[६९] १ 'विंश्चाङ्गणे' जगन्मध्ये । २ 'चेतनताम्' जीवस्वरूपम् । ३ 'निर्भालयन्' विलोकयन् । ४ 'दधे' दध इत्यत्र रेफं विना दधे । ५ 'अनवधीरणायुतः' अनव-हेलनाऽऽदरत्वेन युतः; वेवकारे धीः ईदृग् न यद्वा न वधी न हिंसकः; यद्वा नवधीर्नवमतिः; रणेनायुतः यद्वा नवबुद्धिप्रेरणा-युक्तः । ६ 'विंश्चाम्' सर्षाम्; पृथ्वीम्; वकारच्युतौ विशां-गणे नरसमूहे; विंश्चामित्यत्र वकारं विना विंश्चामिति । ७ 'गणे' गण्डे । ८ 'चेतनताम्' च पूर्वमिता प्राप्ता पश्चात्तता प्रगुणीकृताऽऽधीर्णताम्; इतनतां पूर्वं प्राप्ता पश्चात्तता नञ्वा-ताम् । ९ 'निर्भालयस्थितिम्' निभं कपटं तदाऽऽलोक्यस्तत्र स्थितिं धारणां त्याजयति स; निर्भालय-स्थितिं दम्भरीतिं त्याज-यति स । १० 'सः' गुरुः ॥

[७०] ११ 'संसंयमः' सम्बन्धः । १२ 'मैनिनि' अह-ङ्कारिजने; विवेकिनि; हे मैनिनि ! । १३ 'कामशर्मणे' कामस्य शर्मणे कामं गाढं शर्मणे । १४ 'संसंयमः' सचारित्र्यः; सम्-सम्पत्तयं यमं युग्मं संयमं तेन सहितः । १५ 'मैनिनिकाम-शर्मणे' मैनि मानं ज्ञानमस्मिन्नस्तीति मैनि ईदृशं निकाममत्यर्थं शर्म तस्मै मोक्षाय । १६ 'कीदृक् सुदृग्भूषणतामुपति' कीदृक् सुदृग् भूषणतां सम्पत्तयवदलङ्कारत्वं याति' कीदृक् सुदृशः क्रिया भूषणतां स्तनप्रदेशो याति' कीदृक् सुदृशः पण्डितस्य विवेका-दिना भूषणतां याति । १७ 'मुक्ताहारविभूषितः' मुक्ताहार-आसौ विशेषेण भूम्यामुषितः' मुक्ताहारविभूषितो मरालबालकः; मुक्तानामाहारेण विभूषितः ॥

[७१] १८ 'वामाङ्गजातिप्रणये' श्रीपार्श्वच्छेदे; स्त्रीपुत्रच्छेदे । १९ 'अवनाशने' पापनाशने; बहुभोजने च । २० 'वा' दि० म० ९

यथा । २१ 'धीरमते' धीर्मतिः क रमते ?; हे धीरमते, इति सम्बोधने क्रियागुप्तम् । २२ 'महात्मनः' उत्तमस्य मनः; महिम्नः जीवस्य वा महात्मनो जीवस्य जैनस्य वा; महात्मनः उत्सववतः 'अमहात्मनः' इति पदविभागे, क्षुद्रस्य । २३ 'वामाङ्गजातिप्रणये' शैवस्य वामः प्रतिकूलोऽङ्गजः स्मरो यस्य तस्य इत्यत्र छेदे; नृपस्य बिन्दुच्युतके वामाः स्त्रियः गजाश्च तेषां छेदे; मालिनः वामा मनोहराऽङ्गजातिर्दृक्षजातिसत्त्वाः छेदे; महात्मनो महिम्नजीवस्य वा मा प्रतिकूला विषमाऽङ्गजातिः पर्वतमेणिस्तच्छेदे; महात्मन उत्सववतः मनोहाऽङ्गजातिः स्वजनवर्गस्तच्छेदे, अमहात्मनः क्षुद्रस्य मनोहोऽङ्गे देहे जातेर्जन्मनः छेदे इत्यपि; नृपस्य वामा स्त्रीरूपा मनोहरा वाऽङ्गजा पार्श्वी तस्याः छेदे; शैवस्य वामा वामभागस्था अगजा पार्श्वी यस्य तस्येश्वरस्य छेदे; नृपस्य वामः प्रतिकूलोऽङ्गजातिप्रणयः पर्वतच्छेदो यस्य तत्र; वामा वाऽङ्गजा भवानी तस्यामतिप्रणयो यस्य तस्मिन् जैनस्य प्रणयमतिक्रान्तोऽतिप्रणयः; वामाऽङ्गजा यस्य स वामागजः शिवस्तत्रातिप्रणयो विरागस्तस्मिन् इत्यपि; वाऽथवा मा लक्ष्मीः, अगजः कामस्तयोरतिप्रणयो यस्य तत्र कृष्णो; जैनस्य स्त्रीपुत्रविभागो; मालिनः वामं सुन्दरमङ्गं पश्चात्तत्वा जातेर्जातिदृक्षस्य छेदे इत्यपि; क्षुद्रस्य वामा प्रतिकूलाऽङ्गजा पार्श्वी यस्य स वरिद्रत्नेनातिच्छेदे इत्यपि सर्वतोभद्रत्वाद् यथेच्छं व्याख्या । २४ 'अवनाशने' अन्नं यदासनं बाहनं तत्र; अनो मुक्ताऽशनो बायाकृक्षस्तत्र; बहुधनभोजने; बहूनां भोजने; 'अवनाशने' इति पदविभागे स्वधमक्षिभं तन्नाशने; न अनाशने ततोपवासादौ; नृपस्य अनासने इन्द्रे; अनासने ईश्वरे वा; 'अवनाशने' अन्नभोजने ॥

कामीहतेऽजः 'क्षितिपे च कीदृशे बलं महात्मा क बहु क वाऽथ कः ।

कामीह तेजः 'क्षितिपेचकी दृशे वामाङ्गजातिप्रणये धनासनः ॥ ७२ ॥

[आदिषिषममन्तरे कालापकम्; व्यस्तसमस्तम् पाठान्तरम्]

संभाऽनुयोगे नवसौररागतः प्रसृत्त्वरे द्राक् कमलाऽवबोधने ।

४ संभानुयोगे नवसौररागतः कथैवमासीत् सुहृशां गुरोर्गणे ॥ ७३ ॥

सितम्बराणामुदयेऽमुरागिणां तथार्हतानामुदिता यशः प्रथा ।

सितम्बराणामुदये नु रंगिणां भवोद्धृतानां शशिनां विजित्वरी ॥ ७४ ॥

तपो धनं निर्वृत्तिसाधनं जयस्तपोगणे सर्वमिदं महोदयः ।

तपोधनं "निर्वृत्तिसा धनञ्जयश्रियं तमीशं समवाप्य दिक्षुते ॥ ७५ ॥

10

इति श्रीदिग्विजयनाम्नि महाकाव्ये महोपाध्यायश्रीमेघविजयगणिविरचिते

पञ्चमदिग्विजयो नाम सप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥

[७२] १ 'कामीहतेऽजः' अजः कृष्णः कामीहते इच्छति, मां लक्ष्मीं प्रायः कथनात् । २ 'क्षितिपे' भूपे कीदृशे ? । ३ 'महात्मा क बहु क वाऽथकः' कामी महात्मा क कामी अभिलाषी इह लोके तेजो बहु क । ४ 'क्षितिपेचकी' क्षितौ चैवकी कः ? 'पुच्छमूलं तु पेशकम्' । 'पेशकः करिणाङ्गलमूले' इति हेमः [अने० सं० का० ३ श्लो० ७१] । ५ 'वामाङ्ग-जातिप्रणये' वाऽव्ययं पादादौ महाचित्रत्वाच्च दुष्टम् "अहह चण्डसमीरणदारुणं किमिदमाचरितं चरितं स्वया" इत्यादौ दृश्यतेऽपि, एवमाह "कुक्षयजलदायीति निषेधे प्रतियोगोऽपि" यद्वा वामां श्रियं भोगेश्वरत्वाद् विष्णोः; श्रीपार्श्वस्त्रोहे; बिन्दु-च्युतके वामा स्त्रीरूपा या भगजा पार्वती तस्यामतिजोहो यस्य तत्र । ६ 'धनासनः' महात्मा कीदृशोऽधनाशनः, धनमासनं स्वन्धो यस्य राजस्य स धनासनः ॥

[७३] ७ 'संभानुयोगे' संभाऽनुयोगे संभाऽव्याख्याने । ८ 'नवसौर-रागतः' नवो नवीनो यः सूरसम्बन्धी रागः श्रेष्ठस्मात् ।

९ 'प्रसृत्त्वरे' प्रसृत्त्वरे प्रसृते सति । १० 'द्राक्' शीघ्रम् । ११ 'कमलाऽवबोधने' कमलप्रकाशने । १२ 'संभानुयोगे' भानूनां रश्मीनां योगः सम्बन्धस्तासहिते कस्मात् । १३ 'नवसौर-रागतः' नवो यः सूरसम्बन्धी रागोऽरुणिमा ततः ॥

[७४] १४ 'सितम्बराणामुदये' श्वेतपटानां पक्षे सितमुज्ज्वल-म्बरां गगनं येभ्यस्तेषामुदये । १५ 'नु' वितर्के । १६ 'रानि-णाम्' कौहिल्यभाजाम् । १७ 'भवोद्धृतानाम्' संसारादुद्धृताः श्राद्धास्तेषां पक्षे भवनेश्वरेणोद्धृतानाम् ॥

[७५] १८ 'तपो धनं निर्वृत्तिसाधनं जय इदं सर्वं तपोगणे-ऽभूद्' इत्यन्वयः । १९ 'तपोधनम्' तप एव धनं यस्य तम् । २० 'निर्वृत्तिसा' निर्वृत्तिः सा सुखलक्ष्मीः । २१ 'धनञ्जय-श्रियम्' धनञ्जयोऽर्जुनस्तद्वदथवाऽभिस्तद्वत् श्रीर्यस्य तम् । २२ 'तमीशं समवाप्य' तं ईशं स्वामिनं प्राप्य । २३ 'दिक्षुते' विदीपे ॥

इति श्रीदिग्विजयनाम्नि महोपाध्यायश्रीमेघ-विजयगणिकृते सप्तमसर्गविवरणम् ।

अष्टमः सर्गः ।

अथ विक्रमभूपतेः क्रमाच्छरदां त्यष्टि[१७]शतव्यतिक्रमे ।

मुनिराह मुनि[७]राम[३]वत्सरे शिवपुर्यां विदधे गुरुस्थितिम् ॥ १ ॥

शिवसंनिधिनेव यत्पुरे शिवरागः शिवमव्ययं हितम् ।

शिवपाठरुचिर्द्विजन्मनां विदिता तच्छिवपुर्यसाविति ॥ २ ॥

अलकाऽप्यलकायते त्विषा पुरतोऽस्याः सुरतोऽसवाऽऽगमे ।

नगरी न गरीयसी दिवः प्रतिभाति प्रतिभाऽतिशायिनाम् ॥ ३ ॥

भवनं नवनन्दनश्रिया रहितं यत्र न किञ्चिदीक्ष्यते ।

वनमर्परविन्दलोचनातनुरम्भाऽधिकरूपसम्पदा ॥ ४ ॥

कलिना बलिनाऽपचिन्विता सुकृतस्याद्भुतवैभवं द्विधा ।

पुरमव्ययशर्मबन्धुरं न परामृष्टमदुष्टदुर्णयम् ॥ ५ ॥

तनुजैरदितेर्महाभुजैर्वनुजैर्वा मनुजैरसौ पुरी ।

ननु जैनबिहारभासुरा मनसा सौमनसान् कैर्धृता ॥ ६ ॥

रमणी रमणीयताबलात् कलाकेलिरमुं व्यमुञ्चत ।

रतिरप्यतिशायिनी जने सकला केलिकला स्वतः स्थिरा ॥ ७ ॥

[२] १ 'शिवसंनिधिनेव' शिवस्य हरस्य सारणेश्वरमूर्तेः सामीप्येन, धर्मकर्मणामत्यादरे शिवस्य मोक्षस्य सामीप्येनेवेत्यु-
त्प्रेक्षा । २ 'शिवरागः' शिवस्य मोक्षस्य रागः, "शिवस्य
मन्त्रध्याने स्वाभात्मानं ध्यात्वा" इति वचनात् शान्तिरूपस्य राग
इत्येवं समर्थनीयम् "शिवं तु मोक्षे क्षेत्रे मुखे जले, शिवो
योगावस्थे वेवे गुगुलौ बालुके हरे पुण्डरीकगुमे कीले, शिवा
झाटामलोमयोः" इति हैमः [अभि० सं० कां० २ श्लो० ५५०
-५५१] । ३ 'शिवम्' क्षेत्रम् । ४ 'हितम्' हितकृत् ।
५ 'शिवपाठरुचिः' शिवस्य वेदस्य पाठस्तस्मिन् रुचिः प्रीतिः ।
६ 'विदिता' कथा ।

[४] ७ "नवनन्दनश्रिया" नवा ये नन्दनाः पुत्रास्तेषां-
श्रियाः वनपक्षे नन्दनं नाम देववनं तस्य श्रिया "नन्दनं
वनम्" इति हैमः [अभि० वि० कां० २ श्लो० १२] ।
८ "अरविन्दलोचनातनुरम्भाऽधिकरूपसम्पदा" अरविन्दान्येव
लोचनानि यद्वाऽरविन्दानां रोचना शोभाऽतनवो महत्यो वा
रम्भास्तासां यदधिकं रूपं सैव संपद् तया; भवनपक्षेऽरविन्द-
लोचनानां स्त्रीणां तनौ रम्भा देववनितास्ताभ्योऽतिशायि-
रूपलक्षणा ।

[५] ९ "सुकृतस्य" पुण्यस्य कृतयुगस्य वा ।

[१] १ 'त्यष्टि' त्यष्टिः सप्तदश "अथ सप्तदशा त्यष्टिः"
इत्यङ्गसंज्ञा । २ 'मुनिरामवत्सरे' मुनयः सप्त "मुनिपर्वतशैलादि-
सप्ताचलनगाः स्मृताः" रामाः त्रयः "कृशानुगुणरामामिषावकान-
लवहयः" इत्यङ्गसंज्ञा । ३ "शिवपुर्याम्" आधुनिकसिरोहीति
प्रसिद्धनगर्याम् । ४ 'गुरुस्थितिम्' चातुर्मासिकावस्थानम् ।

[४] ५ "अलका" अलं भूषयतीत्यलका, "अलका वल्लोकसारा"
इति हैमः [अभि० वि० कां० २ श्लो० १०५] । "पुर्योऽमरावती
योगावती" इत्यरिसिंहः [काव्यकल्पलतावृत्तिः, प्रतानः ४ स्तवकः ४
श्लो० २४१] ६ "सुरतः" सुरतं मोहनम्, "सुरतं मोहनं

रतम्" इति हैमः [अभि० वि० कां० २ श्लो० २००] ॥

[५] ७ "कलिना" कलिश्चतुर्थो युगस्तेन । ८ "अपचिन्विता"
अपहर्त्रा । ९ "अव्ययशर्मबन्धुरम्" अक्षीणमुखशोभनम् ।
१० "परामृष्टम्" मृशं चिन्तितम् ॥

[६] ११ "तनुजैः" पुत्रैः । १२ "अदितेः" पुनर्वसुनक्षत्र-
स्याधिष्ठातृदेवस्य । १३ "दनुजैः" असुरैः, "असुरा दैत्यदैतेयदनु-
जेन्द्राः" इत्यमरः [अमर० कां० १ श्लो० १२] "दैत्ये दितेर्द्वेनोः
पुत्राः" इत्यरिसिंहः [काव्यकल्पलतावृत्तिः, प्रतानः २, स्तवकः २,
श्लो० ५८] ।

न विना कविनाऽभिधीयते 'विधिनाऽस्या' 'विधिनाऽखिलस्तुतिः ।

सफलीक्रियतां ततः स्ववाक् सुधिया तद्विषयांशवर्णनात् ॥ ८ ॥

गुरुणा करुणाऽरुणाऽऽत्मना शिवरूपेण महाव्रतश्रिया ।

गिरिभूरिह भूषिताऽऽश्रयात् नृणामभ्युदये तदद्भुतम् ॥ ९ ॥

5 शिवसङ्गतसङ्गयोगतः प्रभया संयुत एव तत्पुरे ।

धनदः किमुपेयिवान् नृपप्रतिकृत्योत्तरलोकपालकः ॥ १० ॥

नगरी नगरीतिबृंहितैर्धनिनां शुभ्रतरैर्निकेतनैः ।

समराजत राजताऽद्रिणा सह वादं सृजतीव केतनैः ॥ ११ ॥

गगने गङ्गनाध्ववाजिनां सुरसिन्धोस्तदशेषभोजने ।

10 जनयन्ति जिनालया रयाभिजकेतूच्छलनेन चालनाम् ॥ १२ ॥

परितः सरितां पतिर्षभौ निशि चान्द्रोपलनिर्गलज्जलैः ।

तमुदीक्ष्य सुराऽऽपगाऽप्यगाजिनचैत्यध्वजकैर्नवाद् दिवः ॥ १३ ॥

वसुधास्थलमीयुषी सुधा विबुधानामभिषिञ्चनेऽर्हताम् ।

किमु कैतवकैतवाश्रूणां नयनाऽऽनन्दनिदानदानतः ॥ १४ ॥

15 शिखरेषु जिनीकसां धृतान् नवगाङ्गेयमयाँल्लसत्विषः ।

कलशानिव पूरितुं दिवो ननु गङ्गाऽवतरद् ध्वजश्रिया ॥ १५ ॥

सकलं धवलं भुवस्तलं विदधे चैत्यसुधा नवच्छविः ।

गगनेऽपि तथा विधित्सया ध्वजरूपाऽभ्युदियाय साऽवशा ॥ १६ ॥

[८] १ "तद्विषयांशवर्णनात्" तद्विषयस्तद्विषयः य अंशो भागः प्रदेशविशेषः ।

[९] २ "गिरिभूः" पर्वतभूमिः नगरे तत्समीप्यात् पक्षे गिरिभूमेवानी ।

[१०] ३ "शिवसङ्गत" शिवस्य सङ्गतं मैत्री यद्वा प्रसङ्ग-
बाहुल्यम् । ४ "प्रभया" अलकानगर्या कान्त्या वा ।

५ "नृपप्रतिकृत्या" राज्ञः प्रतिविम्बेन । ६ "उत्तरः" उत्तरस्याः
उत्तरः श्रेष्ठो वा ।

[११] ७ "नगरीतिबृंहितैः" पर्वतवद् बृद्धैः ॥

[१४] ८ "कैतवकैतवान्" केतूनां समूहः कैतवं तस्य
कैतवाद् व्याजात् ।

[८] १ "कविना" शुक्रेण "शुक्रो मघाभवः काव्य उशना
भार्गवः कविः" इति हैमः [अभि० चि० का० २ श्लो० ३३] ।
२ "विधिना" धाता "धाता विधाता विधिः" इति हैमः [अभि०
चि० का० २ श्लो० १२६] । ३ "अस्याः" पुर्याः ।
४ "विधिना" विधानपूर्वकेण । ५ "सुधिया" विदुषा ॥

[९] ६ "करुणाऽरुणाऽऽत्मना" करुणा दया तथा बालसन्ध्या-
सदृशाऽऽत्मना । ७ "महाव्रतश्रिया" अहिंसा-सत्य-अस्तेय-ब्रह्मचर्य-
अपरिग्रहस्वरूपलक्ष्म्या ॥

[१०] ८ "धनदः" कूबेरः । ९ "उपेयिवान्" आगतः ॥

[११] १० "निकेतनैः" गृहैः । ११ "राजताऽद्रिणा" अष्टा-

पदपर्वतेन । १२ "केतनैः" ध्वजैः ॥

[१२] १३ "गङ्गनाध्ववाजिनाम्" आकाशमार्गाश्चानाम् ।

१४ "सुरसिन्धोः" स्वर्गज्ञायाः । १५ "लक्ष्म्यं" शर्वं तृणम् ।

[१३] १६ "सरितां पतिः" समुद्रः । १७ "चान्द्रोपलः"
चन्द्रस्यायं चान्द्र उपलः मणिः, चन्द्रमणिः । १८ "कैतवाद्"
व्याजात् ॥

[१५] १९ "जिनीकसाम्" जिनमन्दिराणाम् । २० "नव-
गाङ्गेयमयान्" नवीनसुवर्णयुक्तान् ।

[१६] २१ "विधित्सया" विधातुमिच्छया । २२ "अवशा"
स्वतन्त्रा ।

चरितं सरितः सुधामुजां दुरितादङ्कुरितं धनास्थिजात् ।
 तदिव व्यपनेतुमाययौ ध्वजवेषा हरशेखराऽपरा ॥ १७ ॥
 कलशैः किल शैवलोपमे गगनान्वेस्तिभिरे व्यपाकृते ।
 स्फुरितेव सुधामयी प्रभा परितः केतुमिषाद् विषादहृत् ॥ १८ ॥
 हिमवच्छिखरैः सुहृत्क्रिया विदधे चैत्यगणेन शाश्वती ।
 अत एव सुराऽऽपगाऽप्यपार्दनेतुं तमथो ध्वजच्छलात् ॥ १९ ॥
 प्रथमं प्रमथेशमाश्रयदृषिकल्पः स तु रूद्ररूपभाक् ।
 इति सङ्कुचितेव सा लघुध्वजरूपीऽऽर्हतसद्यसङ्गता ॥ २० ॥
 कविधीरिव सर्वतोमुखी जनतापच्छिदि चन्द्रगोलिका ।
 मरुदन्वयिनीश्वरेव या ध्वजराजिर्न मुदेऽस्तु कस्य सा ॥ २१ ॥

[इति ध्वजवर्णनम्]

मणिनिर्मितनर्महर्ष्यजा द्युतिरन्वास्त मिथोऽत्र सङ्करम् ।
 न पुपोष परं प्रदोषकं रसगोष्ठी जनसङ्कुले कुले ॥ २२ ॥
 अहरन् नवचन्द्रशालिकाद्युतयो दर्शतमिस्रकालिकाः ।
 न विवेद विभेदमालिका रमणे पक्षयुगेऽपि बालिका ॥ २३ ॥
 दयिता दयिताङ्गा क्षणान्मणिभित्तिप्रतिबिम्बितेक्षणात् ।
 सहसापि सकोपलक्षणा न जहौ मैथुनमम्बुजेक्षणा ॥ २४ ॥
 मणिकुट्टिमरङ्गसङ्गमे शतधा स्वस्य ध्वस्य बिम्बितैः ।
 भयबिस्मयसाहसान्विता वनिता स्त्रीऽऽलिजनेन हस्यते ॥ २५ ॥
 नवनीलमणीरुचां चयैर्निचिता यत्र तमीव शाश्वती ।
 धृतमानतया निःशाल्ययेऽपि च भीतिर्न वधूषु भास्यती ॥ २६ ॥

[१७] १ “धनास्थिजात्” धनानि यान्वस्थीनि तेभ्यः संजातात् ।

[२१] २ “जनतापच्छिदि” जनानां तापो जनताया आपद् वा सं छिनत्तीति जनतापच्छिद् तस्मिन् ॥

[२२] ३ “प्रदोषकम्” सम्भ्यासमयम्, “प्रदोषो रजनी-मुखम्” इत्यमरः [अमर० कां० १ श्लो० ११३] परस्परजाति-साङ्कर्यदोषं वा ।

[२४] ४ “न जहौ मैथुनम्” बाह्याद् मैथुनात्यागः ।

[१७] १ “सुधामुजाम्” देवानाम् । २ “व्यपनेतुम्” दूरीकर्तुम् । ३ “हरशेखरा” शिवमस्तका ॥

[१८] ४ “शैवलोपमे” शैवालसदृशे “शैवालं शैवलं शैवालम्” इति हैमः [अभि० चिं० कां० ४ श्लो० २३३] । ५ “व्यपाकृते” दूरीकृते । ६ “विषादहृत्” ग्लानिनाशिका ॥

[१९] ७ “अनुनेतुम्” प्रसादितुम् । ८ “तम्” चैत्यगणम् ।

[२०] ९ “प्रमथेशम्” शिवम्, “प्रमथाः पार्थवा गणाः” इति हैमः [अभि० चिं० कां० २ श्लो० ११५] । १० “रूद्ररूपभाक्” शिवस्वरूपी । ११ “आर्हतसद्यसङ्गता” जिनमन्दिनयुक्ता ॥

[२१] १२ “चन्द्रगोलिका” चन्द्रभित्तिका; “मुसली गोधिका गोलिके गृहात्” इति हैमः [अभि० चिं० कां० ४ श्लो० २६३] ।

[२२] १३ “हर्ष्यजा” प्रासादजाता । १४ “सङ्करम्” समुद्य-

कीर्यतेऽसौ सङ्करस्तम् । १५ “रसगोष्ठी” रसवार्ता ।

[२३] १६ “दर्शतमिस्रकालिकाः” अमावास्यान्धकारवच्छया-मिश्र, “अमाऽमावस्यमावस्या दर्शः सूर्येन्दुसङ्गमः” इति हैमः [अभि० चिं० कां० २ श्लो० ६४] । १७ “आलिका” सखी ॥

[२४] १८ “दयिताङ्गा” प्रियकोडगता । १९ “अम्बुजेक्षणा” कमललोचना ॥

[२५] २० “मणिकुट्टिमः” मणिभिः कुट्टिमं गृहस्य बद्धा भूमिः । २१ “ध्वस्य” नाशस्य । २२ “स्त्रीऽऽलिजनेन” स्वकीयसखीजनेन ॥

[२६] २३ “नवनीलमणिरुचां चयैः” नवीनेन्द्रनीलबीतीर्णा समूहैः, “नीलमणिस्त्रिन्द्रनीलः” इत्यमरः [अभि० चिं० कां० ४ श्लो० १३१] । २४ “तमी” रात्रिः । २५ “निःशाल्ये” रात्रिविरामे ॥

प्रतिबिम्ब यथास्थलस्थितैस्तदलङ्कारमणीगणैर्वधूः ।

अनलङ्कृतमङ्गमात्मनो बुबुधे न स्मरविस्मयाऽऽकुला ॥ २७ ॥

प्रतिवेश्म महोत्सवादहर्निशमाहूतसगोत्रमुक्तिषु ।

सुंहितो खंभनीवनीपकः पुरि यस्यामंभनीपति स्वतः ॥ २८ ॥

नवहर्म्यशिरस्तु काञ्चनैः कुसुमैर्नीलमणीवलस्थितैः ।

सुमनोभिरसौ हि वीरुधां हरिभिर्निस्वगृहे समाबभौ ॥ २९ ॥

सुदती तुदती नृणां मनः कमनव्यासभृतां जलाशये ।

मुखमम्बुरुहां वनान्तरे नृपरूपं दधती मुदेऽभवत् ॥ ३० ॥

समवापि नवाऽपि वापिका चतुरैः कैरिह न स्मराऽऽतुरैः ।

सुदृशां जलमज्जने श्रिता कमलाऽऽभां बदनेरनार्त्तवाम् ॥ ३१ ॥

[इति नगरभवन-वन-वापी-सरोवर्णनम्]

अथ तत्र पुरे सुरेशितुर्महनीयः किरणैर्हर्मणिः ।

उदियाय जयाय तीर्थकृत् प्रभुपार्श्वः प्रतिमास्वरूपतः ॥ ३२ ॥

विषयैर्विषयीकृते शुभैर्विषये निर्विषयीकृताशुभे ।

सुकृताभ्युदयाय भूस्पृशामुदियाय प्रतिमाऽश्वसेनभूः ॥ ३३ ॥ [पाठान्तरम्]

जनता बहुधेष्टपूरणात् स हि शङ्केश्वर एव शाश्वतः ।

कुरुते गुरुतेजसाऽऽत्मनां बहुशं ग्वेश्वरदेवभास्वतः ॥ ३४ ॥

भरतार्द्धपतिः पुरा हरिः पुरि शङ्केश्वरनाड्यतिष्ठिपत् ।

कङ्कुभां विजये जिनेश्वरं स्वरसात् पार्श्वमतीव भास्वरम् ॥ ३५ ॥

अभिधानविधिस्ततोऽर्हतः स्मरणीयोऽस्य पुरा पुरानुगः ।

अथ तीर्थमिहापि पप्रथे प्रतिबिम्बेऽतिशयप्रभावतः ॥ ३६ ॥

[२८] १ “सुंहितः” तुल्यः, “तुल्ये स्वाभ्याससुहिताऽऽशिताः” इति हैमः [अभि० चिं० कां० ३ श्लो० ९०] । २ “अवनी-वनीपकः” पृथिव्या मार्गणः “वाचकस्तु वनीपकः” इति हैमः [अभि० चिं० कां० ३ श्लो० ५१] । ३ “अवनीपति”

अवनीप इवाऽऽचरतीत्यवनीपति किम् ॥

[३०] ४ “अम्बुरुहाम्” कमलानाम् । ५ “नृपरूपं दधती” राजबद्ध-मुखं प्रकाशयन्ती ॥

अत्र “स्वस्थादिभिर्भ्रमात् कार्यप्रवृत्तिः परिकल्पते” इति काव्य-कल्पलतावृत्ता [प्र० ४ स्त० ५] उक्तत्वात् नीलमणिषु अमेगे रात्रि परिकल्प्य त्रियः वीतभया दृश्यन्ते ।

[२९] १ “नवहर्म्यशिरस्तु” नवीनप्रासादशिखरेषु । २ “काञ्चनकुसुमैः” सुवर्णपुष्पैः । ३ “सुमनोभिः” पुष्पैः । ४ “वीरु-धाम्” वल्लीनाम् । ५ “हरिभिः” पीतैः, सारस्यमत्र व्याज्यम् । ६ “निस्वगृहे” सुवर्णपुष्पाभावेऽपि ।

[३०] ७ “तुदती” पीडयती । ८ “कमनव्यासभृताम्” मदनप्रपञ्चभृताम् ॥

[३१] ९ “स्मराऽऽतुरैः” कामपीडितैः । १० “अनार्त्तवाम्” अपीडिताम् ॥

[३२] ११ “महनीयः” तेजस्वी । १२ “अहर्मणिः” सूर्यः ।

[३३] १३ “विषयीकृते” गोचरीकृते, “विषयोऽत्र यो ज्ञातस्तत्र गोचरदेशयोः शब्दादौ जनपदे च” इति हैमः [अने० सं० कां० श्लो०] । १४ “भूस्पृशाम्” मानवानाम् । १५ “अश्वसेनभूः” पार्श्वनाथः ॥

[३५] १६ “हरिः” कृष्णः । १७ “कङ्कुभाम्” विषाम् ॥

[३६] १८ “पुरानुगः” पूर्वानुगतः । १९ “पप्रथे” वितस्कार ॥

भगवान् समुदेत्यहर्षतिर्विषयांस्तद्विषयान् प्रकाशयन् ।
 क्वचिदम्बुधरोपरोधने मधुरा वा विधुराऽऽतपक्रिया ॥ ३७ ॥
 नैयभावनयाऽनया भवेद् विभवस्तीर्थपमूर्तितेजसः ।
 भुवनेष्वपि तारतम्यवाँस्तनुभाजां ननु दैवसङ्गतेः ॥ ३८ ॥
 सुरसंनिधिरत्र सन् निधिर्महसामीहितपूरणं नृणाम् ।
 त्रिजगज्जनपूजनं वपुः कमला कोमलतापि तादृशी ॥ ३९ ॥
 विदितं तदितोऽदितेर्दितेस्तनयैस्सद्विनयैर्निषेवितम् ।
 वरतीर्थमनन्तशर्मदं भुवि शङ्खेश्वरपार्श्वशर्मणा ॥ ४० ॥
 अभिधामभिधारणं श्रियां शिवपुर्यां हृदि भावयन्निव ।
 जननप्रणयादशिश्रियक्षगरीं तामुचितां जगद्गुरुः ॥ ४१ ॥

5

10.

[इति श्रीभगवत्प्रतिमावर्णनम्]

चलनद्वितयी भृशं बभौ दृढपद्मासननिश्चितप्रभोः ।
 कमलोदयनित्यबोधनं निदिशन्तीष निजोपजीविनाम् ॥ ४२ ॥
 गतिहेतुपदद्वयोन्मुखीभवनेऽवादि किमत्र लक्षणेः ।
 भगवद्भजनेन चक्रिताद्युपलब्धिर्नियतोद्यगामिता ॥ ४३ ॥
 चरणारुणिमाऽनणुश्रिया नववैराग्यजितः सिंसेविषुः ।
 मुमुचेऽद्वितलं कदापि नो ननु रागः स्वपरागसच्छिदे ॥ ४४ ॥
 पुरतो मरुतां स्मिताननाः प्रभुसौभाग्यदिदृक्षया स्थिराः ।
 अयमंहितलेऽनुयिम्बितः खलु तां सामनुरागनिर्भरः ॥ ४५ ॥
 अथ एव विधीयते द्विधा भवरागः प्रभुणा तथाप्यहो ।
 उदयश्चरणेऽनुरागतः सुदृशामित्यवदत् तलं किमु ॥ ४६ ॥
 भगवच्चरणद्वये ध्रुवं नवनालीकरुचिर्व्यजृम्भत ।
 अत एव परागभागजा परमा रागदशा प्रसारिणी ॥ ४७ ॥
 प्रभुणा जयता मनोभुवं यदुपासङ्गयुगं बलाहृतम् ।
 तदिदं पदसम्पदा बभौ स्फुटपञ्चाङ्गुलिमार्गणाङ्कितम् ॥ ४८ ॥

15

20

25

[४२] १ "लक्षणेः" चक्रादिभिः ।

[४५] २ "भवरागः" भवस्य संसारत्येश्वरस्य वा रागः ।

[४८] ३ "उपासङ्गयुगम्" उपासङ्गं शराश्रयः-तूणीर-

युगलम् । "तूणो निषङ्गस्तूणीर उपासङ्गः शराश्रयः" इति हेमः
 [अभि० वि० कां० ३ स्तो० ४४५]

[३७] १ "अहर्षतिः" सूर्यः । २ "विषयान्" देशान् ।
 ३ "तद्विषयान्" तत्पदार्थान् ॥

[३८] ४ "नयभावनया" नैगमादिसतनयभावनया ।

[४०] ५ "अदितेः" पुनर्वसुनक्षत्राभिष्टातृदेवस्य । ६ "दितेः"
 दैत्यमातुः ।

[४१] ७ "शिवपुर्याः" आधुनिकसिरोहीनगर्याः । ८
 "जगद्गुरुः" श्रीविजयप्रभसूतिः ॥

[४१] ९ "चलनद्वितयी" कमद्वयी । १० "बोधनम्"

विकासम् । ११ "निजोपजीविनाम्" स्वसेवकानाम् ॥

[४२] १२ "चक्रिताद्युपलब्धिः" चक्रवर्तिस्त्वादिप्राप्तिः ।

[४३] १३ "अनणुश्रिया" महालक्ष्म्या । १४ "सिंसेविषुः"

सेविषुमिच्छुः । १५ "स्वपरागसच्छिदे" स्वपरपापनाशाय ॥

[४४] १६ "मरुताम्" देवानाम् । १७ "स्मिताननाः" हसित-

वदनाः स्मियो देव्य इत्यर्थः । १८ "तासाम्" देवीनाम् ।

[४८] १९ "मनोभुवम्" कामदेवम् । २० "मार्गणाङ्कितम्"

वार्णविहितम् ॥

करपद्मयुगोपसम्पदा चरणान्जे वदतः किमुन्मुखे ।
 निवसन्ति चतुर्विधा अपि चतुराशाब्धिभुवोऽत्र नित्यशः ॥ ४९ ॥
 नखरैः खररश्मयो जिता जडजातिप्रभया कैलाभृतः ।
 चरणद्वितयेन चक्रिणा हरिणेव स्फुटमाहतं तमः ॥ ५० ॥
 5 विनतेन्द्रसुवर्णमौलिजद्युतिलक्षेशपदाम्बुजन्मना ।
 नलिनं तुलयेन्न तत्र तद्विधिनाऽऽधीयत किं वराटकः ॥ ५१ ॥
 [इति चरणकमलवर्णनम्]

मुजयोर्विजयोजितश्रिया विभुमूर्तिः शुशुभेऽशुभारिणी ।
 मरुतां सरितः प्रवाहयोरिव युक्तिः करपद्मशालिनी ॥ ५२ ॥
 10 हृदि दुग्धमहोदधिर्विभोर्धवलध्यानविधेर्विस्तृत्वरः ।
 मुजमध्यमपाणियोजनैरिव बेलालहरीमरीरमत् ॥ ५३ ॥
 अभिषेकविधौ धुंसद्मनां पयसां पूर इवेश्वराङ्गतः ।
 स्थिरतां समुपेत्य दिद्युते विपुलोत्सङ्गसरःस्वरूपतः ॥ ५४ ॥
 वदनेन कलाभृता विभोर्जनतापापहरी द्विधाऽप्यसौ ।
 15 किमु तानि विशिष्य कौमुदी सहसाऽङ्गे कुमुदावबोधनी ॥ ५५ ॥
 गलकन्दलमालिकामिषादवतीर्णा त्रिंशदाऽऽपगा नगात् ।
 विपुलस्थलमङ्गशोभया समवाप्य प्रससार सारसात् ॥ ५६ ॥
 इह दुग्धपयोनिधिः स्वयं भजते नैव कदाऽपि विक्रियाम् ।
 मुनिभर्तुरिवाङ्गवर्ष्मणा भजनायाः फलमेतदुज्ज्वलम् ॥ ५७ ॥
 20 समवेक्ष्य मुनीन्दुमानसं धवलध्यानजलेन पूरितम् ।
 किमियाय सरोऽपि मानसं तदिहाङ्गोपधिनेव सौहृदात् ॥ ५८ ॥

[५१] १ “वराटकः” पद्मबीजकोशः कपर्दको वा, वराटकः | श्लो० ३२]
 “पद्मबीजकोशे रज्ज्वा कपर्दके” इति हैमः [अने० सं० ४]

[४९] १ “चतुराशाब्धिभुवः” चतुर्दिग्सागरभूमयः ।
 [५०] २ “नखरैः” नखैः । ३ “जडजातिप्रभया”
 कमलातिशायिलक्ष्म्या । ४ “कलाभृतः” चन्द्राः । ५ “हरिणा”
 इन्द्रेण । ६ “तमः” पापं राहुश्च ॥
 [५२] ७ “मरुतां सरितः” स्वर्गज्ञायाः । ८ “युक्तिः”
 योजनम्, “युक्तिर्न्याये योजने च” इति हैमः [अने० सं० कां०
 १ श्लो० १९३]
 [५३] ९ “धवलध्यानविधेः” शुक्रध्यानविधेः । १० “विस्तृत्वरः”
 प्रसारी । “विस्तृत्वरः विस्तृत्वरः प्रसारी च विस्तारिणि” इत्यमरः
 [अमर० कां० ३ श्लो० १०४३] ११ “अरीरमत्” अतिशये-

नारमत्, ‘रमि क्रीडाया’मिति धातोर्यङ्लुङ्यद्यतन्या रूपम् ॥
 [५४] १२ “धुंसद्मनाम्” देवानाम् । १३ “विपुलोत्सङ्गसरः-
 स्वरूपतः” विस्तृतकोडसररूपी, “पूर्वभाग उपस्थोऽङ्गः क्रोह उत्सङ्ग
 इत्यपि” इति हैमः [अभि० वि० कां० ३ श्लो० २६६] ॥
 [५६] १४ “त्रिंशदाऽऽपगा” स्वर्गज्ञा । १५ “नगात्”
 पर्वतात् ॥
 [५७] १६ “मुनिभर्तुः” तीर्थकृतः । १७ “अङ्गवर्ष्मणा”
 उत्सङ्गशरीरेण ॥
 [५८] १८ “इयाय” जगाम । १९ “सरोऽपि मानसम्”
 हिमालयस्थमानससरोवरमपि चित्तं सरोरूपमपि वा ॥

कमलाऽभ्युदिता न नीरघेर्न पुनः पङ्कजमेतदाश्रयः ।
इयमङ्कपयोधिजा विभोर्धुवमास्तंऽहिकराम्बुजन्मसु ॥ ५९ ॥
तैरसा तैरणाय जन्मिनां भवसिन्धोः किमिवाङ्करूपमृत् ।
विमुना वह्नं पट्टकृतं तदमुष्मिन् खलु कोटिपात्रतां ॥ ६० ॥

[इति भगवत्प्रतिमाया मध्यभागवर्णनम्]

5

अरुचद् मरुदचितं विभोः प्रतिमाने विपुलं मुजान्तरम् ।
भुवनाद्भुतकेवलश्रिया रमणायेव कृतं जगत्कृता ॥ ६१ ॥
मंसृणैर्धुसृणानुलेपनैर्निदधे दीप्तिरहंमुखोचिता ।
नैवकेवलभानुमालिनोऽभ्युदयस्थानतयेव वक्षसा ॥ ६२ ॥
हृदयं हृदयङ्गमं नृणां सद्यं धीरुश्चेद्विधाऽऽश्रयम् ।
परिभावयतीव पीवरप्रभुभक्त्या हि महोन्नतिं श्रियाः ॥ ६३ ॥
नवरश्मिकलापशालिनी द्विविधा काऽपि विभा विभावसोः ।
विजयेन जगत्त्रयी मुखां हृदि शम्भोर्मुदमुग्धिनीषति ॥ ६४ ॥
परिधापनिकानिकाचितैर्विलसत्काञ्चनरत्नभूषणैः ।
हृदये प्रतिबिम्बितैर्विभोर्भुवि विश्वम्भरतैव दिद्युते ॥ ६५ ॥
कमला जडजाऽऽश्रयेत् पदः किल कौलीनमपाचिकीर्षति ।
बहुधैर्यविबोधशालिनि हृदि देवस्य पदार्थसङ्क्रमैः ॥ ६६ ॥
स्मितसौमनसस्रजां मिषाद् हृदये सौमनसं जगत्त्रये ।
प्रकटीभवति स्म विस्मयान्मुनिराजोऽङ्गभृतां हितैषिणः ॥ ६७ ॥

10

15

[इति वक्षःस्थलवर्णनम् ।]

20

जिनकण्ठतटी पटीयसी महसा निर्मलवृत्तरूपतः ।
वदतीव तथाप्ररूपणा ध्वनिसन्धानपदत्वमात्मना ॥ ६८ ॥

[६०] १ “कोटिपात्रता” के निपातः (?) कोटिपात्रं पक्षे कोटिगुणपात्रत्वम् ।

[६५] २ “परिधापनिका” जिनमूर्तेः संहिता वक्षः-भरणपूजा ।

[६१] १ “कमला” लक्ष्मीः । २ “नीरघेः” समुद्रात् “लक्ष्मीः समुद्रादुत्पद्येति पुराण-कथा प्रसिद्धाऽस्ति” । ३ “अङ्कपयोधिजा” क्रोडरूपसमुद्राज्जाता ॥

[६०] ४ “तरसा” क्षीग्रम् । ५ “तरणाय” तरीगुम् । ६ “वह्नम्” पोतः, “बोद्धित्वं वह्नं पोतः” इति हैमः [अभि० वि० कां० ३ श्लो० ५४०] । ७ “पट्टकृतम्” अपट्टः पट्टः कृतमिति गतिक्षीघ्रत्वं कृतम् ॥

[६१] ८ “मरुदचितम्” देवपूजितम् । ९ “केवलश्रिया” केवलज्ञानरूपलक्ष्म्या । १० “जगत्कृता” ब्रह्मणा ॥

[६२] ११ “मंसृणैः” श्लिग्धैः, “श्लिग्धे मंसृणविकृणैः” इति हैमः [अभि० वि० कां० ३ श्लो० ७७] १२ “धुसृणानुलेपनैः” श्लिग्धतचन्दनविलेपनैः “काश्मीरजन्म धुसृणं वर्णं लोहितचन्दनम्” वि० म० १०

इति हैमः [अभि० वि० कां० ३ श्लो० ३०८] । १३ “अहर्मुखो चित्ता” प्रभातयोग्या, “प्रभातं स्यादहर्मुखम्” इति हैमः [अभि० वि० कां० २ श्लो० ५२] । १४ “नवकेवलभानुमालिनः” नवीन-केवलज्ञानरूपसूर्यस्य ॥

[६४] १५ “विभा” प्रभा कान्तिरित्यर्थः । १६ विभावसोः सूर्यस्य । १७ “शम्भोः” प्रभोः ।

[६६] १८ “कौलीनम्” जनप्रवादम्, “जनप्रवादः कौलीनं विगानं वक्षनीयता” इति हैमः [अभि० वि० कां० ९ श्लो० १८४] । १९ “अपाचिकीर्षति” अपाकर्तुमिच्छतीति-दूरी करो-तीत्यर्थः ॥

[६७] २० “स्मितसौमनसस्रजाम्” हासरूपकुसुममालानाम् ।

त्रिपदी त्रिजगद्विशुद्धये त्रिपथेव प्रससाद साऽऽहरा ।

इत एव जगत्पतिरिति स्फुटरेखात्रितयाङ्कवान् गलः ॥ ६९ ॥

रमते सततं गलस्थले विनिधायेव निजं मुजद्वयम् ।

विमुना वरशुक्लधारणा वनिता सौमनसस्रजश्छलात् ॥ ७० ॥

5 गलकन्दलशोभयेशितुर्विजितः कम्बुरनम्बुमेघवत् ।

ध्वनिमातनुते विशीर्णहृत् प्रतिवेशम् भ्रमभिक्षुहंस्तगः ॥ ७१ ॥

स्वरसात् स्वरसार्थमाधुरी त्रिविधाऽऽस्थायमिदं गलस्थलम् ।

जनरञ्जनहेतुरीशितुर्विधिनेतत् त्रिरुदीक्ष्य रेखितम् ॥ ७२ ॥

यदि वाऽत्र समुद्रवद् ध्वनेर्मननं संवरणं तथा रुचिः ।

अयमभ्युदयाय जायते गलरेखात्रयमित्यवीवदत् ॥ ७३ ॥

10 भगवन्मुखचन्द्रमण्डलादिषु सुस्त्राव सुधा त्रिधा रयात् ।

तत एव गले त्रिरेखिका त्रिदशैः लिङ्घतया निपीयते ॥ ७४ ॥

धृतरैखतया त्रिधोपमात्रितयं कण्ठतटी जिगाय सा ।

महसा (१) कृतितः (२) स्वरोदया (३) च्छशिनं (१) कम्बुवरं (२) सुधारसम् (३) ॥ ७५ ॥

जडधीष्ठतनुद्भवः स्वयं बहुधाऽऽवर्त्तविवर्त्तितान्तरः ।

15 कथमेत्युपमां हि वारिजः शुभकण्ठस्य समग्रवेदिनः ॥ ७६ ॥

वदनं विधुरैखसोदरः कमलाभोगधरः करः प्रभोः ।

किमितीव विमृश्य वारिजो विरराजेव गलस्थलच्छलात् ॥ ७७ ॥

जलधिध्वनिनाऽवधीरितः शशभृद् भृत्य इवाऽऽननश्रिया ।

इति नाथगलस्य लीलया वरकम्बोर्विजये सहायता ॥ ७८ ॥

20 मणिभर्तुरतः पुरोद्भवन् ध्वनिरेव प्रसृतः सुराध्वनिः ।

जलधेर्विजयी तदङ्गभूरिह शङ्खस्तुलयेद् गलेन किम् ॥ ७९ ॥

[इति गलस्थलवर्णनम् ।]

भगवद्बदनेन्दुमण्डलं सततं प्राप्तमहोदयश्रिया ।

अपनीय कलङ्कसङ्करं सुदशामभ्युदयश्रियेऽद्भुतम् ॥ ८० ॥

[७०] १ "वरशुक्लधारणा" श्रेष्ठशुक्लध्यानरुचिः ।

[७६] २ "जडधी०" जलधिः सिन्धुः "रलयोरैक्यम्" इति सूत्रात्, पक्षे जडधी मन्दः ।

[७७] ३ "कमलाऽऽभोगधरः" कमलावामाभोगो विसारसं धरत इति, पक्षे श्रीभोगधरः ॥

[७९] ४ "तदङ्गम्" समुद्रपुत्रः ।

[६९] १ "त्रिपदी" उत्पाद-व्यय-ध्रौव्यात्मिका पदत्रयी ।

[७१] २ "कम्बुः" शङ्खः "कम्बुस्तु वारिजः त्रिरेखः श्रेष्ठशावतैः शङ्खः" इति हैमः [अमि० वि० को० ४ श्लो० २७०-७१] । ३ "प्रतिवेशम्" प्रतिगृहम् । ४ "भ्रमभिक्षुहंस्तगः" चलनस्वभावस्य याचकसाधोः "बावा" इति भाषाप्रसिद्धस्य करगतः ।

[७५] ५ "महसा" तेजसा शशिनं चन्द्रं जिगाय ।

६ "कृतितः" कार्यात् कम्बुवरं श्रेष्ठशङ्खं जिगाय । ७ "स्वरोदयात्"

ध्वनेरुद्भवात् सुधारसममृतरसं जिगाय ।

[७८] ८ "अवधीरितः" तिरस्कृतः । ९ "बाधवद्" चन्द्रः ।

[८०] १० भगवतो मुखमिन्दुमण्डलेनोपमीयते तेनोदयधीरूपो धर्मः, मुखं चोपमावाचकत्वमतो धर्मोपमावाचकयोः पूर्णत्वमुपमायाः प्रदर्शितमस्ति, यथा काव्यालङ्कारहतादिरितिहः—

"धर्मोपमावाचकयोश्चोक्तौ पूर्णौ मता यथा ।

शशीवाऽऽस्यं मुदं दत्ते..... [प्र० ३, स्त० ५ श्लो० २]"

वदनेन्दुविभाभरैर्जितं कमलं लज्जितवस्त्रिमज्जनम् ।
 प्रविधाय जलाऽऽशये भ्रमद्भ्रमराऽऽरावमिवेण रोदिति ॥ ८१ ॥
 परितः शतपत्रयोगजा कमलानां कमला प्रसर्पति ।
 न पुनः स्वत इत्यतः कथमुपमा तेषु विभोर्मुखत्रिया ॥ ८२ ॥
 मुखशीतकषेः प्रकाशतः शतपत्रं त्रपयेव संदधत् ।
 भ्रमरोपधिनाऽसिताम्बरं स्वशिरो धूनयति प्रकम्पनैः ॥ ८३ ॥
 मधुपैः परिपीतमन्वहं नलिनं पङ्कभरात् कलङ्कितम् ।
 भगवद्भवनोपमाधियं न जहोऽप्यत्र मनाग व्यवस्यति ॥ ८४ ॥
 वदनं सदनं विदां प्रभोः स्मरणीयं सततं विदांबरैः ।
 कमलेन मलेन विप्लुते जडजातेन किमैति तुल्यताम् ॥ ८५ ॥
 भगवन्मुखसौरभत्रियाः किमु चौरं सरसीरुहं विधिः ।
 भ्रमराय सशृङ्खलस्खलच्चलनं न्यक्षिपदम्बुनिर्भरे ॥ ८६ ॥
 अपि भागवताऽऽस्यदास्यतः कमले बोधकला सुवृत्तता ।
 प्रतिभाति ससौरभा न चेज्जडजातेऽस्ति कुतः प्रबुद्धता ॥ ८७ ॥
 श्रुतिपाटवमस्य शाश्वतं विपुला निर्मलदर्शनस्थितिः ।
 भगवद्भवनस्य भास्वतो जडजातेर्विजयेन चाद्भुतम् ॥ ८८ ॥
 कमलावसतेः पयोरुहं बहतामीशमुखोपमास्मयम् ।
 परमार्थविचिन्तने तनोत्युदबिन्दुच्छलतोऽश्रुमोचनम् ॥ ८९ ॥
 कमलं सलिलाऽऽतपक्रियातपसा प्राप्य विभोर्मुखोपमाम् ।
 पतनस्य भियेव न स्पृशत्युत दोषाकररोचिरन्तरम् ॥ ९० ॥
 जगतीतलभासनाद् दृशोः सुखदानात् परितापनाशनात् ।
 भगवद्भवनत्रियं श्रयेत् कथमप्येष विधुर्न चेत् क्षयी ॥ ९१ ॥
 कचिरौलिकसन्नियोजने दधदत्युच्चमहस्वितां विभोः ।
 अतुलं वदनं तुलाभृता सहशं स्याद् विधुनाऽधुना कथम् ॥ ९२ ॥

5

10

15

20

[८३] १ "प्रकम्पनैः" वातैर्मयकम्पैर्वा ।

मीप्यात्, अलिको वृश्चिकराशिः ।

[९१] २ "अलिकसन्नियोजने" अलिकभावं तत्सा-

[81] 1 अत्र वदनेन्दुना पराभूतं कमलं लज्जया जलाशये निमज्जति; अर्थादिन्दुदर्शनेन विकलरं कमलाऽऽकुञ्चति तत्स्थितश्च भ्रमर आक्रन्दं करोति । अत्र लज्जाऽऽक्रन्दादिभावाः ययोचिताः काव्यकल्पलतावृत्तेः कथनानुसारेण योजिताः । यथा-

"लज्जाकोपतपोनाशसेवाऽऽक्रन्दाऽऽस्यकृष्णताः ।

रागात् पाण्डुरता सज्जीविषमम्पादियोजने ॥ १४६ ॥

[प्र० ४ स्त० ५]"

[85] 2 "सदनं विदाम्" विदुषा गृहम् । 3 "विदांबरैः" अष्टपण्डितैः ।

[86] 4 अत्र "समानवस्तुनः शोभाचौर्याणांशोऽथ निग्रहः" इति काव्यकल्पलतावृत्तौ [प्र० ४ स्त० ५] उक्तत्वात्, मङ्गा

मुखसौरभस्य चौरं कमलं जले सशृङ्खलं निगृह्णाति ।

[90] 5 अत्र "तपसा सत्पदावाप्तिः" [प्र० ४ स्त० ५ श्लो० १४९] इति काव्यकल्पलताकेः यत्कमलेनाऽऽकण्ठजले जलाऽऽहारेण तपस्तप्तं तेन प्रभुमुखसमानता लब्धेत्याशयः ।

6 "दोषाकररोचिः" चन्द्रकिरणम् ।

[91] 7 अत्र "तदाऽतो दुष्कृतं विघ्नः" इति कल्पलता-वृत्त्युक्तेः [प्र० ४ स्त० ५ श्लो० १५०] यदि चन्द्रमा क्षयशीलो न स्यात् तदा भगवद्भवनस्य साम्यं स्यात्, तेजसो ज्ञानाद् वा चन्द्र-वदनयोर्वेदोऽनुकम्पाद् जगत्प्रकाशनात्, सुखरूपप्रकाशादुपदेशाद् वा, सुभाषणाद् दुःखनाशाद् वा, लभेत ।

विदुषामुपमा सुदुर्लभा प्रभुवक्त्रस्य सदा महस्विनः ।

तदनन्यगतेर्विमर्शने ननु विगमाश्रमयं सुधाकरः ॥ ९३ ॥

अमृतद्युतिरहदीशितुर्मुखसाम्यं समवाप्य किञ्चन ।

न जडोद्भवमध्यसङ्गतिं मधुपापीततयेव सेवते ॥ ९४ ॥

६ शशिनः शिरसि न्यधात् कलां गिरिशस्तं सकलं हरिर्दृशि ।

विभवानुभवोऽयमर्हतः सुलभोऽस्याऽऽस्यवरस्य दास्यतः ॥ ९५ ॥

नलिने मलिनालिनो न चेन्न सुधाधाम्नि कलङ्कसङ्करः ।

सततप्रतिबुद्धबुद्धराणामुखसाम्यस्य कथा तथाऽपि न ॥ ९६ ॥

कमले क्रमपात्रविच्युतिः शशिनि स्यात् सकला कलाक्षतिः ।

१० भगवद्भवेन साम्यताकरणादेष विधेरयं विधिः ॥ ९७ ॥

उपमानमदर्शि भूचरैः कमलं शीतरुचिश्च खेचरैः ।

प्रतिवादधिया न तान्स्विकी भगवद्भूक्त्रकलाऽनयोर्मनाक् ॥ ९८ ॥

सकलांशुकधारणं विधोरधनस्येव न पर्वणः परम् ।

जलजस्य विबोधनं दिने मुखसादृश्यनयोऽनयोऽनयोः ॥ ९९ ॥

१५ भगवद्भवनोपमाविधेरधिकारो द्वितये विवर्तते ।

निशि चन्द्रमसि प्रभाकरेऽभ्युदिते तत्क्षणतः सरोरुहे ॥ १०० ॥

विभुतो हि सदैवदैवतो भवति न्यूनतमेऽधिकारिता ।

अत एव मुखोपमापदं हिमगुर्वा जलजं न सर्वथा ॥ १०१ ॥

विजितं प्रभयेन्दुमण्डलं कमलं सौरभपूरसंभवात् ।

२० भगवद्भवनं ततोऽभवद् भुवने निस्तुलवस्तुपुष्कलम् ॥ १०२ ॥

यदि सौम्यरुचिर्दिवाकरेऽप्यथवा राजनि निष्कलङ्कता ।

जलजन्मनि भासुरद्युती रमतां तत्र शुभाऽऽननोपमा ॥ १०३ ॥

बहुलक्षणभास्वरं प्रभोर्मुखमीदृग्न ननु राजमण्डलम् ।

अभिनन्दितराजदर्शनं प्रतिबोधेन न चेद् दृगमम्बुजम् ॥ १०४ ॥

२५ सकलैः स्वगुणैर्मुखोपमाऽद्भुतभावे यदि दृश्यते क्वचित् ।

विबुधा न मुधा निशाकरे जलजेवाभिनिवेशयन्ति ताम् ॥ १०५ ॥

[इति भगवद्भवनवर्णनम् ।]

[१०४] १ “बहुलक्षणभास्वरम्” भूरिलक्षणैर्दृश्यम्; बहुलस्य कृष्णपक्षस्य क्षणोऽवसरस्तत्र नदीप्रम् । २ “अभिनन्दितराजदर्शनम्” अभिनन्दिताः प्रमोदिता राजानो येनेदृशं

दर्शनं यस्य मुखमीदृशं न कमलम्; अभिनन्दितस्यासौ राजा चोदितेन्दुस्तस्य दर्शनं यस्य । ३ “प्रतिबोधेन” प्रबोधेनोपदेशकरणेन प्रकाशेन वा ।

[९३] १ “विद्वद्भिः” प्रभुमुखं चन्द्रेणोपमितं तत्त्ववन्धोपायत्वाद् दिशा सूचनमात्रमिति भावः ।

[९४] २ “अमृतद्युतिः” चन्द्रः । अत्र “श्रेयस्तदासी दीपेऽपि” इति काव्यकल्पलतावृत्तौ [प्र० ४ स्त० ५ श्लो० १५१] कथनात् चन्द्रः मुखसादृश्यं समवाप्य जडोऽपि भ्रमरैः सेव्यते ।

[९६] ३ कमले भ्रमराश्रेष्ठस्य; चन्द्रमसि कलङ्कक्षेत्रे न स्यात् तदा प्रतिबोधितस्य बुद्धभगवतो ज्ञादिति मुखसादृश्यस्य संकथाऽपि न स्यादिति भावः ।

[१००] ४ विनोदते कमलस्य निषि च चन्द्रमस उपमाऽर्हलं भगवन्मुखस्य वर्तते इत्याशयः ।

नयनद्युतिरीशितुर्जने जनयन्ती बहुशर्मसम्पदम् ।
 बिलसदूरसबोधसत्त्वरी भवदिन्दीवररूपजित्वरी ॥ १०३ ॥
 हृदयान्तरतापवारणात् सुहृदां नित्यविकासकारणात् ।
 अमृतद्रवसम्भृते हृशौ सरसीवास्य विरेजतुर्विभोः ॥ १०७ ॥
 वसुधास्यलवासिदैवतैः किमिवाऽऽनीय दिवः सुधा धृता ।
 इह सा मुनिराजलोचनोज्ज्वलपात्रे अनुभाव्य दीव्यति ॥ १०८ ॥
 अजरामरतां प्रयान्त्यमी विबुधास्तन्नयनांशुपानतः ।
 धवलीभवदात्मना मनागपि जाज्येन विना तदद्भुतम् ॥ १०९ ॥
 अमृताशनतो ह्युसन्नानां विविधा वर्णगतिस्तथा मतिः ।
 नयनांशुसुधापरिहृत्वा दतिशुक्लैव वृणाभिहोभयी ॥ ११० ॥
 अचिराद् रुचिरा रुचिर्हृशोस्तनुते पङ्कभरापसर्पणम् ।
 सुरसिन्धुरिव प्रसारिणी स्फुरदिन्दीवरराजिशोभया ॥ १११ ॥
 धवलाऽधवलाऽरुणत्विवामनुषङ्गाद् भगवद्दृशोर्द्वयी ।
 विशदीकरणाय देहिनामुदीयायेव सरित्त्रिवेणिका ॥ ११२ ॥
 अहरद् वरदीसिमीक्षणद्वितयी शुभ्रतया तथा हरेः ।
 शितिमानमपि स्वतारयां चलशोणत्वविधेर्विधेर्द्युतिम् ॥ ११३ ॥
 करुणामरुणत् स्वमानसं सुवनस्योपरि यामधीश्वरः ।
 अधिपात्रयुगं समुच्छ्रसित्यधुना साऽमललोचनश्रिया ॥ ११४ ॥
 बहुसौरभलोभवस्फुरद्भ्रमरोच्चैरुभयी सरोजयोः ।
 उपमां प्रभुचक्षुषोर्दधात्यसितध्रुयुगलोपधानयोः ॥ ११५ ॥
 [इति नयनवर्णनम् ।]
 अलिकं कलिकन्दलच्छिदे भविनां संभवति स्वभावतः ।
 समसन्तमसं भुवोऽहरद् यतिनामीशितुरुद्यतद्युतेः ॥ ११६ ॥
 स्फुटमातपवारणं श्रियो वरनाशाऽऽयतदण्डमण्डनम् ।
 विपुलप्रभुभाललीलया प्रविरेजे रजसां निवारणम् ॥ ११७ ॥

5

10

15

20

25

[११०] १ “उभयी” गतिर्मतिश्च ॥

[106] 1 “भवदिन्दीवररूपजित्वरी” सतः कमलरूपस्य जयनशीला ।

[107] 2 प्रभोरक्षिणी सुधासम्भारेण मनुजानां हृदयं निस्तार्य नित्यविकस्रं च सरसीं कुर्वति ।

[110] 3 “अमृताशनतः” सुधाभोजनात् । 4 “ह्युसन्नानाम्” देवानाम् ।

[111] 5 “स्फुरदिन्दीवरराजिशोभया” विकस्रकमल-पङ्क्तिरीत्या ॥

[112] 6 “सरित्त्रिवेणिका” सरितां गङ्गा-यमुना-सर-स्वतीनां त्रिवेणिका ।

[116] 7 “अलिकम्” ललाटम्, “भाले गोध्यलिकालीकल-लाटाति” इति हैमः [अभि० वि० कां० ३ श्लो० २३७] ।

8 “कलिकन्दलच्छिदे” कलेकन्दलं नवाङ्कुरं छिनत्ति तस्मै; “कन्दलं तु नवाऽङ्कुरे कलध्वनौ” इति हैमः [अने० सं० कां० ३ श्लो० ६६७] । 9 “समसन्तमस्तम्” समानरूपेण सततान्ध-कारम्, “समवान्धात् तमसः” इत्यत् [सिद्धहेम० ७-३-८०] ।

[117] 10 “आतपवारणम्” छत्रम् “छत्रमातपवारणम्” इति हैमः [अभि० वि० कां० ३ श्लो० ३८१] । 11 “वर-नाशा” वरनाशः वृत्तिनाशः ।

अलिकं फलकं धनुर्भुवौ स्मरतः संहर्ततेऽसिनाऽमुना ।
जगतीजनमोहनक्रिया विहिता कर्मणकर्मणेव किम् ॥ ११८ ॥
धनुषोऽद्रिभिदोऽन्तरस्थितं नभसः खण्डमखण्डशोभया ।
अलिकस्य करोत्यनुक्रियां यदि तत् पाटलबार्दलाऽऽवृतम् ॥ ११९ ॥
उदयाचलबूलयाऽऽवृतं यदि बिम्बस्य दलं विवस्वतः ।
उदितेन दलेन तुल्यता प्रियते नाम तदाऽलिकश्रियः ॥ १२० ॥
धुसृणारुणरोचिषाऽलिके प्रतिभाति स विभातजा विभा ।
नवकेवलतीव्ररोचिषोऽभ्युदयं निर्दिशतीशितुर्धुवम् ॥ १२१ ॥
भविता भुवनैकभास्करस्तमसां नाशयिताऽयमीश्वरः ।
इति दारदवर्णवर्णजोऽरुणिमाऽलीकपटे पटुर्बभौ ॥ १२२ ॥
धनकर्मणकाननं दहन् विमलध्यानमहानलः किल ।
हृदयेऽभ्युदियाय शाश्वतः प्रभुभाले तत एव रक्तिमा ॥ १२३ ॥
[इति ललाटपट्टवर्णनम् ।]

भुजगाधिपतेः स्वतेजसां प्रसृताः किं नु गणाः फणामिषात् ।
प्रभुमूर्ध्नि वभुः सदोर्ध्वता ननु युक्तैव हि भक्तिकारिणः ॥ १२४ ॥
भगवानिह सप्तविष्टपीश्वरतालक्षणमेव सप्तधा ।
विपुलाऽऽतपवारणश्रियं निदधे तुङ्गफणागणाऽऽश्रयाम् ॥ १२५ ॥
भयसप्तकगन्धसिन्धुरद्भुतवश्यंकरणं फणाधिया ।
प्रगुणीकृतवान् निरेकुशान्महसाऽयं विभुरकुशानिव ॥ १२६ ॥
जिनपृष्ठत एव जन्मिनामभिदित्सुः स्तवपाठवाग्मिनाम् ।
शिवशर्मबलात् फणाच्छलात् सहसाऽऽकृष्टमिवोद्यता ह्यतिः ॥ १२७ ॥

[१२२] १ “दारद०” ददं हिङ्गुलः ।

[१२६] २ “निरकुशान्” निरगलान् । ३ “महसा”

तेजसा ।

[118] 1 “फलकम्” आवरणम् “अङ्गनं फलकं चर्म
खेटकाऽऽवरणस्फुराः” इति हैमः [अभि० वि० कां० ३ श्लो०
४४७], “ललाटस्याष्टमीविधुः फलकं च” [काव्य० प्र० ४ स्त०
१ श्लो० २०] इति ललाटस्यात्र फलकेनोपमानं दत्तम्, तथैवात्र
धुवोः धनुषा “धुवोः खड्गधनुर्गृष्टिरेखा” [काव्य० प्र० ४ स्त०
१ श्लो० २१] ।

[120] 2 “विवस्वतः” सूर्यस्य ।

[121] 3 “धुसृणारुणरोचिषा” लोहितचन्दनरूपसूर्य-

किरणेन । 4 “नवकेवलतीव्ररोचिषा” नवीनकेवलज्ञानस्वरूप-
सूर्यस्य ।

[123] 5 “धनकर्मणकाननम्” निश्चितकर्मसमूहवनम् ।

6 “विमलध्यानमहानलः” शुद्धध्यानस्वरूपाग्निः ।

[125] 7 “सप्तविष्टपीश्वरता०” सप्तावनीश्वरत्वम् ।

[126] 8 “भयसप्तकगन्धसिन्धुरद्भुतवश्यंकरणम्” सप्त भया-
एव गन्धसिन्धुराः मदोन्मत्तादस्तिनस्तान् द्रुतं क्षीघ्रं वश्यंकरणमा-
धीनकरणम् ।

अयि ! पल्लवितं सुरद्रुमं जलधिं बोत्तरलं परिस्तुमः ।
 अभिधारयते फणान्वितप्रतिबिम्बस्य जिनस्य यः स्मृतिम् ॥ १२८ ॥
 भगवद्भूषणानृतद्युतेः किरणानामिव चारुमण्डलम् ।
 परितः प्रसरत्फणामिवाक्षभसः काष्ण्यमपाधिकीर्षति ॥ १२९ ॥
 ललितोदयमाप्य बेलया विशदध्यानमहोदधौ दधौ ।
 अनृतद्रव एष पिण्डतां सुदृशां मोदयिता फणातनुः ॥ १३० ॥
 नवशारदवादलैः समं कृतसौहार्दमिवोदयियासति ।
 स्फुटकैतवतः स्फुटं प्रभोरभिषेकोचितगाङ्गशम्बरम् ॥ १३१ ॥
 भगवद्वृषासां नु शम्बरं हृदि विष्टः क्षितियोषिदम्बरम् ।
 परिभाषयितुं दिगम्बरं समुदीतं विलसत्फणोपधेः ॥ १३२ ॥
 वरदुग्धपयोनिषेर्लसल्लहरी कीदृगिति भ्रमं नृणाम् ।
 अपनेतुमिवोत्थिताऽङ्गजा फटका पटुपटुर्विमोर्विभा ॥ १३३ ॥
 भगवद्भूषणानृतं द्रुतं फणिराङ्गमयन् पिपासति ।
 समुपेत्य सभासु भासुरद्युतिरुत्सृष्टविषोऽनुपृष्ठतः ॥ १३४ ॥
 दिविषन्निवहं बहस्तुलां भगवत्सेवनयोत्फणीभवन् ।
 प्रभया किमंधस्त्रिकीर्षति मणिरोचिःखचितः फणीशिता ॥ १३५ ॥
 भगवच्छिरसि स्फटावलेः पटुलालित्यमुपेत्य राजते ।
 धवलः खलु तेजसा तनोः स तमस्कायभरो लघूभवन् ॥ १३६ ॥
 सुभगं भगवन्तमन्तरं जगतः पूरयितुं प्रभाभरैः ।
 भृशमुद्यतमङ्गसङ्गतैर्भजते को न सुरासुराधिपः ॥ १३७ ॥
 सुमनोमणिरामणीयकं धूमणेर्वा किरणाङ्गणं वपुः ।
 रुचिराङ्गरुचिः सुरेशितोऽतिशयं नो लभते जिनद्युतेः ॥ १३८ ॥
 तिलकाङ्गवमौलिमौक्तिकाऽऽवलिकण्ठाभरणादिभूषणैः ।
 भगवत्तनुतेजसोऽङ्गसा पुनरुक्तिः क्रियतेऽपदूषणैः ॥ १३९ ॥

[१३६] १ "तमस्कायभरः" तमस्काय एव भरः समूहः ।

[१३८] २ "सुमनोमणिः" चिन्तारत्नम् ।

[१२८] १ "सुरद्रुमम्" पारिजातम् । २ "जिनस्य" पार्श्व-
नाथस्य ।[१२९] ३ "भगवद्भूषणानृतद्युतेः" भगवतो मुखचन्द्रमसः ।
४ "अपाधिकीर्षति" अपाकर्तुमिच्छतीति दूरीकरोति ।

[१३१] ५ "नवशारदवादलैः" नवीनशारदपुष्पसम्भवेभ्यः ।

६ "स्फुटकैतवतः" फणाभ्यामात् । ७ "शम्बरम्" वारि,
"नीरक्षीराम्बु शम्बरम्" इत्यमरः [अमर० का० १ श्लो० ११८] ।

[१३४] ८ "उत्सृष्टविषः" त्यक्तविषः ।

[१३५] ९ "दिविषन्निवहम्" देवसमूहम् । १० "अधधिकी-
र्षति" तिरस्करोति । ११ "मणिरोचिःखचितः" मणिदीप्ति-
युक्तः । १२ "फणीशिता" भुजगाधिपतिः ।

[१३७] १३ "अन्तरम्" हृदयम् ।

[१३८] १४ "धूमणिः" सूर्यः ।

शुबनैकरविः कविद्विपैर्वसुधायां बहुधा सुधाशनैः ।
 महसा ह्यभिमूयतेऽन्वहं वितथा नैव तथाऽप्यदःकथाः ॥ १४० ॥
 कतिचिद्गुणभावनाऽप्यसौ तनुते भागवतीह पावना ।
 स्मरणाऽऽदरणार्थधारणैर्मविनामीहितवस्तु वस्तुतः ॥ १४१ ॥

६

श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वशाश्वतरवेः सर्वाङ्गशोभाभरः
 प्राणम्रत्रिदशेन्द्रसान्द्रमुकुटज्योतिर्भिरभ्यर्हितः ।
 दृष्टः स्पष्टतयाऽनुरक्तमनसा ध्यातः प्रभातप्रियां
 ध्येयाद् ध्येयैर्महोदयश्रियमहो ! श्रीजैनभक्तिस्पृशाम् ॥ १४२ ॥
 इति श्रीदिग्विजयनाम्नि महाकाव्ये महोपाध्यायश्रीमेघविजयगणिविरचिते

10

श्रीशिवपुरीस्थितश्रीशङ्खेश्वरपार्श्ववर्णनो
 नामाष्टमः सर्गः ।

[१४०] १ “वितथा नैव” सत्या एव । २ “अदःकथाः”
 अनुपपन्न वार्ता ।

[१४२] ३ “ध्येयमहोदयश्रियम्” ध्येयो यो महोदयो
 मोक्षः पक्षे ध्येयः स्वाभीष्टस्तस्य महोदयस्य प्राप्तिः सैव संपत् ।

नवमः सर्गः ।

अथोपदेशादनुदेशजाग्रन् महामहानन्दमयं गणेन्दुः ।
 लेभेऽत्र लाभात् सुकृतस्य सत्यं सत्त्वाकृतिः सा शिवपूर्वसत्त्वाः ॥ १ ॥
 परेऽज्ञानो यत्र वसन् प्रचेताः सौधर्मभर्तुः प्रणयत्युपास्तिम् ।
 रजत्यजस्रं न मनः प्रतीच्यामस्यां सुनीन्द्रस्य कथं विहस्य ॥ २ ॥
 चित्रं प्रतीच्यामपि सौरभासां महोदयश्रीर्विजयिन्यसक्तम् ।
 न किं द्वितीयादिवसे सुधांशोः कलाबलात् स्यादुदयप्रभाऽस्याम् ॥ ३ ॥
 सौरप्रभाऽस्यामपि सर्वविष्णु प्रबोधबीजं सुतरां तथापि ।
 सुदूरभावादिव पूर्वभागे वैवर्ण्यमाविर्भवति स्म किञ्चित् ॥ ४ ॥
 दोषाकरस्य द्विजनायकस्य मेन्दस्य भासा बहुलक्षणेषु ।
 क्रमेण रज्या कमनो मनोऽथ ध्यामोहजन्मा सुदृशा रूरोध ॥ ५ ॥
 जेनादेनस्य प्रियताऽर्जुनानां वृत्त्या वित्ताने पिशिताऽशिता च ।
 लोकस्य रौद्रं प्रणिधानमासीन्मोहेन साऽज्ञाननिषेवणाऽपि ॥ ६ ॥
 श्रीपार्श्वभासानुदियाय यस्यामाभाति या देवैःपुरीषयस्या ।
 शुद्धाऽपि रूद्रा शतमन्युबुद्ध्या सा तीर्थपृथ्वीषु पुरीषुरीणा ॥ ७ ॥

5

10

15

[१] १ "महामहानन्दमयम्" महानन्दमाप्तिरेव २ "स-
 त्त्वाकृतिः" सत्त्वाऽऽकृतिः सत्यकारो वा निर्णयः, सतीवाऽऽकृतिः
 "आकृतिस्तु जातौ रूपे वपुष्यपि" इति हेमः [अने० सं०
 कां० ३ श्लो० २६२] । ३ "सा" इयं शिवपुरी एव ।
 ४ "शिवपूर्वसत्त्वाः" शिवपुरिलिङ्गसत्त्वः ।

[२] ५ "परजनः" वरुणः, "जलकात्तारः स्यात् परजनः"
 इति हेमः [अमि० पि० कां० २ श्लो० १०२] ६ "प्रचेताः"
 पण्डितोऽपि । ७ सौधर्मभर्तुः" सुधर्मणो भावः सौधर्म
 तत्कारकस्य सौधर्मैन्द्रस्य । ८ "उपास्तिम्" सेवाम् ।

[३] ९ "कलाबलात्" "कला स्यात् काल-शिल्पयोः" ।

[४] १० "वैवर्ण्यम्" कालिकाः विरुद्धवर्णता ब्राह्मणादि-
 जवस्थाहमिमांसापानादिना ।

[५] ११ "दोषाकरस्य" रागद्वेषमोहानामाकरस्य रात्रि-
 पतेर्यः । १२ "मेन्दस्य" जडस्य पक्षे क्षीणस्य । १३ "भासा"
 कल्प्या दीप्त्या वा । १४ बहुलक्षणेषु बहुषु लक्षणेषु लक्षण-
 काख्येषु व्याकरणादिषु पक्षेऽस्तिपक्षसमयेषु । १५ "रूपा"
 इच्छया दीप्त्या वा । १६ "कमनः" ब्रह्मा स्मरन् ।
 १७ "ध्यामोहजन्मा" अज्ञानकमनः । १८ "सुदृशाम्" सम्य-
 कवचतां क्षीणां वा ।

[६] १९ "जेनादेनस्य" जवपीडनस्य हिंसायाः कृष्णस्य
 वा । २० "अर्जुनानाम्" कर्षणायाम्पक्षीकानां वा "अशुभं"

कपण्डेऽलीकं" इति हेमः [अने० सं० कां० ३ श्लो० २५०]

२१ "वित्ताने" यज्ञे जनानां वित्तारे वा "वित्तानं कवके यज्ञे
 वित्तारे ऋतुकर्मणि, तुष्टे मन्दे वृत्तशून्ये शून्यावसथयोरपि" ॥
 इति हेमः [अने० सं० कां० ३ श्लो० ४४२-४४३] ।

२२ "पिशिताऽशिता" मांसभक्षणम्, "पिशितं मांसवाचकं
 पिशिता मांसिका" इति हेमः [अने० सं० कां० ३ श्लो०
 २९८-२९९] । २३ "रौद्रम्" प्राणातिपातादि तद्वत्सम्बन्धि
 वा । २४ "मोहेन" अज्ञानेन । २५ "अज्ञाननिषेवणा" अज्ञान
 मैथुनं तत्सेवा "ब्रह्मसेवा" इति पदविभागे ब्रह्मणः सेवा वा ।

[७] २६ "श्रीपार्श्वभासान्" श्रीः पार्श्वं यस्य स सूर्यः ।
 २७ "देवपुरीषयस्या" देवपुर्या वयस्या सखी इन्द्रवासात् ।
 २८ "शुद्धा" निर्मला । २९ "रूद्रा शतमन्युबुद्ध्या" शतमन्यो-
 रिन्द्रस्य बुद्ध्या रूद्राऽपि मदीयैवमिति धिया चन्द्रः क
 स्यात्सतीति, शतमुपलक्षणात् सहस्रं वा तत्प्रमाणा ये मन्यवो
 यज्ञाख्ये मनीषया रुद्रा । ३० "सा" बहिरेव प्राज्ञमाणा विष्णु वदे
 सा चाराणासी । ३१ "तीर्थपृथ्वीषु पुरीषुरीणा" तीर्थैर्मृषिषु
 पुरीषुरीणा पुरीषिर्नगरीभिर्पुरीणा मुख्या, मुख्या पुरीषवैः ।

"तीर्थं शास्त्रे गुरो यज्ञे पुण्यक्षेत्रावतारयोः ।

अविदुष्टे जले सत्रिण्युपाये क्षीरजस्यपि ॥

योनौ पात्रे दर्शनेषु" इति हेमः [अने० सं० कां० २
 श्लो० २१९-२०] ॥

[१] १ "मेन्दुः" शम्भुमन्दुरिव श्रीविजयप्रसूतिः ।

२ "सुकृतस्य" पुण्यस्य ।

वि० म० ११

[३] २ "सौरभासाम्" सूर्यदीप्तीनाम् ।

पराणि तीर्थानि परःशतानि प्राच्याः प्रवेशो जलधेः सदेशे ।

सरित्प्रवेशो पुरसन्निवेशो तादात्म्यमीयुर्द्विजराजरुच्या ॥ ८ ॥

अर्हद्विहाराश्रयजा विहाराः सुरासुरेन्द्रैर्विहितोपहाराः ।

विनिन्यिरेऽहं दयं हंशां द्विजेशप्रवेशजाग्रन्महसाऽत्र सद्यः ॥ ९ ॥

6 महानुभावा मुनयः स्वभावात् सिद्धाः प्रसिद्धाः खलु यत्र देशे ।

रौद्रस्वरूपं विनिधाय भौत्या वृक्ष्यातिदौर्गत्यमघायि तत्र ॥ १० ॥

पुमान् पुराणोऽपि गृहानुरागाद् विश्वं चकाराऽऽहृतकामचारः ।

स्वयं मेहाभोगधरं सुरादेरादेशतो ब्रह्मनियोजनेन ॥ ११ ॥

स 'सोमसिन्धुः' सुधयैव पूर्णा दिवं भुवं वा विदधत् समन्तात् ।

10 तं मोविनाशेन जगज्जनानां जज्ञे कलाकेलिसमुद्भवाय ॥ १२ ॥

सुदर्शनेऽस्यैव महोपयोगः सद्यः प्रसादः सुदृशां यतः स्यात् ।

पयोधिजाया अपि नर्मकर्म प्रत्येयमस्मिन् समयं विभाव्य ॥ १३ ॥

प्रेपेदिरे ब्रह्म परे प्रेपञ्चं मायामयं तत्पुरतो निवेश ।

कादम्बरीवृत्तिमुपादधाना वामानुवृक्ष्याऽऽमसुखातिमन्ये ॥ १४ ॥

15 रसानुभावात् प्रियं बुद्धवाचि साविध्यमापुर्न रराज योऽन्याः ।

अनित्यतां तत्समयेऽधिगत्य व्यवायलीलासु निरन्तरायम् ॥ १५ ॥

[८] १ "द्विजराजरुच्या" चन्द्रकाव्या; एकीकृतानि भव-
लितानि पक्षे ब्राह्मणानां मायानि तीर्थाणीतीत्युच्यते जगत्तायवत्
तत्र हि श्रीशङ्खभूमिरेव संप्रति द्विजराजैरधिहितं तीर्थम् ॥

[९] २ "अहं दयं हंशां" अहं हंशां कपि न जैनतीर्थदर्शनं
पक्षे भवकत्वेन न लक्ष्याणि ॥

[१०] ३ "रौद्रस्वरूपम्" शिवलिङ्गम् । ४ "भौत्या
वृक्ष्या" तद्वृणकपभूतानामियं भौती वृत्तिलया पक्षे रात्रेः
प्रवृत्त्या । ५ "दौर्गत्यम्" दुर्गतेर्भावो दौर्गत्यं पक्षे दुर्दुःखेन
गतं गमनं च तदुर्गतं तज्जातो दौर्गत्यम् ॥

[११] ६ "पुराणोऽपि" बृहदोऽपि । ७ "गृहानुरागात्
जीजनेऽनुरागात् । ८ "आहृतकामचारः" आहृतः स्वीकृतः
कामचारो संभोगो येन सः पक्षे कृष्णः स्वेच्छः । ९ "मेहा-
भोगधरम्" अत्यन्तं भोगधरं विश्वं भुवनं चकार पक्षे विस्तार-
धरम्; अथमपि तथा मधुनवांस्तत्र काऽस्याकं यूनां वाता ।
१० "सुरादेरादेशतो ब्रह्मनियोजनेन" अकारप्रक्षेपेण, अब्रह्म-
नियोजनेन सुरादेर्महादेराक्षया पक्षे सुरादेर्वैवादेरादेशतः
विकल्पान्तरात्; ब्रह्मनियोजनेन ब्रह्मणो विधेयोजनेन प्रेरणेन;
केचित् कृष्णः स्वयं विश्वं कृतवानित्याहुः, केचिदाकारं समावि-
श्वेति विकल्पद्वयम् ॥

[१२] ११ "सोमसिन्धुः" चन्द्ररूपः समुद्रः पक्षे कृष्णः ।

१२ "सुधयैव पूर्णा दिवं भुवं वा विदधत्" अमृतेन देवान्
मनुष्यान्पि संप्रीणयन् । १३ "तम" तमस्मिन् राहुर्वा ।
१४ "कलाकेलिसमुद्भवाय" कलानां क्रीडाया उत्पत्त्यैककामैर्वा
क्रीडाकारणं पक्षे स्मरोद्भवाय तज्जनकत्वात् ॥

[१३] १५ "सुदर्शनेऽस्यैव महोपयोगः" अत्य चन्द्रक
सुदर्शने सम्पत्तया दर्शने महोपयोगो महत् कार्यं यतो इष्टानां
निर्मलता स्यात् पक्षे सुदर्शनं चक्रम् । १६ "सुदृशां"
सुसुदीनाम् ।

[१४] १७ "प्रेपेदिरे" प्रपञ्चाः । १८ "ब्रह्म" ब्रह्म
इत्यकारप्रक्षेपे मैथुनं पक्षे ब्रह्म ब्रह्माद्वैतवाक्यम् । १९ "प्रेपञ्चं मा-
यामयम्" मायामयं ममानुरागस्त्वयि त्वां विना मरिष्यामीति
प्रपञ्चम् । २० "तत्पुरतः" तस्याः पुरतः । २१ "कादम्बरी-
वृत्तिम्" कादम्बर्यां मदिराया वृत्तिम्; "अम्बरं व्योमचक्रयोः"
इति हेमः [अने० सं० कां० ३ श्लो० ५५०] कुत्सिताम्बरं
शतखण्डकम्पादि । २२ "वामानुवृक्ष्या" क्षिपानुवृक्ष्याः वाम-
मार्गेण देव्याराधनेन । जीर्णवस्त्रादिधारकत्वेन दरिद्रा अपि
वाममार्गेण सुखमाज इति ॥

[१५] २३ "प्रियं बुद्धवाचि" प्रिया वा बुद्धस्तु देवविशेषक
वाक्यं तस्यां पक्षे प्रियो यो भर्ता तस्य बुद्धवाक्यं वा कीं तस्याम् ।
२४ "व्यवाय०" विशिष्टो योऽवायो निश्चयज्ञानं मैथुनं वा ।

[१६] १ "पयोधिजायाः" लक्ष्म्याः । २ "नर्मकर्म" क्रीडाकार्यम् ।

प्रमासु जाग्येऽपि मेहातपोऽमृद् 'वियोगभाजः प्रकृतेर्विकारात् ।
 विधौ' विधौतत्विधिं कापिलीया प्रवृत्तिरासीत् कुमुदां विधौवे ॥ १६ ॥
 मेहेम्बरस्यापि दिगम्बरत्वं 'विधोस्तदाऽधो भवनात् कलायाः ।
 शिवाऽऽश्रितस्यातिपशुक्रियाभिः प्रोकाशि कांशित्यजने न वन्यम् ॥ १७ ॥
 दृष्टेष्टबाधान् मतयो जगाधाः प्राधान्यतो मोहमहीश्वरस्य ।
 'सोमागमादेव महो वितेनुं' भवस्य वदया जनताः समस्ताः ॥ १८ ॥
 निशम्य सूरिश्चरितं सचारैराचारचारुम्बरणप्रचारे ।
 नियोगसेनान्यमुपाविदेश तद्देशतीर्थेऽनिदेशसिद्धौ ॥ १९ ॥
 सेनान्यमाश्रित्य समुन्नतश्रीवर्षन् परं गां मधुराः सुसीमाः ।
 सेंदागमोल्लासविधासु मेघः सज्जत्वमाधात् सेंमुमुक्षुसङ्घः ॥ २० ॥
 मिश्रांस्तमिन्नाशनशासनेन जनानैवः पातयतो विजेतुम् ।
 श्रीवीरवर्याऽधिकधैर्यभाजः शिष्यान् विशिष्यानुविदेश सूरिः ॥ २१ ॥
 नियोगराजः श्रमणाधिराजः प्रसादमत्यादरतः प्रपद्य ।
 'अहो महोत्साह इव प्रशस्तः समस्तमामंस्त शुभं शुभंयुः ॥ २२ ॥
 सेनान्ययं धैर्यधनेषु घुर्यः कश्चिन्न वैधुर्यधियं वधानः ।
 प्रधानलोकं प्रतिभानिधानं स्वसंनिधानं विनयासिनाय ॥ २३ ॥

5

10

15

[१६] १ "जाग्येऽपि" कपिलमते बुद्धिर्जडरूपा ।
 २ "मेहातपः" भूषणानादि । ३ "वियोगभाजः" विधौवेण
 योगवतः । ४ "विधौ" जाग्ये निमित्तेऽपि । ५ "विधौ-
 तत्विधिं" विधिर्ज्ञानविधानयोः, "विधौतत्विधिं च देवे च प्रकारे
 काककवयोः" इति हैमः [अने० सं० कां० २ खो० २५२-
 ५३] । ६ "कापिलीया प्रवृत्तिः" वृष्टिर्वा हर्षाणां प्रकाशो
 कपिलस्यैव कर्तुः प्रवृत्तिः, "प्रवृत्तिर्हृत्तौ वार्तायां प्रवाहे
 प्रार्थिते हते । याचिते शत्रुसंख्ये" [इत्यनेकार्थः] । ७ "कुमुदां
 विधौवे" उत्पत्तिकाले परागैः कपिकत्वमासीत् ।

[१७] ८ "मेहेम्बरस्यापि" शिवस्य वसिनोऽपि वा ।
 ९ "दिगम्बरत्वम्" नग्नत्वम् । १० "विधोस्तदाऽधो भवनात्
 कलायाः" चन्द्रकलाया अथो नीचैर्भावाद्, "नीचे चन्द्रे
 दृष्टिं पृथ्वा," पक्षे भवनाद् इदम् कलाया अथोऽर्वांगेव, याव-
 चन्द्रकला ज्योत्स्नया न गृहं प्राप ततः दुरोऽपि धनिनः
 पशुक्रियामिदं दिगम्बरत्वं सुरतायेति शेषः, "विधुम्बरेऽप्युते
 वीरकृपायां विदधेऽपि च" इति हैमः [अने० सं० कां० २
 खो० २५३] ; "कला स्तव्यशक्तिवयोः कलने मूलैर्बुद्धौ
 चोदनायो विधोरपि" इति हैमः [अने० सं० कां० २ खो०
 ४८८-४९] । ११ "शिवाऽऽश्रितस्य" शिवया प्रवृत्त्याऽऽ-
 श्रितस्य; पक्षे शिवं मोक्षमार्थात् तन्मार्गमाश्रितस्य बोधिनोऽपि ।
 १२ "प्रतिपशुक्रियाभिः" पशुपतिरवात् बहुलं तद्विषयक्रियाभिः ।
 १३ "प्रोकाशि" प्रकटीकृतम् । १४ "काशित्यजने न वन्यम्"

काशित्यजने न पाण्डित्यमभ्युपगम्यत; काशित्यजनेऽनवच्छं-
 निष्पापं स हि मैथुने न दोषमाह "न मांसमक्षणे दोषो न
 मये न च मैथुने । प्रवृत्तिरेवा भूतानाम्" इति स्मृत्येवार्थात्;
 वन्यं स्वकीयं नमस्करणीयं वा ॥

[१८] १५ "दृष्टेष्टबाधात्" इदं मलप्रसिद्धमनुमानादि
 तद्बाधात् । १६ "सोमागमाद्" सोमागमः कापालिकमणं
 चन्द्रोदयो वा । १७ "भवस्य" संसारस्य वदस्य वा स्वधर्मस्य
 वा; "भवः सत्तासिजम्बुसु द्वे अयसि संसारे" इति हैमः
 [अने० सं० कां० २ खो० ५४५]-इति चन्द्रोदयवर्णनेन
 जगामयतवर्णनम् ॥

[२०] १८ "गाः" वचांसि जगामि वा । १९ "सुसीमाः"
 शीता समर्यादाः, "सुवीमः शिशिरे रम्ये" इति हैमः [अने०
 सं० कां० ३ खो० ५०५] । २० "सदागमो" जागमाः
 सिद्धान्ता वृक्षादयः, "जागमस्त्वागतौ जाग्ये" इति हैमः
 [अने० सं० कां० ३ खो० ४९१] । २१ "समुमुक्षुसङ्घः"
 सप्रतीतो यतिमण्डलः पक्षे यतिमण्डलयुक्तः ॥

[२१] २२ "मिश्रां" मिश्रा जातिविशिष्टास्तान्; उभय-
 पक्षाभ्याम् वा । २३ "तमिन्नाशनशासनेन" रात्रिभोजनाऽऽ-
 क्षया । २४ "भवः" नरके नीचैर्वा । २५ "श्रीवीर-
 वर्याऽधिकधीर्भाजः" श्रीमहावीरवरिन्नेष्वधिकपाण्डित्यवतः;
 शूरवरिन्नेषु समनशीला वा ॥

[२२] २६ "भवः" दितम् । २७ "शुभंयुः" शुभसंयुक्तः ॥

तत्साहसिक्यं गुणवृत्तिर्निर्णयं सकर्णकैर्बर्णयितुमैशंक्यम् ।
 व्यामोहभेदाय महोद्यमेऽपि व्यामोहमावृत्त जनस्य चित्रम् ॥ २४ ॥
 स्वाध्यायनान्दीनिनदः पुरोऽस्य जगर्ज गर्जङ्गनिबद् गभीरः ।
 प्रतिध्वनेरस्य विरस्य जग्मुर्लोभादयः क्षोभमिवैत्य देशात् ॥ २५ ॥
 नत्वाऽथ तत्स्वाध्यवसायधीरः श्रीमारुदेवाजिन-शान्तितीर्थम् ।
 पार्श्वं तमोभूरुहभेदिपार्श्वं तत्रैव शङ्खेश्वरनामधेयम् ॥ २६ ॥
 गणाधिभर्तुश्चरणारविन्दं स्पृशन् स पञ्चाङ्गनतिप्रतीत्या ।
 तद्गौरवेण द्विगुणीकृताङ्गः पुरः प्रतिष्ठासुरभूत् तदानीम् ॥ २७ ॥
 आद्वाङ्गनानां विरनागशब्दैरापूर्यमाणाः ककुभः प्रयाणे ।
 मित्रेण तूर्यध्वनिनेव नृत्ता नियोगराजो विजयं शशंसुः ॥ २८ ॥
 कृपाकृपाणाऽऽपणमेष पाणिं कुर्वन् जयाहं समयं विचार्य ।
 अङ्गैर्दृष्टपाङ्गैः सुभगं सुबोधद्विपं नियोगप्रभुरारोह ॥ २९ ॥
 नैयद्वयं प्रोक्षयतः प्रजासु शक्तित्रयीं भाषयतः स्वचित्ते ।
 शुद्धैरुपायैर्नितरां चतुर्भिस्तस्यार्थसिद्धिः सकला करस्या ॥ ३० ॥
 अखेऽश्ववारे पुरुषोत्तमेऽस्य वृत्तिरूपे नरकुञ्जरे वा ।
 रूचिर्यथार्थाऽर्हति दार्ढ्यमांस्तानुरागिणी दिग्बिजये त्रिंसायम् ॥ ३१ ॥

[२४] १ “शिक्यम्” काचः “काचः शिक्यं तदाकम्बः” इति हैमः [अमि० वि० कां० १ खो० २८] । २ “व्यामो-
 हम्” विचार्यम् ॥

[२५] ३ “अखे” परे । ४ “अश्ववारे” स्वकीये ।
 ५ “पुरुषोत्तमे वृत्तिरूपे” शौर्यातिशयसाधिलि । ६ “नर-
 कुञ्जरे” प्रकृतिगभीरे । ७ “रुचिः” इच्छा दार्ढ्यमर्हति;

रुचिः जिने इच्छं प्रसा । ८ “वयार्थो” सत्त्वा वयार्थोत्था
 वा । ९ “नासानुरागिणी” नासोऽत्र चारः, “अभिधेयं वस्तु
 यथावस्थितं यो जानीते यथाज्ञानं चाभिधेते स भासः” इति
 वादिदेवसूत्रिः [प्रमाणनयतरवाक्ये परे० ४ सू० ४]
 भासस्तत्त्वानुरागिणी प्रणयिनी । १० “त्रिंसायम्” त्रिसन्ध्यम् ।

[२५] १ “नान्दीनिनदः” नान्दी पूर्वज्ञातं तल्ल निनदो
 घोषः । २ “विरस्य” शब्दं कृत्वा ।

[२६] ३ “तत्स्वाध्यवसायधीरः” जीवावितरचिन्तनपरायणः ।
 ४ “तमोभूरुहभेदिपार्श्वम्” तिमिरवृक्षोन्मूलनपरशुम् ।

[२८] ४ “आद्वाङ्गनानाम्” आविकणाम् । ५ “विरनाग-
 शब्दैः” श्रेष्ठशेषाऽऽरवैः । ६ “नृत्ताः” क्षिताः “नृजनुत्तास्त-
 निष्ठपूताव्यविन्दं क्षितमिरितम्” इति हैमः [अमि० वि० कां०
 ६ खो० ११८] ।

[२९] ७ “कृपाकृपाणाऽऽपणम्” दयाकृपाकृपा । ८ “समयम्”
 सिद्धान्तं कालं वा “समयः क्षणमेव भाषासम्पदोः कालसंविदोः,
 सिद्धान्ताऽऽचारस्यैतन्नियमावसरेषु च; किवाकारे च निर्देशे” इति
 हैमः [अने० सं० कां० १ खो० ५४१] । ९ “नरैः”

आचारराजायैः शरीरावयवैर्वा । १० “उपायैः” औपपाति-
 कादिभिरङ्गुल्यायैर्वा । ११ “सुबोधद्विपम्” ज्ञानवजम् ।

[३०] १२ “नयद्वयम्” नयद्वितयम् “नीयते येन श्रुताऽऽख्य-
 प्रमाणविषयीकृतस्यार्थस्यां शास्त्रितरांशोदासीन्यतः, स प्रतिपत्तुरभि-
 प्रायविशेषो नयः” इति वादिदेवसूत्रिः [प्रमाणनयतरवाक्ये परे०
 ७ सू० १] ; “स व्याससमासाभ्यां द्विप्रकारः” [७-१]
 “व्यासतोऽनेकविकल्पः” [७-४] ; “समास्तु द्विभेदो प्रव्यापिकः
 पर्वापारिकश्च” [७-५] ॥ १३ “प्रोक्षयतः” उपविशतः ।
 १४ “शक्तित्रयीम्” मोक्षमार्गसाधिकां सम्यग्ज्ञान-दर्शन-चारित्र्या-
 लिङ्गं गुणव्रतवीम्; पदार्थस्य वा, इत्यादि-व्यय-प्रीत्यात्मिकां
 गुणव्रतीम् । १५ “उपायैः-चतुर्भिः” कर्माथै-कर्म-मोक्षस्वरूपोपाय-
 चतुर्थैः । १६ “अवैतिद्विम्” हेतुसिद्धिम् ।

यात्रासु यात्राऽऽशु परप्रसिद्धौ संप्रार्थ्यते परप्रथाङ्गचर्या ।
 सर्वाङ्गयोग्या समुपस्थिता सा प्रपाणके पुण्यवशाद् वरेण्या ॥ ३२ ॥
 शङ्काः प्रणेदुः पटहा जगज्जुरंध्वर्युवाचोऽध्वनि दध्वतुश्च ।
 हेषाविशेषः कृतभूषणेऽश्वे बभूव भूषणमकुर्लभोऽपि ॥ ३३ ॥
 कन्याऽप्यलङ्कारभरेण घन्या प्रदक्षिणाऽऽशीर्षु विचक्षणाऽगात् ।
 वाषादिभाषा फलिता सुशाखाखासीत् प्रवासी हितकार्यसिद्धौ ॥ ३४ ॥
 पुरस्सरद्भिः कृतहस्तलोकेरभिक्रमस्तस्य पराक्रमार्हः ।
 स्तुतिव्रतैस्तीव्रतया प्रशस्यः कौशल्यतः शाल्यमभूद् रिपूणाम् ॥ ३५ ॥
 पुरः पुरोऽस्याः वृषभा निरीयुस्तैश्चस्थितेर्हन्त ! भरं वहन्तः ।
 सङ्घस्य योग्याः कृतसाधुरध्यारम्भाः परं भाविकसद्भिभूत्यै ॥ ३६ ॥
 नवन् मदच्छेदकृते परेषां गेवां सं देवानुगतोऽर्जुनीनाम् ।
 घनेन तुल्यां स्वयशःप्रशस्तिं प्रकाशयन् भद्रगणे व्यहर्षात् ॥ ३७ ॥
 मैरुप्रियाणां पथि मौनभाजां महाङ्गयोग्यं भरमाभितानाम् ।
 राजी जगामागत एव देवंप्रयुक्तयुक्तस्थितये जनानाम् ॥ ३८ ॥

5

10

[३२] १ “परप्रसिद्धौ” शकुनवेष्टा; पञ्च यानं रयः
 प्रसिद्धस्योरज्जानां वेष्टा ॥

[३५] २ “कृतहस्तः” कृतहस्तो बाणयुक्तः पण्डितो वा ।
 ३ “स्तुतिव्रतैः” भङ्गाद्यैः ॥

[३६] ४ “वृषभाः” गणचिन्तका मुनयः । ५ “तत्र”
 तत्र कटकं परिवारो वा ॥

“तत्र रात्रे च सिद्धान्ते परचन्दप्रधानयोः ।

भगदे कुटुम्बकृत्ये तन्मुवाये परिच्छदे ॥

श्रुतिशास्त्रान्तरे शास्त्रे करणे अर्थसाधके ।

इतिकर्तव्यतातत्त्वयोः” इति हैमः [अने० सं० कां०
 १ खो० ४३५-३६-३७] । ६ “कृतसाधुरध्यारम्भाः”
 कृतः साधुः श्रेष्ठो द्विती वा रम्यासु रम्भाः पथिषु कदस्यः
 कृतः साधुमार्गोऽऽरम्भो वा । ७ “भाविकसद्भिभूत्यै”
 भाविनी कसन्ती विभूतिर्कश्मीसदयं भङ्गकल्य सती विभूति-
 सत्ये वा ॥

[३७] ८ “परेषाम्” मतान्तरीयाणां शत्रूणां वा ।

९ “गवाम्” वाचाम् । १० “सः” प्रसिद्धः । ११ “देवानु-
 गतः” देवेन युक्तः; सदेव सितमिति पदाभिमाने । १२ “अर्जु-
 नीनां घनेन” अर्जुनीनां सुरभीणां घनेन वनेन “वज्रं गोकुलं
 गोचरं धनम्” इति हैमः [अमि० वि० कां० ४ खो०
 ३३९] ; यद्वाऽर्जुनीनां गवामनुगतः । १३ “तुल्यां स्वयशःप्रश-
 स्तिम्” धनानुसारियशोवृत्तिम् । १४ “भद्रगणे” साधुगणे
 “भद्रं तु मङ्गले, सुखकमेष्टयोः साधौ काङ्क्षने करणान्तरे;
 भद्रो रामचरे हस्तिवाचौ मेरुकदम्बके, गवि शम्भौ” इति
 हैमः [अने० सं० कां० १ खो० ४५४-५५] ॥

[३८] १५ “मैरुप्रियाणाम्” मरुप्रिया उद्गालोचनम् “मरुः
 पर्वतदेशयोः” इति हैमः [अने० सं० कां० १ खो० ४५८]
 स देशः प्रियो येषां पर्वतो वा योग्यतावाच्यात् । १६ “महाङ्ग-
 कोन्धम्” महाङ्ग उद्गलक्षिषेयः, महाशिव बाल्यज्ञानाचारज्ञा-
 दीनि तद्व्ययोग्यम् । १७ “देवप्रयुक्तः” देवेन राशः “देवस्तु
 मृपती तीयदे सुरे” इति हैमः [अने० सं० कां० १ खो०
 ५३८] ॥

[३२] १ “परप्रसिद्धौ” परलोकसाधनम् । २ “वरेण्या”
 वरुणा ।

[३३] ३ “पटहाः” शकुनयः “मेरी दुग्धुभिराजकः पटहः”
 इति हैमः [अमि० वि० कां० १ खो० ३०८] । ४ “अभ्यर्च-
 नाचः” अभ्यर्चयैर्जपित् तत्र वाचः नवनामि । ५ “हेषाविशेषः”

अशानां वाचविशेषः, “हेषा हेषा दुराज्ञाणाम्” इति हैमः
 [अमि० वि० कां० १ खो० ४१] ।

[३५] ६ “अभिक्रमः” “अभिक्रमो रणे यानमसीतस्य रिपू-
 प्रति” इति हैमः [अमि० वि० कां० १ खो० ४५५] ।

- श्रेणीमयानां हि यथाप्रवृत्ताऽनिवृत्तिरूपां सुगतिं गतानाम् ।
 पुरोहितानां चतुरोहितानां बलात् कैलाकौशलमांसलाऽऽभात् ॥ ३९ ॥
 अवक्ष्य तन्नावसरे सरेष्वश्रियाऽऽक्ष्यर्पत्राणि जनप्रियाणि ।
 मुखाम्बुजे बोधकला न कस्य प्रादुर्बभूव धूर्ध्वैर्यभाजः ॥ ४० ॥
 ५ मनोरथानां गतिराचर्ष मेहात्मनः शुद्धपथं निवेद्य ।
 निष्कण्ठके भूवलये विहृत्याऽसौ धर्मशोभानुभवेऽतिलोभात् ॥ ४१ ॥
 उच्चैरथाङ्गाध्ययनेन मार्गवैषम्यमाच्छिद्य जगाम सद्यः ।
 नियोगराजो अनुयायितन्त्रं मंत्रं विनिश्चित्य हृदि स्वतन्त्रम् ॥ ४२ ॥
 सेनान्यधीशानुगमागमानां वेत्ता विधाता समितिक्रियाणाम् ।
 १० आता बहुन्यायविदां मुनीनां सङ्घोऽनतीचारतया चचार ॥ ४३ ॥
 पञ्चाङ्गिकायामतिसारणेन वश्यो बभूवास्य कुंशासनोऽपि ।
 मार्गे मिलद्वर्द्धवर्ग एष नियोगराजस्तपसां समाजः ॥ ४४ ॥
 स वारणानां घटनाभिरैच्छत् कुमार्गमुन्मध्य पथः पटुत्वम् ।
 गन्धर्ववृन्दैरनुगम्यमानश्चक्रीव सम्यग् नयचक्रगत्या ॥ ४५ ॥
 १५ शिक्षासु दक्षो बहुधा रणानां स हास्तिकानां विभवेन सेव्यः ।
 चलन्नियोगाधिपतिर्विरेजेऽनेकान्तकान्ताऽऽतपवारणेन ॥ ४६ ॥

[३९] १ “श्रेणीमयानाम्” मयानां श्रेणीति पदविभागे मयानामुद्देशोपायाणां श्रेणी पङ्क्तिः; पदविभागे श्रेणीमयानां काव्यसंहिताप्रधान्यवत्ताम् । २ “चतुरोहितानाम्” उद्गाकर्षकाणाम् । ३ “कैलाकौशलमांसला” कला विज्ञानमुपकरणपटुकरणे चातुर्यगुहाऽभात् ॥

[४०] ४ “पञ्चाङ्गिका” यानामि शिबिका सुखासनादीनि; पञ्चाङ्गि पुस्तकरूपाण्यवेष्य वा । ५ “मुखाम्बुजे बोधकला” मुखप्रसङ्गाः मुखे ज्ञानकला वा । ६ “धूर्ध्वैर्यभाजः” धैर्यशीर्षं पाण्डित्यं वा ॥

[४१] ७ “मनोरथानां गतिः” मनोरथा यत्र चलन्ति तेषां मार्गः “गतिर्वहणे ज्ञाने योत्रोपायवशाध्वसु” इति हैमः [अने० सं० कां० १ श्लो० १६८] वक्ष्ये रथानां गतिमैहात्मनो मन आचर्ष । ८ “आचर्ष” वशीचकार । ९ “मेहात्मनः” उदारलोकात् । १० “विहृत्या” विहारेण शोभानुभवे । ११ “असौ” सेनाधीः ॥

[४२] १२ “उच्चैरथाङ्गाध्ययनेन” उच्चैः अथ अङ्गाध्ययनेन इति पदविभागे अङ्गाध्ययनेनाऽऽचारादीनां पठनेन; उच्चैः रथाङ्गाध्ययनेन इति पदविभागे रथाङ्गाध्ययनेन रथाङ्गं रथपादोऽस्याध्ययनेन बहुगमनेन । १३ “मन्त्रम्” गुह्यवाक्यम् “मन्त्रो देवाविज्ञाने, वेदांशे गुह्यवादे च” इति हैमः [अने० सं० कां० २ श्लो० ४५७] ॥

[४३] १४ “अनुगमागमानाम्” अनुगमोऽनुसारः, सूत्रार्थानुगमो वाऽनुयोगद्वारम् । १५ “समितिक्रियाणाम्” ईशोदिक्रियाणाम् “समितिर्युधि सङ्गमे, साम्ये सभापामीर्षादौ” इति हैमः [अने० सं० कां० ३ श्लो० ३३२-३३३] ॥

[४४] १६ “पञ्चाङ्गिकाया” पञ्चाङ्गाण्यवयवा यस्याः पञ्चाङ्गी सतीति तस्याम् “कवी सतीति कविका कविर्वा युज्यपन्नं पञ्चाङ्गी” इति हैमः [अने० पिं० कां० ३ श्लो० ३१६-३१७] अतिसारणेन; पञ्चाङ्गिकायाः सूत्र-निर्मुक्ति-भाष्य-वृत्ति-वृत्तिरूपायामतिसारणेन वा । १७ “कुशासनः” कुशागमसनं यस्य कुस्तिवशासनो वा । १८ “वाङ्मवर्गः” वाङ्मणसमूहोऽश्वसमूहो वा ॥

[४५] १९ “वारणानाम्” इक्षिणाम्, स्मरणा-वारणानां स्वमार्गपरमार्गविधिविषयानाम् । २० “गन्धर्ववृन्दैः” गायन-कोकैरश्ववृन्दैर्वा ॥

[४६] २१ “बहुधारणानाम्” बहुधा रणानामिति पदविभागे बहुधा युद्धानाम्; बहुधारणानामिति पदविभागे वीरगुणविशेषाणां वा । २२ “हास्तिकानाम्” सः हास्तिकानामिति पदविभागे ‘सः’ अतीतः, हास्तिकानां इक्षिसमूहानाम्; सह हास्तिकानामिति पदविभागे सह युगपद् हास्तिकानाम् ।

सनिश्चयोऽयं व्यवहार्यमेवमनेन बालव्यजमद्वयेन ।
 उक्तीयमानप्रभुताद्भुतश्रीरावेशमृद्व्यसम्पदाऽऽगात् ॥ ४७ ॥
 आचारयोगादधिगत्य लोके भावं स्वकीयं यदि बान्यदीयम् ।
 विमर्शयन् द्रव्यगुणोपपत्तिं रराज निर्णयजतया स राजा ॥ ४८ ॥
 यथास्थलं भावनया नयानां संभावयद्गुह्यदृशा भृशार्थम् ।
 सार्थं पट्टकृत्य महोदयार्थमादेशदेशाधिपतिः प्रतस्थे ॥ ४९ ॥
 आश्लोपहारानभिमन्यमानः सुखानुयोगप्रतिदानवृत्त्या ।
 स्थिरीचकार स्वजनान् जिनेनां नानाङ्गवाचा रूचिबर्द्धनेन ॥ ५० ॥
 अनेकपानां बहुदानवृत्तिं प्रोद्गावयन् बोधितरौ नियम्य ।
 साधोरणस्मारणमुक्तियुक्त्या ररञ्ज चेतांसि महात्मनां सः ॥ ५१ ॥
 तस्मैऽस्य कोदण्डगुणाधिरोपलक्ष्येण दक्षो न रसे नैवाचर्यः ।
 सर्वो जनः क्षेत्रविभागवेदी नेदीयसीं सिद्धिभिवान्वमस्त ॥ ५२ ॥
 मुक्तेष्वमुक्तेषु यथार्थसंज्ञां प्रज्ञापयन् गुह्यदृशा नियोज्ये ।
 कृत्वाऽप्यैराद्वेषु जुगुप्सनानि स सज्जनानां पटुतां व्यधत् ॥ ५३ ॥
 मत्वा प्रचक्रं विषयेषु बैकं शक्रं पराकर्तुमिवात्तचक्रम् ।
 आधाय बाचंयमरूपमेव गुरोः पुरोऽस्या बहिराजगाम ॥ ५४ ॥
 स निष्कुदान्तः पटवारुकुट्यां स्थित्वा गुरुद्विष्टविधौ पटिष्टः ।
 आलोचयन्मन्त्रममाश्रयै रार्त्रि व्यतीयाय महोत्सवेन ॥ ५५ ॥*
 श्रेणी विरेजे नैवकेणिकानां वेणीव लोलोर्मि सरिद्वरायाः ।
 प्रमोदयन्ती नैवराजहंसान् सैवकवालस्थितिकौशलेन ॥ ५६ ॥

[४८] १ “आचारयोगाद्” आराणां गुह्यपुस्तकानां सम्बन्धात् । २ “द्रव्यगुणोपपत्तिः” द्रव्यस्य गुणानां उपपत्तिः प्राप्तिः ॥

[५०] ३ “आश्लोपहारान्” आशः प्राप्त उपहारो वेत्यकात् जिनेनां पूजा येषां ते तावद् वा । ४ “सुखानुयोगप्रतिदानवृत्त्या” सुखप्रसन्निकोपप्रतिदानविधिना । ५ “नानाङ्गवाचा” अज्ञानां राज्याङ्गानां स्वान्वादीनां वाचा, आचाराङ्गमुक्त्वा वा । ६ “रूचिबर्द्धनेन” शब्देभ्योऽप्युक्त्वा बर्द्धनेन, निस्सर्गोप्यादेर्वा ।

[५१] ७ “अनेकपानाम्” अनेकान् पान्तीत्यनेकपानमहात्मानो हस्तिनो वा तेषाम् । ८ “बोधितरौ” पिप्पले, सम्यक्त्वकृते वा । ९ “नियम्य” नियम्य नियमं कारयित्वा वा । १० “साधोरणस्मारणमुक्तियुक्त्या” सा साधोरणस्मारणमुक्तिरुच्येति पदविभागे, साधोरणा हस्तिपादालोकां स्मारणेन शुद्धा वा मुक्तिर्बन्धनाभ्योक्त्याद्योजनेन, साधोः अणस्मारणमुक्तिरुच्येति पदविभागे साधोः सज्जनत्वाने सूत्रादिवाच्ये स्मारणे समुक्तिर्मौनं तद्योर्ध्वमिने वा ॥

[५२] ११ “कोदण्ड” कोदण्डं वज्रम् । १२ “गुण” गुणः

प्रत्यक्षा जीवा । १३ ‘कक्षेषु दक्षः न’ कक्षं संख्याविशेषत्वेण न दक्षः, कक्षं वेधं वा । अत्र तत्र दक्षो व्यूहादिः गुणवृद्धिः । कक्षं कपटं तेषु को न दक्षः । “कक्षं व्याजहारव्ययोः संख्यावा-मपि च” । १४ ‘रसे’ वीर्ये ‘रसः’ स्वादे जले वीर्ये क्षुद्रारादौ विषे इवे । बोले रागे वेहे धातौ तिक्तादौ पारदेषि च ॥ १५ ‘नवाचर्यः’ नीत्या पूज्यः, न स्वकीयोऽयमिति बुद्ध्या ॥

[५३] १६ ‘मुक्तेष्वमुक्तेषु’ सिद्धेषु अस्तिदेषु मुक्तममुकं शास्त्रमेवलेषु । १७ ‘अपरादेषु’ अपराधो विराधकः प्युतेषुर्वा । १८ ‘सज्जनानाम्’ सज्जनं सुपरक्षणं तेषाम् । १९ ‘पटुताम्’ पावित्र्यं पाटवं वा ।

[५४] २० ‘प्रचक्रम्’ चकितं चक्रम् । २१ ‘विषयेषु’ मोहन्येषु । २२ ‘चक्रम्’ प्रतिकूलम् । २३ ‘आधाय बाचंय-मरूपमेव गुरोः’ गुरोः बाचंयमरूपमाधाय यद्वाऽयमरूपं प्रचक्रं मत्वा गुरोर्बाचमाधाय ॥

[५५] २४ ‘केणिकानाम्’ केणिका पटकुटी तासाम् । २५ ‘नैवराजहंसान्’ वृषमुक्त्वा । २६ ‘सचक्रवालस्थितिकौ-शलेन’ सत्तां चक्रवालं समुदायत्वा, सत्तां वा चक्रवालं वाक्यं वाक्यं वाक्यः ॥

* वदपवाक्यमकोदण्डकवतितमकोदण्डस्तस्यैकं पत्रं A प्रती भिन्नमतोऽत्र P प्रवेष्टव्यम् ।

- अहर्निशाभ्रभ्रमस्वेदभाजां विश्रामभूमीषु शरद्वनानाम् ।
 बाटी प्रपाटीपयसः किलाटी बाऽऽटीकते स्माद्भुतया तयाऽसौ ॥ ५७ ॥
 पुर्या महेश्यालयशुभ्रभासा वनश्रुतिन्यकक्रियते सा नीला ।
 तद्वैरभावादिषु केणिकाभिः सा निर्जितात्यूर्जितया तयापि ॥ ५८ ॥
- 5 तत्रानुयाताऽऽर्हतसंघमध्ये भृशं प्रवृत्तेर्हयहेषितानाम् ।
 विमिश्रितानां गजवृंहितेन न्यवेदि मेघाभ्युदयस्तदानीम् ॥ ५९ ॥
 अथ प्रभाते प्रसृतेऽवदाते प्रसन्नवाते विक्रान्भुजाते ।
 वियत्तरौ जीर्णतयेव जाते नक्षत्रपत्रव्रजसंनिपाते ॥ ६० ॥
 सहस्ररश्मेरुदयाय घाता सर्वाधिकं धाम निधित्सुरस्मिन् ।
- 10 नक्षत्रलोकादिव संजहार तेजः समग्रं युगपत् प्रभाते ॥ ६१ ॥
 भानोर्विभाऽस्तंगमने विकीर्णा नक्षत्रमूर्च्या शुशुभेऽन्तरिक्षे ।
 महोदये स्वे पुनरुग्रघात्ता ततः समाकृष्य कृताऽऽत्मसात् सा ॥ ६२ ॥
 वियद्वनान्तर्विविशुर्नु पत्युर्वियोगदुःखाद् रुचयोऽभ्रदम्भात् ।
 तदूरदेशादधिपेऽभ्युपेते समं ययुस्ता इव संप्रयोगम् ॥ ६३ ॥
- 15 विभा विभान्ति सा नभोविभागे नक्षत्रलोके ननु तावदेव ।
 अहर्पतिः क्षत्रतया प्रतीतः साम्राज्यभारं न बभार यावत् ॥ ६४ ॥
 द्वीपेऽवनीपादिजनैः प्रदीपाः प्रकाशिताः स्वे त्रिदशैश्च ताराः ।
 वैथर्यमर्कादुभयस्य तस्मात् प्रमातवातादिव तद्विघातः ॥ ६५ ॥
 साक्षात् कटाक्षा इव दिग्वधूनां द्विजाधिपे वैभवसंनियुक्ते ।
- 20 नक्षत्रलक्षाद् दिवसेऽथ सर्वे किं संहतास्तत् क्षयवीक्षणेन ॥ ६६ ॥
 रात्रौ नभःश्रीर्विबृताङ्गरीत्या तस्यौ तदीयाऽऽभरणान्युङ्गिन् ।
 शोणांशुकेन त्रपितेव शूरे रागात् प्रगे तानि पुनोऽप्यधत्त ॥ ६७ ॥
 दिशां बलिं यद् विदधे द्विजेशः स्वस्याधिपत्यार्थमुदुप्रसूनैः ।
 सहस्ररश्मिस्तु करैः स्वकीये रोषादिवामूनि पराचकार ॥ ६८ ॥
- 25 चित्रीयिता यौस्तमसेव लिप्त्वा तारास्वरूपाभिः शयेशभक्त्यै ।
 साम्राज्यमासेदुषि पद्मिनीशे शापात् तदुन्मृष्टमिषाम्भुजिन्या ॥ ६९ ॥
 वर्द्धापना दिग्वनिताभिरिन्दोरकारि नक्षत्रधियाक्षतोवैः ।
 तद्वारुणीसंगमनादिवैतान् वाताद् विनिन्ये विधिरेव दूरे ॥ ७० ॥
 पत्युः प्रसादान्निशयाऽप्यलम्भि तारावतारायहूरुप्यक्रुद्धिः ।
- 30 निस्सार्य लोकादिव तां सनाथां सैवापजहेऽम्भुजिनीवरेण ॥ ७१ ॥
 प्रकाशभावः कमलाकराणामाच्छिद्य रात्र्या भगणे न्यवेशि ।
 तद्वैपरीत्यं दिवसत्रियाऽपि न विस्मयः स्यात् समयस्येऽस्मिन् ॥ ७२ ॥
 काले कराले तमसान्तराले लोकस्य तेजो भगणांशुमाश्रम् ।
 तेजोनिधेरभ्युदये तमोऽपि दोषकराज्ञे शितिमावशेषम् ॥ ७३ ॥

निशीव पत्युर्विरहात्मः श्रीर्हृदि स्फुटं छिद्रवतीव धिक्पण्यैः ।
 रविप्रदस्तद्युतिशोणवासाः प्रसव्य सद्यः प्रमुनेष जज्ञे ॥ ७४ ॥
 द्विजेशराज्ये ग्रहसंघहेण वराटिकानां गणनैव संपत् ।
 सहस्रधाम्ना वसुधा सुवर्णमया च बालाऽऽतपतः प्रचक्रे ॥ ७५ ॥
 जग्ध्वा मृगाङ्गं क्रमतः प्रतीक्याः पत्न्या जिघत्सातिशयोपपत्त्या ।
 नक्षत्ररूपाखिलशालिपुञ्जः पलाद्वृक्ष्या वुमुजे क्षणेन ॥ ७६ ॥
 सुकृत्वा तमःसूपयुतोऽशालिपिण्डान् सचण्डद्युतिरुद्यतोऽपि ।
 ताम्बूलरागं वदने न्यवस्त कायेऽरुणस्तेन परं प्रमत्तः ॥ ७७ ॥
 यत्प्राणनाथेन मदङ्गनानां हृतेन्दुना श्रीरिह पद्मिनीनाम् ।
 तस्या हि रात्रेरुद्धमौक्तिकस्रक् छिन्नेऽतिरोषाद्रधिणेव भत्वा ॥ ७८ ॥
 पत्युस्तदास्तंगमने हिमांशोस्तारास्त्रियस्तद्विरहेण दूनाः ।
 प्रभातसन्ध्यारुणिमाऽनलान्तः सत्यो हि सत्यं विविशुर्बिशुद्धाः ॥ ७९ ॥
 कुमुद्वतीभिर्मधुपा विलेसुस्तारावृषी रागधरे ग्रहेणो ।
 न्यवीविशद् दुःस्वभरावितीव द्विजाधिपः इयामरुचिः पयोधौ ॥ ८० ॥
 वृषाज-मीनाद्युपभोगदोषो दोषाकरत्याभ्युषितो द्विजेशः ।
 मा भून्ममेतीव विमृज्य ताराः सहस्रधामाऽभ्युदियाय शुद्धः ॥ ८१ ॥
 प्रियाः प्रियाश्चन्द्रमसो हि ताराः स्पर्शो न तासामकलङ्किनोऽर्हः ।
 एताः पराभ्युप पुरः प्रभाभिः शूरः सुवृत्तः समुवेति तेन ॥ ८२ ॥
 सहस्रभानावुदिते नभःश्रीस्तारासुमैर्न्युञ्जनकानि कृत्वा ।
 निदर्शयन्ती नवरागमाधादामोदमालीढिव पद्मिनीषु ॥ ८३ ॥
 तपोधनानां बहुबोधनानां योगाभियोगाधिपतिर्धरित्रीम् ।
 तदा पवित्रीकुरुते स्र लोके वृत्तिं यथासूत्रतया प्रयोज्य ॥ ८४ ॥
 तैः सावधानैः प्रतिभानिधानैर्वशीकृता बाहवजातिरग्रे ।
 चित्राणि धृत्वा मुखयन्त्रकाणि चत्वार मार्गे कूतरश्मियोगा ॥ ८५ ॥
 चिन्वन् यशोनिर्जितपुष्पधन्वा तमोविभेदे नवशार्ङ्गधन्वा ।
 धुन्वन् मनःसंशयमङ्गभाजां नियोगराट् धन्वनि स व्यहर्षात् ॥ ८६ ॥
 स प्राप सौवर्णगिरिं गरीयः शृङ्गेरमङ्गैर्विवमालिहन्तम् ।
 जिनेन्द्रचैत्योज्ज्वलमौलिलक्ष्म्या शैलाधिपत्यश्रियमुद्रहन्तम् ॥ ८७ ॥

5

10

15

20

25

[७६] १ 'मृगाङ्गः' चन्द्रो मेघजविशेषो वा ।

[८०] २ 'तारावृषिः' ताराणां वृषिरेच्छा । ३ 'ग्रहेणो' सुर्वेऽभ्युदिति शेषः ।

[८४] ४ 'वृत्तिं यथासूत्रतया प्रयोज्य' वृत्तिमासीदिति प्रयोज्य, यथासूत्रं व्यवस्थानतिक्रमेण "सूत्रं तन्मूल्यावस्थयोः" वि० म० १९

यथासूत्रं वृत्तिं टीकामनुयोगे प्रयोज्य ।

[८५] ५ 'तैः' तपोधनैः । ६ 'मुखयन्त्रकाणि' सतीबालि महा मुखमृत्तिसमासादौत्स्यदि सिद्धयन्त्रकाणि । ७ 'कूतरश्मि-योगा' कृतः रश्मेर्वन्गाया योगो बन्धाः सः रश्मिर्वीक्षित्वा ।

[८६] ८ 'तमः' "तमो राहो गुणे पापे व्दान्ते" ।

विशालसाले कपिशिर्षराज्या राज्याभयं स्वर्गपतेर्जहास ।
 गर्जभिवाद्गिरिर्नसिंहनादैस्संतर्जयन् वा कुलशैललक्ष्मीम् ॥ ८८ ॥
 कुलाबलैः सप्तभिरस्य शोभा लोलाभिरकेऽपि मनाग्न न धार्या ।
 यस्याभिधारूपविधानिधानं मित्रं पवित्रं सुरशैल एव ॥ ८९ ॥
 द्वीपस्य जम्बूपपदस्य राज्यं लघोरपि द्वीपकुले यदस्मात् ।
 सुवर्णशैलाद् भरतेऽपि तत्त्वं प्रतीयतां वर्षकुलेऽपि किं नो ॥ ९० ॥
 परः शतैरुन्नतशृङ्गभागैर्नभोविभागस्य कृतावलम्बः ।
 शिलोच्चयः स्वामभिधां यथार्था समर्थयामास सुवर्णधाम्ना ॥ ९१ ॥
 शूरा द्विजेशाः कवयो बुधा वा यत्संनिधाने निवसन्त्यनेके ।
 तन्मङ्गलाऽऽख्या खलु रत्नसानुं किं नातिशेतामिदमीयलक्ष्मीः ॥ ९२ ॥
 लघुर्गुरुर्वेति न चिन्तनीयं शंसन्ति सन्तो गुरुतां गुणेन ।
 विधा सुवर्णाश्रयणान्महीयानयं विदेहे तु गिरिर्लघीयान् ॥ ९३ ॥
 विद्याधराणां रमणीभिरद्रिर्धत्ते नितान्तं रमणीयभावम् ।
 मणीभिरुद्भासितदिग्गविभागे यत्कन्दरे सुन्दरमन्दिरश्रीः ॥ ९४ ॥
 चैत्यादिवैतं नितमां तमांसि स्पृशन्ति नाद्रिं बहिरन्तरे वा ।
 दिवा दिवाकृतकरसंनियुक्तं कान्त्यौषधीनां निशि चानुरक्तम् ॥ ९५ ॥
 व्यालः शृगालं न युवाऽपि बालं प्रहर्तुमीष्टेऽत्र कदाऽपि रुष्टः ।
 जिनेन्द्रविम्बातिशयाच्छयालुं पार्श्वेऽप्यजं नैव मतङ्गजारिः ॥ ९६ ॥
 राशिर्मणीनामिव तोयराशेराकृष्य तुष्यद्भिरकारि देवैः ।
 क्रीडापदं संपदमाश्रितानां समुन्नयन्नेष गिरिर्गरीयान् ॥ ९७ ॥
 पुरी सुरीणामिव विस्मयेत् का रसाऽऽतुरीभावमिवोन्नयन्ती ।
 रेजे तदुत्सङ्गपदेऽङ्गनेव जालन्धराऽऽख्यातिधरा धरायाम् ॥ ९८ ॥
 यस्यां विहारा विविधोपहारा हारावलीभिर्मणिमौक्तिकानाम् ।
 दिव्याङ्गनानां नवगानशब्दैर्वितेनिरऽमानविमानलक्ष्मीम् ॥ ९९ ॥
 पाञ्चालिकानामथ बालिकानां चैत्यस्यचित्रेक्षणविस्मितानाम् ।
 नेत्राम्बुजानामनिमेषवृत्त्या कः श्रद्धधाति स न देवलोकम् ॥ १०० ॥
 चैत्येषु नित्याऽऽर्हतपूजनासु हल्लीसकैर्या जनरञ्जनाऽऽसीत् ।
 तथा दिदृक्षाऽऽगतदेवतानां व्यधायि तादात्म्यनिदानहेतुः ॥ १०१ ॥
 देवीषु रूपातिशयो न पुण्यं लावण्यमङ्गे कमितुः सुखाय ।
 तद्वैपरीत्यं मुजगाङ्गनासु वधूजनेऽस्यासुभयी प्रसिद्धिः ॥ १०२ ॥
 कुलाङ्गनानां सकला कलाऽपि वैकल्यमाधास्यत चेज्जिनानाम् ।
 पुरः स्फुरन्नर्त्तनगानवृत्तौ नैवाभविष्यत् सुरलोकमोहः ॥ १०३ ॥
 सौभाग्यशोभाविभवेन यस्यां वधूः सुरीणामवधूतगर्वा ।
 अस्मत्प्रियाणां प्रियताऽत्र माऽभूद्वितीव नैवाक्षिनिमेषभाजाम् ॥ १०४ ॥

यासां सदाऽऽसां प्रबभूव धीरः कामः समग्रावयवेषु देहे ।
 हरक्रियाशुद्धिमिवाचिकीर्षुस्तासां सुखं किं जडजेन जेयम् ॥ १०५ ॥
 अनक्षरेणाम्बुरुहाननानां न साक्षराणामुपमाप्रमाणम् ।
 अस्मिन्ने सा श्रुतिरेव साक्षात् साक्षीबभूवाक्षपसंनिधानात् ॥ १०६ ॥
 सुधाऽधरेऽधारि यथार्हवृत्त्या धीरेण धाम्नाम्बुजलोचनानाम् । 5
 तदाऽऽत्मकत्वेन सुधा सुधांशुः प्रांशुर्न तासां बदनोपमासौ ॥ १०७ ॥
 गोपात् प्रकोपाकृतः स्ववृत्त्यै यथाऽयदे वासवभैक्षमिन्दुः ।
 महैभ्यकान्ताबदनप्रभाभिः सनाभिर्बैर्भविता कथं सः ॥ १०८ ॥
 स्मरस्य सख्यस्मरणाभिकामकामान्धलोकैरुपमा व्यलोकि ।
 छायाभृति स्त्रीवदनस्य तस्याः प्रामाण्यसाक्षी न हि साक्षरः स्यात् ॥ १०९ ॥ 10
 बभूजनानां शयने द्विजेशे प्रकाशतां वासवरूपलक्ष्मीः ।
 प्रातस्तदास्यद्युतिवैभवस्य दास्येऽपि नास्याऽऽस्य विपाण्डुरस्य ॥ ११० ॥
 लघूभवस्मिन्दुरलीकस्मिन्दुश्रियाऽश्रयत् स्त्रीजनवक्त्रमेव ।
 स्पर्द्धांऽपि बर्द्धापनहेतवेऽस्य प्राप्तस्य दुःप्रापमुखप्रसङ्गम् ॥ १११ ॥
 मतिभ्रमाद् विभ्रमभूमिकान्तामुखे विधेया शशिनोऽपि शङ्का । 15
 प्रकाशमात्रादवकाशमाप्य क्षणादनङ्गे क्षणतः समाप्या ॥ ११२ ॥
 तुलाकृतैकप्रबधूमुखेन गुणैः प्रसिद्धेन जगद्विधात्रा ।
 परत्र चन्द्रेण बिनाङ्गभारमन्त्ये स्फुटं लाघवमुन्नमेन ॥ ११३ ॥
 माधुर्यमासां वचनेषु धुर्य वैधुर्यविच्छेदिसुधाशनादेः ।
 सुधाकरेणैव मुखप्रसङ्गैः सुधानिधानादुपवाऽप्यदायि ॥ ११४ ॥ 20
 बधो विपश्ची कणितेषु तासां माधुर्यमाधात् स्वभृतेषु किञ्चित् ।
 तसुल्यता चेत् परपुष्टवाचः काचः समः किं न मणेर्गणे यः ॥ ११५ ॥
 निनंसया तीर्थकृतां नितान्तमुपेयुषीभिर्विबुधाङ्गनाभिः ।
 मिथः परावृत्तिविधिर्वधूनां भवत्यलङ्कारपरम्परायाः ॥ ११६ ॥
 भुवं सुवर्णाचलसंनिधानाद् धनेश्वरानश्वरतां वदद्भिः । 25
 ध्वजैरजेयस्वगुणः पुरोऽस्या ब्रजैर्बुधानां मनसाऽभिधार्यः ॥ ११७ ॥
 प्रविश्य तस्यां पुरि पौरलोकैः प्रस्तूयमानः स नियोगराजः ।
 समाजमानन्दयदार्हतानां गवां विलासेन जयश्रियाऽऽख्यः ॥ ११८ ॥
 जेता स्मरादेश्वरणप्रवृत्त्या धर्मं हृदीकृत्य पुरश्चाल ।
 अयं प्रसादाद् गणनायकस्यास्वलङ्गतिस्तस्मिन्मितिप्रतिष्ठः ॥ ११९ ॥ 30
 उज्ज्वेदिनी स्वर्णपयोजराजी निवेदिनी सौरमहोदयस्य ।
 पुष्पाति यस्यां कमलाविलासं तां मेदिनीपूर्वपुरीं ययौ सः ॥ १२० ॥
 हंसावतंसा विबुधप्रशंसास्थानानि यत्राप्सरसां प्रवेशाः ।
 उदीरयन्ते सुरसार्थलीलां सौधर्मलोकाभिगमप्रतीत्या ॥ १२१ ॥

- जनः सहस्राक्ष इवातिदक्षः शुद्धार्थवृत्त्या शतकोटिधारी ।
 रुच्यो विराजज्जयवाहिनीनां सुपर्वभिर्यत्र विनोदशाली ॥ १२२ ॥
 सहस्रशो यत्र वसन्ति शूराः कलाभृतः सौम्यदर्शा प्रपन्नाः ।
 मनीषया गौरवमावहन्तः काव्यानुभाव्यक्रिययाऽनुषक्ताः ॥ १२३ ॥
 5 यद्वाटिकानां परिपाटिकाभिरामोदसारेण वशीकृतानि ।
 सदा रमन्ते मिथुनानि दिव्यान्पामुच्य कल्पद्रुमसौरभाशाम् ॥ १२४ ॥
 रम्भागृहाण्यद्भुतसंप्रयोगारम्भाद् विरम्भाधिकरूपसंपत् ।
 कान्तानुरागात् समुपेत्य कान्ता याथार्थ्यमेषां कुरुते द्विधाऽपि ॥ १२५ ॥
 जातिः परेषां वपुषाविशेषादामोदमुत्पादयतीति युक्तम् ।
 10 सुखाय नृणां क्रकचच्छदोऽपि तस्याः प्रसङ्गादिष्व्वाटिकायाम् ॥ १२६ ॥
 फुल्लन्महामल्लिविसन्धगन्धाऽऽकृष्टा निकृष्टा अपि भृङ्गराज्यः ।
 उद्गावयन्ते करवाललीलां स्मरस्य नश्यद्विरहार्तहलै ॥ १२७ ॥
 गन्धैरनूतैः करुणप्रसूनैराकीर्यमाणोऽनुदिशं परागः ।
 नरस्य वश्यकरणं स्मरस्य दीक्षापरीक्षाविधये बभूव ॥ १२८ ॥
 15 उन्मिद्रपुष्पेक्षणवीक्षणेन व्यामोहयन्तीव लतास्मितास्याः ।
 परिस्फुरत्पल्लवसंज्ञयैवाऽऽजुहोति विश्रान्तिकृते वनान्तः ॥ १२९ ॥
 बन्दारुचारुधुतिदम्पतीनां हासैः परं पावितपुष्पभासा ।
 तद्वक्त्रसौरभ्यभरस्य चौरैर्वानैर्विवृत्ताऽपि लता वृत्तैव ॥ १३० ॥
 जिनार्चनार्थं कुसुमोद्दिधीर्षा हर्षाद् बधूक्षिप्तकरैरजस्रम् ।
 20 लतानिकुञ्जे मृदुलप्रवालश्रीः शाश्वतीवास्य वनस्य जज्ञे ॥ १३१ ॥
 आरुह्य पुष्पावचयेऽङ्गवर्णसवर्णताऽऽलिङ्गितचम्पकान्तः ।
 गुप्ताऽपि कान्ताऽऽभरणप्रभाभी रराज काचिद् वनदेवतेव ॥ १३२ ॥
 पुष्पाण्यवाकीर्य तरोः शिरस्था बाला स्वशालान्तरमारुह्युः ।
 मूलस्थितालीस्मितहेतुरासीत् सौभाग्यशोभाऽनुभवस्य लोभात् ॥ १३३ ॥
 25 स्रजामजस्रं रचनेन काचिन् साचिद्व्यभाप स्वजने वनेऽस्मिन् ।
 प्रियैः प्रियैस्तैर्वचसां प्रयोगैरामोद्यमाना रमणीसमाना ॥ १३४ ॥
 हासप्रकाशप्रसरन्महोभिः पुष्पानवासावपि तद्भूमेण ।
 व्यापार्यमाणा करमम्बुजाक्षी सखीं परं स्मेरमुखीं चकार ॥ १३५ ॥
 जिनार्चनाशेषमशेषमन्या प्रसूनवृन्दं निजशेखरेषु ।
 30 निवेशयन्ती हृदयेश्वराणां विवाहवेलास्मृतिरन्वकार्षीत् ॥ १३६ ॥

[१२२] १ 'शुद्धार्थवृत्त्या' शुद्धाऽनुद्धारतया यथार्थस्य
 द्रव्यस्य वृत्तिसंख्या । २ 'शतकोटिधारी' शतानां कोटिं
 धरति, शतकोटिर्ब्रह्म वा । ३ 'रुच्यः' स्वासी अभिलषणीयो
 वा । ४ 'जयवाहिनी' जयोपलक्षिता वाहिनी सेना वा ।
 ५ 'सुपर्वभिः' वैद्यैः शोभनोत्सवैः ।

[१२३] ६ 'काव्यानुभाव्यक्रियया' काव्यैरनुभाव्या वा
 क्रिया तथा युक्ताः । ७ 'वितर्कैः' काव्याः शुक्ताः ।

[१२६] ७ 'क्रकचच्छदः' "क्रकचः करपत्रे स्वाद् ग्रन्थिछा-
 ल्यतरावपि" । "च्छदः पक्षे पतक्षे ग्रन्थिपर्णतमाकरोः" ।
 क्रकच एव चच्छदः पक्षोऽप्येति वदन्तिः सूत्रधारः ।

अर्चोऽनुशिष्टा दयितैर्विस्तृष्टाः कृष्टाः सखीभिः कुसुमस्रजोऽन्याः ।

खं सौमनस्यं सह सौरभेण न्यधुर्मधुऽप्याप्ततया वधूषु ॥ १३७ ॥

तस्मिन् वनेऽर्हद्भवनेन रम्ये श्रीआश्वसेनिर्भगवान् वकास्ति ।

यन्नामवर्णाभृतपानमुच्चैः करोति लोकेष्वजरामरत्वम् ॥ १३८ ॥

वन्ये म-सिंहाभि-भुजङ्गजन्येऽजन्येऽरिराजन्यकृतेऽप्यजन्ये ।

5

जन्येत चेतःस्खलना न भीत्या यन्नाममञ्जसारणप्रनीत्या ॥ १३९ ॥

नाम्नाऽस्य साम्ना नृपतिः स्वधाम्ना समानमानन्दयती हितार्थैः ।

नरं जयन्तं युधि रञ्जयन्तं सैन्यान्वैन्याँस्तरसा रसाऽऽह्वयम् ॥ १४० ॥

कलाकलापः सकलातिशायी स्फुरत्यमुष्य त्रिजगत्सु मुख्यः ।

सभाजनानां रसभाजनानां सभाजनं नाम जयेज्जनो यः ॥ १४१ ॥

10

तत्रैः स्वतन्त्रैरपि नैव मन्त्रैर्मित्रैः पवित्रैरपि यद्विचित्रैः ।

साध्यं प्रसाध्यं तदिहार्थपात्रैराराध्यमुद्गावयतेऽस्य नाम ॥ १४२ ॥

न नाम कामः समुपाजगाम कः सिद्धिमुद्बुद्धिभृतोऽस्य नाम्नि ।

चिन्तामणौ सत्यपि सत्यचिन्ता फलेग्रहिः स्यान्नहि का विकाशात् ॥ १४३ ॥

नाम्नाऽऽस्यदाम्ना च हृदो विभूषा यस्यास्ति वक्ष्या मरुतो वयस्याः ।

15

विश्वे यशःसौरभमेतदीयं तन्वन्ति रुद्धैव महोऽन्यदीयम् ॥ १४४ ॥

नाम्नामिहाऽऽन्नायविदां जिनस्य विनश्यदापत्परितापवृत्त्या ।

वृत्त्यानि नित्यं कमलाविलासात् पुरः सुरस्त्रीनिवहस्तनोति ॥ १४५ ॥

नाम्नाऽस्य धाम्नां निधिनेव देवैरसद्यतेजः प्रसरीसरीति ।

सिद्ध्यङ्गनाऽप्यङ्ग ! वरीवरीति कीर्तिस्त्रिलोकीं प्रवरीभरीति ॥ १४६ ॥

20

नाम्नि स्फुरद्दाम्नि जिनेश्वरस्य जागर्ति कोऽपि प्रबलः प्रभावः ।

समुन्नयन् वैभवमङ्गभाजां लघूकरोति स्म भवानुभावम् ॥ १४७ ॥

ध्येयं परं तत्सुहृदां विधेयं देवाभिधेयं कमलाद्युपेयम् ।

प्रसाधयन्ती सुरसार्थगेयं पट्टकरोत्येव यशोऽधिपेयम् ॥ १४८ ॥

अवश्यमेतस्य पदौ नमस्यन्नस्यन् विमोहस्य बलं विहस्य ।

25

तस्मिन् पुरेऽसौ कतिचिद् दिनानि निन्ये नियोगाधिपतिर्जयेन ॥ १४९ ॥

ग्रामादनुग्रामविहारतोऽयं त्यजन्नजलं निगमप्रदेशम् ।

मोहस्य तत्तद्विषयेऽतिचारं कुर्वन् न्यषेत्सीद् विषयेऽतिचारम् ॥ १५० ॥

स नासीरं धीरस्तपगणमुनासीरं तपसा निरस्यन् मोहस्यावनिजनितजैनप्रभुतया ।

नयस्थित्या लोके कृतकरणचातुर्यविजयो नियोगेशः श्रीमानुदयमदधाद् धार्मिकविधेः ॥ १५१ ॥ 30

इति श्रीविजयजयनाम्नि महाकाव्ये महोपाध्यायश्रीमेघविजयगणिविरचिते

प्रस्थानवर्णनो नाम नवमः सर्गः ॥

[१३९] १ 'अजन्ये' अजन्ये उत्पाते पुद्धे च ।

वणिजां स्थानम् । "निगमाः पूर्वविशेषेदनिश्चयाध्ववणिकृपथाः" ।

[१४८] २ 'विधेयम्' कार्यम् । ३ 'देवाभिधेयम्' इयं देवाभिधा सुहृदां सम्यक्प्रवर्ता ध्येयम् ।

[१५१] ५ 'नासीरम्' अप्रयानं मोहस्य । ६ 'कृतकरण-चातुर्यविजयः' कृतः करणानां चातुर्येण विजयो येन सः ।

[१५०] ३ 'निगमप्रदेशम्' निगमो मार्गः, निगमानां

'अकृतक' इति पदविभागे अकृत्रिममरणे चातुर्येण विजयो यस्य ॥

दशमः सर्गः ।

- अञ्जबन्धुरथ बन्धुररथयान् नोदयन् पथि यथेच्छमनन्ते ।
 तत्पिपासुरिव वार्द्धियियासुः पश्चिमां शृशमुपास्पृशदाशाम् ॥ १ ॥
- वारुणीमधिगतं द्विजराजं वीक्ष्य कुर्णयपदं विनिनीषुः ।
 5 शेषकोष इव शेषकृतेऽर्कः प्राप पश्चिमदिगम्बरदेशम् ॥ २ ॥
- पूर्वगोत्रविशदीकरणेन प्राप्तदिग्वरबधूपरिभोगः ।
 ध्वस्तकुस्तमतमोभरपापक्षालनाय रविरब्धिमियाय ॥ ३ ॥
- हंस एष गगनामरसिन्धौ संतरसिव कराऽऽयतपाशैः ।
 पाशिना ध्रुवमनीयत तीरं स्वाङ्गनागतिकलाऽध्ययनाय ॥ ४ ॥
- 10 प्रोल्लसत्सितपदैर्गगनाब्धौ यानपात्रमिव मिश्रचरित्रम् ।
 तेजसा निभृतमर्णवसद्भाभ्यानयन्नयरुचिर्निजपार्श्वम् ॥ ५ ॥
- केनपिण्ड इव मण्डलमेतच्चण्डगोर्नु विधिना वियदब्धौ ।
 प्रस्फुरन् वरुणलोकशिशूनां नर्मणेऽभिचकृषे सतृषेव ॥ ६ ॥
- प्रागधृतस्त्रिदशराजबधूभिरात्मदर्श इह भानुविमर्शः ।
 15 तत्प्रतीपवरुणाम्बुजहग्निभः स्पर्द्धया निजगृहे जगृहेऽसौ ॥ ७ ॥
- प्रावृतः सितपटैः किमु पूर्वाधीशितू रविमिवेण शताङ्गः ।
 आसद्द् वरुणराज्यजिघृक्षोर्माययाऽपरदिशोऽपि सवेशम् ॥ ८ ॥
- यज्जलानि महसा खलु शुष्यत्येष शेषसमयात् सविशेषम् ।
 तत्पतिर्बरुणराडरुणस्य सिन्धुपातबहुपातकमाभात् ॥ ९ ॥
- 20 उद्यतस्य गगनाम्बुधितारारत्नराशिहरणावरुणस्य ।
 पश्यतोहरकलार्णवरत्नान्यास्तुमस्तगिरिगुप्तिमधस्त ॥ १० ॥
- वैरिणीभिरवदातविधीनां स्वैरिणीभिरिव वारुणलोके ।
 चुम्बनेऽस्य विहितेऽधररागाच्छोणतामवृणुतारुणबिम्बम् ॥ ११ ॥
- अस्तभूधरशिलासु विभिन्नः शातकुम्भनवकुम्भ इवार्कः ।
 25 तत्कणैर्ग्रहगणैरिव कीर्णं व्योम सोममहसा सहसाऽऽप्यम् ॥ १२ ॥
- भानुरस्तगिरिगैरिकयोगाद् योगवानिव कषायितवासाः ।
 दूरतो निजपरिग्रहमौज्जद् रूप्यका ग्रहगणास्त इमे स्वे ॥ १३ ॥
- प्राविवेश जलधौ जलधौतं स्वं विधातुमरुणामरहस्ती ।
 उच्छलद्भिरिव तस्य कपोलाद् व्यानशे नु तिमिरैर्ध्रमरैः खलु ॥ १४ ॥
- 35 दूरदेशमभिजग्मुषि पत्न्यौ पश्चिनीभिरचिराद् विरहान्त्या ।
 विश्रुत्या विदधिरैऽलिकवर्यस्तत्कवैरिव तमोभिरुद्गीये ॥ १५ ॥
- शूरदूरगमनान्मदपूराद् यस्मिंश्चाचरगणेन दिदीपे ।
 माऽस्तु दर्शनमशुद्धममीषां पश्चिनीभिरिति महु निवद्रे ॥ १६ ॥

स्त्रीजनैर्निदधिरे मणिमुक्ता दिग्भिरनुसृतया निशि ताराः ।
 स्पर्द्धया वसुधया विषमेषोर्भार्गणा इव लसद्बुचिदीपाः ॥ १७ ॥
 स्नेहमुबशिलगेहमणीषु गेहिनी निदधती गुणवृक्ष्या ।
 कामिनां मनसि चापलतेषाऽकुञ्चिता मनसिजस्य बभासे ॥ १८ ॥
 मूषणैर्वपुषि वेषविशेषैर्विभ्रमैरभिनवैर्विनतर्क्षः ।
 मोहनेन मनसः खलु पुम्भिः काप्यपूर्वबनितेव निषेवे ॥ १९ ॥
 लम्बितः स्फुटरमां चरमाद्रिर्मूर्ति खण्डतनुचण्डरुचोच्चैः ।
 दाववह्निजनितामिदमीयैर्व्यापिभूर्ननु तमस्तनुधूमैः ॥ २० ॥
 साक्षिणारुणकूशानुभरेण संव्यवासा तनुना विजयश्रीः ।
 तद्भूता ग्रहगणाक्षतवर्गैर्विस्तृता नमसि कुङ्कुमकान्तिः ॥ २१ ॥
 निश्चिते मुविजये विजयेऽस्मिन् मूर्त्तधर्म इव धर्म्यमुहूर्त्ते ।
 श्रीनिदेशदृष्टिर्विशति स पातिसाहिपुरमुद्गुरधामा ॥ २२ ॥
 यत्र चित्ररमणीजनभोग्या वाटिका बलयिताः परितस्त्रिः ।
 वाटिका इव लसत्सुमनोभिर्व्यक्तभक्तिनिभृताः पुरवध्वाः ॥ २३ ॥
 पाटिका इव मनोभवराजः शासनस्य सुमनोऽक्षरलक्ष्याः ।
 वाटिकाः सुमनसामभिगम्या स्फाटिकाश्मघटितालिघटाभिः ॥ २४ ॥
 आकुला द्विजकुलैर्बहुधाऽऽर्यबालकैः सुमधुरा मधुमत्तैः ।
 शुद्धजातिसुमनःकमनीया राजधान्य इव ताः स्मरराज ॥ २५ ॥
 झिल्लिकारणरणत्कृतिबेह्लद्वल्लिपल्लवनिकुञ्जपदैस्ताः ।
 प्रोल्लसत्कुसुमतारकरूपाञ्जलिरे निवसतिर्वसतीनाम् ॥ २६ ॥
 मल्लिकासुमनसां कलिकाभिर्वेश्म विस्मयदकन्दलिकाभिः ।
 दम्पतीसुरतकर्मणि तासामानुकूल्यमिव शाश्वतमासीत् ॥ २७ ॥
 शाखिनां घनतयाऽनलताऽऽसु पस्पृशे दिनकृता करयोगात् ।
 पल्लवैः प्रकटितेऽपि च रागेऽस्याः विमृश्य रजसः समयं नु ॥ २८ ॥
 बुम्बितां मधुकरैर्विदपेनाऽऽश्लेषमेष सविशेषमिवैक्ष्य ।
 बल्लिसुल्लसितपल्लवहस्तामालिलिङ्ग दिनकृत्त करेण ॥ २९ ॥
 उच्छलत्परिमलस्यलगुच्छः खच्छतीव्रकरमण्डललीलाम् ।
 उत्परागपरभागपिशङ्गीभूतभूतलतयाऽप्यनुजहे ॥ ३० ॥
 निर्गलन्मधुभरैर्धनवृष्टिः कापि नीरजरजोभिरदोऽन्तः ।
 दीर्घिकाचपलवीचिसमीरैः कापि शीतमबिनीतममूषु ॥ ३१ ॥
 उच्छ्वसत् कुसुमगन्धभरेणाप्यासु भासुरतरा सुरभिः ।
 सौहृदादिव दिवस्पतिजेतुर्विस्मयो न रमणे स्मरराजः ॥ ३२ ॥
 योगिनां निवसतां वनदेशे लीनमात्मनि परे हृदयं स्वम् ।
 आचर्ष्य सुमनःशरधारावर्षणान्मनसिजो विजयाय ॥ ३३ ॥

5

10

15

20

25

30

एव यत्सुरजनी रजनीषु मण्डपे सुमनसां सुमनोभिः ।
 स्त्रीचकार सुरतं शुकवाचाऽम्बु तदृमिथुनान्यधिजग्मुः ॥ ३४ ॥
 तालिकावलिचलाचलपद्मैर्मूर्च्छिता ह्युपवनात् पवनाऽऽली ।
 पद्मिनी प्रणविताऽऽसु वधूनां द्राक् चकार रतखेदविभेदम् ॥ ३५ ॥

5

[इति वाटिकावर्णनम्]

उन्नमद्भिरभितस्तकराज्या वाटिका सुविटपैरविलोक्या ।
 सा विशालतरसालवरेण पर्यवेष्ट्यत पुरी गिरिणेव ॥ ३६ ॥
 तत्पुरीशकृतभूतलभूयोवैरिराजवृत्तदुर्गविभङ्गात् ।
 तुङ्गतां स नु गतः कपिशिर्षैरन्नदुर्गकवलीकृतिमैच्छत् ॥ ३७ ॥
 द्वेषिबुद्धिविषयाऽऽवरणेन भूतलाभरणवद् वरणोऽयम् ।
 शीतगोः परिधिना कृतसरूयं शेषकुण्डलिकलाग्रहणाय ॥ ३८ ॥
 शेष एष खलु शीर्षसहस्रं भूमिभारधरणाय बभार ।
 तद्विधोभरसहे वरणेऽस्याः शीर्षकोटिरपि साम्प्रतमेव ॥ ३९ ॥
 कुण्डलीकरणकौशलवृत्त्या नागराज इह युक्तमधःस्थः ।
 देवराजमपि किं नु विधित्सुस्तद्वदुच्चतरतां स जगाम ॥ ४० ॥
 स्वातिकाऽऽकृतिबलाज्जलजन्यं पौरुषाऽऽवलिमिषान्ननु वन्यम् ।
 सालमुच्चयधिया स्थलवर्ग्यं किं त्रिधा भजति दुर्गमिहैवम् ॥ ४१ ॥
 वप्रविप्रमनिलुब्धतयैव सर्वतोऽवति दिगम्बरभागान् ।
 तं जिघृक्षुमरुणद् वरुणः किं स्वातिकापद्भृताम्बुधिनेव ॥ ४२ ॥
 आलवालजलमप्यनिरुद्धं सालमेधयति किं न विशालम् ।
 स्वातिकाजलनिरर्गलसेकाद् वप्रवृद्धिरुचिरताम्बरसीमा ॥ ४३ ॥
 जन्मनैव हि निरावरणोऽयमम्बराय किमु धावति वप्रः ।
 इत्यवेत्य विधिना ह्यनुकूलं निर्ममेऽस्य परिखाङ्कदुकूलम् ॥ ४४ ॥
 पातिसाहिमहसा सहसाऽयं निर्गलस्त्रिव जलैः परिखायाम् ।
 भेजिवान् महिमवान् हिमवान् किं संनिधाय वरणावरणेन ॥ ४५ ॥
 प्रस्फुरद्भिरभितः कपिशिर्षैर्बद्धमौलिरिव सालवृपालः ।
 बहिःशस्त्रजनितध्वनिसारैर्वारयन्नरिजनानिव रेजे ॥ ४६ ॥

[इति प्राकारवर्णनम्]

राजवर्त्म विरराज नगर्याः सर्वदिक्षु विपणिस्थलक्षैः ।
 खेलनाथ किल मण्डललक्ष्म्याऽधायि शारिफलमस्य मिषेण ॥ ४७ ॥
 सर्वतो मुखमिव सविशेषं विस्तृतं कनकरत्नगणाऽऽढ्यम् ।
 विश्वमण्डलसमापतदुद्यत्सिन्धुजाभिगमजातरुषीव ॥ ४८ ॥
 तोरणीभवदुदुप्रतिबिम्बा घोरणीह शुशुभे विपणीनाम् ।
 पङ्क्तियुक्तिधृतमानविमानस्वर्जयाय विहितोन्नतमौलिः ॥ ४९ ॥

30

वाससां कचन शुक्लतमानां तेजसा सुरधुनीष पुनीते ।
 दर्शनोत्सुकवृणां नयनानि सोल्लससुरगतुङ्गतरङ्गा ॥ ५० ॥
 व्यस्तरक्तवसनास्तरणेन शोणतामधिगता कचनेयम् ।
 बाहिनीं नु विधिना जनितां सा जेतुमुद्यततया ध्वनिमाधात् ॥ ५१ ॥
 आपतद् गजघटाऽऽकुलभावाद् राशिभिर्मृगमदस्य तथोच्चैः ।
 कापि सूर्यदुहितुर्द्युतिगर्भं सङ्कुलः सकलमप्यपजहे ॥ ५२ ॥
 साधयन्तु चतुरः पुरुषार्थानत्र चित्रद्वयचतुरेमाः ।
 सर्वतोमुखतया विपणीनां श्रेणयो बभुरितिवा चतस्रः ॥ ५३ ॥
 दूरतः प्रययुरापणराज्या आकृतिद्युतिभरैरनया द्राक् ।
 निर्जिता इव हरिभृपतीनां लज्जया कचन राजनगर्थः ॥ ५४ ॥
 आभिमुख्यजनितप्रतिबिम्बाद् रत्नभूमिषु पदार्थगणस्य ।
 कायको भ्रमवशादितरस्मिन्नापणेऽत्र गमनेऽपि फलाढ्यः ॥ ५५ ॥
 स्वर्णरूप्यमयपुञ्जितमुद्राव्याजतः किमिह राजसवित्रोः ।
 रश्मयः सततविस्मयवृक्ष्या सुस्थिता रुचिरे चिरमस्याम् ॥ ५६ ॥
 सङ्कुलेऽतिविपुलेऽपि जनौघात् सङ्कुले किल मिथः परिमर्दात् ।
 भूषणात् प्रपतयालुमणीनां वृष्टिरेव निकरैर्निरधारि ॥ ५७ ॥
 भूभुजामपि भुजार्जितविसैर्विस्मयाय वणिजो विपणिस्थाः ।
 रेजिरे पुरि वरीतुमिवाप्तास्ते स्वयंवररमाः परमार्थात् ॥ ५८ ॥
 श्रेणयः किमु परस्परशोभादर्शवन्मणिमया विपणीनाम् ।
 तुल्यरूपविम्बाद् भ्रमहेतुर्ग्राम्यविभ्रमवतीषु बभूवुः ॥ ५९ ॥
 विस्तृता इव भुजाः पुरलक्ष्म्याः सर्वतोमुखतया जनरथ्याः ।
 यत्र तत्र निदिशन्ति विमध्यं नागरं विविधवास्तववृक्ष्या ॥ ६० ॥
 दक्षिणादिशि दशास्यपुरीयं सुप्रभाऽपि नगरोत्तरदेशे ।
 पर्वतः स्फुरति पर्वतभेजुर्वारुणं पुरमिहापरभागे ॥ ६१ ॥
 वर्णितं न कविना भविना वा केन नाश्रितमिदं पुररत्नम् ।
 एवमाह सकलास्वपि दिक्षु विस्तरन्निह चतुष्पथघोषः ॥ ६२ ॥

[इति श्रीजिहानावादनगरचतुष्पथवर्णनम्]

यत्र चित्रकृतचित्रपवित्रराजसौधवलयद्युतिवृन्दैः ।
 निर्मलीकृतपयास्तनयार्कस्योन्मुखीभवति नामरसिन्धोः ॥ ६३ ॥
 राजसौधशिखरैर्ननु हैमैस्तर्जितः सुरगिरिर्नु निनङ्कः ।
 शूरराजधिषणप्रमुखैः किं कथ्यतेऽस्य परितो भ्रमभङ्ग्या ॥ ६४ ॥
 रत्नराशिरचितैर्दृपसौधैः प्रेक्षको हृतमना इव सर्वः ।
 रोहणाचलरुचिं विमुमोच शोचते न लज्जमभ्यधिकात् ॥ ६५ ॥

उच्चतां नरपतेर्निलयास्ते शूरराजवसुसंपदमग्रे ।
 संग्रहीतुमिव केतुकरैः स्वर्भेजिरेऽजिरमणीरमणीयाः ॥ ६६ ॥
 पातिसाहिसदनेष्वनुरूपं रूपमद्भुततयाऽप्रतिरूपम् ।
 किं विमृश्य रविजातिगभीरा वीक्षते शफरिकापरिवर्तैः ॥ ६७ ॥
 ५ राजराजधृतराजतपद्वेदमविसायकरयुतिपुञ्जैः ।
 तर्जितो हिमगिरिर्गलतीव पूज्यतामुपगतोऽपि पुरारेः ॥ ६८ ॥
 भूपसन्ननिबहः स्वसुरूपं न न्यरूपयदयं मुवनेऽपि ।
 तदिहक्षुरिव मङ्गु कलिन्दकन्यकापयसि बिम्बमघत्त ॥ ६९ ॥
 सार्वभौमरविमुख्यगृहस्य छत्रतां कलयतेऽम्बुजबन्धुः ।
 १० पूर्णिमा हिमकरयुतिसाधुमाधुरी भजति चामरवृत्तिम् ॥ ७० ॥
 पूर्वयोदयगिरिः परयाऽऽस्तभृद्भुत्तरदिशाहिमशैलः ।
 आदधे मलय एवमपाठ्या राजसौधमिति मध्यमुवाऽपि ॥ ७१ ॥
 आगमेऽभ्युदयभूधरशृङ्गे ज्योतिषामहिमगुप्रभृतीनाम् ।
 मङ्गलं भवति दर्पणरूपे पातिसाहिसदने स्वबिलोकात् ॥ ७२ ॥
 १५ विस्तृतत्रिभुवनक्षितिभर्तुर्यद् यशः सुरतरुगरिमाख्यः ।
 तस्य मूलमनुकूलतयैतद् भासतां सदनमप्यलधीयः ॥ ७३ ॥

[इति श्रीपातिसाहिगृहवर्णनम्]

श्रेष्ठिनां सदनसंततिरस्यां भूपसौधपरिवारतयैव ।
 रामणीयकमधावु बहुधा तु धातुमुख्यमणिजन्ममयूखैः ॥ ७४ ॥
 २० अस्ति यत्र विबुधः सकलोऽपि दिव्यरूपवसनाभरणेन ।
 नेह गेहरचनासु विमानशोभया भजति कञ्चन चित्रम् ॥ ७५ ॥
 पर्वतैः किमिव पर्वतभेत्तुः सर्वतः सपदि शङ्कितविसैः ।
 स्थापितानि शिखराणि विमृश्य निर्भयस्थलमिदं गृहरूपात् ॥ ७६ ॥
 तुङ्गतामधिगताः स्वविभूनां जाति-धर्म-धन-भाग्यमहत्त्वैः ।
 २५ उज्ज्वला इव तदध्यवसायै रेजिरेऽत्र निलयाध्यवसायैः ॥ ७७ ॥
 कामकेलिललितेष्वबलानां साहसाद्भुतरसेन निवासाः ।
 स्थैर्यमभ्युपगता इव गुञ्जन्मर्दलध्वनिभिरेव विनेदुः ॥ ७८ ॥
 दृश्यमानबहलागरुधूपादुज्ज्वललयसत्कलयेव ।
 छत्रिणः स्फुटच्चलावलकेतुचामरैर्बभ्रुमुरमी नृपतुल्याः ॥ ७९ ॥
 ३० चान्द्रसान्द्रजलनिर्झरणेन क्षीरसागरतरङ्गनिषक्ताः ।
 आलयाः कमलया सहयोगस्तेषु युक्ततर एव नरस्य ॥ ८० ॥
 कामरागवशतः सुमनोभिः कामरा विदधुरालयलीलाम् ।
 पामरा इव तदीक्षणलुब्धा नामरा विदधते दिवि वासम् ॥ ८१ ॥

सघ्ननां शिखरवृद्धिविशेषैरम्बरेऽम्बरमणिर्दिनमध्ये ।
 दृष्टनष्ट इव याति वधूनां भोगभङ्गभवशापभियेव ॥ ८२ ॥
 आतपे प्रसृमरेऽपि गृहाणामुन्नतेर्भवति धार्मिकलोके ।
 दीर्घिकाकमलकोमलकोशोद्धृताविव दिवाकरबोधः ॥ ८३ ॥
 पातिसाहिमहसामिव तैक्षण्याद् भीतभीत इव गीतविनोदी ।
 भास्करो न कुर्वते करपातं भूतले सदनमूर्द्धनि रुद्धः ॥ ८४ ॥
 सघ्ननां कनकरत्नविभूतेर्द्रष्टृगजनिनदोषविघातः ।
 बाललालनकपोतकपोतैर्न्युच्छन्नमभिभरेण विधेयः ॥ ८५ ॥

[इति व्यवहारिगृहवर्णनम्]

तस्थिवानिह निदेशनरेशस्तेजसाऽऽहतसुखाभिनिवेशः ।
 कारयन् नयपथप्रथिमानं वारयन् जगति दुर्णयवृत्तिम् ॥ ८६ ॥
 श्रीजिनेश्वरदिनेश्वररोचिःसंचयाद् धवलिताम्बररुच्या ।
 वर्जिता जनदिगम्बरवृत्तिः स्त्रीविमोक्षसुमतिः प्रससार ॥ ८७ ॥
 व्याहृतौ हि किल केवलभाजां निश्चयः प्रवृत्ते श्रुतियोगात् ।
 सर्वतः सुमनसां प्रतिबोधे सङ्गतैव मधुपायिनि वृत्तिः ॥ ८८ ॥
 नोपरागविदंशा कमलानामाकरेषु धनवत्सु रसेन ।
 नो जहात्मनि रुचिर्द्विजराजे नो पलादनमनःप्रतिचारः ॥ ८९ ॥
 तत्र रात्रिभुजि कर्मविरामे प्रौढशीतलरुचेरपि रागः ।
 साधुतोपकरणाऽऽश्रयभाजां सन्नयानयविवेकमधत्त ॥ ९० ॥
 कामचारविरतिर्जनतायास्तन्निमित्ततमसां विलयेन ।
 सङ्गमे सवयसां हि विभाषावेदिनां समभवद्वितबोधः ॥ ९१ ॥
 पापकर्मणि परं बहुलाभे भाविताऽऽत्मसुधियो विनिवृत्ताः ।
 ब्रह्मणो ह्युपनयास्त्रिजशीले दार्ढ्यमेव स मधुर्मधुराङ्गाः ॥ ९२ ॥
 सद्गुरोश्चरणभारविबोद्धुः पावनं विदधिरे स्ववराङ्गम् ।
 प्रत्यहं भजन-वन्दनकृत्यैः श्रद्धयैव सुदृशोऽकृशारागाः ॥ ९३ ॥
 आचकर्ष समयप्रतिपत्तेरङ्गचालनपटुः परमार्थम् ।
 गोरसान्मथनिकामतिरुचैस्तत्क्षणेन गुरुदर्शनचारुः ॥ ९४ ॥
 स्पष्टमार्गमधिगत्य धनस्य पुष्टयेऽस्य भवनेऽथ वने वा ।
 रक्षकोऽपि निवसन्नसुभाजोऽपालयत् खलमुदस्य दयार्द्रः ॥ ९५ ॥
 सर्वथाऽप्यशिवबुद्धिनिवेशः स्त्रीयधर्मविविधव्यवसायैः ।
 आहतः पुरजनेन दयायाः खोदयाय हृदयेऽभिनिवेशात् ॥ ९६ ॥
 रेजुरुन्नतकरा नगरान्तःसंचरिष्णुवरदानि महेमाः ।
 गर्जितैः प्रसृमरैरदसीयैस्तर्ज्यते जलधरोऽप्यतिधीरैः ॥ ९७ ॥

- आतपः प्रवृष्टे शुभकार्यमात्मनां समुपदेष्टुमिवेष्टम् ।
 सिद्धसाधनधियः पुरलोकास्तद्ब्रताय परमोद्यममीयुः ॥ ९८ ॥
 काललब्धिवशतः परमार्थप्राप्तिरित्यलसदेहिमतार्थम् ।
 सज्जनास्तमवमत्य कृतार्थं स्वं व्यधुर्जपतपोव्रतयोगैः ॥ ९९ ॥
 5 देहिनां प्रतिहतं भुवि जाज्जं स्वार्थसाधनमहोद्यमयुक्तया ।
 व्याहृतेन किल बोधिकराणां स्वाप पापचरितं विनिवृत्तम् ॥ १०० ॥
 सौरगौरमहसि प्रतिपन्ने गौरवं स नगरे प्रचकार ।
 देशरूपमतिदेशसरूपः श्रीगुरोरिति निदेशनरेशः ॥ १०१ ॥
 [इति प्रातःकालविधेयधर्माचरणयोर्द्विर्धतया वर्णनम्]
 10 तत्र सोत्सवतया चतुरोऽयं तान् व्यतीत्य चतुरोऽपि च मासान् ।
 पूर्वदिग्विजयसाध्यनियुक्तस्तत्पुरोऽथ पुरतः प्रचञ्चाल ॥ १०२ ॥
 अध्वनि ध्वनितजैनविधानः कापथप्रमथनप्रणिधानः ।
 भव्यचेतसि महोदयदायि नन्दयन् मुकृतधाम जगाम ॥ १०३ ॥
 उग्रसेनपुरमुग्रमहिम्ना तस्य दर्शनसमुत्सुकलोकम् ।
 15 आगमश्रुतिरसाद् धृतरागमुल्लास कमलाऽऽकरयुक्तया ॥ १०४ ॥
 अर्गलापुरमनर्गलतेजोनिस्सपन्नबहुरन्नसमूहैः ।
 स्वर्गराजनगरस्मयवार्त्तास्वर्गलाकरणमेव विभाति ॥ १०५ ॥
 सर्वतो जनपदैर्निजसारं प्रेष्यते शकटपूरणयाऽस्मिन् ।
 प्रेष्यकानिध विशिष्य विभुषा काञ्चनैश्च बरिभर्त्ति पुरं तान् ॥ १०६ ॥
 20 मण्डनं सकलदिग्युवतीनां स्वःपुरस्य दृढसौहृदपात्रम् ।
 संगमस्थलमिदं कमलानां सर्वदेवनगरं प्रतिभाति ॥ १०७ ॥
 राजराजनगरं नगरन्ध्राण्यध्युवास कृतकिन्नरवासम् ।
 शोभया जितमनेन पुरेणाऽष्टापदैः प्रतिपदं निवृत्तेन ॥ १०८ ॥
 या दशास्यनगरस्य पुराणां द्वापरे परिणते सुषमाऽऽसीत् ।
 25 यादसाऽस्य नगरस्य पुराणामंशुजालजलधेः सदृशी सा ॥ १०९ ॥
 यन्महे सकलभादिविशेषः प्रेष्यते स तु न भोगिनगर्याम् ।
 यन्महेशकलभादिविशेषस्तन्निमित्तमधिपः स हि तस्याः ॥ ११० ॥
 द्रव्यभावघनवासनयार्थैः श्रावकैः परिचितं पुरमेतत् ।
 द्रव्यभावघनवासनयार्थैस्तत्सतो न हृदतो विरमेत् ॥ १११ ॥
 30 आस्तिकाः सुकृतिकृत्यविविक्ताः सेविताः स्वसुरताशयभावैः ।
 आस्तिकासुकृतिकृत्यविविक्ता सेविता स्वसुरताशयभावैः ॥ ११२ ॥
 पूर्ववर्णितपुरं हि यदीया वर्णिकेव हृदि भाति कवीनाम् ।
 तत्पुरस्य नु चिरस्य सदस्यः कः प्रपश्यति न वृत्तविशेषम् ॥ ११३ ॥
 यत्पुरन्दरपुरं वपुरन्तः पुष्करं करकरम्बितमाधात् ।
 35 तत्पुरस्त्रपितमेव पुरोऽस्याः सौष्ठवभ्रममिवावितुमेव ॥ ११४ ॥

सुन्दरं यदि पुरन्दरधाम स्वादितस्तद्विह शून्यपदे किम् ।
 तत्प्रजा अपि च मन्दरमृत्कन्दरेषु कृतमन्दिररागाः ॥ ११५ ॥
 विभ्रमादिव पुरेक्षणजन्यान्निभ्राला हि सकलावयवेषु ।
 पुत्रिकाकपटतोऽन्तरसस्तन्निर्निमेषनयना इह तस्थुः ॥ ११६ ॥
 राजघान्नि भुवनेऽपि महत्त्वं तत्त्वतः प्रभवति स्म कृतस्थम् ।
 शङ्कयेऽतिविगतं नगरेऽस्मिन् बीक्षणेन नृपवासवधानाम् ॥ १०७ ॥
 कौशिकः स खलु कौशिक एव यन्नृपस्य महसा सहसाऽऽसीत् ।
 प्राप्य जीवति कथञ्चन भिक्षुर्वक्षिणां प्रतिदिनं यमराजः ॥ ११८ ॥
 तन्निवासनगरस्य मयूखारोपमर्हति कदाऽपि न पूषा ।
 स्पर्द्धते किमु सुराशनयूषा गोपयःप्रभृतिपेयविभूषा ॥ ११९ ॥

5

10

[इति आगरानगरवर्णनम्]

दर्शयन्ति फलदा इह बीजं मार्गणानुपवने पुरबाद्याः ।
 शिक्षिताः पुरजनादिव दानं गौरवाय सुलघोरपि वक्तुम् ॥ १२० ॥
 दग्धहे लघुफलानि गुरुत्वे लाघवेऽपि भवतां गुरुदानम् ।
 उन्नमय्य विनमन्ति तदस्यान् पादपा इति धिया किमु पौरान् ॥ १२१ ॥
 वीरुधस्तनुतरा अपि दशुः काञ्चनाप्यतिमहान्ति फलानि ।
 तद्गुणेन शिरसाऽपि रसालास्ताः परं निदधते फलभाजः ॥ १२२ ॥
 शिक्षिताः क्षितिरुहः पुरलोकाद् दानधर्ममिव बाणवनस्याः ।
 उच्चतां ययुरतः सुमनोभिः शोभिताः परिधृता गुरुपात्रैः ॥ १२३ ॥
 दानशौण्ड्यचरिते किल पद्मालम्बनं विदधते वनतालाः ।
 सर्वतोऽप्युपवनं क्षितिजानां तन्महोच्चशिरसो रसपूर्णाः ॥ १२४ ॥
 पक्षिणामिव रुतेन वनालीरक्षिणां सबहुमानमनूय ।
 दक्षिणां प्रददते फलपुष्पैः पक्षिणां कृतमुदस्तरवस्ते ॥ १२५ ॥
 उच्छिन्ना इव दिवस्तरुवर्गं जेतुमीहितफलार्पणशक्त्या ।
 शाखिनोऽर्धनिबहे स्फुटरागाः पल्लवैरुपवनेषु विरेजुः ॥ १२६ ॥
 ते द्रुमा अपि च विद्रुमभासः पल्लवैर्धृतविपल्लवभावाः ।
 नीरसं पदमिताः सरसत्वान्मोदमादधुरतो मधुयोगे ॥ १२७ ॥
 भोजनेषु सुहृदां विपिनान्तस्ते जनेषु मिलितेषु यथेच्छम् ।
 मोदकार्पणकलामुपलभ्य शाखिनोऽपि वृष्टुः फलराजिम् ॥ १२८ ॥

15

20

25

[इति उपवनवर्णनम्]

30

मूकहामुपवनेषु महत्त्वं पात्रसंगतिरसे बहुशास्त्राः ।
 वीक्ष्य दानरुचिरवतयैव स्पर्द्धयेव वृष्टे धनभाजाम् ॥ १२९ ॥
 यत्र सौधशिखरेषु खरांशोर्बाजिनः स्खलनशक्तियोवैः ।
 उत्प्लुतिव्यसनिनः प्रक्षालान्तर्लङ्घयन्ति समुखं शुचि मासे ॥ १३० ॥

उल्लिखितपुरिव स्वरथस्य चक्रमेकममरोदहिमांशुः ।

वाजिसप्तकमुदीर्य बलेन यानमुष्य नगरस्य समीपे ॥ १३१ ॥

हर्म्यमूर्ध्नि धिरहार्त्तवधूभी राज्ञि राहुकृषिसंस्करणाय ।

उज्जितो मृगमदस्य विलेपस्तेन नीलवपुषोऽर्कतुरङ्गाः ॥ १३२ ॥

5 यत्र तुङ्गगृहशृङ्गनिविष्टसुन्दरीक्षणभवस्सरतापात् ।

याति दक्षिणदिशं मलये बुरुत्तरां (?) हिमगिरिस्थितयेऽर्कः ॥ १३३ ॥

यत्र वाहनमृगान् मृगनाभेराग्रहाय कृतगीतवधूभ्यः ।

रक्षितुं कथमपीह तमिन्दुर्धत्तवान् द्विजप इत्यभिधां स्वाम् ॥ १३४ ॥

आलया ध्वजपटोद्धटनेनामल्लयन्ति जलदानिव दूरात् ।

10 उद्यते बहुजने वितरीतुं यत्र दानकरणाध्ययनाय ॥ १३५ ॥

दातृभिर्जलधरा इव धारायश्चवेदमसुकृताः सुकृताऽऽद्यैः ।

नर्मदा इव सदा जलमार्गैस्संनिपत्य विलुलन्ति पुरस्तात् ॥ १३६ ॥

चान्द्ररत्नविगलज्जलवेण्या यत्र पौरनिलया घनरूपाः ।

प्रस्फुरन्ति चपलाश्चपलाक्षयस्तेषु सांप्रतमितो घनरूपाः ॥ १३७ ॥

15 यत्र वेदममणिधोरणिभासा पीनतामुपनतां परियन्ति ।

ज्योतिषां वसतयो भ्रमिभावस्पष्टनष्टरुचयोऽपि तथैव ॥ १३८ ॥

निःसपत्नरविरत्नगणेभ्यो निस्सरद्धनधनञ्जययोगात् ।

जाह्नवीषदपि नात्र नराणां तेन तेजसि न संशयलेशः ॥ १३९ ॥

[इति आगरानगरनागरभवनवर्णनम्]

20 निर्जिता जलमुचः शुचिदानाभ्यासतः शतश एव महेभ्यैः ।

विद्युतां द्युतिभरस्य वधूनां तर्जनेऽङ्गमहसो न विकल्पः ॥ १४० ॥

निश्चयः प्रतिगृहं कमलायाः सर्वतोऽपि पुरुषोत्तमलाभः ।

चित्रमत्र मधुमित्रनिवासे नो मनागपि रतिप्रतिपत्त्या ॥ १४१ ॥

उल्लसत्सुमनसामिह वृन्दैः सौरभातिशयकार्यनियुक्तैः ।

25 बोधशालिभिरनुत्थलवृन्त्या धर्मकामविभवः परिभाव्यः ॥ १४२ ॥

मण्डलं जयति रत्नकराणां यत्र निस्तुलकलापरिपूर्णम् ।

मार्गसंगमधृतामृतयोगं पुष्टयेऽङ्गजमहोदयलक्ष्म्याः ॥ १४३ ॥

यत्र वैश्रमणसन्निधिभाजां शुद्धपुण्यजनमण्डलराजाम् ।

प्रास्तपूर्वदुरितं चरितं द्राग दिव्यमोहमुपगीतमधत्त ॥ १४४ ॥

30 भोगिनः प्रतिपदं विलसन्त्यन्योऽन्यसौहृदजुषो विबुधास्ते ।

भूषणं परुषपौरुषभाजां तज्जगन्नयमयं पुरमेतत् ॥ १४५ ॥

ईश्वरा वपुषि कामविकल्पैः पार्वतीं निदधते हृदवृत्तिम् ।

या पिनाकसुषमाविषमा सा तैः श्रिता प्रतिदिनं गुणयोगात् ॥ १४६ ॥

लक्ष्मणा बलभृतश्च सुमित्रानन्दना विनयिनः सहारामाः ।

35 सञ्जना हि निवसन्ति ततोऽस्यां नो कलिः कलयते किल वृत्तिम् ॥ १४७ ॥

आस्तिकाय सुविमर्शनदक्षा आस्तिका यतिकुलस्यसपक्षाः ।
नास्तिकानपि रयाद् विजयन्ते नास्तिका नयकचिस्तदमीषाम् ॥ १४८ ॥

सौरभावनिचितैर्बहुशाखा विस्तृतैर्विविधपात्रसरागैः ।
आगमेषु विदितैर्बहुसन्निर्यत्र भान्ति भवनानि वनानि ॥ १४९ ॥

रम्भाभिः परिशीलितं मृगदशां दम्भाभिरं भावना-

5

हेतुः केतुशतैः शतकतुपुरं जेतुं श्रियाऽभ्युद्यतम् ।

वीक्ष्यैतन्नगरप्रपातजलधौ लङ्काकलङ्कासवद्

लीना किं नगरन्ध्रमध्यमलका माधुर्यवैधुर्यतः ॥ १५० ॥

सूरेः शासनपाकशासनमिह प्राप्तं विमृश्याऽऽदरात्

पौरा गौरवहेतवे समुदिताः सर्वेऽभिजग्मुस्तदा ।

10

तेन श्रीजयवाहिनीव समभूदुत्साहिनी भूषितै-

राजद्राजिगजेन्द्रराजिविबुधस्त्रैः प्रसादोदयात् ॥ १५१ ॥

इति श्रीविजयनाभि महाकाव्ये महोपाध्यायश्रीमेघविजयगणिविरचिते

नगरवर्णनो नाम दशमः सर्गः ॥

॥ श्रीरस्तु मुस्तुते वस्तुतः ॥

15

एकादशः सर्गः ।

—०००००—

अथ जिनपथं तथैः पथैर्वचोभिरिहोन्नयन्
कथमपि नृणां मिथ्यामोहं विमथ्य समर्थधीः ।

5 सपदि सुदृशां द्वेषा चक्रे महोदयसाधन-
मयमतिशये सौरस्फारप्रभावविभावसोः ॥ १ ॥

असमतमसां नाशादाशाम्बरस्थितिरुज्झिता
ग्रहकरगणैः पद्मिन्योऽपि प्रबोधसुधामधुः ।
सदसि रसिकश्चक्रे चक्रेतरः समयक्रियां
रुचितमुचितं विश्वस्यान्तःसितच्छदमण्डलम् ॥ २ ॥

10 अणितमभवद् व्याहारस्य प्रियं त्रिजगत्प्रभोः
सहृदयजनोन्निद्रीभावः सुमागधभाषया ।
भवपरिणतान्नाट्यप्राकट्यतः स्वत एव सा
जगति जनता वृत्तिं मत्वा विरागदशामगात् ॥ ३ ॥

15 ललितगतयो मुक्ता स्थापुं घना भवनाङ्गणे
प्रययुरमलां पातुं तीर्थेश्वरेरितगोसुधाम् ।
प्रकटितमहाकर्षात् तर्षाद् युता वरसौरभै-
स्तपसि महिषीरूपा नार्यः प्रपीनपयोधराः ॥ ४ ॥

प्रवमुपनते श्रित्वा मार्गं कलाधरमण्डले
दिशमवसरज्ञानां मुखे परं जनबल्लभाम् ।
20 अनियततमां मत्वा तत्त्वाद् वसुप्रभुतां जना
इह सुमनसः सर्वे दानोद्यता द्यतिमूहिरे ॥ ५ ॥

उदयिनि गवां भारे स्फारे प्रभाकरसूचिते
सुवनवलये मार्गामार्गप्रकाशमुपेयुषि ।
सुकृतपटुतां सभ्या लभ्यां गुरोः परिचर्यया
25 समयनिपुणाः कारंकारं गुणाऽऽश्रयतां ययुः ॥ ६ ॥

मनसिजरसं सर्वं मत्याऽवमत्य दृढव्रता
मनसिजरसं भव्या विश्वेऽनुभाव्य सदाऽनुगाम् ।
कमलसदृशां चेतोवृत्तिं विधाय विबोधिनीम्
कमलसदृशां सङ्गं मुक्त्वा न धर्ममशिश्रियन् ॥ ७ ॥

30 धरणिबलये सौरज्योतिर्भरैर्द्वरागता
भृशमुदयिनी जज्ञे प्राज्ञे ततो जिनपूजने ।

विषममगमच्छोषं दोषाकरस्य विजृम्भितं
निबिडजडताहेतुर्मरिप्रचारनिवारणात् ॥ ८ ॥

कतिपयदिनस्थित्याऽऽदेशप्रभुः सुमनःप्रियः
क्षणकरणतः सर्वानीति व्युदस्य सदस्यतः ।
जिनमतमतः शिक्षाकल्पादिनाद्भुतमुन्नयन्
चिनयिनयनाऽऽनन्दी बन्दीदितः शुश्रूमेतमाम् ॥ ९ ॥

[इति आगरानगरविजयवर्णनम्]

5

मधु मधुरिमप्रागल्भ्येन भ्रमद्विरलिप्रजै-
र्विजयसमयप्रज्ञप्त्येवाभिनीतजयाऽऽरवैः ।
स विशुरचलक्षुन्नः पुर्या जयश्रियमुद्रहन्
विविधनिनदद्वाद्यैः सद्यः समं कृतमङ्गलः ॥ १० ॥

10

अवसरवशात् प्राप्तं सौरं महः समहामह-
महमहमिकावेशादेशादिवैक्ष्य रवेः सुता ।
अपलकलिकाहस्तैः शीर्षे विबोदुमिवोल्लसद्
वहनमुचितं तस्यादेशप्रभोः पुरतो ददौ ॥ ११ ॥
पुरजनवधूलानैः पानैः परोपकृतौ पटोः
कथमिव गतिर्नीचैर्नूनं ममेति पुरो गुरोः ।
तरणितनया प्रष्टुं पादप्रसादमवाप्य किं
नमनमनसा भक्तेस्तबोल्ललास विलासिनी ॥ १२ ॥

15

जडपरिचयाज्जाग्रत्तेजोनिधेर्द्वितुर्मम
द्विजजनघनलानोद्भूतान्मलादिव कालिमा ।
भवतु सहसा पूरे दूरे क्रमास्तुजसंगमा-
दिति रसभराद् बीचीहस्तैर्ननर्त्त पुरोऽस्य सा ॥ १३ ॥

20

हरिरिह पुरा गम्यां रम्यां चिरं चकमे रसाद्
विषयविवशस्तद्देहस्य द्युतिः स्तुतिभाजनम् ।
दृढतरबहुप्रीत्याऽद्यापि व्यमोचि न साऽनया
तदयमुदयत्यन्तर्नीरं परं नवनीलिमा ॥ १४ ॥

25

शुरपुररिपू कामं कामोदयेन सरिद्वरा-
मभिललषतुस्ताभ्यां रेमेऽनयाऽऽहिशिरःस्थया ।
उपपतिसदृग् वेषाद् द्वेधाऽभिसारिकया ततो
द्वितयमभवत् कालन्येकाऽपरा हरशेखरा ॥ १५ ॥

३०

गुणपरिणता वेणी वैणीहशो वसुधाकृते-
स्तपनतनया हंसोत्तंसप्रसूनविदर्भिता ।
रमणविषयप्रावीण्यं किं न दीपयति स्म सा
पुलिनजघनद्वैतं वेगक्रमात् स्पृशती सती ॥ १६ ॥

उभयतटयोर्हसश्रेणी गरुडलङ्घामरै-

र्जनितविमुताऽस्तोकैः कोकैरलङ्करणान्विताः ।

मिलदलिपयोजन्मप्रेक्षाविचक्षणचक्षुषी

विबुधमनसां व्यामोहायोदयतेव रवेः सुता ॥ १७ ॥

5

तटपरिसरस्नानक्रीडापराम्बुजलोचना

चलनकटकाऽऽरावैर्वादे जिता वरटाङ्गजाः ।

तृणमिव विशं भोज्यव्याजान्मुदा दधते मुखे

कृतवसतयोऽमुष्यां चर्यां स्त्रिया इव शिक्षितुम् ॥ १८ ॥

मदकलललद्रामा कामाशयानुगपक्षिणां

10

विशकबलनैः संभोगार्थं कृतोद्वलनैः शनैः ।

रसपरिणतिस्तस्यां वदयां करोति मृगीदृशं

सपदि पदिकाः पार्श्वं तेन त्यजन्ति न कामुकाः ॥ १९ ॥

विहगमिथुनक्रीडावीक्षावशादिव सत्त्वरा-

न्तरपरिगतान् शैलान् मुख्यगम्यधिया रयात् ।

15

जलमिधिमधिप्राप्तुं स्मेरस्मराऽऽशयनोदिता

दिनकरसुता यान्ती लोकैर्व्यलोकि रसोद्वुरा ॥ २० ॥

[इति यमुनानदीवर्णनम्]

स्वयमपि तदादेशाधीशोऽध्यरुक्षदरुक्षधी-

र्बहनमचिरात् प्राप्तुं पारं जयी विजयान्वितः ।

20

ललितयुवतीगीतैः सूरैर्यशोभरदर्भिमतै-

र्निगदितमहामाङ्गल्यश्रीः सरिच्चरितोन्मनाः ॥ २१ ॥

सरसनयनप्रेक्षापादप्रसादतटस्थता-

द्द्वयधरणैः संभाव्यैनां हसत्कमलाननाम् ।

पुरमथ पुरः प्रादक्षिण्यात् प्रविश्य यथेप्सितं

25

विजयविधिनाऽऽदेशाध्यक्षस्तदा मुमुदेतराम् ॥ २२ ॥

परिकरयुतः प्राप्तं पारं विलोक्य तमञ्जसा

गगनजलधेः पारं लेभे सहस्ररुषिः समम् ।

विमलमनसां नैव न्याय्या निशाचरता सता-

मिति धृतमतिः स्वस्मिस्तस्मिन् विमृश्य सुवृत्तताम् ॥ २३ ॥

30

मदननृपतिः सज्जीचक्रेऽश्विनीप्रभवशुक्तिं

मदपरिणतेः पुलागानां वशाबलमग्रतः ।

द्विजपतिपुरस्काराद् दोषाशनैर्ध्रुववारुणी

रुचिपरिचयो नृणामासीत् ततः सुदृशां मतः ॥ २४ ॥

गतवति रथे भानोस्तस्मिन् क्षणे विशरारुतां
 स्खलनकरणाद् वारुण्याशाधिपानवशाद् गिरौ ।
 समुचितमतो लोके जज्ञे रथाङ्गविघटनं
 कलकलरवस्तद्दुःखेनाऽऽकुले नु वयःकुले ॥ २५ ॥
 सपदि विरहघ्नान्त्या स्त्रीभिः समं तरुमाश्रिते
 द्विजचरणे तत्स्पर्शोत्थाद् रसान्मिलितेक्षणे ।
 द्विजपतिरपि छायां पायान्मदारुणदीधितिः
 स्मरपरवशो दिग्नारीषु ध्रुवं करमक्षिपत् ॥ २६ ॥
 स्मरविलसितं राजन्येवं विसृज्य रसादिव
 समयचतुराः कामिन्योऽपि प्रियाऽऽलयमाययुः ।
 प्रकटितरसाऽऽश्लेषं बेषं विधाय मनोमुबो
 मुवनवलये राज्यस्यैकातपत्रबलोदयात् ॥ २७ ॥
 उपहितमिव द्रुन्द्राधानं विचिन्त्य मनस्विनाऽ-
 भ्रियत हृदये प्रोत्साहश्रीस्तदा सुरताशये ।
 करसरसिजप्राप्तां रम्भामिबाम्बुजलोचनां
 समुदितरसोल्लासात् सद्योऽनुकूलयितुं धिया ॥ २८ ॥
 मतिमनुनयज्ञूनं प्राणप्रिया चरणाम्रहे
 सरसवचनोद्गारं धीरः पिबन्नधरासृतम् ।
 हृदयनिहितं मानं चूर्णीचकार स कञ्चुके
 दृढतरकरक्षेपाद् भूमीपरिग्रहमण्डले ॥ २९ ॥
 ललितवपुर्वैकान्ते कान्ते स्वकाननचुम्बिनि
 पुलककलिकोन्मेषाऽऽश्लेषादिवैक्यमुपेयुषी ।
 स्मरशरभरोद्वेदान्मूर्च्छाश्लथावयवा निशि
 चतुररमणी कस्यावश्यं न वश्यमघान्मनः ? ॥ ३० ॥
 चिरविरहजं दुःखं प्रत्यादिदेश निदेशकृद्
 विविधवचनन्यासैर्हासैर्विलासकरः प्रियः ।
 सपदि हृदये तन्वावेष्टुं वधूरवधूतभी-
 स्तत इव लघुर्लम्बा कण्ठे चिरं बुभुजेऽमुना ॥ ३१ ॥
 कुसुमशयनादुबैर्नीत्वा धृता मुजयोर्युगे
 मुदमुदवहद् भार्या विश्वाप्रियैरवललिता ।
 प्रणयविवशा भूषामाल्यादिके विगलत्यपि
 न हि गणयति त्यागी रागी कदापि वसुध्ययम् ॥ ३२ ॥

हृतरगुणग्राहेऽन्योऽन्यं जने विषमेषु भू-
 समरसहिते बिन्दे सिन्दे ततस्त्रिजगज्जये ।
 प्रतिगृहमधुर्दीपाद् द्वीपाधिपोत्सवसंभव-
 तिलकललितं तारास्ताराक्षताचरणं दिवि ॥ ३३ ॥

5 जगति स गुणग्रामा रामा प्रसाधितकुन्तला
 सजलजलरुणमालाधाना समाश्रितकौशला ।
 रुषितविषया मध्ये क्षामा लसन्मधुराधरा
 सहृदयजनवृन्दक्रीडारसै रुरुषे तदा ॥ ३४ ॥
 रहसि हसितां सद्यो ब्राह्मीं प्रपद्य तया सह
 10 प्रणयनिपुणः स्मारं स्मारं प्रयाणमनारतम् ।
 विविधकरणाभोगाल्लभ्यं सभासुरताश्रमः
 समयविधिनाऽऽदेशस्वामी भजन् बुबुधे सुखम् ॥ ३५ ॥
 प्रवचनमहामातृस्थानानुजीविनि बल्लभाऽ-
 नवरतसुखैर्दिग्यात्रायै जने विहिताऽऽदरः ।
 15 कतिपयदिनान्यस्मिन् नीत्वा पुरे स पुरोऽचलद्
 बलमविरलं पुष्पान् मोहप्रहारविहारधीः ॥ ३६ ॥

[इति संप्रयोगमाश्रवर्णनम्]

परिणतगजः साक्षादुच्चैः सुमेरुहर्निश-
 मतिबलवतां नैवोल्लङ्घ्यः समाहितलक्षणः ।
 20 गणपतिमनोऽभीष्टस्तस्य प्रयाणपुरस्सरः
 समभवदलं गर्जन् मेघानुगामिरुचिस्ततः ॥ ३७ ॥
 भुवि निहितदृग् जीवाघाताद् दिगम्बरमण्डले
 ध्वनिजनितभीर्दुर्वादानामयं युवराजधीः ।
 रविरिव पुरः पूर्वाचारप्रवृत्तिधरो बभौ
 25 बलभरसहः संख्योऽसंख्योपदेशविधौ पटुः ॥ ३८ ॥
 कचन विषमस्थानं मत्वाऽत्यजद् बहुधा वनं
 कचन समतारागं नृणां विचार्य बहुस्थितिः ।
 कचन वचनादेशाद् देशाधिपानपि मोदयन्
 विदितसमयो धैर्यान्मेरुर्जगाम पुरःस्फुरन् ॥ ३९ ॥
 30 करपरिगता सौरीयस्य प्रभा विशदस्थिते-
 रूपनतगणोत्पत्तिर्भूयःकलाविकलाऽऽशयः ।
 स दिनविषयां शुद्धिं राज्ञो गमागमसंभतां
 मनसि विमृशन् स्पष्टीचक्रे समाननसाधनम् ॥ ४० ॥
 चरणपटुतायोगाद् देशास्तदेवमनेकशो
 35 विषयविजयी न्यस्यंस्तन्मं वशीकुरुते स्म सः ।

मथितकूपयः सर्वा पूर्वाऽवनीमवनीपति-
 प्रतिममहसा पुण्यां मार्गोदयादभिनन्दयन् ॥ ४१ ॥
 पुरमथ पुरः पौरैर्गौरैर्यशोभिरलोभिभिः
 परिसरसरदृग्ङ्गासंगादिवाऽऽश्रितमध्वनि ।
 सुभगमगममग्नान्ना धान्ना प्रयागमनुत्तरं ६
 मुदितमनसाऽऽदेशाधीशः प्रभोः प्रभयाऽभयः ॥ ४२ ॥
 त्रिदशसरितोदीच्यां चञ्चत्तरङ्गपटाञ्जलेः
 प्रणयकलया संभोगान्ते भ्रमापगमे कृते ।
 पुरि निवसतां यूनां वृत्त्यात् तरङ्गकरैर्मुदे
 भवति तरणेः पुत्री भ्रातुः प्रियां दिशमास्थिता ॥ ४३ ॥ १०
 उभयमुजयोः स्थाने यस्याः पुरः सरितौ लस-
 द्बलयकलया वीचीलक्षैः प्रपञ्चितकौशले ।
 शिरसि बहते प्राकारोऽपि स्फुरन्मुकुटभ्रियं
 ननु तनुभृतस्तस्या वदयात्मनो कुरुते न किम् ? ॥ ४४ ॥
 अलघुसदनैर्यत्रेभ्यानां कृताम्बरलम्बनै- १५
 रुपगतरवेस्तापासैव क्षणं जनतासुखम् ।
 इति कृतमतिर्वेधा द्वेधा सरिच्चलितोच्छ्रुल-
 द्विमलसलिलैः शीत्यं तस्यां विधापयति स्वयम् ॥ ४५ ॥
 दिवि सुरपुरं यन्माधुर्याद् विचार्य पराजितं
 सुवि नरवपुर्देवैः स्थानं कृतं रुचिराजितम् । २०
 प्रणयवशतस्तेषामेषाऽन्वगादिव निम्नगा
 तदिह तरवः क्रीडोद्याने बभुर्मरुतामगाः ॥ ४६ ॥
 सकलहरितां मध्यं मेध्यक्रियाऽध्यवसायतः
 समजनि पुरी तीर्थं व्यर्थीकृताखिलपातका ।
 ऋषभचरणप्रत्यासत्त्या विवेकपरात्मनां २५
 तुलयति न तदिदया लङ्काऽलकाऽप्यनया नयात् ॥ ४७ ॥
 नगरपटले धान्नां सीम्ना पुरं नृपुरन्दर-
 प्रतिममभितो लङ्कातङ्काऽलकादिनिषेवितम् ।
 तदिह यमुना-गङ्गे सङ्गे प्रकीर्णकवैभवं
 समनु भवतश्छत्रे साले विचालमुपस्थिते ॥ ४८ ॥ ३०
 जिनदिनकरभ्रेयस्तेजः प्रसृत्वरमङ्कृतं
 पुरि सुमन्वसां हृत्पद्मानां विबोधनतः श्रुतैः ।
 परिणमयताऽऽदेशेशेन क्रमात् तदमीयुषा
 सुरसरिदपि स्पृष्ट्वा दिष्ट्वाऽचिरादुपतुष्टुवे ॥ ४९ ॥

॥ अथ गङ्गाऽष्टकं यथा—

दीक्षायाः समयेऽभ्यषेचि विबुधाधीशैर्जिनेष्वादिमो
नाभेयो भगवान् पयोभिरमलैर्दुग्धाम्बुवेन्दुतैः ।

तद्वारा मधुराऽधरातलमलञ्जकेऽथ शक्रेडिता

5 सा गङ्गा जगतां मलापहृतये विभ्राजतेऽद्याप्यसौ ॥ ५० ॥

ईशानेन्द्रः शिरसि बहते तत्प्रवाहं जिनेन्दो-

र्भवत्या ब्रह्माऽधिपतिरपि च स्वात्मपावित्र्यहेतुम् ।

हस्ते नीराऽऽचमनविलसद्भाजने संनिधौ

देवाः सेवारसपरवशा एवमस्याः प्रशस्याः ॥ ५१ ॥

10 येनास्याः पयसोऽधिपानवशातो राजाऽधिराजो बला-

ज्जेता बाहुवली बभूव भरतं भूवल्लभो वा न कः ? ।

सर्वज्ञेन परं व्रतं निदधता श्रीशम्भुनोर्बधूता

सौभाग्येन सुमङ्गलाप्रणयिना गङ्गा सुनन्दा ततः ॥ ५२ ॥

सिद्धास्त्वज्जलपानतः कति यतिस्वभाव्यमव्याऽऽशयाः

15 नो विद्यामनवद्यप्यललितां प्रापुर्न बुद्ध्याः कति ? ।

गङ्गे ! शुभ्रतरङ्गसङ्गसुभगे ! श्रीपार्श्वविश्वेशितु-

र्बाल्ये स्नानविधानपावनवने नैर्मल्यमापादय ॥ ५३ ॥

उद्धृताधिकुशस्यलक्षितिश्रुतः प्राप्ता वरीतुं स्वयं

काशीशाङ्गमुवं रसैः शुचितरैर्नाम्ना प्रभावर्द्धिभा ।

20 गाङ्गेयैकविभूषणा सुचरितैर्नाना पुनाना जग-

न्मैर्मल्याय सरस्वतीप्रियपदं ब्रह्मक्रियाणामियम् ॥ ५४ ॥

गाङ्गं साङ्गं हरतु दुरितस्तम्भमम्भः समस्तं

न्यस्तं स्वाङ्गे सुभगभगवद्भक्तिभाजां परं नः ।

विद्यानद्याश्रयमतिरयात् पूरयत्वन्तराय-

25 छेदाद् वेदादिव दिवसकृत् तुल्यकैवल्यसिद्धौ ॥ ५५ ॥

गङ्गासंगाद् विमलपयसा स्वात्मशुद्धिं विधत्तां

धीरे तीरेऽश्रमरमणतो यातु मे ध्यातुरंहः ।

स्पष्टश्वेतच्छदपदमदस्तल्लहर्यामहार्य-

ब्रह्मस्थानैर्भवतु कमलै राजहंसोचितायाम् ॥ ५६ ॥

30 त्वत्तीरे वसतस्त्वदम्बु पिबतस्त्वद्व्यानमाध्यायतः

शुभ्रत्वं तव पश्यतः सुरधुनि ! श्वभ्रात् समुद्धारकम् ।

पङ्कं दर्शनतोऽचिराद् विनयतः स्नानेन गात्रेऽर्हतः

संतापं हरतः प्रयान्ति दिवसाः पुण्यात्मनां भाखतः ॥ ५७ ॥

देवानामभिषिञ्चने तव जलं स्वर्गे सुरैर्नीयते

85 सारस्यं च मुदेऽभ्युदेति वचसां पानाद् बुधानामपि ।

सिद्धानां तदिनि ! स्फुटं विघटयस्यंहोघटामुत्कटाम्
 विश्वायां स्वयमव्ययं सुमनसां दातुं प्रवाहस्त्वयम् ॥ ५८ ॥
 राजप्राजमरालपङ्क्तिबलयैस्त्वद्भीचिह्नैः सदाऽऽ-
 श्लेषो मे सरसोऽस्तु वक्त्रकमला लोके न जाग्रन् मुदः ।
 नित्यानन्दनसंपदः प्रतिपदं भूयासुराश्वन्मदैः
 कोकानां निनदैः पदैश्च विशदैर्गङ्गेऽनुषङ्गे हितैः ॥ ५९ ॥
 वर्शनात् स्पर्शनात्साहो हरसे हर ! सेषति ।
 विमलैः कमलैः कस्य गङ्गे ! त्वं गेयवीचिभिः ॥ ६० ॥

[इति गङ्गाऽष्टकम्]

गङ्गा महाभोगरसप्रसङ्गात् सिग्धान्नरङ्गा धृतकान्तरङ्गा ।
 सादेशभर्त्रा बलवीचिहस्ताभिनन्दितैव भुवि वन्दमाना ॥ ६१ ॥
 पत्रालिलालित्यमियं पयोजैः प्रकाशयन्ती नवविट्पुमाऽऽख्या ।
 सरस्वतीं सूर्यसुतां सखीं स्वां रयान्मिलन्ती ददृशेऽमुनाऽपि ॥ ६२ ॥

[अथ त्रिवेण्या अष्टकम्]

श्रीमन्नाभितनूजवार्षिकतपःपूर्तौ परं पारणा
 त्रेयांसेन रसालनिर्मलरसैर्धारा बलात् कारिता ।
 सिन्धुः सैव सरस्वती त्रिपथगा दिव्यामृता सारतः
 श्रद्धालुप्रमदाश्रुकज्जलजलैस्तत्रार्कजाऽप्यापतत् ॥ ६३ ॥
 सेयं त्रिवेणी प्रससार सारं सारस्वतं शाश्वतरूपतेजः ।
 त्रिवर्णसंसृष्टिनिःसृष्टभावं प्रोद्गाढयन्ती भुवने दिदीपे ॥ ६४ ॥
 समवसरणयोगे नाभिमूर्ध्वतृत्वनोरसुरसुरवृन्नाथैरागतैरागतैरग्यात् ।
 कृतमकृतकभक्त्या पूजनं तत्र नानास्थलजलजलवाहात् प्रादुरासीत् त्रिवेणी ॥ ६५ ॥
 प्रकटतरजटाभिर्विस्मितस्येव लक्ष्म्या जिननिकटवटद्रोर्दुग्धवर्षेण गङ्गा ।
 इह घुसृणरसेन ब्रह्मजाऽऽमोदमाद्यद्भ्रमरयुषतिराजी सूर्यजासंनियोगः ॥ ६६ ॥
 काली कालन्दिकाऽऽख्या सलिलवल्यितैर्विव्यगङ्गाप्रसंगा-
 क्षैर्मल्यं सानुरागं जगति विदधती मिश्रसारस्वताम्भा ।
 पुष्पस्रक्प्रसंनियोगाद् धवलमकलिता रक्तसूत्रानुषक्ता
 वेणी वैणीदृशोऽसौ प्रभवतु सुरतानन्दहेतुस्त्रिवेणी ॥ ६७ ॥
 कृष्णा कृष्णावताराऽऽश्रमरमणवशाद् देहभासाऽर्कयुत्री
 सूत्राच्छक्तिर्व्यनक्ति त्रिभुवनमभिनां भावनां वैष्णवीयम् ।
 ब्राह्मी शक्तिः सरस्वत्यमलजलमरे शोणभावं दधाना
 शैवी शक्तिः सुराणां सरिदरिकरिभीहारिणी वा विवेश ॥ ६८ ॥
 सुधा श्रवन्ती वसुधातलेऽसौ सुधामुजां सिन्धुरिति प्रतीमः ।
 रागादिवागाद् भुजगीव पातुं तां नागलोकाद् यमुनाभ्रमेण ॥ ६९ ॥

विषं तदीयं किमिवापहर्तुं सरस्वतीयं विधिना नियुक्ता ।

जज्ञे त्रिवेणी त्रितयाऽऽश्रयेण त्रिया जयन्ती सुरवैजयन्तीः ॥ ७० ॥

उत्पत्ति-व्यय-संस्थितित्रयमयी तीर्थेशितुर्वाहमयी

भूता गौर्जगतां त्रयीं रसवशादामोवयन्ती ध्रुवम् ।

5

द्वेषा तापमपाकरोतु भविनां भास्वत्रिवेणीपदाद्

वेदानां त्रितयीव बोधनघणं सा व्यञ्जयन्ती नृणाम् ॥ ७१ ॥

[इति त्रिवेणीवर्णनम्]

भद्रिका विषयदुर्गममार्गं मार्गयन्नथ निसर्गमहौजाः ।

प्राचलत् स गुणरोपबलेन दूरतोऽपहृतकण्टकवर्गः ॥ ७२ ॥

10

शुद्धतन्ममधिवास्य समञ्चं संपदा प्रतिपदं चतुरङ्गम् ।

श्रीनियोगनृपतिः प्रचचाल कौशले कृतमुखः समितीनाम् ॥ ७३ ॥

अध्वनि ध्वनितदिग्विजयश्रीः प्रध्वरेऽध्वरकृतां स कृतान्तः ।

ईश्वरः स्वरसतः परशक्त्या जग्मिवान् निहतमारविकारः ॥ ७४ ॥

त्रासयन्नसहनान् गहनान्तः कापि चापगुणकर्षणधैर्यात् ।

15

स क्षणेन विषमाऽऽगमबन्धं भेदयन् नयनसौष्ठवमाधात् ॥ ७५ ॥

पूर्वमार्गविशदीकरणेन दुर्णयव्ययकृताऽऽचरणेन ।

उन्नयन् स्वसमयं नयवृत्त्याऽऽदेशराट् सुमनास्स ररञ्ज ॥ ७६ ॥

श्रेणिबद्धमणिराशिभासितां चित्रगन्धिशतपत्रवासिताम् ।

चान्द्रनिर्झरणवारिणा सितां स क्रमाच्छिवपुरीमवापताम् ॥ ७७ ॥

20

अहमहमिकयाऽयं गौरवैः पौरवगौरजनि जनितपूजस्तत्र सुश्रामधामा ।

पुरि दुरितविनाशात् पार्श्वसर्वज्ञभास्वज्जननजननतायामुद्यतः स्तोतुमेवम् ॥ ७८ ॥

[अथ श्रीपार्श्वजन्मस्थानवाराणसीतीर्थवर्णनम्]

पुरी सुरीणामपि माधुरीणामेषा विशेषाद् धुरि वर्णनीया ।

वाणारसी यत्र रसी वशी च जनो निवासी सुहृशां विलासी ॥ ७९ ॥

25

श्रीपार्श्वभास्वानुदियाय यस्यां प्राच्यामिवान्तस्तमसां विभेदी ।

तच्चित्तमद्यापि कविर्बुधश्च कलाधरोऽप्यभ्युदयी समग्रः ॥ ८० ॥

द्विजाधिराजः सकलः कलङ्कं विभर्त्ति मेषोक्षप्रणालिभोगात् ।

निमज्जनोन्मज्जनतस्तदस्य गङ्गाप्रसङ्गादपि वृद्धिहानी ॥ ८१ ॥

नूनं निवासोऽपि सुरेश्वरस्य ध्रुलोकगर्वं हरतेऽत्र सर्वम् ।

30

तल्लेखशाला सविशेषबाला प्रतिस्थलं संप्रति दृश्यतेऽस्याम् ॥ ८२ ॥

महोदयोऽस्यां निवसज्जनस्य प्रतीयते साक्षरसंगतिश्च ।

शिबानुरागोऽर्हति पार्श्वरूपे पुरी तदेषा शिवसन्निधाना ॥ ८३ ॥

गाङ्गं पयः सन्निहितं यदस्यां पीयूषपूरं कुरुते विदूरम् ।

आद्यस्य योगाज्जडताविनाशः परस्य जाड्येऽग्निमुखास्सुरास्ते ॥ ८४ ॥

सुधाशनानां जडिमा न याति न लेखशालां यदमी त्यजन्ति ।
किमेवमावृणु सुपर्वलोकः पुष्पाममुष्यां विदधे स्वमोकः ॥ ८५ ॥

श्रीपार्श्वप्रभुणा स्वजन्मनि पुरा प्रेम्णा सुरा भाषिता-

स्ते सर्वे किमुपाययुर्भगवतो मत्वाऽवतारं पुरे ।

तेनाऽऽनन्दमयी पुरी समवसत् वाणारसी मङ्गलै-

5

र्नित्याऽऽलोकविकाशिका शिषपदं नाम्नाऽप्यसौ काशिका ॥ ८६ ॥

यस्यां महेभ्यनिलया द्विवि बृद्धिमीयुस्तौवर्णशैलशिखरालिजिगीषयेव ।

पद्मावलम्बनकृतः खलु वैजयन्तीव्याजान्नवाम्बरमणीरमणीयभासः ॥ ८७ ॥

सर्वे सुपर्वसुहिता विबुधा नगर्यां पर्यायमेत्य नु नृणामनृणं न्यवात्सुः ।

सौधश्रिया तदनुरागवशाद् विमाना मानातिगा सुवमयुर्मयुदर्शनीयाः ॥ ८८ ॥ 10

देवाऽऽगमादनु ननु ह्यपुरे कियन्तः शेषा विशेषरुचयो मरुतां विमानाः ।

आलोकितुं किमिति यत्र नृणां निवासा उच्चैर्यियासब इति प्रविभान्ति शृङ्गैः ॥ ८९ ॥

द्विव्यां रुचिं निदधिरे दधिरेणुगौरामन्तर्बसज्जनतथारुचिनिश्चयेन ।

इभ्याऽऽलया निजशिरःस्थितकेतुहस्तैरामन्त्रयन्त इव मार्गणवर्गमस्याम् ॥ ९० ॥

यस्यां परं जनसुखं बहुधर्मराज्यं निष्कम्पसंपदपि वैश्रमणानुभावात् ।

15

ऐन्द्री स्थितिर्धनवतां द्विविधा तदत्र युक्ता दिगीशवरमन्त्रनिमन्त्रणाऽभूत् ॥ ९१ ॥

यत्राऽऽपतन्ति सदनानि सुधाशनानां ज्योतिर्भ्रमादिव दिवः परिवस्तुमैक्ष्य ।

शृङ्गैर्महेभ्यनिलया अधरश्रियां वो नात्रावकाश इति वक्तुमिवोद्वजन्ति ॥ ९२ ॥

नैपुण्यपुण्यधनवज्जनरूपसंपद् भूदेवरूपनियताऽऽश्रयणेन यस्याः ।

स्पष्टाच्चतुष्टयसुवर्णदशाऽवसायात् तुल्याऽलका भवति किंपुरुषाऽऽश्रिता नो ॥ ९३ ॥ 20

उच्चैर्धनानि मनसा सममादधानाः पान्त्रेषु यत्र पुरुषा विभवप्रधानाः ।

मन्ये तदुच्चगतिसंगतिहेतवे स्वं तेषां गृहाणि पुण्डुर्दिवि वर्द्धमानम् ॥ ९४ ॥

पौरस्त्रियो निशितमस्त्रमिव स्मरस्य नृणां वशीकरणकर्मणि सावधानम् ।

यासां स्वरूपविजयेऽप्सरसां प्रियत्वं युक्तं सुरालयगतस्य सुराधिपस्य ॥ ९५ ॥

जाज्यस्पृष्टा जलरुहा यदिवेन्दुना नो वक्त्रं सकर्णविधिना तुलयेद् वधूनाम् ।

25

वैवर्ण्यमभ्युदयते द्वितयेऽप्यमुष्मिन् येन क्षणेन सुधियां स्फुटमीक्षणेन ॥ ९६ ॥

पद्मालिशालिचरितैः परितोऽपि पक्षे साम्यं विधेयमधुना मधुपायिपूर्णं ।

तज्जास्ति वस्तुविषया वनिताऽऽननानां यैर्निर्जिताऽधररुचाऽस्य सुपल्लवश्रीः ॥ ९७ ॥

रामाभिरामवदनैर्मद्वनैपुणेन स्त्रीयोपमापदविलोपविधिवर्धधायि ।

साधर्म्यपङ्क्तिषु ततो वचविन्दुरिन्दुर्द्वैवैर्न्यवेशि विवि शून्यपदेऽरुणोऽपि ॥ ९८ ॥ 80

वर्ण्यः सुराधिपसभासु सभासुरश्रीरिन्दुर्मदक्षतिरमुष्य विशिष्य कार्या ।

नार्यननैरिति शृङ्गैर्वृधे नगर्यां द्रष्टुं परस्परकृतामिव वाक्चर्याम् ॥ ९९ ॥

मुक्ता परव्यसनमभ्यसनं नराणां

शमजस्य मुष्टमशनं वसनं यथेष्टम् ।

पुर्यां विमृश्य निलया धनिनां विमाना-

नुयान्ति शंसितुमिव प्रभया समानान् ॥ १०० ॥

उच्चत्वमेषु विषमेषु रसादिवास्यां वश्येषु दिग्युवतिवक्त्रनिरीक्षणेन ।

अन्योऽन्यमुबलितकेतुकरेणसंज्ञापज्ञापकेषु भवनेषु विदूरतायाः ॥ १०१ ॥

८ मुख्यं सुमेरुशिखरैः सममंस्ति सख्यं धाम्नां पुरे कुमुदबान्धवसाधुधाम्नाम् ।

निर्णीयते तदिदमद्भुतदानशौण्डिकल्पद्रुकल्पपुरुषोत्तमसन्निधानात् ॥ १०२ ॥

नाहृष्टदृष्टरुगनिष्टगरिष्टरिष्टदुष्टामरादिजनितः परितापलेशः ।

पुर्यां तदुष्णमहसा विहितोऽपि तापो मा भूदिति व वृधे जनसौधवृन्दैः ॥ १०३ ॥

सिद्धिर्द्विधाऽपि नगरेऽङ्गभृतां सुसाधा बाधा न काचन वने भवनेऽवने वा ।

१० विश्वत्रयेऽपि महती बहतीह वृद्धिं कयातिर्न तद्गृहमहोदयविस्मयः स्यात् ॥ १०४ ॥

दध्रे जनैर्गिरिवरस्य चिरस्य धैर्यं लक्ष्मीः पुनर्विपणिभिर्मणिभिः प्रपूर्णैः ।

गोत्राऽऽश्रयश्च सचिवैरवशेष एष नूनं महेश्वरगृहैः परिवृद्धिवेषः ॥ १०५ ॥

ऊर्ध्वं विवि स्थितिभृतोऽपि सुरानुरागादागामुका भुवि पुरे सुरभासुरेऽस्मिन् ।

देवालयाः खलु महेश्वरनिवासमूर्त्या तेषां तथापि स तथोच्चगतिस्वभावः ॥ १०६ ॥

१५ उल्लङ्घ्य खेचरगणान् गगनेऽभ्ययास्यन् नूनं महेश्वरगृहाणि महान्ति शृङ्गैः ।

पादावनम्रशिरसा यदि नागलोकस्तेषां विलम्बकरणं भुवि नाग्रहीष्यत् ॥ १०७ ॥

पुण्यात्मनां परिचयान्नगरी गरीयःपुण्यैर्द्युलोकजयिनी जयनीतिपात्रम् ।

नृणां महोदयविधिं सहसाऽभिघत्सेऽसौ धैर्यधुर्यमणिनिर्मिततुङ्गसौधैः ॥ १०८ ॥

[इति श्रीबाणारसीनगर-नागर-भवनवर्णनम् ।]

२० तन्नाभिनम्य जिनपार्श्व-सुपार्श्वदेवतीर्थद्वयं सविजयं नमयन्ननान् ।

श्रीजैनशासनजयं नगरे नियोगी शक्त्योदघोषयदयं हृदयं दयायाः ॥ १०९ ॥

अध्वान्तरेऽप्यसुतरां सुतरां तरङ्गैर्गङ्गां व्यतीत्य कृतमार्गबहुप्रयत्नः ।

गच्छन्नतुच्छमुनिगच्छविषेयवृत्त्याऽऽदेशप्रभुर्भुवि वनानि मुदाऽऽल्लुलोके ॥ ११० ॥

अथ उपवनवर्णनम्, यथा -

२५ उपवनपवनश्रीसौरभानुष्णभावैर्मनसि मनसिजस्य प्रादुरासीद् विकारः ।

तमथ कथमपि खं शुद्धमार्गप्रपन्नं समयरसिकवृत्त्याऽऽवेत्य स द्रागरौत्सीत् ॥ १११ ॥

अनवधिविधिविषोधान्निर्विरोधप्रबोधात् सहृदयहृदयेऽन्तर्नन्दयन् न्यायधर्मम् ।

अपथमथनकर्मा संकथाभिः सुधर्माऽधिपतिरुपवनान्तः आन्तभावेऽभ्युबास ॥ ११२ ॥

स्फुरति मरुति मन्दे तस्य खेवं विभेद किशलयबलयानां बालनैः काननाली ।

३० परभृतभृतकस्तत् साधुवादं जगाद भ्रमरमुखरबन्दिस्तोत्रपाठानुसारी ॥ ११३ ॥

सुरतरव इवामी रेजुर्बैर्विशाला बहुदलफलभारैर्नम्रसर्वाङ्गशालाः ।

उपवनसहकाराः स्पष्टपुष्पप्रकाराः परिणतसुरसार्थाऽऽमोदितकृमापसार्थाः ॥ ११४ ॥

कनकधदितमौलिर्मञ्जरीभिर्बभासे प्रसृमरबहुवर्णभ्रामरै रत्नपूर्णैः ।

सकलतरुकुलेषु प्राज्यसाम्राज्यशंसी रुचिररुचिनिसर्गस्यूतभूताकरस्य ॥ ११५ ॥

घनतरतरुशाखाच्छादनात् काननेषु न तरणिकिरणानां कापि संक्लेशलेशः ।
 घन इव घनभूमौ संनिविष्टस्तदीयप्रकटकपटवृक्षा विश्वविभ्रान्तिखिन्नः ॥ ११६ ॥
 प्रमदघनविशोकाशोकवृक्षेष्वावस्थान्मधुरमधुपदेक्षोद्भिन्नकन्दर्पसेना ।
 जगति विजयलब्ध्या गीयमानाऽलिङ्घनैर्युषतिजनमनःस्थं मानभारं जहार ॥ ११७ ॥
 भवति पटुरसूर्यपश्यता राजदारेष्विति चतुरवधोभिः पूर्वमूचञ्चलाक्षी । 5
 शुक्रतरतरुजाया संवृणोतीव सर्वा तनुमनुपदगङ्गासङ्गमादेव साध्वी ॥ ११८ ॥
 त्रिकरणदृढशक्त्या मातुरापक्षिधार्या तनयविनयवृत्तिः सन्नरेवं प्रधार्या ।
 व्यपहृत इति भूमेर्भूमिजैः पूर्वगोत्राचरणवर्णमनोभिः सूर्यजन्योऽभितापः ॥ ११९ ॥

वनमिह बहुरम्भाऽऽरम्भसम्भावनीयं
 द्विजनिवहपरीताशोकलोकार्चनीयम् । 10
 भवनमपि च तादृक् पूर्वदेशे निवेशे
 भवति विभवसाग्रे प्रायशः संनियोगः ॥ १२० ॥
 बहुसुमनसां स्मेरीभावः पुरेषु यथोत्सवे
 प्रभवति वयोयोग्यस्तालाकरः सुधियां मुदे ।
 भजति सरसामालीं प्राप्याङ्गनारमणाऽऽदरं 15
 पथि विचरता तेनोद्याने तथा दृढो स्थितिः ॥ १२१ ॥
 ललितमसकृत् क्रीडाऽऽरामे कपेर्न वृषाकपेः
 कचिदपि न वै तालस्तालः परं धृतगौरवः ।
 शुकपरिचयः पाठे नृणां नवांशुकसंख्यः
 प्रमुदिततयाऽऽदेशेऽन व्यलोकि महौजसा ॥ १२२ ॥ 20
 सुरतरुचिता वाटीपाटी स्त्रियाः कचपद्धतेः
 सुरतरुचिताऽऽदेशे तस्याद्भुतं समजीजनत् ।
 नवकुलरुचिप्रीत्येभ्यानां मिथो जनभोजनं
 नवकुलरुचिप्रौढोद्याने पुनर्न महोत्सवम् ॥ १२३ ॥
 पुरि भटजनः सर्वो गर्वोद्गुरो धृतकञ्चुक- 25
 स्तत इव वधूवर्गः पौरः पराकृतकञ्चुकः ।
 उपवनगतौ तेनापायि स्फुरत् कलिका लता
 कचिदुपनता वैबाह्यैवावनेः कलिकालता ॥ १२४ ॥
 (दृढतरकुचप्रौढत्वेनावरीतुमशक्यतां
 प्रथयितुमिव स्पष्टीकुर्वन् तद्गुणसंगतिम् ॥ १२४ ॥) 30
 [इति वा उत्तरार्द्धपाठः ।]

स वनविषयं स्थाने स्थित्या यथा वसुपायिनां
 सवनविषयं स्थाने गृह्णन् मनो वसुपायिनाम् ।
 प्रसवकलिकालाऽऽस्यं पश्यन् कचिद् भ्रमरोचितं
 पथि न कलिकालाऽऽस्यं कञ्चिन्नरं भ्रमरोचितम् ॥ १२५ ॥ 35

श्रीकलैरविरलैर्भुवनानि नित्यमुत्सन्नहितानि वनानि ।
तामि वीक्ष्य कृतसंवननानि तुष्टुषे स जनुभृजजननानि ॥ १२६ ॥

पूर्वं श्रीजिनवीरवीरचरितं दुर्गोपसर्गोदिकं
ध्यायं ध्यायमुपापतः स्थिरतमास्तद्विषयाऽऽस्वाद्यतः ।

5

स्वं पुष्पौघमवाकिरन्ति तरवस्तेऽद्यापि तीर्थस्थले
सारं सारममी समीरकपटात् किं घूर्णयन्तः शिरः ॥ १२७ ॥

कचनवननिकुञ्जे प्रत्ययी प्राप्तरूपैः
स्वयमिह समुपेत्याऽऽशिन्निधे वेशमूपैः ।

अविकृतकृतहस्तैर्नीयमानः पुरस्तात्

10

समितिसहितवाचाऽऽदेशराजः प्रगल्भः ॥ १२८ ॥

[इति पूर्वदेशमार्गवनवर्णनम् ।]

सुवर्णसावर्ण्यरुचिः सरोजुषां गलत्परागैररुणांशुपांशुभिः ।
तेनोल्ललङ्घेऽथ सुवर्णवालुका सरिद्धरिष्ठैः करिभिः परिस्तुता ॥ १२९ ॥

देवदूष्यशकलं पुराऽर्हतः स्कन्धतः शतमखेन धारितम् ।

15

संपपात जनपातकच्छिदे तद् दधार जलधारयेव सा ॥ १३० ॥

तमसि तरणिकल्पः कल्पविशिर्विकल्पः कृतसुकृतविनोदः प्राप्ततीर्थप्रमोदः ।

मनसि निहितवीरस्तीरमस्याः प्रपेदे पदुवहनबलेनोत्तीर्य वेणीं सवीर्यः ॥ १३१ ॥

कचनवचनभङ्ग्याऽऽरोग्ययोग्यप्रयत्नः करणकरनियुक्तान् बोधयन् योधलोकान् ।

विदितविषयशुद्धिस्तेजसाऽऽदेशराजः प्रमुदितनृपचक्रः शकलक्ष्म्या रराज ॥ १३२ ॥

20

कतिपयविषयाणां निग्रहं विग्रहेण विदधदधिकबोधिस्सोऽधिकारेऽधिरूढः ।

यतिनृपतिरवापावापजापोदयश्रीरविरिब दिवसाऽऽस्ये पत्तनं पूर्वभूम्याः ॥ १३३ ॥

मत्वा तस्वविवस्तदागममिह श्रद्धाधनाः साधना-

न्यानीयोचतुरङ्गपुङ्गवगजादीनि स्वयं तैः समम् ।

प्रौढाऽऽम्बरपूर्वमभ्ययुरतिप्रीता विनीताऽऽशयाः

25

पूर्वापत्तनवासिनः प्रशमिनः श्रीचित्रभानूदये ॥ १३४ ॥

इति श्रीविश्वविजयनाम्नि महाकाव्ये महोपाध्यायश्रीमेषविजयवर्णनविरचिते

उदयश्रीकलिते पूर्वविक्रमवाणवन-भवन-नगरमार्गवर्णनो

नाम एकादशः सर्गः ॥

॥ श्रीः ॥ छः ॥ कल्याणवृद्धिः पल्लववती भवतु ॥

द्वादशः सर्गः ।

आनन्दमेदुरतया दुरितैर्दुरन्तैर्मुक्तेन तेन गुरुणा गुरुणाऽऽदरेण ।
 संयुज्य पूज्यविधिना सुदशस्तदेभ्या अन्तःपुरं तमथ निन्युरमन्युमान्यम् ॥ १ ॥
 गर्जस्तु वायनिवहेषु चलन् समित्याऽऽदेशप्रभुः प्रभुतयाऽन्वितपार्श्वनाथम् ।
 चैत्ये समेत्य सह सङ्गजनेन वृत्तैस्तुष्टाव तुष्टमनसा परपुष्टभावात् ॥ २ ॥ 5
 स्वस्तिश्रियः प्रणयपात्रममात्रशक्तिश्चिन्तामणिर्विनमणिर्जिनपार्श्वरूपः ।
 यस्यां सदाऽभ्युदयवान् सुवनावभासी सा पूर्वदिग् विजयतां जयताण्डवेन ॥ ३ ॥
 फुल्लत्फणीश्वरफणामणिशोणरोचिरुदीयमानमसमानममानमाह ।
 यस्य प्रभोः शिरसि सेवकसेव्यभूतेर्नित्यं महोदयमिह द्विविधं प्रसज्य ॥ ४ ॥
 प्राच्यामिवाभ्युदयिनो जिनपार्श्वमूर्त्तौ भक्त्यैव वक्ष्यमनसः शशिमुख्यस्त्रेताः । 10
 वक्त्रं शशीवरफणामणिकैतवेन भौमादयो दिनकरः कनकातपञ्चम् ॥ ५ ॥
 येन प्रबोधविभवः कमलाकराणामुत्पाद्यते द्युतिभरेण तमो विभिय ।
 स्फूर्जत्फणामणिरुचाऽऽणिमाऽनुभावश्चिन्तामणिर्विनमणिस्तव्यं प्रतीतः ॥ ६ ॥
 सखकबालमपि मोदयति स्वभासाऽभ्यासात् करोति सुवने जडताविनाशम् ।
 नास्तं प्रयाति सुमनस्तु कृतावबोधस्तेनेश ! एव विजयी सुवने दिनेशः ॥ ७ ॥ 15
 यः पूर्वगोत्रविशदीकरणे पटीयान् राज्ञे हितं वसु व्रदाति सदाऽतिशायी ।
 कर्त्ता प्रभावविभवेन जगत्प्रभाऽऽख्यं पार्श्वात् ततो न हि परः परमार्थभाखान् ॥ ८ ॥
 ख्यातिं यतः समभजद् सुवनेऽश्वसेनाह्वानः क्षमापतिरतिस्पृहणीयतेजाः ।
 यद्वा मयाऽप्यधिगता सुगुणैः प्रशंसा प्राच्या स किं न सविता सविता विमूढाः ॥ ९ ॥

पूर्वाहरिजननतः सकलादितेय-

20

ध्येया बभूव नवभूवरवर्णनीया ।

काश्या प्रकाश्य निजरूपमतः स भाखान्

पार्श्वाऽख्यया विजयते जयतेजसाऽर्च्यः ॥ १० ॥

यस्य प्रभा प्रियतमाऽऽयतमानसस्य राजन्यजन्यमहिताऽवहितानुरागे ।
 मुक्त्वा परं जनपदं सहचारचारुस्तस्मिन्निहार्हति किमर्हति नार्करूपम् ॥ ११ ॥ 25
 भोगीन्द्रनिर्मितसहस्रफणामणीनां रोचिभ्यैर्धवलयन् बलयं धरण्याः ।
 क्षुद्रग्रहाविललितं हरते समग्रं तस्मिन् सहस्रदधितानुधिता कथं स्यात् ॥ १२ ॥
 यस्योत्तरायनमपि प्रकटं भुजङ्गं च्छत्राऽऽश्रये प्रतपतस्तपसाऽऽतपेन ।
 तदक्षिणासनमहो कलिकुण्डलीर्षं साम्योदधेस्तरणिसाम्यममुष्य मुख्यम् ॥ १३ ॥
 सूर्यः पुषोऽपि जनने सति मासि पौषे धाम्नां सहस्रमधिकृत्य जिनस्य सेवाम् । 30
 नूनं तदूनमभवत् कदाऽपि तस्य युक्तस्ततो मुनि सहस्रदधिर्जिनोऽपि ॥ १४ ॥

दोषाकृतिर्विनिहता वपुषांशुपोषात् शोषाय वा प्रकटितं भुवि पङ्कुराशेः ।
पद्मोदयं प्रणयता प्रणयेन येन चित्रं न तत्र वरतेजसि चित्रमानोः ॥ १५ ॥
पूर्वोदयं निदधता विधिनाऽधिमित्रं मित्रं विधाय ससृजे शुवनोपकारः ।
पार्श्वेन विश्वविभुना कमठप्रतिष्ठा प्रान्तं प्रकाश्य घरणीघरसंनियोगम् ॥ १६ ॥

- 5 यः पद्मिनीहृदयमध्यगतोऽपि कान्त्या तस्याज राजमहितो न सुवृत्तभावम् ।
कृत्वाऽऽतपप्रकटनं घटयन्नवन्यां पादप्रसादमुदितं भरतप्रदेशम् ॥ १७ ॥
पार्श्वं न मुञ्चति कदाऽपि कविर्यदीयं प्रीत्या पुरस्सरतया जनदर्शनीयः ।
तद्बुधोऽप्यनुगतावपि तौ प्रभावात् प्राप्तोदयाविव ततः शुचिसंषयेन ॥ १८ ॥
उच्चैर्गिरः स्तुतिपदं जगदुर्न भोगा यस्याऽऽगमे भुवि सपक्षतयाऽतिदक्षाः ।
10 गावः पुनर्दिशि दिशि प्रसृता रसौघश्रुत्या प्रियाः सुमनसां रुचिबद्धनेन ॥ १९ ॥
सर्वस्य वश्यकरणे निपुणा गुणाढ्याः प्रादुर्बभूवुरिह बोधिकरस्य वाचः ।
उज्जागरः सकलनागरनागलोको यद्दर्शने स्फुरति साधयति स्वमर्थम् ॥ २० ॥
यस्याङ्गकान्तिविभवेन विसर्पतैव दर्पोऽपि कौशिककृतः परिसर्पति स्म ।
निद्राणतामनुषभूव परं कुवेलास्थानं सरोऽभिगमनीयममृज्जनानाम् ॥ २१ ॥
15 विश्वप्रभाविह विवेश विधेर्निदेशात् सूरप्रभाऽरुणतयाऽभ्युदयप्रसक्ता ।
तेनाऽधरो धरति रागधुरं विशिष्य शेषः प्रभाकृति ततः सित एव वेषः ॥ २२ ॥
सौम्या रुचिर्मुखसरोरुहितीर्थभर्तुर्वप्रातपत्ररचनासु महेन्द्रलक्ष्मीः ।
मुक्तालतासु नवविष्ण्यकलाविलासः शीर्षे फणामणिगणे तरणिप्रकाशः ॥ २३ ॥
सिंहासने समुपविश्य गवां विलासैर्विश्वं विभासयति विश्वविभौ जिनेशे ।
20 व्यर्थी भवैस्तदिह निर्मलधर्मचक्रमूर्त्या पुरः स्फुरति भृत्य इवोष्णकान्तिः ॥ २४ ॥
नैकः प्रकाशनपटुस्तरणिस्त्रिलोक्या न द्वादशापि विधिनावधिनाऽवगम्य ।
चक्रेऽस्य मूर्ध्नि फणिसप्तकमुत्फणासु पार्श्वस्य सप्तशुवनप्रतिभासनाय ॥ २५ ॥
ज्योतिर्भरे प्रसृमरे भगवान् स सूर्यद्वीपाधिपप्रतिकृतिः कृतिनां विभाति ।
जातिः सहस्रमहसां मणिभित्तिविम्बश्रीशुम्बनेन कुरुते गुरुपादसेवाम् ॥ २६ ॥

- 25 रविद्वीपाधीशः प्रभुरिह विनिर्णीयत इतः
शतस्तोमैः स्तुत्यः प्रतिदिनमयं नाम शतशः ।
जिनः पार्श्वञ्चिन्तामणिरिति मनोऽभीष्टकरणाद्
भुवि ख्यातः प्रातर्मम विषयतां यातु स नतेः ॥ २७ ॥
स्तुत्वेति पार्श्वतरणि तरणि भवान्वेर्वाञ्छासुरद्वुकरणि सरणि शिवस्य ।
30 धर्माश्रये स्थितिमधावतुरोऽपि मासानासां पुण्यसमयं भगवन्नियोगी ॥ २८ ॥
उच्चैः सभामिव दिवः प्रसरत्सुधर्माऽऽख्यातां स साधुवसतेः शिखरे प्रपद्य ।
तत्रैक्षताऽखिलपुरः सुषमां स्वभासाऽऽवेशप्रमुखिशुवनेऽपि निदर्शनीयाम् ॥ २९ ॥
यत्रोत्तुङ्गविहारहारिललितैर्मानाद् विमाना दिवः
प्रच्युत्य प्रतिपत्तये धनवतां सौधभिया शिश्रियुः ।

तच्चिह्नं तु गवाक्षलक्षविलसद्वर्ममानुसूपाङ्गना-

प्रेक्षाभिः सहसाऽनिमेषनयना देवा इवामी जनाः ॥ ३० ॥

यत्रोच्चैस्तरचैल्यकेतुचलनैस्त्रस्ता इवेतस्ततो

भ्राम्यन्तोऽपि दृगादयः प्रियतमा राज्ञः भ्रमं नेत्रति ।

नक्षत्राण्यत एव ता ग्रहगणग्राहेण रात्रिं चरा

मेषोक्षायतराशिभिर्दृढतरं बद्धा सुधारश्मिना ॥ ३१ ॥

यस्मिन्निभ्यजनालयैर्नु विजिता देवालयो व्योमनि

भ्राम्यन्ति स्य सविस्त्रयास्तदनुगाः सूर्यादिवेदा अपि ।

स्वर्णं स्वर्णगिरेर्जिघृक्षन् इवोन्मीय स्वकीयान् करान्

क्षीणाक्षीणतयैव राज्ञि विवितं पारिद्रव्यमेषां ततः ॥ ३२ ॥

सौधानां किरणैः पराजिततयाऽप्यावह्यकाभ्यागमा-

नक्षत्राणि समागतान्यपि समुत्तम्य स्वहस्तं मदात् ।

न स्यातुं प्रभवन्ति तेन पुरतोऽश्विन्याः प्रचारे निशि

राज्ञः सार्धमपि त्यजन्ति न मनाक् शून्यस्थलस्थान्यहो ! ॥ ३३ ॥

मुख्यं सौख्यममुष्य सौधवसने मत्वा सुरैरुज्जिताः

किं तेषां निलयाः परिभ्रममधुर्निस्तारयोगादिव ।

निःश्रीका इव नीरसायनरता नित्यं तमःसंगता

नक्षत्रोपधिना कचिन्मृगशिरःस्थानेन शून्यास्ततः ॥ ३४ ॥

यत्रोत्तुङ्गनिवासशृङ्गनिबहव्यासङ्गसङ्घर्षत-

स्ताराणां सकलाऽप्यहारि सुषमा रौद्राकृतिस्तावतः ।

उद्धृतैव हि कृत्तिकाशतभिषकसङ्केऽपि तल्लोहिता-

ङ्गस्याहर्निशविक्रियापरिणतिर्व्याह्रन्यते नान्यतः ॥ ३५ ॥

सेवायै जिनराजराजतलसचैत्यव्रजस्यानिशं

देवा यत्र पुरे सुरेशमहिते पौरच्छलादाययुः ।

तच्छेषः प्रतिभासते निशि कविः काणः कलङ्की शशी

वक्रः पङ्कुरथोऽशनिः स नियतं स्वर्गे निवासी जनः ॥ ३६ ॥

यद्ग्रेहालिमहामहोभिरभितो विस्तारिभिस्तारका-

धीशः पाण्डुरितः कलङ्कविकलञ्चित्राय यावद् भवेत् ।

तावत् तुङ्गगवाक्षसङ्गतवधूरास्योपमासंभ्रम-

च्छेदायेव सुखेन तं वितनुते नूनं तथैवाङ्गनात् ॥ ३७ ॥

प्रातर्भानुरयं तथाश्रुतिभरैरग्रेन विभ्राजते

श्रीरन्नाकरतोऽप्युपेत्य विवसुः कोपारुणः स्वात्मनि ।

संस्थाने करचालनादिह दृणां स्पष्टान् मणीनां गणान्

मन्ये प्राप्तकविः करोति सुवनप्रोद्भासनं सोऽचिरात् ॥ ३८ ॥

सौधादङ्कुरितैः करव्यतिकरैः स्वस्वामिनां कामिनी-
लोकस्थाऽऽननसौहृदेन शशिनः काष्ण्यं निहन्तुं रयात् ।

यावन्निर्मलता क्रियेत सुषिरं तावत् तदीयाऽऽनना-
म्भोजप्रेक्षणलज्जयेव स पुनः स्पष्टं कलङ्की विधुः ॥ ३९ ॥

5 उच्चैस्त्वेन महौकसां वनवतां ग्रीष्मेऽपि यत् केतनै-
र्वायुव्यञ्जनयाऽक्रियन्त हरयस्तीक्ष्णद्युतेः सुस्थिताः ।

तेनामी हरितत्विषाऽत्र परितः स्वर्णाचलं प्रासुका
विस्फेरस्फरतोऽश्विनीमनुगता घावन्ति तत्कामुकाः ॥ ४० ॥

10 नक्षत्राणि कथं व्रजन्ति परमं पारं वियत्नीरधेः
प्राप्यं पादसहस्रधारिहरिणा वेगेन ससार्वताम् ।

पुर्यामिभ्यमहौकसां पथि न वेदालम्बनं सुन्दरं
हासान्यासविलासलालसवधूप्रेमामिलावेक्षणैः ॥ ४१ ॥

प्रोच्चैर्गन्तुमिबोत्सुकैर्जनगृहैर्यां जेतुकामैर्दिवोऽ-
भ्याहूतेव किमश्विनी प्रतिपदं रत्नाङ्गणे बिम्बिता ।

15 भीतस्तच्चरिताद् विशिष्य सकलः स्वर्लोक एवापतद्
ज्योतिः संक्रमणच्छलेन पदयोस्तेषां स्फुरत्तेजसाम् ॥ ४२ ॥

स्वर्लोकं प्रभयाऽधरं विदधता नक्षत्रबिम्बोपधे-
स्तेनोदस्त इव ध्वजव्रजतनुर्हस्तः प्रशस्तः श्रिया ।

20 सौधानां निवहेन शुद्धरुचिना तन्नेन्दुसूर्यद्वयं
क्रीडाकन्दुकचारुचित्रचरितं धत्तेऽप्रमत्तेऽङ्गितैः ॥ ४३ ॥

स्फीतिं सातिशयां विमृश्य हरिणा यन्नेम्यलोकौकसां
नित्यं स्वर्गविधातिनीं प्रविदधे विघ्नाय तारास्थितिः ।

तेषामुच्छिन्नकेतनैः प्रचलितैः संघृष्य दूरीकृता-
स्ता अस्ताचलगण्डशैललुलिता गच्छन्ति विच्छाद्यताम् ॥ ४४ ॥

25 सौधानामभिवर्द्धनेऽन्तरगतास्तारावतारा अपि
व्याधूयन्त कृतान्तरायकतया मूर्द्धन्यधन्यध्वजैः ।

तेनामी प्रतिभान्ति चञ्चलतया वार्दिस्तरङ्गा इव
नासूयाऽध्यवसायिनामिह भवेत् कुत्राऽपि नित्या स्थितिः ॥ ४५ ॥

30 सौधानां निकरैर्महोन्नतिधरैर्दण्डैरिहास्रकवै-
रुत्खातादिविषदुमा वितरणैः स्पर्द्धिष्णवः स्वाधिपैः ।

तन्मूलं स्फुटमेव दूरपतितं चित्रा-विशाखा तथा
पञ्चाणि प्रतिभान्ति कान्तिविलसत्तारावतारश्रिया ॥ ४६ ॥

अत्युच्चैस्तरचैत्यमूर्धनि लसत् सिंहप्रसङ्गाग्रमः
 सिंही सनुमसृत राहुमसितं प्राहुस्तमन्वीक्षकाः ।
 अन्तःसंगतपुत्रिका जनमुत्सारभोजन्मलक्ष्मीभर-
 स्पर्द्धिष्णोः शशिनोऽनुवाहनशशक्यादित्सुमसिन् पुरे ॥ ४७ ॥
 अभिन्यः प्रतिवेद्यम विस्मयपदं ब्राह्मीप्रवृत्तिः परा
 चारोऽप्याहितमङ्गलः श्रुतिरुचिः स्पष्टा बुधैः संगतिः ।
 सूरः पूर्णकलाधरश्च सकलो लोकः कवित्वाश्रय-
 स्तज्ज्योतिर्गणभासुरेऽत्र नगरे न्याग्या गुरोरादितिः ॥ ४८ ॥
 मा ब्राह्मीनगरीजनः परिजनं रम्भादिकं स्वःपते-
 स्तुङ्गत्वेन निजौकसामिति घृतान्तर्जालिका वेधसा ।
 ताराणामवतारणेन सहसा तां नागरे जागरे
 वायुर्वष्टिसुखायदृष्टविभवात् प्रातर्विदूरेऽकरोत् ॥ ४९ ॥
 अस्माकं सुहृदः क्षमाधरवरास्तुङ्गश्रिया तान् द्विषन्
 इन्द्रः कीदृगितीश्वराश्रयगणं बर्द्धिष्णुमालोकितुम् ।
 द्यौर्मत्वाऽतिचलाचलग्रहमिषादुचैः श्रुतिश्चाश्वयुग्-
 वृत्त्याऽस्ताद्रिवरीर्बिहस्तकलया सद्यो भजत्यन्वहम् ॥ ५० ॥
 अत्युच्चैः श्रुतिसंपदामृषिद्विषयासङ्गतः प्रस्फुटं
 ब्राह्मीनिर्मलताज्जुषां हृदतया सन्मार्गमासेदुषाम् ।
 आदित्यश्रुतिशालिनामिह भवेत् किं ज्योतिषां विभ्रमः
 पातो चास्तगिरौ पुरोन्नतगृहेः पादाः स्खलेयुर्न चेत् ॥ ५१ ॥
 ज्योतिर्हव्यभुजां कुतो दिशि भवेत् वक्त्रेऽतिचारेऽथवा
 गत्या मार्गविभ्रुक्तिरत्र महसां राज्ञः प्रसारेऽप्यहो ! ।
 अत्युच्चैस्तरसौधमूर्ध्नि बिलसल्लोलेक्षणावेक्षणा-
 वस्यां वेद्यहि विभ्रमः प्रसरति द्वेषा प्रभाऽऽच्छादनात् ॥ ५२ ॥
 सन्मार्गेण गुरोर्महोदयवशायुक्ताऽऽलयानां जने
 क्षेत्रज्ञे बहुधान्यवृद्धिधरणप्रौढिः प्रसिद्धाऽऽगमे ।
 सर्वाऽऽशासु फलाऽऽक्यता क्षितिभृतां सारस्यमावश्यकं
 नृणां कामनयाऽऽदरेण फलितं साभोगभोगश्रियाम् ॥ ५३ ॥
 इभ्यानां गुरुदैवतं प्रियतरं चित्ते सचेता जनः
 सर्वोऽप्यश्वयुगेन साऽऽभरणिता बाहुल्यमोजस्विनाम् ।
 नेत्राभीप्सितसंगतिर्द्विजपतिः प्राभाकरीं वा रुचिं
 धत्ते तत्र पुरे न चित्रविषये ज्योतिर्महत्त्वं गुरौ ॥ ५४ ॥
 कान्तः शान्तविधेर्निशान्तममलखान्तः स्वसिद्धान्तविद्
 न भ्रान्तः कचिदर्थसाधनकृतौ भ्रान्तो न सत्कर्मणि ।

यस्मिन्निव्यसनः परं सुवसनः भद्राऽतिशायी जनः

सौघर्मस्थितिलक्षणं समुचितं तस्मिन्नहो ! पत्तने ॥ ५५ ॥

विश्वाऽऽखण्डलमण्डलीमनुनयन् शोभाधनैः साधनै-

र्निःसामान्यवदान्यतादिसुगुणैर्यत्राऽऽस्तिकानां गणः ।

5

तत्रैश्वर्यकथां सदाऽप्यवितथां गङ्गाऽऽभ्रयात् कुर्वति

सत्यः श्रीनगरेऽस्ति वर्णनविधिर्दिव्योऽभिनव्यश्रिया ॥ ५६ ॥

तत्र व्यतीत्य चतुरश्रतुरोऽपि मासानुद्दोषिबोधिनि जने जिनधर्मदार्ढ्यम् ।

कुर्वन् विमोहबलमुच्छलितच्छलेन वेगाज्जिगाय मुनियोगिनियोगिनागः ॥ ५७ ॥

प्रास्थापयद् विदिशि हव्यभुजो भुजौजाः पादातिचारबलमस्वलितं खलैः सः ।

10

सम्यग् मुहूर्त्तसमये समये प्रसिद्धं सम्मेततीर्थमथ नन्तुमना वनान्तः ॥ ५८ ॥

शुद्धाऽऽशयः स्वयमपि क्रमतश्चाल वाचालयन् जयरवैर्दशविक्रकदम्बम् ।

निर्वासयन् जनपदावनयप्रवृत्तिं कृत्वोपदेश-विनिवेशविधेः प्रबन्धम् ॥ ५९ ॥

सैवानुरागपरभक्तिरनेन धार्या सार्या स्मृतिश्च मनसा गुरुगौतमीया ।

शालेयसंवरपरिक्रमणेन मार्गमभ्यस्यता मुवि कृतोऽविकृतः प्रयत्नः ॥ ६० ॥

15

कृत्वा विशिष्य समितिं वचसा ररञ्ज स प्राकृतप्रतिपदस्थितिमादधानम् ।

भूपालवर्गमपवर्गनिसर्गरागावर्यापरीषहसुहः सहसाऽध्वचारी ॥ ६१ ॥

अर्हद्विहारभवनाद् विविधोपहारप्राप्तां विहारनगरीं क्रमतो जगाम ।

सद्गामसाधुचरितैर्मुवि गीयमानैरादेशभूपतिरतिप्रतिपन्नधैर्यः ॥ ६२ ॥

तत्रापि चैत्यनमनाञ्ज मनाग् विषण्णः स्तोतुं स्वतः प्रवृत्ते जिनभास्वतोऽर्चाम् ।

20

प्रत्यक्षतः क्षततमस्तमपार्श्वनाम्नः सर्वार्थसाधनविधेर्जिततीव्रघाम्नः ॥ ६३ ॥

खस्तिश्रियां निवसनस्थलमाननाञ्जमञ्जं जिगाय कलयैव सदोदयेन ।

यस्य प्रभोः कमठदर्पहरस्य कामं कामप्रधाभरहरस्य मनोहरस्य ॥ ६४ ॥

खस्तिश्रियः सुभगसंगतशोणवासस्तुल्या स्फुरन्ति परितः खलु यस्य भासः ।

उद्यत्फणामणिमुवः किल भूर्भुवःस्वःस्वामी स कामितमुदे शिवधामगामी ॥ ६५ ॥

25

खस्तिश्रियां करणमाभरणं त्रिलोक्या अर्हजिनेन्द्रभगवत्प्रमुनामधेयः ।

ज्ञातार्थजातपटुबोधसदावदातस्तातः स सातविधयेऽस्तु सतां कृपातः ॥ ६६ ॥

खस्तिश्रियां समुदयोऽभ्युदयेन यस्य प्राकुर्भवत्यखिलदुर्भवसंनिरोद्धुः ।

अस्वप्नतो विदधतः प्रकटोपदेशव्यास्या महेन्द्रदिशमाश्रयतः प्रभाभिः ॥ ६७ ॥

यद्दर्शने मुवि विनश्यति चौर्यचर्या तत्त्वानि पश्यति परिग्रहमोक्षपक्षे ।

30

लोकः शिवाय नमति प्रतिबद्धचेताश्चिन्तामणिर्दिनमणिप्रकृतिस्स जीयात् ॥ ६८ ॥

पाणेस्तलेऽस्य नियतः कमलानुषङ्गः पापोपयोगजनितस्त्रिजगत्प्रकाशः ।

पार्श्वस्य तस्य समताऽभिमताऽहिमांशोरत्यमुतं यदिह देहभृतां न तापः ॥ ६९ ॥

अर्हन्महः खल्वुदयेऽभ्युदयेन रम्यं सन्मानसाऽम्बुजविबोधकरं निदध्मः ।

प्रोक्षामकामतमसां हि विरामहेतुर्बामाश्वसेनवृत्तिप्रतिभाऽभ्यनन्दि ॥ ७० ॥

स्युः संपदः प्रतिपदं विपदं निहत्य राज्यं विराजिगजवाजिशताङ्गराजि ।
 सत्संगतिर्गतिरपि सुसदां महेज्या यस्य प्रभाव-विभवानुभववाञ्छनानाम् ॥ ७१ ॥
 नूनं सहस्रगुसहस्रमहः प्रसह्य संपिण्य शुद्धविधिना विधिना व्यधायि ।
 तेजोभरः सकलपातकसंनिपातव्याघातहृज्जिनपतेः परमाश्वसेनेः ॥ ७२ ॥
 यो वारुणीं न चकमे न तथोत्तराशां तद्वन्न दण्डधरदिग्गमनं कदाचित् । 5
 सोऽपूर्वमानुरिव पूर्वदिशं प्रपन्नः पार्श्वः सदाऽभ्युदयवानिति नात्र चित्रम् ॥ ७३ ॥
 यस्य प्रभा सहचरी गिरिसानुरागा बालातपप्रकरणान्महिता महीशैः ।
 दूरीचकार भुवने जडिमाऽभिमानं त्यक्त्वा पराभ्रयतयाऽङ्गभृतां नितान्तम् ॥ ७४ ॥

अग्नी येनोद्गीर्णां समवसरणे यस्य पुरतोऽ-

ह्यः श्रेणीरम्या विद्यति दधते नृत्यललितम् ।

10

यतः पद्मोल्लासो भवति नियतस्तं धनकरं

नमामः श्रीपूर्वोदयिनमथ पार्श्वं दिनकरम् ॥ ७५ ॥

स्तुत्वा जिनं प्रतिजनं विहिताऽतिमत्स्याऽऽदेशप्रभुर्नगरमैक्षत शस्त्रदक्षः ।
 साक्षात् तदीयसुषमा सुखमानिनाय चेतस्ततः स्तुतिमिमामचिरादुवाच ॥ ७६ ॥

यत्र चित्ररचना वचनानां गोचरात् पटुधियामतिशेते ।

15

वेदमनां धनवतां सुरलोके लाघवं विदधतां विभवेन ॥ ७७ ॥

मानवाऽऽश्रयभवाश्शिबसिद्धिर्जायते दिवमतीत्य समस्ताम् ।

इत्यवेत्य किमु पौरगृहाणि तुङ्गतामधिगतानि विशिष्य ॥ ७८ ॥

अत्र कायमपहाय विवस्त्री भोगभाग् भवति बलमिषाङ्गी ।

यात्वतः सहतनुर्मनुजन्मेऽतीव यत्र भवनेष्वतिवृद्धिः ॥ ७९ ॥

20

भास्करोपलदलैर्जनिताग्नेस्तापतो न जडिमा शिशिरेऽपि ।

स्पर्द्धया शशिमणिक्षरदम्भः संभवान्नहि शुचावपि तापः ॥ ८० ॥

उद्यतद्युतिमता हिमवृत्तिर्नाश्यते भुवनमग्न विकाश्य ।

सौषपङ्क्तिरवसीयशरण्या जायते तपसि चान्द्रपयोभिः ॥ ८१ ॥

सान्द्रचान्द्रविगलज्जलधारा धौतशुद्धकलधौतसवर्णा ।

25

साङ्गगाङ्गपयसा ह्यभिषिक्तं पुण्यमेव कुरुते परलोकम् ॥ ८२ ॥

निर्वहन्निरगुरुदुमसारैर्बान्तधूमकृतमण्डलयोगात् ।

आतपन्नमिव यत्र बभासे राजतां प्रकटयन् नगराणाम् ॥ ८३ ॥

यन्नषट्शशिरत्नपयोभिर्जन्यते यदभिषेकविबेकः ।

बालसूर्यमहसा सहसा स्यात् सांप्रतं बहलचन्दनचर्चा ॥ ८४ ॥

30

केतनैर्धनिनिकेतनलक्ष्मीचेतनैः पुरपुरन्दरमूर्त्तैः ।

सा प्रकीर्णकला सकलाऽपि दृश्यतेऽपवनभूपवनेन ॥ ८५ ॥

भूमृतां भवनपङ्क्तिनिवेशः पेशलभ्रियमघादिह मौलेः ।

तत्र रत्नमुवि विम्बिततारामालया भवति मौक्तिकमाला ॥ ८६ ॥

श्रद्धया परिणतः स्वत एव तत्त्वविद्वचनभाषितचेताः ।
 अक्षतामिह सदाऽऽर्हतवर्गो वक्षतां वहति तत्त्वविमर्शे ॥ ८७ ॥
 चेतसा वहति कञ्चन रत्याऽऽशाम्बरीं स्थितिमलीनविषोषः ।
 तस्य न व्यवहृतिष्वनुरागो निश्चितः शिवपदेऽपि निवासः ॥ ८८ ॥
 पात्रसंगतिभृतः सुमनोभिः शोमितां दधति काञ्चन वृत्तिम् ।
 आबिका इह लता इव दिव्या मोहनाय खलु बैभ्रमणानाम् ॥ ८९ ॥
 वर्द्धमानविभुनिर्वृतिघातः सूपदेशरमणाच्च्युतनाम्नः ।
 संभवन्ति वनितास्तदपापाः केऽपि सन्ति पुरुषा न च पापाः ॥ ९० ॥

प्राबोधयद् धृतविहारविहारकर्मा-

- 10 ऽऽदेशाधिपोऽप्यवनता जनताः समस्ताः ।
 स्थित्वा दिनानि कतिचिद् विहितोपचाराः
 स्फारानुरागवनिता घनितार्थसाराः ॥ ९१ ॥
 पुण्यपुण्यकथनैरथ नैःस्वं सज्जनस्य स निरस्य चिरस्य ।
 स्पष्टतामुपगते वृषमार्गे प्रातरेव विजहार विहारात् ॥ ९२ ॥
 15 तीर्थराजमभिवन्दितुकामे प्रस्थिते दिनकरोऽभ्युदयेन ।
 निस्तमस्त्वमुदयेन सहास्मिन्नाह साहसवतामिह मुख्ये ॥ ९३ ॥
 भानुमालिनि समीयुषि नृणां दृक्पयोरुहविकाशिनि पूर्वम् ।
 पूर्वदिक्पथविलम्बिनि शैले तारका कुसुमलिप्सुतयैव ॥ ९४ ॥
 रत्नपङ्क्तिपतयालु हि रत्नं न्यायमेवमधिगत्य जगत्याः ।
 20 संयुयोज सहसा दिनरत्ने तारकामणिगणः प्रणयेन ॥ ९५ ॥
 स्पर्द्धयाऽन्यहरितां समवेक्ष्य तारकाऽऽभरणभारमिवैन्द्री ।
 दिक्खराज्यमद्वजातरुषेवाऽऽताम्रसूर्यनयनं समधत्त ॥ ९६ ॥
 तेजसामतिशयं न सहन्ते हन्त ! केऽपि बलिनोऽन्यजनस्य ।
 आचकर्ष तदमर्षसतर्षस्तारका करबसूनि विबलान् ॥ ९७ ॥
 25 उद्यते युतिभरेऽहिमरश्मेस्तारकेक्षणनिमीलनमासीत् ।
 लज्जया सकलदिग् युवतीनाभिन्दुना सह विलासवतीनाम् ॥ ९८ ॥
 मन्दतामुपययौ विषमेषुश्चित्रमत्र बिजयिन्यपि रागे ।
 तारकेक्षणकटाक्षविमोक्षान्मङ्गु दिग् युवतिभिश्च विरेमे ॥ ९९ ॥
 कल्पवर्त्तमकरोन्ननु तारासंकरेण सह चन्द्रिकयैव ।
 30 बालभानुरत एव तदीयज्योतिषां न विषयेऽद्भुतलेशः ॥ १०० ॥
 ध्यानशे नु तमसा निषिडेन सर्वतो मुवनमस्तविवेकम् ।
 विष्णुचक्रमुदितं रविरूपं तद्विनाशनकृते स्वनुरूपम् ॥ १०१ ॥
 विश्वतोऽवधिविधा इव तारा रेजिरे दिवि यथास्थलचारा ।
 केवलावगमजङ्गमरूपेऽभ्युद्गते दिनकरोऽस्तमयुक्ताः ॥ १०२ ॥

मूकतामुदबहद् यदुल्लकोऽप्यग्निहंजरुचिरात् विरामम् ।
 मन्दतां खलु बृहस्पतिरागात् तत्सिताम्बररुचिः समुदीतः ॥ १०३ ॥
 त्याजिता जगति मैथुनवृत्तिर्दिव्यकर्मणि कृणामनुयोगः ।
 कारितो भगवता प्रभयैवाध्वाऽप्यदर्शि मुचि नामिमुवेव ॥ १०४ ॥
 लक्षदक्षजनभाजिनि वादे निर्जिते न हि दिवाऽपि निवादे ।
 निष्करेऽपि करसङ्करपूर्णं सोऽध्युवास नगरे सविलासः ॥ १०५ ॥
 लौकिकस्तदितरोऽपि च मार्गः सूत्रतश्चलति सार्थबलेन ।
 आदृतः प्रथमतो वृषमायैः सर्वदर्शिपरपारगतैस्तैः ॥ १०६ ॥
 इत्यवेत्य हृदि चैत्यनिनंसुर्निश्चयात् स वृषमप्रमुयोगम् ।
 सार्थमुख्यमवलम्ब्य शिवाय शैलशालिनि पथि प्रचञ्चाल ॥ १०७ ॥
 दुर्णयैरविनयं प्रतिपन्नैर्भीमदुर्गविषयप्रतिबद्धैः ।
 स्वल्पमानगतिरिष्वनि नीचैर्नातिचारमतिरेष बभूव ॥ १०८ ॥
 बाह्वेयनिबहैः सपरीतः प्रीतनिर्भयमना वनमध्ये ।
 नैगमानुसरणेन रणेन निर्जितारिश्चलद् बलशाली ॥ १०९ ॥
 पार्वतीं श्रियमसावुपभुञ्जन् निर्ययौ गिरिशताऽऽक्रमणेन ।
 पृष्ठतश्च पुरतः सहभद्रो दुर्गमोक्षपथलीनमनस्कः ॥ ११० ॥
 केवलावुपनता उपदेशात् पार्वतीयमनुजा ननु जाल्याः ।
 तेन केचन कृताः सुकृतार्था दर्शने विषमबाणजयेन ॥ १११ ॥
 विक्रमी क्रमपरिक्रमनीत्या तीर्थराजगिरिपार्श्वमुपेत्य ।
 तस्थिवानकपटः पटकुल्यां प्रस्फुटं सितपटः स नियोगी ॥ ११२ ॥

श्रीसंकेतनिकेतनं गिरिवरः सम्मेतनामा जिनै-

निर्वाणेन पवित्रितः परिचितः श्रीशक्रवक्राऽऽगमैः ।

तं संप्राप्तमहोदयश्रियमयं प्रीत्या नियोगीशिता

दर्शं दर्शमिह स्वमेव मनसा मेने पुनस्तादृशम् ॥ ११३ ॥

इति श्रीविग्विजयनाम्नि महाकाव्ये महोपाध्यायश्रीमेवविजयगणिविरचिते उदयश्रीकलिते

पूर्वापन्नविहारनगरश्रीचिन्तामणिपार्श्वप्रभुस्तुतिवर्णननामा द्वादशः सर्गः ॥

त्रयोदशः सर्गः ।

अथ श्रीसम्मेलताचलतीर्थराजवर्णनम् ।

मुक्ताचलाद् घटभुवाऽऽचरिता पवित्रीभूता हरिद् विमलशैलबलात् प्रतीची ।
पुण्योत्तरा ककुबसौ स्फुटिकाचलेन सम्मेदतीर्थगिरिणा गुरुणा दिगैन्द्री ॥ १ ॥

५ उच्चैर्वरारकखरैर्नखरप्रमाणे रेजे गिरिः स्वशिखरैरखरैः कचिष ।
रूप्यान् कपिद्ववलितैर्बलितैश्च तिर्यग् हेम्ना तथा कपिशताकुलितैर्द्विधाऽपि ॥ २ ॥

आपूरयन् दशदिशोऽपवनप्रसून-

श्रेणीगलत्परिमलैरमलैर्गिरीशः ।

दुर्गाऽऽश्रयेण कणिनां गणिनां धरेण्यैः

१० सेव्योऽस्य किं न महिमा स हिमाद्रिमाव्यः ॥ ३ ॥

उत्फुल्लमल्लितरुभिः कृतशेखरश्रीवैणुध्वनिध्वनितगोपबधूविलासः ।

नृत्यत्कलापिकुलपक्षरुचा विचित्रश्चिन्नाय सैष पुरुषोत्तमजैश्चरित्रैः ॥ ४ ॥

उष्णामरप्रभुतयाऽद्भुतया स साधुर्माधुर्यधुर्यरसनिर्झरणैर्नितान्तम् ।

सान्द्रद्रुमावलिकृताऽऽतपवारणेन भृशत्पदं तदुचितं रुचितं विशेषैः ॥ ५ ॥

१५ आपूर्यमाणविवरैर्मृता स वंशैरापाद्य वाद्यगणनादमिहाऽऽदरेण ।

चारुप्रकारसहकारलताः स तालं सर्वत्र नर्त्तयति तीर्थसमर्थतायै ॥ ६ ॥

शत्रुजयस्फुटिकभूधरैवताद्रिसम्मोदकार्बुदगिरिप्रमुखैश्च दुर्गैः ।

सार्वत्रिकं विजयते भरते प्रसिद्धमेकातपत्रमिहमार्हतधर्मराज्यम् ॥ ७ ॥

एकस्य निर्घृतिपदं यदि तीर्थभर्तुः स्यादुज्जयन्त इति लोकहिताय नाम्ना ।

२० विंशाऽऽर्हता मयि महोदयलब्धिधामसम्मोदकस्तदुचितः किल वैजयन्तः ॥ ८ ॥

पञ्चापि मेरुगिरयः किल पञ्चतीर्थाऽऽकृत्या स्थिता भरतवर्षजमध्यखण्डे ।

धैर्यक्रियां समुपदेष्टुमिवाधिमैत्र्या बेलाबलोच्छलितनीरनिधेर्जडस्य ॥ ९ ॥

सर्वाङ्गपुण्यभरलिप्सुतया सुरेशस्तीर्थेशजन्मसमये कृतपञ्चरूपः ।

तच्छिक्षयेव कलधौतगिरिस्तथाऽस्यात् श्रीपञ्चतीर्थतनुभिर्ननु भिन्नपापः ॥ १० ॥

२५ अस्मिन् गिरावधिगते जिनभावनेन पुण्यस्य विंशतिविशोपबलं फलं स्यात् ।

आवेदितुं किमिति विंशतिशृङ्गभङ्गीमङ्गीचकार शिबकारणमेव शैलः ॥ ११ ॥

दानं फलैरविरलैः कलयन् नगानां तीव्राऽऽतपात् कृततपा इव साक्षमालः ।

शैलाश्रयेण घटयन् बहुधातुदार्ढ्यं श्रीभूधरो धरति किं न गिरीशलीलाम् ? ॥ १२ ॥

प्रख्यापयद्गिरिब काञ्चनसिद्धिवीथीमभ्युन्नतैः सशिखरैः समहौषधीकैः ।

३० प्रीत्या गतागतकरैरमरैर्निषेव्यः किं स्यान्न निर्घृतिपदं विविधाऽऽगमार्थैः ? ॥ १३ ॥

योगैरनेकफलदैर्विहितेष्टसिद्धिर्गम्यो न जातु करिभिर्हरिभिर्बलाऽऽद्यैः ।

ध्यायन्निब स्थिरतया किमपि स्वरूपं स ब्रह्मलीनमनसां न कथं निरीक्ष्यः ? ॥ १४ ॥

जन्माभिषेकपयसाऽस्मि पवित्रितो यैराजीवितं भवतु तत्सविधे स्थितिर्मे ।
 देवाद्रिरित्यवगमात् कृतपञ्चमूर्तिः श्रीतीर्थपञ्चकमिषाद् भरतेऽध्यवात्सीत् ॥ १५ ॥
 तीर्थङ्करा हि परिनिर्वृतिमीयुरस्मिन् शैलं ततः कनकचैत्यवति प्रसिद्धाः ।
 भावं विभावयति नित्यपयोद्वृष्टिः सृष्टिं विनाऽन्नपटलस्य किमद्रिमूर्तिः ? ॥ १६ ॥
 जन्मोत्सवेऽहमभवं भगवन्निवेदी कल्याणके जिनपनिर्वृतिजेऽपि तादृग् ।
 भूयासमित्यभिनिविष्टमनास्सुमेरुः सम्मेदशैलवपुषा भरते समेतः ॥ १७ ॥
 प्रोत्साहयन् पथि नटानवटातिगत्याऽदृष्टप्रपातहृतपातकसन्निपातः ।
 वादित्रचित्ररवसंभवपूर्वमर्द्धि वीर्योद्भटैः सहभटैरभजन्नियोगी ॥ १८ ॥
 आरुह्य गुह्यकशतैः कृतसन्निधानस्तं तीर्थशैलमनुशीलितशालिशीलः ।
 लीलावती जननिगीतयशा बबन्दे सङ्गेन चैत्यमनघेन समं समग्री ॥ १९ ॥
 अभ्यर्च्य चन्दनसिताभ्रककुङ्कुमाद्यैर्मायन्मनोरथपथप्रतिपन्नसिद्ध्या ।
 जाग्रत्प्रभावजिनभावनयाऽबिलम्बं स न्यस्तबिम्बनयनः स्तुतिमाततान ॥ २० ॥

जयति भगवाञ्छ्रीनाभेयप्रभुर्जगदीश्वर-

स्त्रिभुवनमहासाम्राज्यश्रीवशीकरणं परम् ।
 कनकरुचिकृत् सर्वाऽऽशासु स्वभासुरवीप्तिभि-
 रभिनवरविध्वान्तध्वंसश्रियां समुपाश्रयः ॥ २१ ॥
 भजत रजतक्षमाभृत्पीठे तमासनभासिनं
 शिवमिव जना दुर्गाकारस्फुरद्गिरिभूषितम् ।
 स्फुटतरजटाभारस्फारत्विषादविजित्वरं
 श्रमणगणभृत्पूज्यं सिद्धं शिवालयसंगतम् ॥ २२ ॥
 विजयमनिशं देयास्त्राम्ना जिनोऽजितयार्थितः
 परमपदभाक् शर्मै वाप्तौ दुर्मेरतिविद्रुमे ।
 विजयिविजयासूनुर्ननं सुवर्णसवर्णभा-
 स्त्रिजगति परं साम्यं मूर्त्यान्तरं परिभावयन् ॥ २३ ॥
 कमनवमनः सौभाग्येन ध्रुवं जनरञ्जन-
 स्त्रिदशवनिताभावोल्लासी प्रभुर्ननु शम्भवः ।
 सकलकलया शुद्धः सिद्धः सम्मेतगिरौ गुरु-
 र्गुरुरिव दिवः शास्ताशास्ताः प्रपूरयतां हि नः ॥ २४ ॥
 अनुदिनमयं भूयाद् भूत्यै जिनो ह्यभिनन्दनः
 समितिमतिमान् मानी मानं जयन्नयिशाश्वतः ।
 विबुधललनालालित्येनाप्यविक्रियमानसः
 शिरसि रसिकः सिद्धेः सिद्धः समेतमहीभृतः ॥ २५ ॥
 उदयशिखरि श्रीमन्मौलौ यथा दिवसप्रभु-
 र्भवति कमलाऽऽनन्दी बन्दीकृतप्रभुताऽद्भुतः ।

सुमतिभगवाँस्तद्वच्छैले समेत्य समेतके

समगमदयं शैवं रूपं शिवाय स नः सना ॥ २६ ॥

दिशतु विशदां पद्मां प्रद्यप्रभः प्रमुरार्हती

गिरिशिरसि यः सिद्धावस्थाऽवलम्बितविम्बभाक् ।

५

दधदिव दृढं मूर्त्तं मूर्त्तौ विमुक्तिनितम्बिनी

हृदयनिहितं रागं सद्योऽभ्युदितरविच्छविः ॥ २७ ॥

विपदबनिजच्छेदः पार्श्वे सुपार्श्वजिनेश्वरः

स्वतनुमहसां भारैस्तारैर्जितोऽग्रदिनेश्वरः ।

जगति जयताद् यस्यावश्यं स्तुतीस्त्रिदशेश्वरः

१०

प्रमुदितमना भक्त्याऽऽसक्तः करोति विकस्वरः ॥ २८ ॥

कुबलयमुदे चन्द्रश्चन्द्रप्रभः प्रभयाऽऽभयः

शशधरसुधासारस्फारप्रकाशियशोमयः ।

मनसि लसितं शुक्लध्यानं बहिः प्रथयन्निव

शिव इव सितः शैवं दैवं प्रकाशयतां मयि ॥ २९ ॥

१५

सुविधिरधिकं श्रेयः पुष्पात्वनुष्णरुचिप्रभः

स भवनसुमाप्रज्ञादीनां विधेः सविधे स्थितेः ।

निरवधिसुखस्थानं दानं ददद् सुखि वार्षिकं

सपदि भगवान् यो दारिद्र्यं जहार कृपादृशा ॥ ३० ॥

मनसि वचसि स्वाङ्गे शैल्यं परं कथयन्नथ

२०

शिवपथरथः सेव्यो भव्यैः कृतार्थमनोरथः ।

दशमभगवान् गीतः प्रीतेः सुरैर्जिनशीतलः

सफलयतु मे वारं वारं मनीषितमञ्जसा ॥ ३१ ॥

उपशमवधूप्रेयान् श्रेयान् जिनोऽञ्जनवर्जितः

शिवनवरमाऽऽश्लेषी मौलौ समेतमहागिरेः ।

२५

वनुजमनुजैः पूज्यो नाम्ना ह्यनन्तचतुष्टयी

परिणतमयी भावं धेयान्मयीहितपूरणः ॥ ३२ ॥

वसुपरिवृतस्त्रेधा मेधा दधातु मनस्विनां

जिनपतिरतिप्रीत्या पूज्यः सुरैर्वसुपूज्यभूः ।

शिव इव जने नित्यं मृत्युं जयन् विजयप्रदः

३०

शिवपरिणतेश्चम्पाऽकम्पापरैरपुनाद् यकः ॥ ३३ ॥

विमलभगवान् पुष्पान्मुख्यां सुखश्रियमाश्रयः

प्रशमविनयादीनां दीनाङ्गिनां कमलाऽऽकरः ।

करणविजयी दाता भक्ताऽऽत्मनां नृपसंपदः

पदसलिलजन्यासाच्छैलं समेतमिहोन्नयन् ॥ ३४ ॥

जनयतु सुखाऽऽनन्त्यं निखं जिनोऽजिनोऽक्रिवां
शिवपदमिति ध्यानाच्छैलं समेतमुपेयुषाम् ।

शिवमनुनयन् नास्त्राऽनन्तः सतां शिवमेष्ट्वपि
नटनघटनाकौशल्येनार्चितस्त्रिवशैरपि ॥ ३५ ॥

हृदयकमले श्रद्धाभाजां जिनो रमतां मतां
रतिमनुनयन् दिष्ट्याऽभीष्टप्रधानविधानतः ।

उपवनघटारम्ये सम्पक्के समेतमिरी शिवं
समधिगतवान् धर्मः शर्मभियाः समुपाश्रयः ॥ ३६ ॥

अशिवनिबहे शान्तिः कान्तिर्भृशं जगतीमुवा-
मरिपरिभवे शान्तिः क्षान्तिः परस्परसङ्गरे ।

सुखे भगवतो यस्यावश्यं बभूव जनुर्दिने
दिशतु स शिवं सिद्धः शान्तिः समेतनगोत्तमे ॥ ३७ ॥

अतिक्षयरमापात्रं पात्रं यदीयमदीप्यत
शिवरिणि यद्यो यो मिर्वाणं समेदकसंज्ञिते ।

तदनुभजनासक्ते व्यक्ते दधन्मधुरभियं

स जयतु जिनः काकुत्स्थारूपस्तथाऽपरकुन्धुवाक् ॥ ३८ ॥

शमरसपपोराशिर्नूनं विकाशि(सि)तसन्मना
जरजिनवरः कुर्याद् धुर्यं महोदयसंगतिम् ।

विजितसमरः कर्माणीनां भरेऽपि स सङ्गरः

कनपरिकरव्यासाद्वासाऽऽश्रयीकृतभास्करः ॥ ३९ ॥

सुकृतविलसद्गुह्यीकुलक्रियासु पयोधरः

करिहरिभयव्यापस्पल्लीविनाशदपोद्भुरः ।

दिशतु भगवान् मङ्गिर्मल्लीप्रसूनलसयशाः

रत्नपरवशा मुक्तिप्राप्तप्रियासुरतेर्वशाः ॥ ४० ॥

यदुकुलनभोभास्वान् श्रूयान्मुदे मुनिसुमतः

क्षपितदुरितस्त्रीत्रैर्भूरिभ्रतैर्धनसूचनः ।

अमृतसमये मूर्धन्यद्रेः संमेलनवरस्य च

स्थिरतरतनुर्बह्वर्षस्य भियं चिरमाश्रयत् ॥ ४१ ॥

दमितविषयः स्नेहं दद्यादवचविभेदनः

प्रश्नमितजगद्दोषः श्रीमान् नमिर्जिनपुङ्गवः ।

परमपदवीलाभे यस्याऽचलस्थलमन्वभूत्

सुरसङ्घदये वेदीभावं समेतमहाह्वयम् ॥ ४२ ॥

विजयकमलां यस्याऽऽदेशाल्लयौ कसल्यपतिः

परिणयमिषाद् राजीमत्या विद्योषविषायिनः ।

जयतु स शिवानन्धी योगीश्वरः परभूतिमान्
यदुकुलरविर्नेमिः सिद्धिं गतः खलु रैवते ॥ ४३ ॥

पार्श्वः शाश्वतबोधनेन भगवान् भास्वानिवाभ्युद्यतः
शैलेक्षया शिवमाप तापरहितः शैले समेताभिधे ।

5

तीर्थं तत् प्रथितं मुनीन्द्रकथितं जातं सुजातं दृष्ट्वा
पुण्यायेव महोदयाय सुदृशां योगाय भोगाय च ॥ ४४ ॥

माहात्म्यं निजगाद यस्य भगवाँस्तीर्थस्य तीर्थङ्करः
सिद्धार्थक्षितिपाङ्गजः शिवपुरीसार्थस्य वै पार्थिवः ।

श्रीपापापुरि सिद्धिभाक् स जयताच्छैलः समेतश्चिरं

10

छत्रीभूत इव क्षमातलललक्ष्म्याः प्रभासंभृतः ॥ ४५ ॥

स्थित्वा दिनानि कतिचित् तदुपत्यकायां कुर्वन् मरुत्तरिवार्थिसमर्थभक्तिम् ।

निर्णीय शुद्धवृषभप्रभुमार्गनीतिं भीतिं विमुच्य पुनराववृते स धीमान् ॥ ४६ ॥

भूभृत्प्रकम्पनरतिः कटकाधिवासैः कूटस्थितिं पथि निरस्य जने खट्वप्या ।

धृत्वाऽथवा नरवरान् स बलं नवादाक्यानां विशिष्टनगरं स समाप दिष्ट्या ॥ ४७ ॥

15

तीर्थाभिवन्दनयलाद् भरते दधानः सामान्यमन्यनिजयोर्विजयोऽर्जितश्रीः ।

सान्द्रद्रुमाद्रिनिबहाद् बहिराजगाम सूरः स सूर इव वार्दलचारुवृन्दात् ॥ ४८ ॥

निर्माय निर्मलयशा बहुसङ्गभक्तेरत्यावरं गतदरः स दरीनिवासे ।

वीरार्हतोऽपि परिनिर्वृतिभूप्रदेशे पावद्वयीनमनतः प्रमदं प्रपेदे ॥ ४९ ॥

सारं सुरासुरनिखातसरः प्रतीर्य पारंगतः सरभसा बहुबाहुवीर्यः ।

20

खं तीर्णदुस्तरभवार्णवमेव मेने सेनेश्वरः खरसभाखरशाश्वतश्रीः ॥ ५० ॥

अन्तर्वर्णं गणपतिः परितः परीतं वैभाररत्नविपुलोदयहेमशैलैः ।

संप्राप्य राजगृहसीम्नि स तीर्थभक्तस्तीर्थाधिनाथमुनिसुव्रतमाननाम ॥ ५१ ॥

उल्लासिपद्मवनमण्डनकुण्डनीरैर्निलोष्णतामनुभवन्नवनीविभागे ।

वीराभिवन्दनसमागतचन्द्रसूर्याख्यानां कथामवितथां सरसादमस्त ॥ ५२ ॥

25

श्रीशालिभद्रभवनोत्तमवप्रसौधैर्योवैस्तथा गुणशिलावनजातबोधैः ।

अद्यापि यत्र जिनशासनराज्यमेकच्छत्रं पवित्रमनसां प्रतिभाति चित्रम् ॥ ५३ ॥

व्यालोक्य राजगृहनामपुरं त्रिलोक्यां दूरस्थिता अपि जिज्ञैः कथिताः पदार्थाः ।

साक्षात्कृता इव रुचिं द्रढयन्ति बाहं पुंसां भवन्ति च ततः खलु ते कृतार्थाः ॥ ५४ ॥

शाखापुरं पुरत एव महत्तदीयं गत्वा नियोगपतिरर्थितवीरमूर्तिः ।

30

नाभेयचैत्यगृहमेत्य कृतप्रणामस्तत्याज मानसमलं समलङ्कताङ्गः ॥ ५५ ॥

नत्वेन्द्रभूतिपदयोः सदयोदयश्रीर्युग्मं पदे विमलकेवलबोधसिद्धेः ।

श्रीगौतमोत्तमगुरुप्रतिबिम्बरत्नं तुष्टाय भाववशातः शतशुद्धवृत्तैः ॥ ५६ ॥

राजतां गणपतिः सुरराजां बन्दनीयचरणः शुभमूर्तिः ।

यत्पुरस्सरतयाऽनुगतैव शाश्वती विजयभृङ्गणलक्ष्मीः ॥ ५७ ॥

मन्द्रगर्जितकलाऽपि यदीया देशनादिविषया गुरुरेव ।
 मङ्गलाय भवति श्रुतिमार्गसंगता व्यसनवारणकर्मा ॥ ५८ ॥
 साधुसिन्धुरमुखस्य निनादञ्जलिकादिपदभूर्गणभर्तुः ।
 सागरान् विजयते स विशेष्टैरङ्गसाधनमयैः शुभवृत्त्या ॥ ५९ ॥
 दुर्द्वरान्तररिपोर्विजयोऽस्मान्निश्चितः समितिशूरनराणाम् ।
 पूर्वसाधुगणभृद्गजराजां बृंहितं महितमेव महीन्द्रेः ॥ ६० ॥
 कालिकाङ्गजमतिर्वमति स मानमाश्रयति संगतिरागम् ।
 सिन्धुजा गणपतेर्ध्वनितेबाप्यूर्मिकाप्रणयिनीव रसेन ॥ ६१ ॥
 गन्धहस्तिललितान्यतिशेते यः प्रवृत्तिनिहितप्रमयैव ।
 तेन कञ्चरणगौरवरीत्या स्पर्द्धते गणभृताऽनिभृताऽऽत्मा ॥ ६२ ॥
 सिंहजध्वनिधरप्रतिशब्दं यो जिगाय हृद्यैर्यवशोभिः ।
 सर्वतोऽभ्युदितपद्ममङ्गानोनिर्व्यबायविधिसाधननिष्ठः ॥ ६३ ॥
 यः करेऽतिशयभृन्महिमानं मानवैरभिमतं निदधाति ।
 विश्रुतः श्रुतिधरेषु गुरुत्वे भद्रजातिकलभाधिकृताङ्गः ॥ ६४ ॥
 आनने स्फुरति यस्य महेभाऽऽकार एव सुभगो ध्वनिसौम्यः ।
 मानसे परिणताऽऽकृतियुक्तिः साहसाय निहिताऽप्यसुभाजाम् ॥ ६५ ॥
 पार्श्वमेव सततं धरते यस्तेजसां विहितविप्रविनाशम् ।
 वर्धमानवरशासनमुच्चैः स्पष्टयन् नयनमङ्गलकारी ॥ ६६ ॥
 सामजन्म नियतं वदनेऽस्य सौष्ठवं सकललोकहिताय ।
 निश्चितैव समरोचितलक्ष्मीर्भासतेऽनुपदवृत्तविधाने ॥ ६७ ॥
 दुर्द्विजिह्ववशतः सकलोर्व्यां निश्चिताऽऽवरभृता बिलवृत्त्या ।
 यद् विशुद्धचरणद्वयभाजा स्वीयते बहुसुखेन वृषेण ॥ ६८ ॥
 यो द्विमातृतनयप्रभुवीरक्यातिमत्र निदधे पदवृत्त्या ।
 ब्रह्मचारिविधिवान्धवधर्मा पोषयन् जगति काञ्चनसिद्धिम् ॥ ६९ ॥
 याऽङ्गजास्य रुचिराशु जिगाय शुद्धधौतकलधौतविभासम् ।
 चित्रभानुशरणं प्रतिपन्नं प्राकृतयाऽभ्युदयने भुवि शुक्लैः ॥ ७० ॥
 इष्टतास्य न शिवाङ्गनिवेशात् कापि वस्तुनि परे परमार्थात् ।
 ब्रह्मणा परिचितेऽप्युचिता तच्छान्मवी प्रतिकृतिर्गणनाथे ॥ ७१ ॥
 आनने प्रसरति स्फुटमेव दानवृत्तिरतिशायितयाऽस्य ।
 सेव्यते प्रतिदिनं नृपनागैः पार्श्वमुल्लसितशाश्वतबुद्धौ ॥ ७२ ॥
 सर्वदैव परमोदकभाषो मानसेऽभिरमते गणभर्तुः ।
 पीनवीर्ययुगबाहुसकृद्धेरादिमङ्गलमिह प्रणिधानम् ॥ ७३ ॥
 स्थाप्यते सुकृतकर्मसुसिद्धौ यः पुरः सुरवरैरपि नाम्ना ।
 लब्धिरूपपयसां भरतोऽग्निधरेष कस्य गणभृन्न नमस्यः ॥ ७४ ॥

5

10

15

20

25

30

जीयते यदमुना यमुनाभितेजसाङ्गनिहितेन हितेन ।

श्रीसुदर्शनभृताऽप्यनुगम्ये सम्यगेव गणभृतपदमस्मिन् ॥ ७५ ॥

ब्रह्मणादिमतया प्रथितोऽपि न्यस्यतेऽन्त्यपद एव कुमारः ।

येन साधुचरणेन स वज्रः कृपातिमान् असुरदुर्गजयेन ॥ ७६ ॥

५ स्थूलभद्रवदनेन धरायां प्रापि निर्मलपद्मः शशलक्ष्म्या ।

द्रागं यथासमयमर्थविशेषसाधनेन शुचिशीलवनेन ॥ ७७ ॥

वाञ्छितार्थकरणेन सुरद्रोरप्यथः स्थितिकृता गणराजा ।

मिक्षवो विभवभोगविलासं निन्यरे सुमनसामभिमान्याः ॥ ७८ ॥

सा विनायकमुपेत्य शिवश्रीर्जायते नवसुधाऽशनसौख्यम् ।

१० एतमेव घनलब्धिसमेतं निश्चयाद् गणपतिं प्रणिदध्मः ॥ ७९ ॥

येऽसिन्दूरमुपादधुर्मधुरिमा नित्यं गवां पान् पुनः

शिवायातिशयेन यैश्च सुषमा संपादिता वैश्वे ।

येभ्यो दानमहोहितं च विहितं देवैः सदैवानुगैः

येभ्यो ब्रह्मरुचिः सतां समुचिता जज्ञे व्यवायव्ययात् ॥ ८० ॥

१५ येषामङ्गमक्षेयः प्रतिपदं सिद्धिः स्वहस्ते परा

शुद्धानेकपता मुखे परिणता येषु स्थिरा श्रीर्वरात् ।

सर्वाऽऽशापरिपूरकैर्गणधरैः प्राप्तप्रतिष्ठैरिति

तैर्धार्या प्रभुभिः स्वचेतसि शिशौ भक्ते कृपा शाश्वती ॥ ८१ ॥

यैर्नेन्द्रभूतिरयमित्युपलक्षितोऽपि तेषामपि त्वमिह साधयसे हृदीष्टम् ।

२० वत्सेन्द्रभूतिपदमुत्तमगौतमेशः मुखे कुपेऽपि महतां समहृष्टिरेव ॥ ८२ ॥

स्तुत्वाऽऽदिमं गणधरं बहुधोपलब्ध्याऽऽदेशप्रभुः पुनरमुष्य स देशभाजम् ।

मूर्तिं सुधर्मगणभर्तुर्दीक्ष्य साक्षात् पूजापुरस्सरमदःस्तुतिमप्युवाच ॥ ८३ ॥

यदीयकीर्तिः प्रससार गौरी गौरीकृताऽशेषपदार्थरूपा ।

मूपालमौलिष्वपि माल्यवेषाऽऽश्रयेण नित्याऽऽहतसौमनस्या ॥ ८४ ॥

२५ गौरीमुखे वाग धृतशुद्धवर्णावासस्थकान्तिस्तत एव गौरी ।

गौरीयशःश्रीस्तत एव देहे भासा स गौरीमय एव देवः ॥ ८५ ॥

गौरीगुरोश्चापि महेश्वरस्य विमुख्य पार्श्वे गुणरागवश्या ।

नास्य प्रभोरुज्जति सन्निधानं गौरी नु देवी सुधिर्धा निधानम् ॥ ८६ ॥

गौर्याः कुतः स्याद् मुवि गौरवासिर्न गौरवं संनिधिमेत्यसौ चेत् ।

३० स्याद् भारती नात्र कृतावतारा न भारती अप्यनया तवाप्ये ॥ ८७ ॥

औदार्यमाचार्यरविं प्रपद्य स्वनामनामाऽऽभताऽम्बितार्थम् ।

परोपकारादिवरेण्यपुण्यैश्चकार पुण्यं स्वमिहोपयुज्य ॥ ८८ ॥

प्रागल्भ्यमभ्यस्यति भाग्यलभ्यं विस्तारमन्यत्र सुपात्रभाजैः ।

निधाय मूलं गुरुपादमूले परप्रबोधप्रतिभाऽमुकूले ॥ ८९ ॥

माधुर्यमेवासुचितं सुवृत्तप्रवृत्तिभाजां शुद्धराजराजम् ।
 मनोवचःकायनिकाययोगात् त्रैलोक्यतः पिण्डितमेकदेशे ॥ ९० ॥
 वैर्यस्थितेरक्षयसेवधिर्यः स्वर्णोत्सवं चलयति स्व वाये ।
 प्रवक्षिणा लक्षणतस्ततोऽमी प्रहास्तमारुह्य विद्धि ब्रमन्ति ॥ ९१ ॥
 शोभातिलोभादिव सद्गुणानां यः संग्रही कारुण्यवत् सुबन्धयः ।
 सौरस्य जाग्रन्महसो निदानं शुद्धोपजापं तनुनेऽवदानम् ॥ ९२ ॥
 यदङ्गरेगत्तरदीप्तिजालैर्जितप्रवालैरभितो विशालैः ।
 कृते सुवर्णस्य द्वापद्मवर्णं बह्वौ द्वियाऽङ्गाय तदा विवेश ॥ ९३ ॥
 व्रतेन गौरी रमणस्वभावं दधौ द्विजाधीशकलामलीके ।
 गौरीगुरोः कान्तिमधश्चकार गणेश्वरः स्वीययशःप्रशस्त्या ॥ ९४ ॥
 जीयादयं श्रीगणधृत् सुधर्मा यत्कीर्त्तिगानेन समा सुधर्मा ।
 मनोवचःकायमलं निरस्य सदस्यलोकं कुरुते स्ववह्नयम् ॥ ९५ ॥
 त्वं सात्त्विकत्वेन विधिस्वरूपं प्राकाशयः श्रीपुरुषोत्तमोऽपि ।
 मत्स्याऽवमत्याऽखिलमन्युमार्थं विमर्षि विश्वानि शिवानुरागी ॥ ९६ ॥
 गणाग्रणीस्त्वं जिनवर्धमानपदस्य भूषाकरणेन पूषा ।
 द्विधाऽपि पूर्वातिशये समाशाभरप्रकाशाद् वपुषाऽपि घत्से ॥ ९७ ॥
 त्वं पञ्चमोऽपि प्रथमः परम्परागणेशिनां विश्वपरोपकारिणाम् ।
 इहोऽप्य इच्छा धवलस्वभावतस्तज्ज्ञानतः स्वः प्रमुखा सदानतः ॥ ९८ ॥
 एवं श्रीजिनशसनीकतिमधाद् यात्रापवित्राशयाऽऽ-
 देशेशो ह्युपदेशपेशलतया मोहव्यपोहं सृजन् ।
 नुन्नः पत्तनवासिनागरजनैः श्रीवर्धमानोद्भव-
 स्थानं तीर्थमथ प्रणन्तुमचिराद्भ्युद्यतः संपतः ॥ ९९ ॥
 प्राप्ते क्षत्रियकुण्डनाम्नि नगरे कृत्वोपवासं तदाऽऽ-
 देशस्य प्रमुरासमागधमहातीर्थेशबन्धक्रमः ।
 चक्री बाचलदुर्गमार्गं विषयान्तश्चारचाहः पुनः
 श्रीवीरप्रतिपत्तिनिश्चितमना रेजे शुभै राजितः ॥ १०० ॥
 यत् सेव्यते नु मधुराख्यपुरं सुराख्यं तीर्थं जिनेन्द्रजननाज्जननाथवर्णम् ।
 तेनाऽऽश्रितैह मधुरा मधुराख्यमेवा जज्ञे प्रिया समधुरा मरुतां पुरस्य ॥ १०१ ॥
 एवं देवनिषेवणं प्रणयिना सर्वाऽपि पूर्वा हरित्
 तीर्थानामभिवन्दनेन सुहृशा संभाषिता तेन सा ।
 संप्राप्तेन महोदयश्रियमहो पुण्यैरगण्यैस्तत-
 आतुर्मास्यविधानतः पुनरपि श्रीपत्तनान्तस्थितम् ॥ १०२ ॥
 इति श्रीविश्वविजयनाम्नि महाकाव्ये महोपाख्यायश्रीमेघविजयमणिविरचिते उदयश्रीसंकलिते
 श्रीतीर्थराजगिरिश्रीगौतमस्वामिश्रीसुधर्मस्वामिस्तुतिवर्णनो नाम त्रयोदशः सर्गः ॥

॥ श्रीरस्तु ॥

परिशिष्टम् ।

महोपाध्यायश्रीमेषविजयगणिरचितं श्रीतपगच्छपट्टावलीसूत्रवृत्त्यनुसन्धानम् ।

ऐं वीतरागाय नमः ।

8 अथ प्राक्तनपट्टावलीसूत्रान्तसंहितगाथात्रयव्याख्या यथा—

श्रीविजयसेणसूरी पट्टे गुणसद्विभे सुगुणसिद्धे ।

वाए साहिसहाए जेण द्विओ स जिणधम्मो ॥ १ ॥

सिरि त्ति—श्रीमज्जगद्दुद्विबुद्धारि-महाराजाधिराजपातिसाहिश्रीअकब्बरप्रबोधकारि-श्रीहीरविजयसूरी-
पट्टे एकोनषष्ठितमे श्रीविजयसेनसूरिभगवान् जज्ञे । किंविशिष्टः ? 'सुगुणसिद्धे' सुगुणैः श्रेष्ठः—गुणाः स्वभावजा
10 ज्ञानादयो विभावजा औदार्यादयस्तैरतिशयेन प्रशस्त्यो वर्णनीयः । येन स्वामिना वादे उपस्थिते श्रीसाहिसभायां
स जगत्प्रसिद्धो जिनधर्मः प्रमाणयुक्त्या साधितोऽर्हतां शासनं च स्थापितम् ।

तस्य च प्रभोर्विक्रमात् १६०४ वर्षे नारदपुर्यां वृद्धोपकेशशास्त्रीयघोषागोत्रभृत् सा० कमा तन्नायां
कोढिमा, तयोर्गृहे जन्म । सं० १६१३ वर्षे मात्रा पित्रा च सह श्रीविजयदानसूरिहस्ते श्रीहीरविजयसूरिनिभया
दीक्षा । सं० १६२६ पण्यासपदम्, सं० १६२८ वर्षे फाल्गुणसितसप्तम्यां श्रीअहम्मदाबादनगरे उपाध्याय-
15 पददानपूर्वकं आचार्यपदम् । सं० १६५२ वर्षे भाद्रसितैकादश्यां तिथौ भट्टारकपदम् । ते च श्रीगुरवो भट्टा-
रकत्वं विंशतिवर्षाणि प्रपाल्य श्रीस्तम्भतीर्थे सं० १६७१ वर्षे ज्येष्ठशुक्लैकादश्यां स्वर्गमलञ्चक्रुः । एतच्चरितं
विस्तारतो विजयप्रशस्तिकाव्याद् वेद्यम् । किञ्चिद्विस्तरे—

श्रीगुरुभिः सं० १६३२ वर्षे चांपानेरदुर्गे समहोत्सवमनेकार्हत्प्रतिमाशतानां प्रतिष्ठा कृता । तथा सुरति-
बन्दिरे श्रीचिन्तामणिप्रमुखानेकसभ्यभट्टसमक्षं श्रीभूषणनामा दिगम्बराचार्यो निर्जितः । तथा 'नमो दुर्बार-
20 रागावि' इत्यस्य श्रीयोगशास्त्राश्रयकस्य सप्तशतान्यर्थाः सूक्ताबल्यादिग्रन्थाश्च कृताः । राजनगरे श्रीखानखाना-
ऽऽख्यनवावर्षदि जैनधर्मव्यवस्थापनेन जयश्रीरत्नकृता । तत्रैव च श्रीविद्याविजयनाम्ना स्वपदयोग्यं शिष्यं
प्रप्राज्य श्रीसाहिबदेकारिता प्रतिष्ठा चक्रे । ततो गन्धारबन्दिरे सा० इन्द्रजीकारितां प्रतिष्ठां श्रीवीरस्य कृत्वा
स्तम्भतीर्थे श्रीधनार्हकारितां प्रतिष्ठां विधाय श्रीसूरयस्तत्रैव अतुर्मासी चक्रुः ।

अत्रान्तरे श्रीहीरविजयसूरिषु विद्यमानेष्वपि एषां श्रीसूरीणां गुणातिशयाऽऽकर्णनादुत्कण्ठाभाजः पाति-
25 साहिश्रीअकब्बरसम्राजः श्रीसूरीन् लाभपुरे आकार्य श्रीहीरसूरीश्वरकुशलप्रश्नपूर्वं धर्मवार्तां पप्रच्छुः । तत्र
गुरुवचश्चातुष्यरञ्जिता मुख्यशिष्यकृताष्टावधानदर्शनाबभूवुः । साहिपादाः श्रीगुरुणां बहुगौरवं चक्रुः । तदा
केनचिद् भट्टेन 'अमी जैना जगदीश्वरं सूर्यं गङ्गां च न मन्यन्ते' इत्युक्ते श्रीसाहिसमक्षं पञ्चशतभट्टैः सार्द्धं
श्रीगुरुभिर्विवादः प्रारब्धः ।

यं शैवाः समुपासते शिव इति ब्रह्मेति वेदान्तिनो बौद्धा बुद्ध इति प्रमाणपटवः कर्मेति सीमांसकाः ।

30 अर्हमित्यथ जैनशासनरताः कर्तेति नैयायिकाः सोऽयं वो विद्वान्तु वाञ्छितफलं त्रैलोक्यनाथो हरिः ॥ १ ॥

इति श्रीहनुमन्नामस्तोत्रेण । तथा—

अधाम धाम धामेदं वयमेव स्वचेतसि । यस्याऽस्तव्यसने प्राप्ते अजामो भोजनोदके ॥ २ ॥

तथा गङ्गोदकं विना नास्माकं देवप्रतिष्ठा स्यात् । इत्यादियुक्तिभिस्तदा भट्टा विजितास्तेन श्रीसाहिपादा-
स्तप्रसादाः श्रीगुरुणां कालीश्वरस्वती इति विरुदं दत्तवन्तः । गो^१-बुधै-महिष-महिषीवैध-मृतद्रव्याऽऽदान-
बन्धरोध-निषेधरूपवद्जल्पस्फुरन्मानं श्रीसाहिभिर्दत्त्वा लाभपुरेऽत्याग्रहेण चतुर्मासिकद्वयं श्रीगुरुणां कारितम्, 5
ततः श्रीहीरविजयसूरिभिरबाधावशाद् विजयसेनमुखाभिर्यामनामिच्छद्विराकारिताः । श्रीसाहिपादानापृच्छय
श्रीसूरयश्चतुर्मासिकमभ्येऽपि चलन्तः पट्टननगरं प्रापुः । तदा सं० १६५२ वर्षे भाद्रसितैकादश्यां प्रातर्जातं
श्रीहीरसूरीश्वरस्वर्गमनं श्रुत्वा तत्रैव तस्थुः, भट्टारकत्वेन सुसुहृत्ते समहोत्सवं श्रीगुरुपट्टमलञ्चक्रुः । ततः क्रमेण
श्रीगुरुभिः स्तम्भतीर्थे राजिआ-वजिआऽऽख्यकारितां श्रीचिन्तामणिपार्श्वबिम्बप्रतिष्ठां कृत्वा सं० १६५४ वर्षे
अहम्मदावादे भूमभ्याभिर्गतश्रीविजयचिन्तामणिपार्श्वबिम्बस्य शकन्दरपुरे स्थापना चक्रे, तथाऽहम्मदपुरे सा० 10
ओटाकारिता तथा सा० लहुयाऽऽख्यकारिता च प्रतिष्ठा विदधे । समये च लाडोलिग्रामे सूरिमन्त्रध्यानं विधाय
श्रीस्तम्भतीर्थे श्रीविजयदेवसूरीणां सूरिपदं दत्त्वा पत्तननगरे तेषां गणानुज्ञां नन्दि श्रीगुरवः कृतवन्तः, तत्र च
पञ्चासत्तयायकुलाईत्प्रतिमानां पदप्रतिष्ठाञ्च । तदा सङ्घपतिहेमराजसङ्घो मरुस्थलीतः श्रीशत्रुञ्जयतीर्थयात्रार्थं
प्रजम्, सप्तसत्ताश्ववारकटकद्वादशशतशकटसंयुक्तः श्रीगुरुस्तत्राभ्येत्य वन्दितवान्, स्वर्गरूपमुद्राभिरर्चितवाञ्छ ।
तद्दर्शनाद् राजनगरवास्तव्य-सा० सूर्याऽऽख्यः श्रीगुरुपदेशेन मार्गे प्रतिष्ठाद्वयं महमुदिकालभनिकां कुर्वन् 15
श्रीअर्बुदाचल-श्रीराणपुरादितीर्थेषु मरुदेशेऽनेकनगरसङ्घेन समं तीर्थयात्रां विधाय निर्विघ्नं प्रत्यागत्य श्रीगुरुन्
ननाम । तद्वत्सरे आद्वैलक्ष्ममहमुदिकालव्ययश्चक्रे । तदनु श्रीगुरवो राजधान्यपुरे प्रतिष्ठाद्वयम्, पुनः स्तम्भतीर्थे
प्रतिष्ठात्रयम्, गन्धारवन्दिरे प्रतिष्ठाद्वयं विधाय सुराष्ट्रदेशे विजङ्गुः । तत्र चतुर्मासिकत्रयं प्रतिष्ठाष्टकं श्रीसिद्धाचल-
श्रीगिरिनारप्रमुखमहातीर्थयात्रास्तत्रयसङ्घेन सह कृतवन्तः । ततो इल्लारदेशे नवानगरे चतुर्मासी विधाय
वरेण्यपति जामराजोऽपि वर्षोपदेशैः श्रीगुरुभिः प्रमोदितः । इत्येवं नानादेशविहारैः भूतलं पवित्रयन्तः श्रीगुर- 20
वोऽनेकजीवान् प्रत्यबुधन्, पञ्चाङ्गजिनप्रतिष्ठाञ्चक्रुः । अष्टौ वाचकपदानि, सार्धशतं पण्डितपदानि ददुः ।
द्विसहस्रयतिपरिवृताः सवाईश्रीहीरविजयसूरय इति विरुदं विभ्राणाः श्रीविजयसेनसूरयः प्रवचनं बहूनि वर्षाणि
प्रभावयामासुः ।

प्रान्ते च विजयदेवसूरीश्वरान् विश्वलनगरे च सङ्घाऽऽग्रहात् समनुज्ञाप्य स्वयं श्रीस्तम्भतीर्थे सर्वातिचारा-
लोचनपूर्वं कृतानशनाः समाधिना सं० १६७१ वर्षे ज्येष्ठसितैकादश्यां श्रीगुरवः स्वर्गमलञ्चक्रुः । तत्राऽद्यापि 25
बहुवित्तव्ययेन सङ्घकारितं स्तूपं जयतीति गाथार्यः ॥ १ ॥

तप्पट्टे सूरसमो सद्धितमो विजयदेवसूरिगुरु ।

साहिजहांगीरेण महातवस्सि त्ति बद्ध.....हो.....॥ २ ॥

तप्पट्टे इति—तप्पट्टे प्रकाशकत्वात् सूर्यसमः तपस्तेजसा षष्ठीतमः श्रीविजयदेवसूरिनाम्ना गुरुर्बभूव ।
किंविशिष्टः ? साहिना पातिसाहिना श्रीअकम्बरसूपाळजन्मना श्रीजहांगीरेण महातपा इति कृतनामा इत्यने- 30
नाऽऽख्य सूरैः तपःप्राधान्यं व्यञ्जितम् । अनेकशः पञ्चाष्टमादिभिः विज्ञप्तिस्थानकाद्युत्कृष्टतपश्चरणान् यावज्जीव-

मुपवासाऽऽचान्द-निर्विकृतिक-स्थानभक्तपानरूपमित्यतः करणात् तस्य च प्रसोर्बिक्रमात् सं० १६३४ वर्षे ईश्वरदुर्गे वृद्धोपदेश-ओष्ठतवालनोत्रभृत् सान्धिरा तद्वार्या रूपा, तयोर्गृहे जन्म । सं० १६४३ वर्षे जनन्या सह दीक्षा । सं० १६५५ वर्षे पण्डितपदम् । सं० १६५६ वर्षे वैशाखशुक्लपक्षां उपाध्यायपदपूर्वमाचार्यपदम् । सं० १६७१ वर्षे भट्टारकपदम् । सं० १७१३ वर्षे श्रीऊनानगरे आषाढदेवशयनैकादश्यां प्रातःकालेऽष्टमभक्तेन 5 स्वर्गप्राप्तिः । तत्र स्तूपं भणशाली-रायचन्द्रकारितं श्रीहीरगुरोर्मुख्यस्तूपपार्श्वे समुद्रतीरेऽस्ति । तस्य भगवतो द्वितीयस्वर्गोत्तरदिशि देवत्वेनावतरणम् । इष्टदेवेन निजाराधकानामुक्तं श्रद्धेयमेव । यद्यो नाम्ना देवः सर्वत्र नर-देवमान्यः । प्रकृत्याऽपि देवपट्टादर्शादिषु देवाऽऽराधकः देवसान्निध्यवान् । अतस्तदुक्तस्य युक्तत्वात् । अत एव देवशयनैकादश्यां देववेलायां स्वर्गतिरिति ।

एतच्चरितं खरतरमतीय-श्रीवाचनाचार्य-श्रीवल्लभकृत-विजयदेवमाहात्म्यकाव्यात् तथा भक्तवत्साधसमस्तारूप-

10 देवानन्दकाव्याद् ज्ञेयम् । समासस्त्वेषम्-

श्रीमत्तामेषां गुरुणां सूरिपदोत्सवे स्तम्भतीर्थेऽनेकदेश-ग्राम-नगरसङ्घाऽऽह्वानेन सप्तशतीमुनिपरिवृतान् विजयसेनसूरीन् बहुधा विज्ञप्य स्ववेशमनि द्विधाऽपि विमानश्रयं दधाने सुपर्वशोभाभासुरे प्रचण्डमण्डपाङ्गवरेण विचित्रराजवादित्रनिर्घोषैर्नभसि गर्जति सति सर्वसङ्घभोजनपरिधापनादिभिः श्रीमङ्गलामभेक्षिना स्वमाद्युक्तोमा-

15 नाम संदधे । तदा पुनस्तदुत्सवनिमित्तमेवाष्टसहस्ररूप्यकव्ययेन ठक्कर-कीकाऽऽक्येन प्रतिष्ठा कारिता पुनश्चैवं सं० १६५८ वर्षे परीक्षकसहस्रवीरेण पञ्चसहस्रमहमुक्तिकव्ययेन कृतोत्सवपत्तने गणानुमाननिर्महो महान् जज्ञे । तथा श्रीविजयदेवसूरिभिः प्रतिष्ठाद्वयं राजनगरे, प्रतिष्ठाचतुष्टयं पत्तने, प्रतिष्ठात्रयं स्तम्भतीर्थे सात्त्विक-महोत्सवपूर्वं चके ।

इलादुर्गे च कल्याणमहाराजप्रबोधनात् तत्सभास्त्रिंशत् भट्टान् पं० श्रीपञ्चसागरगणिकामाऽऽह्वानेन 20 जापयित्वा राजाऽऽग्रहात् तत्र चतुर्भासी चके । तदा च तत्रत्यगिरिशिरसि प्रभूपदेश्यद् श्रीचक्रमवैवर्चिकं नवीनचैत्योद्धारपूर्वं आर्क्षेर्नटीपट्टे महाहङ्गवरेण प्रतिष्ठायां श्रीगुरुभ्य एव प्रतिष्ठप्य स्थापयामास ।

अत्रान्तरे सं० १६७३ वर्षे कतिचिदुपाध्यायैः संभूय कतिचिल्लोकान् स्वावस्तीकृत्य आप्रहबुद्ध्या स्वकी-यमतं प्रादुष्कृतम् । तन्मतवासिते च स्वकीये भार्ये द्वे सा० देवचन्द्रेण स्तम्भतीर्थवास्तव्येन कृत्वा देवीभूतेन तन्मतआद्धजेमनबारायां पाषाणशृत्त्या संतर्क्य 'अहं भवत्योर्भक्तौ देवचन्द्रः सप्तवर्षभिर्देवैः श्रीविजयदेवसूरीणां 25 सान्निध्यं कुर्वामोऽस्मि, तद्भवतीभ्यामप्ययदेव पारम्पर्याऽऽगतः श्रीगुरुः सेवकः' इत्युक्त्वा श्रीगुरुभक्ते कृते इत्यद्भुतदेवसान्निध्यादनेकशो लोकाः कुमतानि परित्यजुः ।

तथा घोषाऽऽख्यबन्दित्रवास्तव्य-सा० सोमजीनाम्ना स्वकुटुम्बं पूर्वं धर्माद् अष्टं देवीभूय प्रागुक्तवत् प्रबोध्य श्रीगुरोर्भक्तं चके । तदतिशयश्रवणान्महाराज-श्रीजहांगीरपातिसाहिः श्रीसूरीन् सबहुमानमाकार्य श्रीमण्डपाचले श्रीगुरुभिः समं धर्मप्रभाविधार्ता विदधे । तदा सुधासमानवैशनाश्रवणेन तपस्तेजोमयमूर्तिदर्शनेन भृशं तुष्टः 80 श्रीसाहिरतजोऽयं गुरुर्माहात्म्य इति विरुवं दधवान् । तदनुष्ठम्भयशोभायाः श्रीसूरिपादाः श्रीसाहिना स्वयमनु-द्भाषितस्वकीयदक्षिणीयमहावाचपादवादिभिः श्रीचन्द्रपादादिसमूहभादैः सोमसहं प्रतिपद्यं सुकर्णसुवार्णं म्बुजजकेषु क्रियमाणेषु भट्ट-चारणादिमार्गणान्तं मार्गे बाह्यच्छिन्नपद्मेन सङ्घर्षस्तुष्टयये पाषाणधारणं चकुराः ।

किं बहुमा ! श्रीजिनप्रवचनप्रासादे कलशाऽऽरोपयसिद्धमङ्गलं प्राप्सीसरत् । ततो गूर्जरत्रां पवित्रीकृत्य सुराष्ट्रादेशे
 द्वीपबन्दिरे फिरङ्गीपातिसाहिप्रदक्षिण्याकथनानुज्ञापूर्वं चतुर्मासकद्वयम्, हल्लारदेशे तद्देशस्थामिभज्यतुरोवेन कतिचि-
 चिनाबस्थानं च कृत्वा सन्मतीर्थे चतुर्मासकं तस्थुः । अनन्तरे उपाध्यायपाक्षिकैः सागरपाक्षिकैश्च क्रियमाणं
 जनकमुद्राह्वयैव श्रीसाकल्या श्रीगुरवो ध्यानं विवधुः । मासत्रयं ध्यानेनाधिकप्रवृद्धभासानः परेषां ब्रह्मपि
 दुष्प्रेक्षास्तत्रैव प्रतिष्ठाद्वयं चतुर्मासी कृत्वा इलादुर्गे प्रतिष्ठात्रयं सङ्गेन समं तद्देशतीर्थयात्रां कृत्वा क्रमेण आरासणे 5
 मूलनायकप्रसिद्धां चक्रुः । कालान्तरे च इलादुर्गेऽभ्येत्य सा०सहजकृतमहोत्सवेन सं० १६८१ वर्षे वैशाख-
 स्तितवष्टां श्रीविजयसिंहसूरीन् यौवराज्येऽस्थापयत् । तदा तद्देशभूमेन रणमङ्गलचोकीनामकं गिरिशृङ्गं गुरुपदेशा-
 न्नयचैत्यस्थापनाय सङ्ख्य प्रसादीकृतम् । ततः सीरोष्ठां चतुर्मासकरणायमु अन्नालकपुरे समागत्य श्रीगुरुराजाः
 सादडीग्रामे गीतार्थाननुज्ञाप्य लुम्पाकपाक्षिकान् श्रीउदयपुरे राणाश्रीकर्णसिंहसमक्षं सभायां वादपूर्वं निरुत्तरान्
 कारयामासुः । ततः श्रीतपागच्छप्रौढिर्महती बभूव । तत्र च योधपुराधीश्वर-श्रीगजसिंहराजस्य मुख्यमान्य- 10
 श्रीजयमल्लनाम्ना जालोरदुर्गे प्रतिष्ठात्रयमन्तराऽन्तरा चतुर्मासकत्रयं श्रीगुरुणामत्याग्रहेण कारयित्वा स्वर्णगिरौ चैत्यं
 स्वकारितं प्रतिष्ठापयामास ।

सं० १६८४ वर्षे सहस्रशो रूप्यकव्ययेन श्रीविजयसिंहसूरीणां गणानुज्ञानन्दिमहोत्सवः कारितः । तदनु
 मेहतानगरे प्रतिष्ठाद्वयं विधाय वन्ध्यनगरे चतुर्मासीस्थितान् श्रीगुरुन् धृत्वा तन्माहात्म्यश्रवणेन तुष्टो राणा-
 श्रीजगत्सिंहजीनामा श्रीवरकाणकपार्श्वयात्रार्थाऽऽगतानां लोकानां पोषदक्षम्यां शुल्कमोचनं चक्रे । पारणायां च 15
 त्वरितमेव स्वप्रधानमाला-श्रीकल्याणजीकस्य सन्मुखप्रेषणेन श्रीगुरुन् दर्शनोत्कण्ठया चाऽऽजुहाव ।

ततः श्रीगुरुपादाः स्वमणोरग्रामे प्रतिष्ठाद्वयम्, देवकुले चैकप्रतिष्ठाम्, ततो नाहीग्रामे आघाटपुरे चेति
 प्रतिष्ठापञ्चकं कृत्वा श्रीउदयपुरे राणाजी[सहित]सङ्गप्रह्लादचतुर्मासी विदुषुस्तदा गुरुपदेशाद् राणाश्रीजगत्सिंहजी-
 नाम्ना चतुरो जल्पाः प्रपन्नाः । तद् यथा -

[१] अद्यप्रभृति पीछोला-उदयसागरनामसरोद्वये मीनग्रहणजालनिषेधः ।

20

[२] राज्याभिषेकदिने गुरुधारे जीवाऽमारिः कार्यः ।

[३] जन्ममासे भाद्रपदे च जीवहिंसा न कार्या ।

[४] मचिन्दुर्गे श्रीकुम्भाराणाकारितजिनचैत्योद्धारश्च कार्यः । ततोऽन्यन्तं श्रीजिनशासनोन्नतिर्जज्ञे ।

तदनुक्रमेण गूर्जरधरायां द्वि-त्रीणि वर्षाणि विहृत्य सुराष्ट्रादेशेन तत्सिद्धाचल-रैवतकादितीर्थयात्रां सङ्गाव-
 गमनेन कुर्वाणाः परमगुरवः प्रतिष्ठात्रयं चतुर्मासीद्वयं च कृत्वा हल्लारदेशे नवानगरे तद्देशेऽथरत्नाक्षामिधान- 25
 जामप्रतिबोधनेन चतुर्मासीं कृतवन्तः ।

अनन्तरे दक्षिणप्रदेशे कन्नडदेशे श्रीबीजापुरादिनगरसङ्गेन श्रीपूज्यपादानामानयनविज्ञप्तये प्रेषिता महेभ्या
 आदौ चतुरात्मनी श्रीगुरुन् वचन्दे । प्रसिद्धां चेकां महोत्सवेन कारयामास । वर्षचतुष्टयं यत्र श्रीगुरवो विहरन्ति
 सा तत्र तत्रान्वियाय ।

ततो दक्षिणालयसङ्गालयमहात् पुनर्गङ्गीरात्रायामभ्येत्य कतिचिद्वर्षाणि तत्र स्थित्वा दक्षिणदेशं विजिहीर्षधः 30
 प्रमुषादाः सूरतिबन्दिरे समहोत्सवं सभाजग्मुः ।

तत्र च सं० १६८७ वत्सरे समुत्पन्नसागरमत्तवासितैः आद्वैः स्वमतस्य श्रीगुरुमुखात् सत्यमिदमिति कथनाय बहुद्वयव्ययेन मीरमोजाऽऽख्यभूपं स्ववशीकृत्य स्वपाक्षिकगीतार्थानाहूय वादः प्रारब्धः । श्रीगुरुभिरपि सागरमत्तप्ररूपणा उत्सृज्यमान सत्येति प्रामाणिकपर्वदि राजसमर्थं गीतार्थाननुज्ञाप्य वादेन सागर-पाक्षिकाँस्तिरस्कारयामाक्रिरे । ततो लब्धजयवादाः श्रीगुरुपादाः सप्रसादाऽवनिनायकेन सम्मानिताः परे च 5 पराभवं प्रापिता इति ।

ततो दक्षिणदेशे विहृतवन्तः, तत्र बीजापुरेऽन्तरा चतुर्मासकचतुष्टयीं चक्रुः । श्रीगुरुपादतपोमाहात्म्य-प्रसरद्वयपरिमलानुभवेन तत्रत्यपातिसाहि-श्रीहृदयसाहिर्दर्शनोत्सुकः श्रीगुरुनाहूय सबहुमानं धर्मस्वरूपं पप्रच्छ । ततः श्रीगुरुणां वचःपीयूषमासाद्य माद्यन्मना यावद् गुरुस्थिति गोबधनिषेधं प्रपन्नवान्, जिनप्रवचनमानन्द-मेदुरं स्फाविमायाति स्म ।

10 पारणायां च बीजापुराद्यनेकनगरसङ्केनान्वीयमानाः श्रीगुरवः पयोधितटनिकटस्थ-श्रीकरदेवपार्श्वनाथ-श्रीकलिकुण्डपार्श्वनाथादितीर्थयात्रां कुर्वाणास्तत्तद्देशराजप्रभृतीन् लोकान् धर्मे स्थापयामाचक्रुः ।

ततश्चावरङ्गावादनगरे चतुर्मासकमेकं सोत्सवं विधाय खानदेशे बर्हानपुरे चतुर्मासकद्वयं सान्तरं चक्रुः । ततः प्रचल्य सङ्गेन सह श्रीअन्तरीकपार्श्व-श्रीमाणिक्यस्वामितीर्थयात्रां सृजन्तसिलिङ्गदेशे गलकुण्डप्रत्यासन्न-भाग्यनगरे पातिसाहि-श्रीकुतुबसाहिना सङ्गत्य तत्सभायां तैलङ्गभटान् वादे विजित्य जैनधर्मव्यवस्थापनया

15 श्रीपातिसाहिं प्रमोदितवन्तस्तद्वशात्तुङ्गाश्च तत्रार्हत्प्रतिमानामनेकासां प्रतिष्ठां चक्रुः । एवं च विविधोत्सवैः प्रतिपदं राजप्रबोधादिना सर्वत्र दक्षिणमण्डले विहृत्य प्रतिष्ठासप्तकं चतुर्मासकसप्तकं च कृत्वा श्रीमज्जिन-शासनमयं तन्मण्डलं विदधुः ।

बीजापुरे सा० देवचन्द्रेण प्रथमं प्रतिष्ठा कारिता । तत्र षोडशसहस्ररूप्यकव्ययश्चक्रे । द्वितीयस्यां प्रतिष्ठायामष्टसहस्रीरूप्यकव्ययश्चक्रे । तत्र पं० श्रीवीरविजयानां सं० १७०१ वर्षे पन्थासपदं ददुः । दक्षिण-20 मण्डले च सर्वाण्यशीतिपण्डितपदानि, एकमुपाध्यायपदं च प्रसादितवन्तः । ततः पुनः सङ्गाऽऽग्रहाद् गूर्जरात्रां श्रीगुरवः पवित्रीचक्रुः ।

इतश्च श्रीविजयसिंहसूरयोऽपि गुर्वाङ्गया मरु-मेवात-मेदपाटादौ विहृत्य राणाश्रीजगत्सिंहजीनामानं प्रबोध्य विशेषतो जीवदयासु देशस्थितजैनतीर्थेषु सप्तदशभेदपूजाकरणोपदेशविभिन्न दृढीकृत्य श्रीजिनधर्मे प्रभावयन्तः श्रीमरुदेशे एकां प्रतिष्ठां मेडतानगरे आगरावास्तव्यपातिशाहिरत्नव्यवहारिमुख्य-सा० हीरानन्दभार्यया आविका-25 मनीत्यभिधानवत्या कारितां निर्माय श्रीकुण्डदुर्गे राठौडवंशीय-श्रीरूपसिंहमहाराजस्य महामात्य-श्रीरायचन्द्र-नाम्नोऽत्याग्रहाच्चतुर्मासकं चक्रुः । तत्पारणके सहस्रशो रूप्यकव्ययेन मन्त्रिणा कारितप्रतिष्ठायां बहूनि बिम्बानि जिनानां महोत्सवेन प्रत्यतिष्ठपन् ।

तत्रैवाऽऽङ्गणपुरावागतेन श्रीमहेन्द्रदास-मन्त्रिश्रीसुगुणाऽऽङ्गयेन बहुवित्तव्ययपूर्वं सुवर्णमुद्रार्चादिना महोत्सवेन श्रीगुरवो वन्दिताः । ततः क्रमान्मात्यपुर-बुन्दी-चत(व)लेरपार्श्वप्रमुखतीर्थयात्रां संवेन सह कुर्वन्तः 30 श्रीजयतारणनगरे चतुर्मासीं विधाय श्रीस्वर्णगिरी यात्रां कृत्वा क्रमात् श्रीअहम्मदावादनगरे श्रीगुरुन् नेमुः ।

तैः सहिताः श्रीपरमगुरवः सं० १७०५ वर्षे इलादुर्गे पत्तनवास्तव्य-आ० श्रीवन्त्या कारितां प्रतिष्ठां विदधुः । तत्र चतुःषष्टिविबुधेन्द्रान् देवसूरय इव स्थापयामासुः । क्रमेण पत्तन-राजनगरादिषु चतुर्मासककरणेन लोकाननुगृह्य स्तम्भतीर्थे चतुर्मास्यां तस्थुः ।

श्रीविजयसिंहसूरीणां सं० १६४४ वर्षे जन्म, सं० १६५४ व्रतम्, सं० १६७२ वाचकपदम्, सं० १६८१ सूरिपदम् । ते सूरयः परमक्षमापात्रं यावज्जीवं गुर्वाक्षाराधका विवेकाद्यनेकगुणोदधयोऽष्टाविंशति-वर्षाणि सूरिपदं प्रपात्य, सर्वोत्तिष्ठाराखोचनपूर्वमनशनेन सं० १७०८ वर्षे अहम्मदाबादपार्श्वस्थनवीनपुरे आषाढसितद्वितीयायां श्रीविजयसिंहसूरयः स्वर्जम्भुः ।

तत्प्रवणाद् भृशं दुःखार्ताः परमगुरवोऽपि संसारानिलतां विमृश्य क्रमाद् विगतशोका बभूवुः । 5

एषां च श्रीगुरुणां तपस्तेजसा देवकृतसंनिध्येन च निरन्तरायतया भूर्यासस्तीर्ययात्रासङ्गाः साङ्गम्बराः श्रीकृष्णयादितीर्थेषु जीर्णोद्धाराश्च जाताः । देवसंनिध्यं चैषां स्फुटमेव मण्डपाचलप्रस्थाने कमाऽऽख्यपरमारस्य भूतार्चस्य लोकानां मारणात् पित्रा निगदितस्य श्रीगुरुवासक्षेपेण सजीभवनात्, एवं राजनगरवास्तव्यवणिक्-पुत्रोऽपि सप्तवर्षाणि प्रागुग्रबिलः सोऽपि, तथा मेढतानगरे साधनाऽऽख्यक्षेत्रपालाधिष्ठितश्च वासक्षेपात् प्रादुर्बभूव । एवं चैते भगवन्तः स्वविहारेण गुर्जरात्रा-सुराष्ट्रा-इल्लार-मठ-मेढपाट-छाट-दक्षिणदेशेषु धर्मबीजानि 10 वपन्तः तद्देशसुभिक्षादिभवनेन स्फुटतरयुगप्रधानातिशयाः शुद्धाशयाक्षिरं भरतमुवि प्रवचनं प्रभावयामासुः । समये च निजायुःशेषं वर्षचतुष्टयं ज्ञात्वा सं० १७१० वर्षे स्वपट्टे श्रीवैशाखसितदशम्यां श्रीविजयप्रभसूरीन् स्थापयामासुः । तद्व्यतिकरस्त्वनन्तरमेव वक्ष्यते -

“सिरिविजयदेवपट्टे पदमं जाओ गुरु विजयसीहो ।

सगगए तम्मि गुरु पट्टे विजयप्पहो सूरी” ॥ १ ॥ इति गायार्थः । 15

तत्पट्टंबुजपहकरसरिसो हरिसेण दरिसणिज्जमुहो ।

इगसट्टियमोऽणुवमो विजयप्पहणाम गच्छगुरु ॥ ३ ॥

व्याख्या - तत्पट्टंबुज इति - तस्य श्रीविजयदेवगुरोः पट्टलक्षणेऽम्बुजे प्रकाशकत्वात् प्रभाकरः सूर्यः, तत्सदृशस्तुल्यः । एकोत्तरषष्ठितमः श्रीविजयप्रभनामा गच्छगुरुर्भगवान् सूरिर्विजयवान् । किंविशिष्टः ? हरिसेण-हर्षेण दर्शनीयमुखः । इत्यनेनास्य नित्यप्रसन्नता ख्यापिता । तथा चास्य भगवतो भाग्यविस्फूर्जितस्य 20 नित्योदयस्त्वं प्रशान्तत्वं च ध्वन्यते । कुपाक्षिकानां प्रत्यर्थिनां मनसाऽप्येतस्य गुरोरहितचिन्तकानां स्वत एव नाशात् ; घनस्त्राभ्युदये शरभानामिव । यद्वा हरिः कृष्णः सेनायां यस्य स हरिसेनो देवानामिन्द्रः ।

“सेनाचरीभवविमाननदानवारिवासेन यस्य जनितासुरमी रणश्रीः” इति नैषधीयकाव्यवचनात् । एवं हरिश्चन्द्रस्य तुरग-गजाद्यर्थे हरिसेना नृपाः । अहीनामर्थे धरणेन्द्राणां नागकुमारा प्राज्ञाः । तेषामपि दर्शनीयं मुखं यस्य स तथा । इत्यत्रार्थे त्रिजगद्वन्द्वत्वं भगवतो दर्शितम् । पुनः किंविशिष्टम् ? अनुपमोऽस्तुल्यः । 25 एतेनास्य सूरैः सर्वसूरिभ्यो धैर्योदार्य-गाम्भीर्य-सौभाग्यता-निस्तन्द्रता-पाण्डित्य-क्षमादिगुणानामधिकता ज्ञाप्यते ।

अस्य च प्रभोः सं० १६७७ वर्षे माघसित-एकादश्यां श्रीकच्छदेशे श्रीमनोहरपुरे वृद्धोपकेशवंश-घोषा-गोत्रभृत् सा० सिवगण-भार्याभानुमतीगृहे जन्म । सं० १६८६ वर्षे दीक्षा । सं० १७०१ वर्षे पन्यासपदम् । सं० १७१० वर्षे आचार्यपदम् । सं० १७१३ वर्षे भट्टारकपदम् । ते चामी श्रीगुरुपादाः साम्प्रतमपि प्रत्यक्ष-लक्ष्यलक्षप्रभावा नितरां ज्ञानाभ्यास-पुस्तकशोधन-अनेकमध्यजनविबोधनविविधक्रियामग्नमनसो दुस्तपतपन- 30 निजीर्यमाणतमसो गच्छस्य स्मारण-वारणादिविचामिरभिकभियं पुष्पान्तः सत्यसन्धाः कल्पान्तेऽप्यविचलबाचः स्वप्रतिपन्नगच्छगीतार्थसङ्गाभ्युदयदायिनो विजयन्ते । एतेषां महिमाऽतिमहान्, न कात्कर्षेण वर्णयितुं शक्यः । तथाऽपि किञ्चिदुच्यते -

एकस्मिन् समये परमगुरुतपागच्छाधिपाः श्रीविजयदेवसूर्यः स्वामिनो जिनशासनपट्टपरम्बराप्रवाहं प्रवर्धयितुं श्रीसूरिमन्त्रेण ध्यानं चक्रुः; यदस्मदमे कः शासनाधिनाथो भविष्यतीति । तदा च प्रवर्धमानतपःपूर्वकजपावधानाऽऽकृष्टो मन्त्राधिराजाधिप्रायको देशेऽन्वेष्ट्य नमस्कृत्वा विज्ञप्तवान्—“स्वामिन्! जगदाधि शासनाधिशीतुर्ने दीक्षाऽपि प्रवृत्ता, भगवतामपि युष्माकं चिरायुष्मता, तत् किमनया चिन्तयाऽपुना? सन्धे ४ स्वल्पेनाऽपि तपसाऽहं स्मरणीयः, तदैवाऽऽगत्य बद्धयामि” इत्युक्त्वा सुरसिरोवभूष ।

कालान्तरे च स्वकीयपट्टे श्रीजिनशासनस्वामिस्थापनाऽवसरं निभास्य श्रीगन्धपुरे गत्वा श्रीगुरुभिर्ध्यानं प्रारभे । तदा तत्क्षणादेव मन्त्राधिप्रायको देवः समेत्य निवेदितवान्—“हे स्वामिनः! पण्डितः श्रीवीरविजयनाभा सौभाग्यनिधिः विधामहोदधिः निरुपधिः चारित्रगुणानामवधिः, अजिह्वब्रह्मविधिः विधिरिव सा.....भुवनोपकारकः, केशव इव पुरुषोत्तमः, नरकान्तकृत् कुमोदकः, शिव इव महाव्रती, कामासहनो दक्षजातिक्षिणः, 10 त्रिदशगुरुरिव निर्मलमतिः, सुमनसामग्रणीरसौ स्वपट्टे स्थाप्यः, यतोऽस्मात्ते महिमा हि मानाधिको भावी” इत्युक्त्वा देवे तिरोभूते श्रीगुरुभिः गाम्भीर्यशालिभिः जनप्रत्ययनाथ बहिः शकुनगवेषणादावपि देवोक्तानुवादे दृढीभूते सति राजनगरात् त्वरिताभ्यागत-सा० रत्न-प्रमुखराजनगरीयसङ्गाग्रहेण श्रीस्वभूतीर्य-श्रीपत्तन-श्रीसूरति-बन्दिप्रमुखानेकदेश-ग्राम-नगरसमक्षं श्रीमहावीरस्वामिसातिशयमूर्तेः पुरः पत्रिकाविलोकनाऽऽनन्दितसकल-लोके श्रीगन्धारबन्दिरे विक्रमात् सं० १७१० वर्षे वैशाखसितदशम्यां भृगुवासरे पुण्यनक्षत्रे सुमुहूर्ते रत्नदुत्त- 15 मण्डपाऽखण्डशोभादिदृक्ष्येवाभ्यागतेषु मुक्तानिकरदम्भाक्षत्रपक्षेषु वाद्यमानविविधाऽऽतोद्याडम्बरेण गर्जयत्यम्बरे दक्षमानासु दुर्जनमनःशकटिकास्त्रिव धूपघटिकासु रसेनाऽऽपूर्यमाणसु सर्वसङ्गप्रमोदतटिकास्त्रिव घटिकासु प्रसरद्यशोभिरिव पुष्पप्रकरैराकीर्णे भूवलये श्रीवीरपट्टाधिपत्यज्ञापनायेव श्रीवीरजिनभवनऽऽसन्नदेशे मण्डपेऽभ्यागत्य पं० श्रीवीरविजयाः श्रीविजयदेवसूरिभिः स्वपट्टे स्थापयाञ्चक्रिरे । तदा साधुश्रीअखईनाम्नः सुतेन श्रीवर्द्धमानसंज्ञेन स्वमातृसाहिबदेवीसहितेन प्रतिगृहं सरूप्यमुद्रस्थालिकालम्भनिका चतुर्विधसङ्गवस्त्रपरिधाय- 20 नादिना भूरिद्रव्यव्ययेन महानुत्सवश्चक्रे । श्रीगुरुणा स्वयं चिन्तितम्, इष्टोपदेशेन उ० श्रीकमलविजयगणिभिर्हो-पिताचार्यपदं प्रदाय ‘श्रीविजयप्रभसूरिः’ इति नाम निर्ममे ।

विजयी जगदाराध्यो यशस्वी च प्रभाववान् । भगवन्नाथवर्णैस्त्वभाम्नाऽभूद् विजयप्रभः ॥ १ ॥

तदनु श्रीगुरुः श्रीविजयप्रभसूरिणा सह सूरतिबन्दिरे एकं चातुर्मासकं विधाय, श्रीराजनगरे चतुर्मासी कृतवान् । तत्पारणायां सङ्गमुख्य-सा० सूरपुत्र-सा० धनजीनाम्ना विज्ञप्य श्रीगुरुणां वन्दनकमहोत्सवः प्रारभे । 25 तत्र च मिलिताऽऽलोकलोकस्थानाय कमनीयप्रकटपटमण्डपैर्मा शून्यदर्शनं भूद्, इतीवाऽऽच्छादिते वियति सुवर्ण-खचितनिचितभूतिपञ्चवर्णचन्द्रोदयप्रभासङ्कुरेण रात्रिदिवातीतविमानोपमानतायामुपनतायां जगति सुसीमताकारि-क्षमैकसाग्राव्यविजयमाने तत्र न तपनकरप्रचार इतीव सहस्रकरकरेषु भूमिसस्पृशत्सु विविधधवलगान-भवणैकाग्र्येण चित्रतुल्यनिश्चलनरामरोरगैः शोभितेषु पटकुलेषु विश्वविश्रान्तिशारदाभ्रपटलेषु इवाऽऽसुचमण्डपेषु सिंहासने श्रीविजयप्रभसूरिं निवेश्य भगवान् स्वयं स्वतुल्यताज्ञापनार्थं पुरः स्थित्वा सुमुहूर्ते वन्दयन्कानि 80 दत्तवान् । जातश्च महान् प्रमोदः । तदनु सर्वसङ्गसमक्षं श्रीपरमगुरुणाऽमाणि—“यथाऽहं तथाऽयं सर्वसङ्गेन सेवनीयः । संसारसागरे प्रबहणमयं कदापि न मोक्तव्यः” ।

ततः कृतसंस्कारो सणिरिव, घननिर्युक्तः सूर्य इव, आहुत्युदीपितः पावक इव, भावप्रतिबिम्बनाद् दर्पण इव, प्रोक्षालितः कनककलश इव, तैलापूर्णः प्रदीप इव, कृताऽलङ्कारः क्षितिपतिरिव, वज्रनिर्धौतः कनकधिरिव, शोधितो ग्रन्थ इव, अधिकं सञ्जातवन्दनकोत्सवपरिकर्मा स श्रीविजयप्रभसूरिर्भूरितेजसा विदीपे ।

तदा सा० श्रीचनजीनाम्नाऽष्टसहस्रमहामूर्धिकाणां यशोवीजानामिव प्रभावना चक्रे, सर्वसङ्गपरिधापनिका च । ततश्चैकं चतुर्मासकं अहम्मदपुरे विधाय श्रीपरमगुरुभिः सहैव श्रीविजयप्रभसूरि..... युगादिदेवयात्रायां द्वीपवास्तव्यमणसालीयसा० रायचन्द्रप्रभुसहनेन सह.....नालोच्य सुराष्ट्रासङ्गमहेण श्रीउन्नतपुरमलञ्चके ।

क्रमेण देवशयनैकादश्यां.....श्रीविजयप्रभसूरिभिः कृतनिर्यामनाविधयः श्रीविजयदेवसूरयः 5 स्वर्गगुः । ततः श्रीवीरनिर्वृते श्रीगौतमस्वामीव श्रीपरमगुरौ स्वर्गतेऽत्यन्तदुःखाऽऽवेशात् श्रीविजयप्रभप्रभुरपि कश्चिद् दिनानि विमनस्कतया भिन्ये ।

तदनु चतुर्विधसङ्गमहेण संसारस्वभावमनुभाव्य विगतशोकाः सुमुहूर्ते श्रीविजयप्रभसूरिपादाः भट्टारक-पदोद्भूतशोभाप्राग्भारमासुराः श्रीगुरुपट्टं विभूषयामासुः । तद्दिन एव शिवपुरीदेशे यतीनां विहारस्य प्राग् वर्षद्वयं यावन्निषेधस्य मुक्तलता जाता, तद्वर्धनिका आगता । तद्वर्षे च श्रीद्वीपवास्तव्यसा० नेमिदासनाम्नाऽष्ट- 10 सहस्रमहामूर्धिकाव्ययेन श्रीगुरुन् सार्धसादाय श्रीशत्रुञ्जयतीर्थयात्रासङ्गो महान् चक्रे ।

एवं श्रीगुरुभिः सुराष्ट्रायां चतुर्मासवृत्तकं चक्रे । तत्रभावात् सं० १७१५, सं० १७१७, सं० १७२० वर्षसत्काञ्चयोऽपि दुष्कालाः सुराष्ट्रदेशे न प्रसारमापुः । तच्चिह्नं तु जीर्णदुर्गादिभ्यो गूर्जरात्रायां धान्यागमनं प्रतीतमेव । सं० १७२३ वर्षे घोषावन्दिरे श्रीजसूनाम्ना कारिताऽनेकजिनप्रतिमानां श्रीसूरिभिः प्रतिष्ठा चक्रे ।

एषु च गुरुषु विपक्षभावमावहन्तः केचिद् बालिशाः स्वत एव लोकापवादविडम्बिता अधुना दृश्यन्ते । 15 ततः श्रीअहम्मदाबादनगरसङ्गमहेण श्रीगुरवो गूर्जरात्रायामाजगमुः । तत्रभावाल्लोकानां सुभिक्षेण महान् हर्षो बभूव । इत्यादि परमर्षीणामेषां महिमा प्रकट एव । तेन निश्चीयते, एतदाज्ञावर्तित्वमेव उभयथाऽपि शिवाय ।

सिरिविजयरयणसूरिपमुहेहि णेगसाहुवग्गेहि ।

परिकलिआ पुहविअले सूरिवरा दिन्तु मे भइं ॥ ४ ॥

श्रीगूर्जर-मरु-मालव-मेदपाट-मेवात-कच्छ-हलार-सुराष्ट्र-दक्षिणादिदेशेषु श्रीगुरुतपस्तेजसा साम्प्रतं 20 धर्मकर्माणि निरन्तरं जायन्त इति ।

सोऽयं वीरपरम्पराप्रणयिनीप्राणप्रियः सत्क्रियः, जीयात् श्रीतपगच्छपः सुरवरैः संसेव्यमानक्रमः ।

नाम्ना वीर इति क्षमाधरवरप्रोज्झितनृत्यक्रियः, प्रत्यक्षं विजयप्रभो गणपतिः श्रीवर्द्धमानप्रभः ॥ १ ॥

श्रीवीरतीर्थान्तिकलङ्घराज्यः श्रीवर्द्धमानेन कृतोत्सवश्रीः ।

देवाभियुक्तोऽभिधयाऽपि वीरः श्रीवीरतीर्थे गुरुरेष जीयात् ॥ २ ॥

श्रीविजयप्रभसूरैरुपासकः श्रीकृपादिविजयानाम् । विदुषां शिष्यो मेघः सम्बन्धमिमं लिलेख मुदा ॥ ३ ॥

॥ इति श्रीपद्मावलिस्तोत्रोपरिक्षिप्तगाथात्रयविधरणं सम्पूर्णम् ॥

दिग्विजयमहाकाव्यान्तर्गतविशेषनाम्नां सूचिः ।

[अकाराद्यक्षरानुक्रमेण]

अकचर [सम्राट्]	३०, ३१, १३४, १३५	उद्योतनसूरि	२९	ज्ञानक्षाना [नवाव]	१३४
अक्षरपाद [आचार्य]	५९	उद्योतनसागर [तटाक]	१३७	ज्ञानदेव [देश]	१३८
अक्षर [भावक]	१४०	उद्योतपुर [आगरा]	१४१	गङ्गा [नदी]	१५, १८, १०९, ११०, १११
अक्षरगिरि [तीर्थ]	४४	उपाध्याय [पद]	१३८	गङ्गासिंह [नृप]	१३७
अक्षितदेवसूरि	२९	ऊना [नगर]	१३६	गङ्गापुर [गङ्गाधर]	१४०
अतिश्रीता [नदी]	८	पेरावत [क्षेत्र]	१३	गङ्गाधर बन्धिर [नगर]	१३४, १३५, १४०
अमरीकपार्श्व [तीर्थ]	१३८	ओछतवाक [गोत्र]	१३६	गङ्गाकुण्ड [,,]	१३८
अपापपूः [तीर्थ]	२७	औरङ्गाबाद [नगर]	१३८	गिरिनाथ [तीर्थ]	१३५
अभिमवन्नगर	३३	कच्छ [देश]	१३९, १४१	गुणशिला [वन]	१३०
अमरचन्द्र [वाचक]	३५	कच्छ [,,]	१३७	गुर्जराना [देश]	१३७
अर्गलापुर [आगरा]	१००	कमलविजय [गणि]	१४०	गुर्जर [,,]	३२, ३५, १३७, १४१
अर्जुनगिरि [तीर्थ]	१२६	कमा [भावक]	१३४, १३९	गुर्जरना [,,]	१३७
अर्जुनवाक [,,]	१३५	करहेडापाश्व [तीर्थ]	३४, १३८	गुर्जराना [,,]	१३८, १३९, १४१
अबरङ्गपूः [नगर]	३३	कर्णसिंह [राणा]	१३७	गौतम	६, ५७
अहमदाबाद [,,]	३२, ३५, १३४, १३८, १३९, १४१	कलिकुण्डपाश्व [तीर्थ]	३४, ११७, १३८	वनौधपुर [घोषा]	३९
अहम्मदपुर [,,]	१३५, १४१	कलिनिकम्बाका [नदी]	९८	घोषा [नगर]	१३६, १४१
अहिनदबाद [,,]	३९	कल्याणजी [मन्त्री]	१३७	घोषा [गोत्र]	१३४, १३९
आगरा [,,]	१३८	कल्याणमल्ल [नृप]	१३६	चत(व)ल्लरपाश्व [तीर्थ]	१३८
आवाटपुर [ग्राम]	१३७	कालन्दिका [नदी]	१११	चतुरा [आशिका]	३४, १३७
आरासण [तीर्थ]	१३७	कालन्दी [,,]	१०५	चतुरिका [चतुरा]	३३
आनन्दबिमलसूरि	३०	कालीसरस्वती [विरद]	१३५	चन्द्र [गच्छ]	२९
आर्यमहागिरि	२८	काशि [काशी]	८३	चन्द्रपाक [भावक]	१३६
आर्यसुहृत्ती	२८	काशिका [,,]	११३	चन्द्रसूरि	२८
आङ्गणपुर [नगर]	१३८	काशी [नगरी]	११०, ११७	चापानेर [नगर]	१३४
इन्द्रजी [भावक]	१३४	कीका [भावक]	१३६	जगन्मन्त्रसूरि	२९
इन्द्रविजयसूरि	२८	कुतुबसाहि [पातसाह]	१३८	जगत्सिंह [राणा]	३२, १३७, १३८
इन्द्रभूति	६, १३२	कुम्भा [राणा]	१३७	जम्बू [गणधर]	२८
ईडरदुर्ग	१३६	कुशल्यक [देश]	११०	जम्बू [वृक्ष]	१३
ईदलसाहि [पातसाह]	१३८	रुपाविजय [मुनि]	१४१	जम्बूद्वीप	८, १२, ९०
ईदलदुर्ग	१३६, १३८, १३९	कृष्णदुर्ग	१३८	जयतारणी [तीर्थ]	१३८
उग्रसेनपुर [आगरा]	१००	कैलास [पर्वत]	१९	जयदेव [सूरि]	२८
उज्जयन्त [तीर्थ]	१२६	कोछिमा [आशिका]	१३४	जयानन्दसूरि	२९
उत्तरकुरु [क्षेत्र]	१३	कोशला [देश]	१७	जस् [आशिका]	१४१
उद्यनगर	४४, ४६, ५४	क्षत्रियकुण्ड [नगर]	१३३	जहंगीर [सम्राट्]	१३५, १३६
उद्यननगराशीषा [नृप]	४८	खडगपुर	५२	जाबालकपुर	१३७
उद्यपुर	५२, १३७	खमणोर [ग्राम]	१३७	जाम [नृप]	१३७
		खरतर [गच्छ]	१३६	जाकण्ठ [देश]	९०

आकोर [दुर्ग]	१३७	पद्मसागरगणि	१३६	मानसुज [सूरि]	२८
अजीर्णपुरी [तीर्थ]	१३१	परमार [जाति]	१३९	मानदेव [सूरि]	२८, २९
अजीव [भावक]	५१	प्रयुक्तसूरि	२९	मीरमोज [नृप]	१३८
अजीवा [जीव]	४४, ४६	प्रद्योतनसूरि	२८	मुनिचन्द्रसूरि	२९
आल [वंश]	२०	पद्म्यास [पद]	१३८	मुनिसुन्दरसूरि	३०
आका [जाति]	१३७	प्रभव [गणधर]	२८	मेघ [ग्रन्थकार]	४१, ८३, १४१
आकर [गोत्र]	१३६	प्रमास [नगर]	४४	मेढता [नगर]	१३७, १३८, १३९
अपमण्ड	१४१	प्रयाग [तीर्थ]	१०९	मेवपाट [देश]	३२, १३८, १३९, १४१
अपमण्ड	१३७, १४०	पातिसाहि [जहांगीर]	९६, ९९	मेदिनीपुर-री [नगरी]	५६, ९१
अपमान	३०, ३२, ४४, ९३	पातिसाहिपुर [आगरा]	९५	मेरु [पर्वत]	१५
तिष्ठि [देश]	३४, १३८	पातिसाहिसदन	९८	मेवात [देश]	१३८, १४१
लैक [भट]	१३८	पापापुः [अपापापुः]	१३०	यदुकुल [वंश]	१२९, १३०
एक [जाति]	१४०	पीछोका [तटाक]	१३७	यमुना [नदी]	१०९, १११
दक्षिण [देश]	१४१	फिरङ्गीपातिसाहि	१३७	यकोदेवसूरि	२९
दक्षिणामण्डक [,,]	३६, १३८, १३९	बर्हानपुर [नगर]	३४, १३८	यशोभद्रसूरि	२८, २९
दशास्वपुरी [नगरी]	९७, १००	बल [भद्र]	१५	योगशास्त्र [ग्रन्थ]	१३४
दिग्गजिय [काव्य]	८	बाहुबली	११०	योधपुर [नगर]	१३७
दिकसूरि	२८	बुन्दी [नगर]	१३८	रणसल्लुचोकी	१३७
द्वीप [नगर]	३७, १३७, १४१	भद्रबाहु [पूर्वधर]	२८	रक्ष [भावक]	१४०
देवकुल [क्षेत्र]	१३	भरत [क्षेत्र]	१४, १५, १६, ९०, ११८, १२६, १२७, १२९	रत्नसोकरसूरि	३०
देवचन्द्र [भावक]	३४, ३५, १३६, १३८	भरत [चक्रवर्ती]	१९, ११०	रत्नसानु [पर्वत]	१२
देवसुन्दरसूरि	२९	मणशास्त्री [गोत्र]	१३६, १४१	रम्य [क्षेत्र]	१३
देवसूरि	२९, ३५	भाग्यपुरी [नगर]	३५	रविमभसूरि	२९
देवानन्द [सूरि]	२९	भाग्यनगर [भाग्यपुरी]	१३८	राठौड [वंश]	१३८
देवानन्द [काव्य]	१३६	मानुमती [आशिका]	१३९	राजगृह [नगरी]	७, १३०
देवेन्द्रसूरि	२९	भूषण [आचार्य]	१३४	राजधान्य [नगर]	१३५
धनजी [भावक]	१४०, १४१	मोटा [भावक]	१३५	राजनगर [अहमदाबाद]	१३५, १३६, १३८, १४०
धनार् [आशिका]	१३४	मचिन्द [दुर्ग]	१३७	राजिभा [भावक]	१३५
धर्मसोचसूरि	२९	मणिरत्नसूरि	२९	राजपुर [तीर्थ]	१३५
धाना [क्षेत्रपाल]	१३९	मण्डपाचक [तीर्थ]	१३६, १३९	रायचन्द्र [भावक]	१३६, १४१
नडीपट्ट [नगर]	१३६	मथुरा [नगरी]	१३३	रायचन्द्र [महामाल्य]	१३८
नरसिंहसूरि	२९	मनी [आशिका]	१३८	रुक्मि [पर्वत]	१३
नर्मदा [नदी]	१०२	मनोहरपुर [नगर]	१३९	रूपसिंह [नृप]	१३८
नवादा [नगर]	१३०	मरु [देश]	३२, ५६, ५८, १३५, १३८, १३९, १४१	रूप्याद्रि [पर्वत]	१४
नवानगर	१३५, १३७	मलय [पर्वत]	९८, १०२	रूप्याद्रि [पर्वत]	१४
नवीनपुर	१३९	मल्ल [भावक]	१३६	रेशतक [,,]	१२६, १३०, १३७
नारदपुरी [नगरी]	१३४	महावपा [विरुद]	१३५, १३६	रुम्हीसागरसूरि	३०
नारदपुर [नगर]	५६	महेसादास [भावक]	१३८	रुद्रहिमाद्रि	१३
नाहीपुर-ग्राम	४६, १३७	मावलमस्या [ग्रन्थ]	१३६	रुद्रया [भावक]	१३५
निच [पर्वत]	११	माणिक्यस्वामी [तीर्थ]	१३८	रुद्रपुरी	४३
नीक [,,]	११	माक [देश]	१४१	कासा [नृप]	१३७
नैचवीय [काव्य]	१३९	माक्यपुर [नगर]	५६, १३८	कासपुरी	३१
पण्डित [पद]	१३८				
पतन, पट्टण [नगर]	४१, ११६, १२२, १३३, १३५, १३६, १३८, १४०				

काट [देश]	१३२	वीरसूरि	२८	सुबर्ना [गणधर]	२८, १३२, १३३
कामोक्ति [ग्राम]	१३५	बुद्धदेवसूरि	२८	सुबर्ना	१३०
कामपुर [नगर]	१३४, १३५	बुद्धोपदेश [शाखा]	१३४, १३५, १३९	सुमन्तु [प्रतिब] द [सूरि]	२८
कुम्पाक [पक्ष]	१३७	वैताण्य [पर्वत]	१४	सुमतिसूरि	३०
बज्र	१३२	वैभार [,,]	१३०	सुमङ्गला	११०
बज्रसूरि	२८	शङ्करपुर [नगर]	१३५	सुमेरु	८, ९, १३
बज्रसेन	२८	शङ्कर [तीर्थ]	४०, ४३, ७०, ७१, ८०, ८४	सुराङ्गा [देश]	३२, ३३, ३५, १३५, १३७, १३९, १४३
बजीआ [भावक]	१३५	शत्रुञ्जय [तीर्थ]	१२६, १३५, १३९, १४१	सुवर्णशैल [तीर्थ]	९०
बन्धनगर	१३७	शङ्करभक्तसूरि	२८	सुवर्णाक्षक [सुवर्णशैल]	९१
बद्धकाणक [तीर्थ]	१३७	शाळिमङ्ग	१३०	सुखित [सूरि]	२८
बद्धमान [भावक]	१४०, १४१	शिल्लरी [पर्वत]	१४	सूरतिबन्धिर [नगर]	१३४, १३७, १४०
बहुभ [उपाध्याय]	१३६	शिवपुरी [सीरोही]	६७, ७१, १४१	सुरा [भावक]	१३५, १४०
बागडभूपति	५२	शिवपू: [,,]	८२	सूर्यसूता [यमुना]	१११
बागडमण्डल	५२	शीता [नदी]	८	सोम [भावक]	१३६
बाणारसी [तीर्थ]	११२, ११३	श्रीवन्ती [आशिका]	१३८	सोमजी [,,]	१३६
बाकणपुर [नगर]	९७	जेयांस	१११	सोमतिकसूरि	२९
बिक्रमभूपति	६७	सङ्ग्रामसाधु	१२२	सोममभसूरि	२९
बिक्रमसूरि	२९	सङ्ग्रामपुर	५६	सोमसुन्दरसूरि	३०
विजयदानसूरि	३०, १३४	समुद्रसूरि	२९	सौवर्णगिरि [तीर्थ]	८९
विजयदेवमाहात्म्य [काव्य]	१३६	सम्भूतिविजय	२८	साम्भतीर्थ	१३४, १३५, १३६, १३७, १३८, १४०
विजयदेवसूरि	३१, १३५, १३६, १३९, १४०, १४१	सम्भेततीर्थ-गिरि	१२२, १२५, १३०	स्यूलभद्र [सूरि]	२८, १३६
विजयप्रभसूरि, } ३५, ३७, १३९, १४०, १४१		सरस्वती [नदी]	१८, १११, ११२	स्यूलतिपुर	४३
विजयप्पह	१४१	सर्वदेवसूरि-प्रथम	२९	स्वर्णगिरि	१३७, १३८
विजयप्रशस्तिकाव्य [ग्रंथ]	१३४	सवाई हीरविजयसूरि	१३५	हनुमन्नाटक [ग्रन्थ]	१३५
विजयरत्नसूरि	५८	सहज [भावक]	१३७	हरिचर्च [क्षेत्र]	१३
विजयसिंहसूरि	२९, ३२, ३३, १३७, १३८, १३९	सागर [गच्छ]	१३७, १३८	हजार [देश]	१३५, १३७, १३९, १४१
विजयसेनसूरि	३१, ३६, १३४, १३५, १३६	सादबी [ग्राम]	१३७	हिमगिरि	९८, १०६
विदेहवर्ष [क्षेत्र]	११	साग्विरा [आशिक]	१३६	हिमवान् [हिमगिरि]	१४, ९६
विद्यापुर [बीजापुर]	३३, ३४, ३५	सासच्छदिकपुर [सादबी]	५५	हिमशैल [,,]	९८
विद्याविजय	१३४	साबली [ग्राम]	१३७	हिमाद्रि [,,]	१२६
विशुधप्रभसूरि	२९	सामन्तभद्र [सूरि]	२८	हीरगुरु [सूरि]	१३६
विमलगिरि [तीर्थ]	३३, ३८	साहिबदे-देवी [आशिका]	१३४, १४०	हीरविजयसूरि	३०, ३६, १३४, १३५
विमलशिल्लरी [,,]	३९	सिद्धाचल [तीर्थ]	१३५, १३७	हीरसौभाग्य [काव्य]	३०
विमलचन्द्रसूरि	२९	सिन्धु [नदी]	१४	हीरामण्ड [भावक]	१३८
विमल [नगर]	१३५	सिवगण [भावक]	१३९	हेमराज [संचपति]	१३५
विहार [नगरी]	१२२, १२४	सिंहगिरि [सूरि]	२८	हेमविमलसूरि	३०
बीजापुर [नगर]	१३७, १३८	सीरोही [नगर]	१३७	हेमन्त [क्षेत्र]	१५
वीरविजय [विजयप्रभसूरि]	३५, १३४, १४०	सुकावली [ग्रन्थ]	१३४	हेरणक [,,]	१५
		सुगुण [मन्त्री]	१३८		

वीर सेवा मन्दिर

पुस्तकालय

काल न० २८१ मे. २०१७
लेखक मन्मथ प्रसाद विजय उपाध्याय
शीर्षक दिगवि जय महाकाव्य
खण्ड ४ २०१७ क्रम संख्या